የኢትዮጵያ ሕግ መጽሔት

ቮልዩም ፲፪ (፲፱፻፸፬ ዓ.ም.)

JOURNAL OF ETHIOPIAN LAW

Vol. 12 (1982)

የኢትዮጵያ ሕግ

መጽሔት

የአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ የሕግ ትምህርት ቤት

ከሕግና ፍትሕ ሚኒስቴር ጋር በመተባበር

የሚያዘጋጀው

ቮልዩም 12/1974 ዓ.ም.

ትምህርት ሊሰጡ የሚችሉ ሕግን የሚመለከቱ የምርምር ጽሑፎችን ፤ በፍርድ ቤት በተሰጡ ውሳኔዎች ላይ ጠቃሚ የፍርድ ትችቶችን ፤ በሕጎችና በሌሎችም ሕግ ነክ በሆኑ ጉዳዮች ላይ ጽሑፎችን በማዘጋጀት ብት ልኩልን በደስታ የምንቀበል መሆናችንን እንገልጻለን ።

አድራሻችን፡—

የኢትዮጵያ ሕግ መጽሔት
አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ ፤
የሕግ ትምህርት ቤት
ፖ.ሣ.ቁ. 1176
አዲስ አበባ ፤ ኢትዮጵያ ።

ስልክ ቁጥር፡ 11-17-33 ወይም 11-08-44 /108) ነው ።

የሕግ ትምህርት ቤት መምህራን (1974 ዓ.ም.)

በ1956 ዓ.ም. ተቋቁሞ በአሁኑ ጊዜ የኤል ኤል ቢ ዲግሪና የሕግ ዲፕሎማ ትምህርቶችን የሚሰጠው የአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ ሕግ ትምህርት ቤት መምህራን የሚከተሉት ናቸው ።

ዳንኤል ኃይሌ ፤
ኤል ኤል ቢ ፤ ኤል ኤል ኤም ፤ ረዳት ፕሮፌሰርና የፋኩልቲው ዲን
ኤፍሬም የማነብርሃን ፤
ኤል ኤል ቢ ፤ ሌክቸረርና ረዳት ዲን
አንዳርጋቸው ጥሩነህ ፤
ኤል ኤል ቢ ፤ ኤል ኤል ኤም ፤ ሌክቸረር
በላይነህ ሥዩም ፤
ኤል ኤል ቢ ፤ ኤል ኤል ኤም ፤ ሌክቸረር ፤ በትምህርት ላይ ያሉ
ፋሲል ናሆም ፤
ኤል ኤል ቢ፤ ኤል ኤል ኤም ፤ ጀይ ኤስ ዲ ፤ ተባባሪ ፕሮፌሰር
ግርማ ወልደሥላሴ ፤
ኤል ኤል ቢ ፤ ኤል ኤል ኤም ፤ ጀይ ኤስ ዲ ፤ ረዳት ፕሮፌሰር
መስፍን ገብረሕይወት ፤
ኤል ኤል ቢ ፤ ሌክቸረር
ሚካኤል ኸርማን ፤
ኤል ኤል ኤም ፤ ኤል ኤል ዲ ፤ ጎብኚ ፕሮፌሰር
ንጋቱ ተስፋዬ ፤
ኤል ኤል ቢ ፤ ረዳት ሌክቸረር
ሆርስት ኬልነር ፤
ኤል ኤል ቢ ፤ ኤል ኤል ኤም ፤ ኤል ኤል ዲ ፤ ጎብኚ ፕሮፌሰር
ሰላሙ በቀለ ፤
ኤል ኤል ቢ ፤ ረዳት ፕሮፌሰር
ሰሎሞን ጁሩ ፤
ኤል ኤል ቢ ፤ ኤል ኤል ኤም ፤ በትምህርት ላይ ያሉ
ወርቁ ተፈራ ፤
ኤል ኤል ቢ ፤ ኤል ኤል ኤም ፤ ረዳት ፕሮፌሰር
ይታይህ ዘላለም ፤
ኤል ኤል ቢ ፤ ሌክቸረር ፤ በትምህርት ላይ ያሉ
ዮሴፍ ገብረእግዚአብሔር ፤
ኤል ኤል ቢ ፤ ረዳት ፕሮፌሰር
ዘካርያስ ቀነዓ ፤
ኤል ኤል ቢ ፤ ረዳት ሌክቸረር

የ ኢ ት ዮ ጵ ያ ሕ ግ መ ጽ ሔ ት

የአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ የሕግ ትምህርት ቤት
ከሕግና ፍትሕ ሚኒስቴር ጋር በመተባበር
የሚያዘጋጀው

የ ቦ ር ድ አ ባ ሎ ች

ጌታቸው ክብረት
ሊቀ መንበር
የሕግና ፍትሕ ሚኒስትር

ዳንኤል ኃይሉ
የሕግ ፋኩልቲ ዲን
አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ

ከበደ ገብረማርያም
የሕግና ፍትሕ ሚኒስቴር ቋሚ ተጠሪ

ፋሲል ናሆም
በአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ
ሕግ ፋኩልቲ ተባባሪ ፕሮፌሰር

አሰፋ ሊበን
የከፍተኛ ፍርድ ቤት ፕሬዚዳንት

አ ዘ ጋ ጆ ች

ፋሲል ናሆም
ዋና አዘጋጅ

ሚካኤል ኸርማን
የምርምር ጽሑፎች አዘጋጅ

ዮሴፍ ገብረእግዚአብሔር
የአስተያየቶችና የፍርድ ትችቶች
አዘጋጅ

ንጋቱ ተስፋዬ
ሥራ አስኪያጅ አዘጋጅ

ማውጫ

ገጽ

ከሕግ ፋኩልቲ የተሰጠ የ1973 ዓ.ም. ሪፖርት

በዳንኤል ኃይሌ 1

የሕግ ምርምር ጽሑፎች

ቅጣትና ኅብረተሰብ ፤ ዕድገታዊ አመለካከት

በፋሲል ናሆም 8

በኢትዮጵያ ንግድ ሕግና በኢንሹራንስ ፖሊሲ መካከል ያለ አለመጣጣም ፤ በአካል አደጋና በሕይወት ፖሊሲዎች ላይ የተደረገ ልዩ ትኩረት......

በበላይነህ ሥዩም 29

በ1969 ዓ.ም. የወጣው የገንዘብ ኖትና የባንክ አዋጅ ለውጦች ውጤቶች

በበፈቃዱ ደግፌ 47

የተመረቱ ዕቃዎች ለሚያስከትሉት ጉዳት በኢትዮጵያ ሕግ መሠረት ያለው ኃላፊነት

በጆርጅ ክሽቹናቪች 62

ፍርዶችና የፍርድ ትችቶች

የወንጀል ይግባኝ መ. ቁ. 4/71 ጠቅላይ ፍርድ ቤት 82

ተገድዶ ክስን ስለማመን ፤ በወንጀል ይግባኝ መ. ቁ. 4/71 የፍርድ ጉዳይ ትችት

በዮሴፍ ገብረእግዚአብሔር 87

የወንጀል ይግባኝ መ. ቁ. 1515/71 ጠቅላይ ፍርድ ቤት 94

የወንጀል ሙከራና ሌሎች ጭብጦች ፤ በወንጀል ይግባኝ መ. ቁ. 1515/71 የፍርድ ጉዳይ ትችት

በዮሴፍ ገብረ እግዚአብሔር 100

ይህ ቮልዩም 12/1974 ዓ.ም. የኢትዮጵያ ሕግ መጽሔት ከአብዮቱ ወዲህ ሁለተኛው እትም ነው ። የመጀመሪያው እትም (ማለትም ቮልዩም 11) የወጣው በ1972 ዓ. ም. ነው ። ከአብዮት በፊት የመጨረሻው የኢትዮጵያ ሕግ መጽሔት እትም በ1965 ዓ.ም. የወጣው ቮልዩም 9 ቁጥር ቁ 2 ነው ።

አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ

የሕግ ፋኩልቲ

የዲኑ የ1973 ዓ. ም. መግለጫ ።

ዳንኤል ኃይሌ ረዳት ፕሮፌሰርና የሕግ ፋኩልቲ ዲን

ዩኒበርስቲው የተቋቋመበትን ሠላሳኛውን ዓመት በዓል ያከበርንበት ያሁኑ የትምህርት ዘመን ለየት ያለ ዓመት ነበር ። ዩኒቨርስቲው የተቋቋመበትን ሠላሳኛ ውን ዓመት በማክበር ለበሳልነት ዕድሜ መድረሳችን ብቻም ሳይሆን ወደ ቀድሞ የትምህርት አሰጣጥ ዘይቤ በመመለስ የአካዳሚውን የትምህርት ደረጃ ለማሻሻል ወሳኝ እርምጃዎችን ወስደናል ። በዚህም መሠረት በሕግ ፋኩልቲ ለድግሪው ፕሮ ግራም የሚሠጠው የትምህርት ጊዜ በአንድ ዓመት እንዲራዘም ሲደረግ ይህም ብቃትና ብስለት ያላቸውን የሕግ ባለሙያዎች ለማፍራት እንደሚያስችለን እር ግጠኞች ነን ።

በዚህ አጭር ሪፖርት ውስጥ ስለፋኩልቲው መምህራንና ተማሪዎች አጠቃ ላይ ሁኔታ፣ በምርምር ሥራዎችና የሥርዓተ ትምህርት ጥናት በኩል ስላለው እንቅ ስቃሴና፣ የቀድሞ የሕግ ተማሪዎችን ማህበር ለማቋቋም ስለተደረገው ጥረት አጠር ያለ መግለጫ ሲሰጥ በመጨረሻም ጐላ ብለው የሚታዩ አንዳንድ ፍላጐቶችንና እክሎችን ለመጠቆም ተሞክሯል ።

1. ተማሪዎች

በ1973 ዓ. ም. የትምህርት ዘመን መጀመሪያ ላይ ለዲግሪው ፕሮግራም የተ ቀበልናቸው መደበኛ ተማሪዎች ቁጥር 214 ሲደርስ በማታው የትምህርት ክፍል ለዲፕሎማ ፕሮግራም የተመዘገቡት 176 ተማሪዎች ነበሩ ።

የተማሪዎቹ ዝርዝር በዓመታቸውና በአካዳሚክ አቋማቸው መሠረት ከዚህ በታች ባለው ሠንጠረዥ እንደተመለከተው ነው ።

በ1973 ዓ. ም. የትምህርት ዘመን ለኤል ኤል ቢ ዲግሪ ፕሮግራም በሕግ ፋኩልቲ የተመዘገቡ ተማሪዎች ብዛት

አንደኛ ሴሚስተር ።

	ጠቅላላ ተመዝጋቢ	በማስጠን ቀቂያ ላይ የነበሩ	በመጨረሻ ማስጠንቀ ቂያ ላይ የነበሩ	የወደቁ	አስፈላጊ ውን ፎርማ ሊቲ ሳያሟ ሉ የቀሩ	በልዩ ልዩ ምክንያት የለቀቁ
1ኛ ዓመት ሕግ	78	7	7	—	2	3
2ኛ ዓመት ሕግ	84	24	4	4	3	1
3ኛ ዓመት ሕግ	43	14	1	—	—	—
4ኛ ዓመት ሕግ	9	—	—	—	—	—
	214	45	12	4	5	4

ሁለተኛ ሴሚስተር ።

ሕግ ት/ቤት	ጠቅላላ ተመዝጋቢ	በማስጠን ቂያ ላይ የነበሩ	በመጨረሻ ማስጠንቀ ቂያ ላይ የነበሩ	የወደቁ	አስፈላጊ ፎርማሊቲ ሳያሟሉ የቀሩ	በልዩ ልዩ ምክንያት የለቀቁ
1ኛ ዓመት	73	2	5	2	3	—
2ኛ ዓመት	84	8	9	4	1	2
3ኛ ዓመት	45	—	1	—	—	—
4ኛ ዓመት	8	—	—	—	1	1
	210	10	15	6	3	3

የማታው ዲፕሎማ ፕሮግራም ፤

በ1973 የትምህርት ዘመን የዲፕሎማ ፕሮግራም በተሟላ ሁኔታ ሲካሄድ የቆየ ሲሆን በመጀመሪያው ሴሚስተር 101 የ1ኛ ዓመት ፣ በሁለተኛ ሴሚስተር 75 የሁለተኛ ዓመት ተማሪዎች ነበሩ ።

በዓመቱ መጨረሻ 7 ተማሪዎች በድግሪ ፣ 61 ደግሞ በዲፕሎም ተመርቀዋል።

በአንደኛው ሴሚስተር ያብዛኞቹ ተማሪዎች ውጤት አጥጋቢ ስላልነበረ ይህንኑ ለማሻሻል ሲባል በትምህርትታቸው ደከም ብለው የተገኙትን ተማሪዎች ከፋካልቲው መምህራን አማካሪዎች እንዲመደብላቸው ተደረገ ። በዚህ መሠረት እያንዳንዱ መምህር ከሶስት እስከ አራት የሚደርሱ ተማሪዎችን በቅርብ ሆኖ የማማከሩን ሥራ ይዞ በመጨረሻው ዓመት የተማሪዎቹ ውጤት ማሻሻል የዚህን ዕቅድ መሳካት የሚያሳይ ነው ብለን እናምናለን ።

የተማሪዎችን የትምህርት ይዞታ ለማሻሻል ሌላው የተወሰደው እርምጃ ቀደም ብሎ ሲደረግ እንደነበረው የክረምት የጥናት ፕሮግራም በማዘጋጀት አንብበው መጥተው ዩኒበርስቲው ሲከፈት ለፈተና እንዲቀመጡ ማድረግ ነበር ።

በመጨረሻም በውጤቱ ብልጫ ለሚያሳይ ተማሪ በየዓመቱ ሽልማት ለመስጠት የሚያስችል በፕሮፌሰር ጆርጅ ኪችኖብች ስም የሚጠራ የሽልማት እቅድ የገንዘብ ምንጭ ለመፍጠር ታስቧል ። ይህ ውጥን ገና ፍጻሜ ያላገኘ ቢሆንም የአካዳሚውን የትምህርት ይዞታ የላቀ ለማድረግ ጥሩ ማበረታቻ ይሆናል ብለን እናስባለን ።

2. *መምህራን*

ሀ/ የድግሪ ፕሮግራም ፤

በዚህ ዓመት ካሉን አሥራ አራት መምህራን አሥራ አንዱ ኢትዮጵያውያን ሲሆኑ ሶስቱ የውጪ አገር ዜጎች ነበሩ ። ከነዚህ በዓመቱ መጨረሻ ፕሮፌሰር ጆርጅ ክችኖቢች የፋካልቲው የ29 ዓመት ከፍተኛ አገልግሎት ካበረከቱ በኋላ ጡረታ ወጥተዋል ።

በዓመቱ መጨረሻ ሁለት የውጪ ዜጎች ማለትም ዶክተር ሄንሪክ ሌስቼናና ዝጅስዋብ ጋሊትስኪ የኮንትራት ጊዜያቸውን ጨርሰዋል ። እኒሁ ከፖላንድ ዋርሶ ዩኒቨርስቲ የተላኩልን መምህራን በፋካልቲያችን በቆዩበት ሶስት ዓመታት ከፍ

ተኛ ተሳትፎ አሳይተዋል ። በዚህም ረገድ በፋካልቲያችንና በዋርሶ ዩኒቨርስቲ መካከል የተፈጠረው ጥሩ አርአያነት ያለው ግንኙነት የበለጠ እንደሚጠናከር እርግጠኞች ነን ።

በተጨማሪም ያሉንን መምህራን ዕውቀት ለማዳበር ባለን ዕቅድ መሠረት ዘንድሮ ሁለት መምህራን ማለትም አቶ በላይነህ ስዩም ወደ ካናዳ ማክጊል ዩኒቨ ርስቲ ፣ አቶ ሰለሞን ጅሩ ዩናይትድ እስቴት ኦፍ አሜሪካ በሚገኘው ኮለምቢያ ዩኒበርስቲ ትምህርታቸውን ለመከታተል ተልከዋል ።

ከላይ የተጠቀሱትን ብቁ መምህራን የመተካቱ ተግባር ዘግየት ብሎ የተጀ መረ ሲሆን በተረገው ያላሰለሰ ጥረት ሌሎች ጥልቅ ዕውቀት ያላቸውን ምሁራንን ለማግኘት በመቻላችን ጥረታችን አኩሪ ውጤት ማሳየቱን ልገልጽ እወዳለሁ ። ስለሆነም በመጪው የትምህርት ዘመን መጀመሪያ ላይ ዶክተር ሚካኤል ሄርማን ከፖላንድ ሕዝባዊት ሪፑብሊክ ፣ ዶክተር ሐርስት ከልነር ከጀርመን ዲሞክራትክ ሪፓብሊክ ፣ አቶ መስፍን ገ/ሕይወትና አቶ ዘካርያስ ቀንዓ በፋካልቲያችን ለማስ ተማር ይመጣሉ ።

እንደተለመደው የፋካልቲው መምህራን ትምህርት በሚነኩና ከዚያም ውጪ አስተዳደርን በሚመለከቱ ብዙ ጠቃሚ ጉዳዮች ተካፋዮች ነበሩ ። ይህም እያንዳ ንዱ አስተማሪ የሚያበረክተው ብቻ ሳይሆን የሕግ ትምህርት ቤት የሚሳተፍባቸ ውን ተግባሮች ስፋት ያሳያል ። በተቻለ መጠን እያንዳንዱ መምህር በተለይ ጥናት የሚያደርግበትን አካባቢ በቅርብ እንዲከታተል ለማድረግና በየወቅቱ በሚፈጠ ሩት አዳዲስ ሁኔታዎች ላይ ለመወያየት እንዲያስችለን የፋካልቲ ሴሚናር የተሰኘ መድረክ ከፍተናል ። ምንም እንኳን በዚህ ዓመት የተካሄዱት ሴሚናሮች የመጨ ረሻ ዓመት ተማሪዎችንና መምህራንን ብቻ የሚያቅፍ ቢሆንም ለወደፊቱ ተስፋፍ ተው በሰሚናሩ ለመሳተፍ ፍላጐታቸውን የገለጹልንን የቀድሞ ተማሪዎች ለመ ጨመር እንደሚበቃ ተስፋ አለን ። ባለፈውም የትምህርት ዘመን በሚከተሉት ርዕሶች ላይ ሴሚናሮችና ተከታታይ ንግግሮች ተደርገዋል ።

1. « የሶሻሊስት ዲሞክራሲ መስፋፋት ችግሮች » በዶክተር አለክሳንደር ፓፓቭ ከሞስኮ ዩኒቨርስቲ
2. « ከማርክሳዊ የመንግሥት ቲዎሪ ውስጥ የእኩልነት ጽንሰ ሃሳብ በዶክተር ሄንሪክ ሌስቼና (ከሕግ ፋካልቲ)
3. ስለ ዘመናዊ መንግሥት ሕጋዊነት በአፍሪካ » ፤ በዶክተር ሄንሪክ ሾለር (ከሙኒክ ዩኒበርስቲ)
4. « ከፋብሪካ በሰው የሚመረቱ ዕቃዎች የሚያስከትሉት ሃላፊነት » በፕሮፌ ሰር ጃርጅ ቺችኖብች ።

ለ/ የማታው ዲፕሎማ ፕሮግራም ፤

የሕግን ተከታታይ የትምህርት ፕሮግራም ከመደበኛው የትምህርት ክፍል ጋር በተቻለ መጠን ለማዋሐድ የፋካልቲው የምን ጊዜም ፖሊሲ እንደሆኑ መጠን ይህንንም ለማድረግ በተቻለበት አንደኛው መንገድ የሙሉ ጊዜ መደበኛ መምህራን በማታውም የማስተማር ፕሮግራም ለመሳተፍ እንዲችሉ ሁኔታዎችን በማመቻቸት ነው ። ስለሆነም በአንደኛውና በሁለተኛው ሴሚስተር ሲያስተምሩ ከነበሩት አሥራ አራት መምህራን መካከል ከሕግ ፋካልቲ ውጪ ያመጣናቸው ሁለት ብቻ ነበሩ ። ጥሩ ውጤት ለማስገኘት እንዲቻል መምህራኑ በማታውም ፕሮ

ግራም መደበኛ ተማሪዎችን የሚያስተምሩት የትምህርት ዓይነት እንዲይዙ ሲደ ረግ በዩኒቨርስቲው ደንብ መሠረት ከአንድ የትምህርት ዓይነት በላይእንዳያስተ ምሩ የተደረጉ አስተማሪዎችም አልነበሩም ።

3. የሥርዓተ ትምህርት ጥናትና ግምገማ ፡፡

የሥርዓተ ትምህርት ጥናትና ግምገማ የዘወትር ሂደት እንደመሆኑ መጠን ፋካልቲው ባጠቃላይም ሆነ የትምህርት ደረጃዎች ዕድገትና የሥርዓት ትምህርት ኰሚቴው በተለይ የሚያስቡበት ጉዳይ ነው ። ምንም እንኳን የኰሚቴው አብይ ተግባር የሆነው አዲሱ የአምስት ዓመት የኤል ኤል ቢ ዲግሪ ከሥርዓተ ትምህርት ተዘጋጅቶ የመቅረብ ሥራ በ1972 የትምህርት ዘመን የተጠናቀቀ ቢሆንም ተደቅኖ የነበረው ይህንን ፕሮግራም ትምህርታቸውን በደሮው ፕሮግራም የጀመ ሩት ነገር ግን ትምህርታቸውን ያላገባደዱት ተማሪዎች ሥራ ላይ ማዋሉ ነበር ። የሕግ ሶስተኛ ዓመት ማለትም የዩኒቨርስቲ አራተኛ ዓመቱ ተማሪዎች ምረ ቃ በ1973 ዓ. ም. የትምህርት ዘመን መጀመሪያ ሴሚስተር ፍጻሜ ላይ እንዲሆን ኮሚቴው ያቀረበው ሃሳብ ለፋካልቲው የአካዳሚክ ጉባኤና ለዩኒበርስቲው የሥ ርዓተ ትምህርትና የደረጃዎች ግምገማ ኮሚቴ ቀርቦ ጸድቋል ።

የአምስት ዓመቱን የኤል ኤል. ቢ. ዲግሪ ፕሮግራም ተግባራዊ ከማድረጉም በተጨማሪ ኰሚቴው የአካዳሚክ ጥራትን ጉዳይ በሚገባ አጢኖታል ። በዚህም ረገድ ፤

ሀ/ የኰረምት ምንባቦች እንዲዘጋጁ
ለ/ ተማሪዎች በአነስተኛ ክፍሎች እንዲከፋፈሉ
ሐ/ ለተግባራዊ ትምህርት ትኩረት እንዲሰጥ
መ/ የትምህርት ዓይነት መደበኛ ይዘት እንዲኖረው ሀሳብ አቅርቧል ።

ባለፈው የትምህርት ዓመት መጨረሻ ላይ የቀረቡትም ሐሳቦች በመጪው የትምህርት ዓመት ሙሉ በሙሉ ሥራ ላይ ይውላሉ ። ኮሚቴው የተወያየበት ሌ ላው ጉዳይ ደግሞ የፋካልቲው አካዳሚክ ጉባኤ ፈተናዎችን የሚቆጣጠርበት ሁኔታ ነው ። እስካሁንም ቢሆን ፈተናዎች ከመሰጠታቸው በፊት አስቀድሞ በአካዳሚክ ኮሚሽን ሲታይ የነበረ ቢሆንም የኰሚሽኑን ሥልጣንና የመምህሩን ነጻነት ማገ ናዘብ አስፈላጊ ሆኖ ተገኝቷል ። ይህንን በሚመለከት ኰሚቴው ያቀረበው ሀሳብ ገና በአካዳሚክ ጉባኤው ይጠናል ።

4. ምርምርና የኅትመት ሥራዎች ፤

የምርምርና የጽሑፍ ሥራዎች እንደገና በማንሰራራት ላይ ቢገኙም ባለብን የመምህራን እጥረት የተነሳ ዕቅድ ሙሉ በሙሉ ሥራ ላይ አልዋለም ። ቢሆንም በቂ መምህራን ለማግኘት ባለን ተስፋ መሠረት ሥራውን በተቀላጠፈ ሁኔታ ለማ ካሄድ በሚያስችሉን ጉዳዮች ላይ ተነጋግረናል ።

ሀ. በመካሄድ ላይ ያሉ የምርምር ጥናቶች ዕቅድ ፤

1. የኢትዮጵያ ሕግ መጽሔት

አንጋፋ የሆነው ይህ መጽሔት ለጥቂት ጊዜ መታተሙ ሲቋረጥ ከሁለት ዓ መት ወዲህ ቀጥሎ ቅጽ 11 ቁጥር 1 በዚህ ዓመት ታትመ ። ተከታዩን ቅጽ 11 ቁጥር 2 ለማውጣት ሥራው የተገባደደ ስለሆነ በመጪው የትምህርት ዘመን በመ ጀመሪያዎቹ ሶስት ወራት ገደማ ይታተማል ተብሎ ይጠበቃል ።

2. የተጠቃለሉ የኢትዮጵያ ሕጎች ፤

የዚህ ዕቅድ ሥራ ባለፈው የትምህርት ዘመን ተጀምሮ አሁን ሁለተኛውን ክፍል በማዘጋጀት ላይ ስለለን ሁለተኛው ክፍል በሐምሌ ወር በ1974 ይጠናቀቃል ተብሎ ይጠበቃል ።

3. የአፍሪካ ሕግ ዳይጀስት ፤

ይህ መጽሔት ከ1966 ወዲህ ኅትመቱ ተቋርጧል ። ፋካልቲው መጽሔቱን መታተም እንደገና ለመቀጠል በየጊዜው ባደረጋቸው ስብሰባዎች የተነጋገረበት ቢሆንም በገጠመን የልዩ ልዩ ቋንቋ አዋቂዎች እጥረት ምክንያት እስካሁን ድረስ ሳይሳካ ቀይቷል ። ይህንንና የመሳሰሉት ችግሮች በመጪው ዓመት መጀመሪያ አጋማሽ ላይ እንደምንወጣውና ኅትመቱ እንደሚቀጥል ተስፋ አለን ።

ለ/ የግል ምርምር ጥናት ፤

ከላይ ከተጠቀሱት በፋካልቲው በመካሄድ ላይ ከሚገኙት የምርምር ጥናቶች ሌላ መምህራን በየግላቸው ያደረጉት ጥናት ለማስተማሪያ የሚሆኑ ማቴሪያሎችንና በመጽሔት የሚታተሙ አጫጭር ጹሑፎችን በማዘጋጀት በኩል ረድቷል ። ከነዚህም ሳይጠቀስ የማይታለፍ ስለ ውል አመሠራረት በፕሮፌሰር ጆርጅ ቺቾሮብች የተዘጋጀው ጽሑፍ ነው ። እኚህ ፕሮፌሰር በውል አመሠራረት ላይ ያዘጋጁትን ትችት ረቂቅ አጠናቅቀው በዓመቱ መባቻ ገደማ ለፋካልቲው አቅረበዋል ። ሥራቸውም በውስጥና በውጭ ገምጋሚዎች ታይቶ ለኅትመት ብቁ መሆኑ የታመነበት ሲሆን የገምጋሚዎቹ አስተያየት ታክሎበት የመጨረሻ ውሳኔ እንዲሰጥበት ለዩኒቨርስቲው የምርምርና የኅትመት ክፍል ቀርቧል ።

የምርምርና የኅትመት ጥረታችን በሽያጭ አንጻር የታየ እንደሆነ የሚያመረቃ ሊሆን አልቻለም ። እስካሁን እትሞቻችን ገበያ የሚቀርቡት አራት ኪሎ ግቢ በሚገኘው የዩኒቨርሲቲ መጻሕፍት መሸጫ ብቻ ነው ። ለሌሎች የመጻሕፍት መሸጫ መደብሮች ከሚሸን ተከፍሎ እትምታችን ለሕዝብ የሚቀርቡበት ሌላ ዘዴ ካልተገኘ ሥራችን ተስፋ ቢስ ሆኖ ይቀራል ። እትምታችን ሕዝቡ እንዲያገኛቸው ካልተደረገ የምናካሂደው ሥራ እንኳን ፍሪያማ ሊሆንና መቀጠሉም አጠራጣሪ ነው ። በዚህ አንጻር እስካሁን ችግሮች የገጠሙን ቢሆንም የሥራችን ውጤት ጠቀም ያለ እንዲሆን ማረጋገጥ ብቻም ሳይሆን በሕግ ሙያ የተሰማሩትን ሰዎች በማስተማር አቢይ ዓላማችንን እግቡ ለማድረስ የሚያስችል አሠራር መቀየስ ይኖርበታል ።

5. ቤተ መጻሕፍትና መረጃዎች ፤

በያዝነው ዓመት የቤተ መጻሕፍታችን ይዘት ጉልህ የሆነ መሻሻል አሳይቷል። ከጀርመን ፌደራል ሪፑሊክ መንግሥትና ከዓለም አቀፍ የቀይ መስቀል ማህበር በስጦታ ያገኘናቸው በዛ ያሉ መጻሕፍት የመጻሕፍታችንን ብዛት ከፍ አድርገውታል ። ከዚህ የሚከተለው ዝርዝር እ. ኤ. አ. ከነሐሴ 1 ቀን 1980 እስከ ነሐሴ 30 ቀን 1981 ዓ. ም. መጻሕፍት ቤቱ ያሳየውን ዕድገት ያመለክታል ።

አዲስ ጭማሪ በርዕስ	130
በስጦታ የተገኙ ማቴሪያሎች በጥቅል	170

በደምበኝነት የተገኙ ወቅታዊ እትሞች በርዕስ ——————76
በልውውጥ የተገኙ ወቅታዊ እትሞች በርዕስ ——————25
በስጦታ የተገኙ ወቅታዊ እትሞች በርዕስ ——————20

በአገልግሎት በኩል ተጠቃሚው በብዛት ከመጨመሩም በላይ የአዘውታሪውም ቁጥር ፈጣን ዕድገት አሳይቷል ። ቤተ መጻሕፍቱ ለ390 ተማሪዎች ፣ ለ16 መምህራንና በቴክኒክና በአስተዳደር ሥራዎች ለተሰማሩ 21 ሠራተኞች አገልግሎት በመስጠት ላይ ነው ። ከዚህም በላይ ለዩኒቨርስቲው የሌሎች ክፍሎች ተማሪዎችን መምህራንና በሌላም ሙያ የተሰማሩ ግለሰቦችን ያገለግላል ።

6. የቀድሞ ተማሪዎች ፤

ባለፉት ጊዜያት የቀድሞ የሕግ ተማዎችን ማህበር ለመመሥረት ጥረት የተደረገ ቢሆንም በያዝነው ዓመት ከተወሰዱት ትላልቅ እርምጃዎች መካከል ለሕግ ፋካልቲ የቀድሞ ተማሪዎች ማህበር መቋቋም መሠረት መጣሉ ነው ። የማህበሩ የመተዳደሪያ ደንብ ረቂቅ አቶ ኃይሌ ከበደ (ጠበቃ) አቶ ግርማ አስፋው (ከሕግና ፍትሕ ሚኒስቴር የሕግ ክፍል)፤ አቶ መክብብ ጸጋው (የጠቅላይ ፍርድ ቤት ዳኛ) አቶ ዮሴፍ ገ/እግዚአብሔር (በሕግ ፋካልቲ ረዳት ፕሮፌሰር) እና አቶ ዘርዓ ብሩክ አበራ በኤች ቢ. ኤ. ዋና የሕግ አማካሪ በአባልነት በሚገኙበት አርቃቂ ኰሚቴ ተዘጋጅቷል ።

የተዘጋጀውም የመተዳደሪያ ደንብ ረቂቅ የየክፍሉ ተወካዮች በሚገኙበት አስተባባሪ ኰሚቴ ከተጠና በኋላ የማህበሩን መመሥረት የሚያረጋግጥ ሰነድ እንደገና በመዘጋጀት ላይ ነው ። ማህበሩም ከመጪው የትምህርት ዓመት ጀምሮ ተግባራዊ ይሆናል የሚል ተስፋ አለን ።

7. የሚያስፈልጉ ነገሮችና ያሉት ችግሮች

<u>በቂ የሆነ ሕንጻ አለመኖር</u> በተማሪዎችና በሚያየርገው እንቅስቃሴ አንጻር የሕግ ፋካልቲ በከፍተኛ ፍጥነት እየተስፋፋ የሚሄድ ቢሆንም ቀድሞ በተመሠረተበት ቅጽር ተወስኖ ይገኛል ። ዋናው ሕንጻና ሌሎችም በዙሪያው ተበታትነው የሚገኙት ለተግባሩ ብቁ አለመሆናቸውም ብቻ ሳይሆን በእርጅና ወይም በጥገና እጦት የተነሣ ወይም በሁለቱም ምክንያት በውስጣቸው ለሚካሄደው ሥራ ሥጋት እየተፈጠሩ ነው ። በእኔ አስተያየት ለፋካልቲው መንቀሳቀሻ የሚበጅ ብቃት ያለው የሕንጻ ሥራ የሚታሰብበት ጊዜ አሁን መሆን አለበት ።

የውጭ ግንኙነቶች ፤

የፋካልቲው ዕድገትና ታዋቂነት የሀሳቦች ልውውጥና ከብዙ የውጭ ተቋሞች በሚያረግለት ትልቅ የገንዘብ ዕርዳታ ውጤት ነው ። የቀድሞ ግንኙነቶቻችን ጨርሰው የተቋረጡ ሲሆን ከሌሎች ተቋሞች ጋር አዲስ ግንኙነት ለመፍጠር የተወሰደ እርምጃ እምብዛም ነው ። እያንዳንዱ ፋካልቲ በአንጻሩ የሚያደርገው ጥረት የማይናቅ ቢሆንም ቅሉ ማዕከላዊነት ያለው ዩኒቨርስቲ አቀፍ የሆነ አሠራር የበለጠ ፍሬያማ ስለሚሆን ለችግሩ በዚህ አንጻር መፍትሔ ቢፈለግለት ጠቃሚ ነው ።

መደምደሚያ ፤

የገጠሙን ችግሮች ታዳጊ ተቋሞችን ከሚገጥማቸው የተለየ አይደለምና ያለንን አጥብቀን እንደያዝን በአስተሳሰብ ወደ ፊት መራመድ አለብን የፋካልቲያችን የቀድሞ ዲን አንድ ጊዜ እንዳወሱት አንድ ነገር ባለበት እንዲንቀሳቀስ ከማድረግ ይልቅ ካለበት ማንቀሳቀሱ የበለጠ ከባድ መሆኑን የሳይንስ ሕጐች ያስተምሩናል ። ሰብአዊ ተቋሞች ግን ሁላችንም እንደምናውቀው ሌላ ሕግ አላቸው፣ አንድን ተቋም ወይም ፕሮጀክት መጀመሩ ሳሆይን ማካሄድ ወይም አሳክቶ ከፍጻሜ ማድረሱ የበለጠ አድካሚ ነው ። ሆኖም ግን በፋካልቲው የሥራ ባልደረቼና በተማሪዎቻችን የኅብረት መንፈስ እርምጃችን እንዲቀጥል ማድረግ ብቻም ሳይሆን ፋኩልቲው በትክክለኛ አመለካከት የታነጸና በእርአያነት ሊጠቀሱ የሚችሉ ባለሙያዎችን በማፍራት የሚጠበቅበትን ለማሟላት እንደሚችል ቅንጣት ያህል አልጠራጠርም ።

ቅጣትና ኅብረተሰብ ፤ ዕድገታዊ አመለካከት

በፋሲል ናሆም*

I በኅብረተሰብና በቅጣት መካከል ያለው ግንኙነት

በአንድ ሕብረተሰብ ውስጥ የቅጣቱ ስልትና ዓይነት[1] መደጋገሙና ክብደቱ፡ በአንድ አፈንጋጭ (ወንጀለኛ) ላይ ቅጣቱን ለመፈጸም የሚደረገው ሂደት ህብረተሰቡ ራሱ ምን እንደሚመስል አመልካች ነው ። ኅብረተሰብ ዋጋ የሚሰጣቸው ወጐችና ልማዶች ሁሉ በሚጥላቸው ቅጣቶች ውስጥ ተጠቅለው ይገኛሉ ። አንድ ሕብረተሰብ በሕይወቱ ውስጥ ለምን ነገር ትልቅ ግምት እንደሚሰጥ ፤ ትልቅ ግምት ከሚሰጣቸው ነገሮች የቱ ከየትኛው እንደሚበልጥ ፣ እንደዚሁም ኅብረተሰቡ እነዚህን ዋጋ የሚሰጣቸውን ወጐችና ልማዶች የቱን ያህል እንደሚንከባከባቸው ፤ በአንድ አፈንጋጭ ላይ በሚጥለው ቅጣት በግልጽ ይንጸባረቃሉ ፣ ስለሆነም ቅጣት አንድ ኅብረተሰብ የቱን ያህል ጨዋ ፣ የፈጠራ ችሎታ ያለውና ተራማጅ መሆንና አለመሆኑን መለኪያ ሆኖ ያገለግላል[2] ።

ተስፋ እንደምናደርገውና በምንም ዓይነት ቢሆን ኅብረተሰብን በቁጥር ስሌት አማካይነት በሚያጠኑ የህብረተሰብ ሳይንስ ሊቃውንት ላይ ተጽዕኖ ሊኖረው ቢችልም ፣ ኅብረተሰብ ዋጋ የሚሰጣቸውን ወጐችና ልማዶች በቁጥር ስሌት መግለጽ ከፍተኛ ትክክለኛነት ባለው ቁጥራዊ አሠራር ማህበራዊ ማጠቃለያዎች መስጠት ከዚህ ጽሁፍ ዓላማ ውጭ ነው ። እዚህ ላይ የጸሐፊው መጠነኛ ዓላማ ቅጣትን በአጠቃላይ መልኩ በማየት በዚህ ወሳኝ መስክ ውይይትን ለመቀስቀስ ነው ። ይህ ጽሑፍ የተዘጋጀው ከሌላው ዓለም ጋር በማነጻጸር ሆኖ ሳለ ዝርዝር ሁኔታ መስጠት በሚቻልበት ጊዜ ሁሉ የኢትዮጵያ ልምድ በብዛት ሰፍሯል[3] ። የዚህ ጽሑፍ ርዕስ በኅብረተሰብ ሳይንስ ላይ በመሆኑ በዚህ መቅድም ላይ ስለ ኅብረተሰብ ሳይንስ በመጠኑም ቢሆን ማውሳት አግባብነት ያለው ሳይሆን አይቀርም ። የኅብረተሰብ ሳይንስ አዝማሚያ በአንዳንድ ክፍሎች ዕድገት የሚለውን ጽንሰ ሃሳብ ሰው ለእንጀራና በእንጀራ ብቻ ይኖር ይመስል በጠባቡና በደረቅ ኢኮኖሚያዊ መስኩ ማጥናት ሆኖ ይታያል ። ዕድገት በተለይም የሰው ማህበራዊ ዕድገት በሰው ልጅና በኅብረተሰብ ዕርምጃ አጠቃላይ ዕውነታ ላይ ከእጅ ወደ አፍ እስከ ምርት መቅረፍረፍ ያለውን ቁስ አካላዊ ዕድገት ብቻ ሳይሆን ከማይረባ አምልኮ እስከ ሳይንሳዊ ዕውቀትና ከአውሬነት ባሕርይው እስከ ጨዋነት ባሕርይው ባለው ዕድገቱ ላይ ያተኮረ መሆን ይኖርበታል ። እነዚህ የዕድገት መስኮች የተያያዙ ቢሆኑም በጠባቡ የተወሰኑ ግምት ማየት ያልተለመደ አይደለም ፣ ይኸውም አንዱ የዕድገት ዘርፍ ኖሮ ሌላው ላይኖር ይችላል ። ጉዳዩን በምሳሌ ለማስረዳት የዘር መድልዎ አገዛዝ የሰፈነበትን ደቡብ አፍሪካን መጥቀስ ይበቃል ። የዕድገት ደረጃዋ በአንጻራዊ ሁኔታ ሲታይ ከእጅ ወደአፍ ኢኮኖሚ ይልቅ ወደዳበረ ኤኮኖሚ ይመደባል ። ይህም ሆኖ ግን የአብዛኛው ዜጐቹን አያያዝ እንዲሁም ስለዘር ልዩነት ያላትን አጠቃላይ አመለካከት ስናይ የደቡብ አፍሪካ ዘረኛ መንግሥት መቆጠር ያለበት እንደሰለጠነ ሆኖ ሳይሆን ኋላ ቀርና የአረመ

ኔነት ባህርይ እንዳልተለየው ሆኖ ነው ። የደቡብ አፍሪካ ጥቁሮች በኢኮኖሚ አቋማቸው ከሌሎች የአፍሪካ አገሮች የተሻሉ ሊሆኑ መቻላቸው የሐቁ አንድ ገጽታ ብቻ ነው ። ሌላ የሐቁ ገጽታ ደግሞ በደቡብ አፍሪካ ጥቁር ሠርቶ አደር ላይ ኢሰብአዊ ተጽዕኖ በሚያደርጉ ብዙ ሕጎች ውስጥ ይገኛሉ ።

የ1911 ብሔራዊ የሠራተኛ ጉዳይ ድንጋጌና ማንኛውም ጥቁር በኮንትራት እንዲሠራ የሚያስገድደው ፣ የ1964 የባንቱ የሠራተኛ ጉዳይ ሕግ ፣ የ1913 ብሔራዊ የመሬት ስሪት ሕግና ጥቁር አፍሪካውያንን የማይንቀሳቀስ ንብረት ባለ ሀብትነት የሚከለክለው የ1936 የመሬት ሕግ ፣ የ1911 የማዕድናትና የሥራዎች ሕግና ፣ አውሮፓውያን ካልሆኑት በአንድ ሙያ የመሰልጠን ዕድልን የሚዘጋው የ1944 ሥራ መልመጃ ውል ሕግ የአፍሪካውያን ነባር መኖሪያ ለጥቁሮች ከተከለለው ሥፍራ ውጭ እንዳይሆን የሚደነግገው የ1964 የባንቱ ሕግጋት ማሻሻያና ለባንቱ አገር አስተዳደርና የሠራተኛ ጉዳይ ሚኒስትሮች ማንኛውም ጥቁር በማንኛውም ቦታ ፣ በማንኛውም አሠሪ ፣ ለማንኛውም ዓይነት ሥራ እንዳይቀጠር ለመከልከል የሚያስችላቸው ሥልጣን የሚሰጠው የ1970 የባንቱ ሕግጋት ማሻሻያ[4] ከብዙዎቹ አድላዊ ሕጎች ጥቂቶቹ ናቸው ። የዓለም ሕዝብ አስተያየት ከሶሻሊስት ጐሬ እስከ ካፒታሊስት ጐሬ ታዳጊውን ዓለም ጨምሮ በደቡብ አፍሪካ ላይ ጠንካራና ያላሰለሰ ውግዘት በማሰማት ላይ መሆኑ የሚያንጸባርቀው የሰውን ልጅ ዘላቂ ፍላጐት ይኸውም የሰው ማኅበራዊ ዕድገት ማለትና መሆን ያለበት ሌላ ሳይሆን በአጠቃላይ መልኩ የሰብአዊ ክብር ከፍ ማለት ነው ።

በሰው ህልውና እንጀራ አስፈላጊ ቢሆንም ፣ የሰው ልጅ እድገት በእንጀራ ብቻ የተወሰነ አይደለም ፤ በምንም ብቸኛ ነገር የተወሰነም አይደለም ። ታዲያ ፣ ይህ ማለት ደግሞ ስለሰው ማህበራዊ እድገት እጥጋቢ ቲዎሪ እንዲሁም ለታለመ ተግባር መሰረት ሆኖ ሊያገለግል ከሚችል ትክክለኛ ማጠቃለያ ላይ ለመድረስ የሰውን ልጅ የሚመለከቱ መስኮች ሁሉ መጠናት አለባቸው ። የሰውን ማኅበራዊ ዕውነታና ፍላጐት ፣ በኋላ ቀርነት እስከ ዕድገት ያለውን ጠመዝማዛ ጉዞ በአጥጋቢ ሁኔታ እንዲያንጸባርቅ ከተፈለገ ጥናቱ የግድ ብዙ ሁኔታዎችን ያቀፈ መሆን አለበት ። «ቅጣትና ሕብረተሰብ» የሚለው የመጀመሪያ ጥናት የቀረበውም በዚህ አግባብ (መሠረት) ነው ።

II ፍትሕና የቅጣት ዓላማዎች

ፍትሕ በአንድ በተወሰነ ማኅበራዊና ፖለቲካዊ መዋቅር (ሥርዓት) ውስጥ ያለውን አጠቃላይ ሁኔታ መንከባከብና መጠበቅ ጋር አንድ ሊመስል ይችላል[5] ቅጣት የሚፈጸመው ይህ አስፈላጊና ምቹ የሆነው ሚዛን በሚቃወስበት ጊዜ ድሮ የነበረውን ሥርዓት ለመገንባትና ለወደፊቱ ያለውን ሁኔታ ሳይቃወስ ለመጠበቅ ነው ። አባባሉን ምሳሌ ግልጽ ሊያደርገው ይችላል ። አንድ ሌባ ከአንድ ገበሬ አንዲት ላም በሚሰርቅበት ጊዜ ያለው ሁኔታ ይናጋል ፣ ሁኔታዎች እንዳሉ እንዲቀጥሉ መተው በፍትሕ ላይ ወንጀል መፈጸም ይሆናል[6] ። ኅብረተሰቡ አንድ ዓይነት ዕርምጃ መውሰድ አለበት ፣ ግን ምን ዓይነት ? የላሚ መመለስ ፣ ማለትም የቀድሞውን ሁኔታ መመለስ ወይም ጥፋተኛው በደል ላደረሰበት ሰው ተመጣጣኝ ዋጋ እንዲያስረክብ ፣ ለምሳሌ ተመሳሳይ ላም ወይም ገንዘብ ማለትም በተቻለ መጠን ከድሮው ጋር ተቀራራቢ የሆነ አዲስ ሥርዓት መገንባት ከግዙፋዊ አመለካከት አኳያ ያለውን ሁኔታ ሊያረካ ይችል ይሆናል ። ነገር ግን ግዙፋዊ ካልሆነ አመለካከት አኳያ አሁን ታሪካዊ ዕውነት የሆነው ያለውን ሁኔታ

ያናወጠው ድርጊት ትዝ ይለናል ። ለወደፊቱ በዚሁ ወንጀለኛ እንደዚሁም የሱን አርአያ በሚከተሉት ተመሳሳይ ወንጀለኞች የድርጊቱ መፈጸም አደጋ ይታየናል ። የደረሰው ቁስአካላዊ ጉዳት ወደነበረው ሁኔታ ከተመለሰ በኋላ ወንጀለኛው በነጻ እንዲሄድ መፍቀድ አሁን ያለው ሁኔታ ለወደፊቱ እንዲናጋ መጋበዝ ይሆናል ። ለወደፊት ሊደርስ የሚችለውን የጸጥታ መናጋት ለመቀነስ ወንጀሉ ከመፈጸሙ በፊት ከነበረበት ሁኔታ ጋር ሲነጻጸር በከፋ (በጐጂ) ሁኔታ ላዕ እንዲገኝ ሊያደርገው የሚችል ግዴታ በወንጀለኛው ላይ መወሰድ አለበት[7]።

ይህን የመሰለውን አባባል ሁለት የተያያዙ ጥያቄዎችን ሊያነሳ ይችላል ፣ ይኸውም 1ኛ. የቱን ያህል መጐዳት አለበት ? እና 2ኛ. ይህን ለማድረግ ኅብረተሰብ ምን ዓይነት ዕርምጃ መውሰድ አለበት ? የሚሉት ጥያቄዎች ናቸው ። በጥንቱ (ጊዜ) ዘመናት (በጣም ጥንታዊ ያልሆኑ ኅብረተሰብቦችም ጭምር) የበቀል ፍርድ (LEX TALIONI)[8] ማለትም ዐይን ያጠፋ ዐይኑ ይጥፋ ፣ ጥርስ ያወለቀ ጥርሱ ይውለቅ በማለት የተዘጋጀና አጠቃላይ የሆነ ፍትህ ይሰጡ ነበር ። ሌሎች ማህበሮች እንደዚህ ቀላልና ቀጥታ የሆነ መልስ ላይሰጡ ይችላሉ ። በዚህ አስቸጋሪና ውስብስብ መስክ እንደዚህ ያለ መልስ መስጠት አለባቸው ብለንም ሀሳብ አና ቀርብም ። ሕብረተሰብ በቅጣት ምን ጥቅም እንደሚያገኝ (ግብ እንደሚመታ) ካላወቁ ውጤቱ አሳዛኝ ይሆናል ።

በመሆኑም ሕብረተሰብ ሁልጊዜ የቅጣት ጥቅም ምንድነው ከሚለው ጥያቄ ጋር እንደተፋጠጠ ነው ። ችግሩን የማስወገጃ አንዱ መንገድ ኅብረተሰብ የነበረውን ሁኔታ ወደ ቦታው ለመመለስ ወይም ያለውን ሁኔታ ከወደፊት ሁከት ለመጠበቅ የደረሰውን ሁኔታ (የተፈጸመውን) ከምን አኳያ እንደሚመለከተው በመወሰን ሊሆን ይችላል ።

ኅብረተሰብ ማተኮር ያለበት በደረሰው ሁኔታ ላይ ነው ? ወይስ ጉዳት በደረሰበት የኅብረተሰቡ አካል ላይ ነው ፣ ወይስ ደግሞ በአፈንጋጩ ላይ ወይስ በኅብረተሰብ አጠቃላይ ፍላጐት ላይ ነው መሆን ያለበት ? ጥያቄውን ግልጽ በሆነ መንገድ ለማስቀመጥ ኅብረተሰብ በልቦናው ውስጥ ምን ዓላማ ሊኖረው ይገባል ? ጉዳት የደረሰበት ሰው ላይ ማተኮር መሆን አለበት ? አስፈላጊ ከሆነም በበቀል የቆሰለውን ጉዳት የደረሰበትን ሰው ስነልቡናዊ ወዘና እስከ ማርካት ድረስ ማለትም ክፉን መበቀል እስከሚለው መሄድ አለበት ? ወይስ ከዚህ ትንሽ ለየት ባለ አመለካከት በደረሰው ሁኔታ ላይ ማተኮርና አጸፋውን ለመመለስ መሞከር ፣ ለም ሳሌ ነፍስ ግዳይን በሚመለከት ረገድ «ያለደም ስርየት የለም» ማለት አለበት ? ወይስ ኅብረተሰብ አፈንጋጩ ለምን እንዳፈነገጠ ለመረዳትና እሱን ወደ ኅብረተሰቡ ለመመለስ ብሎም ኅብረተሰቡ እርሱና እርሱን ከመሰሉ አፈንጋጮች ወደ ፊት እንዲጠበቅ ፣ ኅብረተሰብ እንደዚህ ላለው ማፈንገጥ ዋናውን መንስኤ ለማጥፋት እንዲችል በአፈንጋጩ ላይ ማተኮር አለበት ?

ኅብረተሰብ አንድን አፈንጋጭ በመቅጣት ለማግኘት የሚሞክራቸው ግቦች (ውጤቶች) በሶስት ታላላቅ (ሠፋፊ) ፈርጆች ሊጠቃለሉ ይችላሉ ። ከባሪያ ሥርዓት እስከ ፊውዳሊዝምና አሁን እስካለንበት ዘመን ባለው የሰው ልጅ ረጅም ታሪክ ውስጥ የሚታወቀው የመጀመሪያው የቅጣት ግብ ክፉን መበቀል የሚለው ነው ። ከጥንት ኅብረተሰብ ቴዎሪያዊ ጥናት ጀምሮ ከአውሬነት እስከ ጨዋነት ባለው የሰው ማኅበራዊ ኑሮ ዕድገት ክፉን በክፉ መበቀል የሚለው የቅጣት ግብ ብዙም ተቀባይነት የሌለው ነው ። የሌክስታሊዮን ፍልስፍና ተከታዮች ክፉን በክፉ መበቀል የሚለውን የቅጣት ግብ በመጠቀም ይታወቁ ነበሩ ። በአሁኑ ዘመን

በሃያ አንደኛው ምዕተ ዓመት ዋዜማ በብዙ ዘመናዊ ኅብረተሰቦች ያለውን ልዩ ልዩ ዓይነት ቅጣት በሚቀጥሉት ጥቂት ገጾች ስንመለከት እሁንም ቢሆን የሰው ልጅ እራሱን ክፉን በክፉ መበቀል ከሚለው የቅጣት ግብ ማላቀቅ እንዳላበት ግልጽ ይሆናል ።

ኅብረተሰብ በቅጣት አማካይነት ለማግኘት የሚሞክረው ሁለተኛው ግብ ወንጀለኛውን ማረምና ወደኅብረተሰቡ መመለስ ሲሆን ፣ ይህ ግብ ግን ከኅብረተ ሰቡ ጋር መቶ በመቶ ገና ያልተዋሐደ ሆኖ ይገኛል ። ይህ ግብ በሰው ልጆች ዘንድ ገና አስፈላጊውን ትውውቅ ያላገኘና ፣ በመከሰት ላይ የሚገኝ ከመሆኑ የተነሳ በሥነ አዕምሮ ሳይንስ በኩል የሳይንሳዊ ዕውቀት መስፋፋት በቅጣት ላይ ያለ ጥርጥር ዘላቂ ተጽዕኖ ይኖረዋል ። ዕርማት በቅጣት ዓላማነቱ ኅብረተሰቡንም ሆነ አጥፊውን በጥሩ አኳኋን ይጠቅማል ። ኅብረተሰብ በቅጣት አማካይነት ሊያገ ኘው የሚሞክረው ሶስተኛው ግብ ማስጠንቀቂያ ሲሆን አጥፊውን ለወደፊቱ በማ ስጠንቀቅና ኅብረተሰቡን በአጠቃላይ በማስጠንቀቅ በሁለት መንገድ ያገለግ ላል[9]። ግለሰባዊ ማስጠንቀቂያ ወንጀለኛውን ወንጀል ዘላቂ ቁምነገር እንደሌለው በማስተማር ላይ ብቻ የሚያተኩር ሲሆን በአጠቃላይ ሁኔታው እጅግ በጣም ብዙ ነገር የሚጠይቅና ስቃይ የተሞላበት እንደሆነም ጭምር ነው ። ግለሰባዊ ማስጠ ንቀቂያ ወንጀለኛውን በለስላሳ ማግባባት ሳይሆን ኃይል በተሞላው ጠንካራ ክንድ እንደገና ወንጀል መፈጸም ረብ እንደሌለው በማሳመን ልማደኛ ወንጀለኛ ነት ለማሸነፍ ይሞክራል ። እንደዚሁም በአፈንጋጩ ላይ የሚፈጸመው ቅጣት ኅብረተሰቡን በአጠቃላይ ለማስተማር ያገለግላል ። ስለዚህ የቅጣት ግብ ለወደፊት ወንጀል ሊፈጽሙ ከሚችሉ ሰዎች የወንጀል ውጤቱ መራራ እንደሆነ አጠቃላይ ማስጠንቀቂያ በመስጠት ላይ ያተኩራል ።

ማንኛውም የቅጣት ዓይነት ቢሆን ከሕብረተሰብ ደህንነትና ጥበቃ ሌላ በቂ ምክንያት ሊኖረው አይችልም ። ኅብረተሰብ ደግሞ ቅጣትን ከወንጀለኛና ወደ ፊት ወንጀለኛ ሊሆኑ ከሚችሉ ግለሰቦች አንጻር እስተዋይ ትኩረት በማድረግ በይብልጥ ራሱን ይከላከላል ። በዚህ አባባል ትክክለኛነት ላይ የተመሠረቱ በር ከት ያሉ ግምቶችና ምሳሌዎች ከተቻለም ዘላቂነት ያላቸው ማጠቃለያዎች (መደ ምደሚያዎች) መነሳታቸው አይቀርም ። አንዱ መሰረታዊ ግምት በኅብረተሰብ ብቻ ሳይሆን በወንጀለኛውም አስተዋይነት ላይ የተመሰረተ ነው ። ኅብረተሰብ ሊያስተላልፍ የሚሞክረው ማንኛውም መልዕክት በትክክል ከወንጀለኛው ሊደ ርስ የሚችለው ወንጀለኛው አስተዋይ ከሆነ ብቻ ነው ። በሌላ አነጋገር በአንድ ሰው የሚፈጸመው ቅጣት ሊያስተውል የሚችለውን ያህል መሆን አለበት ፤ የሚ ሠራውን ለማወቅ የማይችል ወይም የፈጸመው ተግባር ሊያስከትል የሚችለውን ውጤት ለመረዳት የማይችል ሰው የፈለገው ሌላ ነገር ሊፈጸምበት ቢችልም ቅጣት ሊፈጸምበት አይገባም[10]።

ሌላው ግምት ደግሞ አንድ ሰው ቅጣት የሚፈጸምበት ግዴታውን ከመወ ጣት ላይ እያለ በራሱ ጥፋት በኅብረተሰቡ ላይ ወንጀል ሲፈጸም ነው ። ጥፋት አንድ ሰው በኅብረተሰቡ ላይ ያለውን መጥፎ አስተያየት የሚያመለክት ረቂቅ ቃል ነው ። እንደዚህ ያለ መጥፎ አስተያየት ደግሞ ሆን ተብሎ የሚሰወድ ሊሆን ይችላል ፣ ይኸውም እያወቀና የሚያስከትለውን ጉዳት እየተረዳ ውጤቱን በመቀበል ጸረ ኅብረተሰብ ድርጊት መፈጸም ሊሆን ይችላል ። ወይም ደግሞ በቸልተኛነት ሊሆን ይችላል ። ይህም ማለት በአንድ በተወሰነ ሁኔታ ሊያደርጋቸው የሚገቡትን

ጥንቃቄዎች ባለማድረግ ሊሆን ይችላል ። ኅሊናዊ (አዕምሮአዊ) የጥፋት መለኪያ፣
ሆን ብሎ (አውቆ) ማጥፋት ወይም ቸልተኝነት ሳይኖር በአጋጣሚ የደረሰ ጸረ
ኅብረተሰብ ድርጊት በቅጣት ክልል ውስጥ መውደቅ የለበትም[11]።

ትክክለኛ የቅጣት አሠራር የአንድን ወንጀለኛ ግለሰባዊ ፍላጐቶች ግምት
ውስጥ በማስገባት ለአንድ የተወሰነ ወንጀለኛ በግፈኛነቱና በሚወስደው ዕርምጃ
ደረጃ ተስማሚ የሆነ ለዚያ ወንጀለኛ በተለይ የተዘጋጀ ቅጣት ይወስናል ። ይህን
ለማድረግ ደግሞ ኅብረተሰብ ሳይንሳዊ የሆነ አመለካከት ሊኖረው ይገባል ፣ ማለ
ትም በሁኔታዎች ግንዛቤና ትንታኔ ላይ የተመሠረተ ማጠቃለያ ላይ መድረስ
ይኖርበታል ።

በመጨረሻ ኅብረተሰብን ከወንጀል ለመከላከል በወንጀለኞችና ወደፊት
ወንጀለኞች ሊሆኑ በሚችሉ ግለሰቦች ላይ ትክክለኛ (አስተዋይ) ትኩረት ማድረግ
በቀል ትክክለኛ የሆነ የቅጣት ግብ እንዳልሆነ ያሳየናል ። ይህም ማለት ማስጠን
ቀቂያ (ማህበራዊና ግለሰባዊ) እና እርማት ብቻ የቅጣት ትክክለኛ ግቦች በመሆን
ይቀራሉ ። ሆኖም ቅጣት ጠቃሚና ገንቢ ለመሆን ሁለት መለኪያዎችን ማለፍ
አለበት ፣ ለማስጠንቀቂያነትና ለዕርማት ማገልገል አለበት ። አስጠንቃቂና
አራሚ ያልሆነ ማንኛውም ቅጣት ፍቱንነት ስለሌለው በኅብረተሰቡ ውስጥ ቦታ
ሊኖረው አይገባም ። እንዲያውም እነኝህ መለኪያዎችን የማያሟላ ቅጣት በአ
ማራጭ ሊተካ ይገባዋል ። አንድ ዓይነተኛ አርአያነት ያለው የቅጣት አሠራር
ሁለቱንም የቅጣት ግቦች ማስጠንቀቂያነትንና አራሚነትን በተለያየ ደረጃ መያዝ
ይኖርበታል ። ማስጠንቀቂያና ዕርማት በአንድ ቅጣት ውስጥ የሚኖራቸውን ተመ
ዛዛኝነት የሚወስኑት ነገሮች የወንጀለኛው አደገኛ ባሕርይ ፣ የወንጀሉ ጸባይ እን
ዲሁም ወንጀሉ እንዲፈጸም ያነሳሱትና ወንጀሉ የተፈጸመበት ሁኔታዎች ናቸው ።

ቅጣት የሚያስከትለው ማህበራዊ ጉዳት መናቅና መታለፍ የሌለበት አስ
ፈላጊ ነገር ነው ። ከማስጠንቀቂያነትና ከአራሚነት ያለፈ ቅጣት የሚጭን አደ
ገኛ የቅጣት አሠራር ፣ አፈንጋጩ እንደ ጤነኛ የኅብረተሰብ አባል የሚቻለውን
ሁሉ ለኅብረተሰቡ አስተዋጽኦ እንዳያደርግ በመላ ሕይወቱ በአካልና በአእምሮ
ሽባና ስንኩል እንዲሆን ስለሚያደርግ አስፈላጊ አይደለም ። በዚህ ጊዜ የሚቀ
ጣው አፈንጋጩን ብቻ አይደለም ። ነገር ግን አፈንጋጩን ከመጠን በላይ ከመቅ
ጣቱም አልፎ ኅብረተሰቡንም ጭምር ይቀጣል ። ቅጣት የሚያስከትለው ማኅበ
ራዊ ጉዳት በመጀመሪያ ደረጃ የሚመለከተውና ዋና የሚሆነው ለተቀጭው አፈን
ጋጭ የቅርብ ቤተሰቦችና እንዲሁም ወዳጆች ነው ። ለምሳሌ ያህል ጥገኞቹ የሚ
በሉትና የሚቀምሱት ሳይሰጣቸው የአንድ ቤተሰብ አስተዳዳሪ መታሰር በወንጀ
ለኛው ላይ ብቻ የተወሰደ ዕርምጃ ሳይሆን በንጽሕ ጥገኞች ላይ ጭምርም የተ
ወሰደ ነው ። በመሆኑም በብዝበዛ ላይ የተመሰረቱና ትክክለኛ ያልሆነ ዕርምጃ
የሚወስዱ ኅብረሰቦች ለብዙ ጊዜ የሚቆይ መጥፎ ውጤት ያለው ተግባር ይፈጽ
ማሉ ።

የባሕላዊ ቅጣት ዓይነቶች ጥናት የትኞቹ የቅጣት ግቦች ከፍተኛ ግምት እን
ደተሰጣቸው በትክክል ያሳያል ። ቀደም ሲል እንዳስገነዘብነው ሁሉ ቅጣትን
አንድ ኅብረተሰብ የቱን ያህል ጨዋ የፈጠራ ችሎታ ያለውና ተራማጅ መሆንና
አለመሆኑን እንደ መለኪያ ሆኖ እንዲያገለግል ያደርገዋል ። በማስከተል በጥቂት
ባሕላዊ የቅጣት ዓይነቶች ላይ እናተኩራለን ።

III ባሕላዊ (ልማዳዊ) ቅጣቶች

ሀ. እሥራት

ኅብረተሰብ ከድሮ ጀምሮ በአንድ አፈንጋጭ ላይ የሚወስዳቸውን ልዩ ልዩ የቅጣት ዕርምጃዎች ስናስብ ቶሎ ብሎ በአዕምሮአችን የሚመጣው የቅጣት ዓይነት እሥራት ነው ። በእርግጥም በዘወትር የቋንቋ አጠቃቀም ቅጣትና እስራት ተመሳሳይ ናቸው ። እስር ቤቶች የመላው ዓለም መንግሥታት መለያ ባሕርይ ስለሆኑ አንድ እስርቤት የአንድ መንግሥት አካልና አምሳል ፣ መንግሥት ሲመሰረት ጀምሮ የነበረ ነባራዊ ተቋም ነው ብሎ ሊያስብ ይችል ይሆናል ። ምንም እንኳ መቼና የት እንደተጀመረ ለመናገር አስቸጋሪ ቢሆንም እሥራት በጣም የጥንት ልማድ እንደነበር አያጠራጥርም ። ኅብረተሰብ ለጊዜው በአፈንጋጮች ላይ ምን ዕርምጃ መውሰድ እንዳለበት ባለማወቁና የሚወስደውን ዕርምጃ እስኪወሰድ ድረስ ባዶ ቤት ውስጥ ይቆልፍባቸው ስለነበር እሥራት በዚህ ዓይነት ተጀመረ የሚል ቴዎሪ ለመንደፍ መሞከር በጣም ድፍረት (ማጋነን) ይሆን ? ሌላ የተሻለ ሃሳብ ሲጠፋ ይህ ጊዜያዊ እሥራት ደንበኛ የቅጣት ዓይነት እየሆነ ይመጣል ።

በልዩ ልዩ አገሮች ዛሬ እሥራት ቀላልና ጽኑ በመባል ይመደባል[12]። ቀላል እሥራት የሚባለው ከባድ ወንጀል ባልፈጸሙ ሰዎች ላይ ነው።ቀላል እሥራት በአንጻራዊ አመለካከት ሲታይ የአጭር ጊዜ ቅጣት ነው ። በሌላ በኩል ጽኑ እሥራት የሚባለው ለኅብረተሰቡ በጣም አደገኞች ናቸው ተብለው በሚገመቱ በጣም ከባድ ወንጀል በፈጸሙ ወንጀለኞች ላይ ነው ። ጽኑ እስራት የተፈረደባቸው እስረኞች አብዛኛውን የሕይወት ዘመናቸው በማዕከላዊና በከፍተኛ ሁኔታ በሚጠበቁ እሥር ቤቶች ያሳልፉታል[13]።

እሥር ቤቶች በምንም ዓይነት የደስታ ቤቶች አይደሉም ፣ ኅብረተሰብ ብዙውን ጊዜ የመበቀያ መሣሪያ አድርጐ ስለሚጠቀምባቸው ይህ ሊያስደንቅ አይችምል ። በፊውዳል ኢትዮጵያ ስለእሥር ቤቶችና እስረኞች ከ16ኛው ምዕተ ዓመት ጀምሮ ኢትዮጵያን አቋርጠው ማለፍ ዕድል ባጋጣማቸው ተጓዦች የተነገሩ አንዳንድ መግለጫዎች እናገኛለን ።

ፖርቱጋላዊ ቄስ አልባሬዝ በድንኳን እሥር ቤት ውስጥ በእግረ ሙቅ ታሥረው ስለነበሩ እሥረኞች ይነግረናል ። እነዚህ እሥረኞች የራሳቸውን ቀለብ ብቻ ሳይሆን የሚጠብቋቸውን ዘበኞች ቀለብ ጭምር መቻል ይጠበቅባቸው ነበር ። እንግሊዛዊው ተጓዥ ሪቻርድ ባርቶን በ1850 የኢትዮጵያን እሥር ቤት «የቆሻሻ ጉድጓድ» ብሎ ጠርቷል ። ከአንድ ምዕተ ዓመት በኋላ የአዲስ አበባን እሥር ቤት የተመለከተች ፕርሐም የተባለች ሌላ እንግሊዛዊት ተጓዥ እስረኞቹ ተረስተው በበሽታ እየማቀቁ በአስከፊ ሁኔታ ላይ እንደነበሩ ፣ ይህም ሁኔታ በየጊዜው በበሽታ እየማቀቁ በአስከፊ የጤና ሁኔታ ላይ እንደነበሩ ፣ ይህም ሁኔታ በየጊዜው በእሥር ቤቱ ተስቦ እያነሳ ብዙ እስረኞች እንዲሞቱ ምክንያት መሆኑን በመግለጽ አሰቃቂ እንደነበር አመልክታለች[16]። እሥርቤቶች የፈለገውን ያህል መሻሻል አድርገዋል ቢባልም ብዙ ኅብረተሰቦች በዚህ ረገድ ያደረጉት እሥርቤቶችን ተቀባይነት ወዳለው ሰብዓዊ ተቋም ደረጃ ከፍ ሊያደርጋቸው የሚችል አነስተኛ መሻሻል ነው ።

አንድ ሰው እሥር ቤትን እንደ አስፈላጊ ፣ የእሥር ቤት መቅረትም በኅብረተሰቡ ላይ የአማልክትን ቁጣ ሊያወርድ እንደሚችለው አድርጎ ሊገምት ይችል ይሆናል ። እሥር ቤት በቅርብ መጠናት ይኖርበታል ። የቅጣት ጉዳይና

የቅጣት አስተዳደር የሚመለከታቸው ሁሉ እንዲሁም ይህን በገንዘብና በሰው ጉልበት አንጻር ብዙ ወጪ የሚያስከትለው አሠራር ለማካሄድ የሚደክመውና የሚጥረው ሁሉ የእሥር ቤትን ፍቱንነትና ጠቃሚነት የመመርመር ኃላፊነት አለበት ። የእሥር ቤት አሠራር ለወደፊቱ እንዲቀጥል ከተፈለገ ሁለት ሳይንሳዊ መለኪያዎችን ማሟላት ይኖርበታል ። ይኸውም ቅጣት በማስጠንቀቂያነትና በማረሚያነት ማገልገል ይኖርበታል ። እሥራት አስጠንቃቂና አራሚ ነው ብሎ በሐሳብ መገመት ብቻ አይበቃም ። የእሥር ቤት አሠራር የማስጠንቀቂያነትና የአራሚነት ባሕርያት አሉት ከሚል በማስረጃ የተደገፈ መደምደሚያ ላይ ለመድረስ ትክክለኛ ሁኔታው መመርመር ይኖርበታል ።

ለ. በአካል ላይ የሚደረግ ቅጣት

ሌላው ዓይነት ልማዳዊ ቅጣት እንዳጋጣሚ በአሁኑ ጊዜ ጨርሶ ባይጠፋም በመክሰም ላይ የሚገኘው በአካል ላይ የሚደረገው ቅጣት ነው ። በአካል ላይ የሚፈጸመው ቅጣት በብዙ ኅብረሰቦች በተለያየ መልክ ተከስቷል ። ወንጀለኞች እጅግ በጣም ኋላ ቀር በሆነ የህክምና አሠራር ማንኛውም ዓይነት የአካል መቆራረጥ ቅጣት ሲፈጸምባቸው ቆይቷል ። ለምሳሌ ያህልም በመዋሸት ጥፋተኛነት የተወሰነበት ሰው ምላሱ እንዲቆረጥ ሊፈረድበት ሲችል የሐሰት ምስክርነት በመስጠት ጥፋተኛ ሆኖ የተገኘ ሰው ዓይኑ እንዲወጣ ሲፈረድበት ቆይቷል ። በብዙ ኅብረተሰቦች አፍንጫ መፎነን ፣ ጆሮ መቁረጥ የወንድን ብልት መስለብና እጅና እግርን በመጥረቢያ መቆረጥ የተለመዱ ባሕላዊ ቅጣቶች ነበሩ ። በባሕላዊ ሕብረተሰቦች ሁሉ በፊውዳል ኢትዮጵያም ጭምር በአካል ላይ የሚፈጸመው ቅጣት የተለመደ የቅጣት ዓይነት ነበር ። እነዚህ ቅጣቶች ሲፈጸሙ ያጋጠሟቸው ተጓዦች ምስክርነታቸውንና የሁኔታውን አሻራ ትተውልን አልፈዋል ። በ1830 ዓ.ም. አንድ አገር ጎብኚ ንጉሡ የአንድ ሌባ አንድ እጅና ሁለት እግሩ እንዲቆረጥ አዞ ቅጣቱም ገበያ ውስጥ በአደባባይ መፈጸሙንና በኋላም እጅና እግሩን ያጣው ሌባ በዚያኑ ዕለት ማታ በጅብ መበላቱን የዓይን ምስክርነት ሰጥቷል[17]። በ19ኛው ምዕተ ዓመት ኢትዮጵያ ውስጥ የነበረው አንድ ተጓዥ በጊዜው የነበረው ንጉሡ ጭካኔ የተሞላበት አሰቃቂ ቅጣት እንዲፈጸም ለምሳሌ የልማደኛ ሌባ እጅ እንዲቆረጥ ፣ የአሽሟጣጪና ምላስ እንዲቆረጥ ሲያዝ ትንሽ እንኳ ሰቅቅ አይለውም ነበር ሲል ገልጿል ። አንድ ጊዜ አንድ ጠበቃ የደንበኛውን ጉዳይ ሲከላከል መንግሥትን የሚቃረን ነገር በመናገሩ ንጉሡ የጠበቃውን ምላስ አስቆረጠው[18]። አንድ ሌላ ሰው የአካል መቆራረጥ ቅጣት እንዴት ይፈጸም እንደነበር በመግለጽ የሚከተለውን ዘገባ አቅርቧል ። . ለሁለተኛ ጊዜ በሰረቀ ሌባ ላይ ይፈጸም የነበረው ቅጣት አንድ እጁን እንዲያጣ ማድረግ ነው ። የጥፋተኛነት ውሳኔ እንደተሰጠ ወዲያውኑ ቆራጩ የወንጀለኛውን የእጅ አንጓ ጅማት ይጠመዝዝና በፋስ ይቆርጠዋል ። በዚህ ጊዜ ሴቶች ቅቤ በማሰሮ ያነጥራሉ ። የወንጀለኛው እጅ እንደተቆረጠ ወዲያውኑ ዱሹ በፈላው ውስጥ ይጨመራል ። በዚህ ዓይነት ደሙ እንዳይፈስ በማቆም የጥፋተኛው ሕይወት እንዳያልፍ ይደረግ ነበር[19]።

በኢትዮጵያ የአካል መቆረጥ ቅጣት የተወገደው በ1923 ዓ.ም. የወንጀለኛ መቅጫ ሕገ በመውጣቱ ነው ። ስለቅጣት የሚናገረው ምዕራፍ በግልጽ እንዳስቀመጠው በአካል ላይ የሚፈጸም ቅጣት ከዚያ ጊዜ ጀምሮ በግርፋት ፍርድ ላይ ብቻ እንዲወሰን ተደረገ ። ከዚህም ሌላ የ1923ቱ የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ስለጉዳዩ የተጨነቀበት ከመምሰሉም በላይ የግርፋት ቅጣት በቅርቡ እንደሚወገድ ቃል ገብቶ ነበር[20]። ይሁን እንጂ በ1949 ዓ.ም. አዲስና ከፍተኛ የወንጀለኛ መቅጫ

ሕግ ሲወጣ የተሰጠው የተስፋ ቃል ታጥፎ ግርፋት ከቅጣት ዓይነቶች አንዱ ሆኖ ወጣ[21]።የሕጉ አርቃቂ በረቂቁ ላይ ባይጨምረውም በፓርላማ የሞቀ ክርክር ከተደረገ በት በኋላ ተጨምሮ ገብቷል[22]።የሆነ ሆኖ አርቃቂው የመጨመሩን ተገቢነት እንዲህ በማለት ገልጿል ። «. ስቃይን ሳይሆን የክብር መዋረድን በሚፈራ ኩሩና ጠንካራ ሕዝብ መካከል የግርፋትን ልማድ ጥቅም ዝቅ አድርጌ መገመት አይቻልም ፤ ግርፋት ባለው ሥነ ምግባራዊ ዋጋ ምክንያት ሕዝቡ እንደትልቅ ቅጣት አድርጎ ነው የሚቀበለው[23]። በመጀመሪያ የግርፋት ቅጣት ተወስኖ የነበረው ለከባድ ስርቆትና ለከባድ የውንብድና ወንጀል ብቻ ነበር[24]። ነገር ግን ከ1953ቱ የመፈንቅለ መንግሥት ሙከራ በኋላ ብዙ ወንጀለኞች በግርፋት እንዲቀጡ ተደረገ ፤ ከእነሱም መካከል በንጉሱ ላይ የሚፈጸም ስድብ ፡ ዘለፋና ስም ማጥፋት ይገኙበታል[25]። ቢሆንም የ1949 ዓ.ም. የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ የግርፋት ቅጣት የሚፈጸመው ዕድሜያቸው ከ18 እስከ 50 ዓመት በሆኑ ወንዶች ላይ ብቻ ከመሆኑም በላይ የግርፋቱም ቁጥር ከአርባ እንዳይበልጥና የሚፈጸመውም ወንጀለኛው ቅጣቱን የሚችል መሆኑ በሐኪም ከተመሰከረ በኋላ ነው ስለሚል በከፊል የዘመናዊነትና የመሻሻል ምልክት ይታይበታል[26]።

ግርፋት የበቀል ዓላማ እንዳለው አጠያያቂ አይሆንም ። አከራካሪ የሚሆነው ግርፋት የአራሚነትና የማስጠንቀቂያነት ዓላማ ነው በዚህ ጥያቄ ላይ የተደረገ ጥናትና ሁኔታውን የሚያሳይ ሠንጠረዥ ባይኖርም ይህ ጽሑፍ ከግርፋት መሰረታዊ ዓላማ (በቀል) በመነሳት ግርፋት ከማስጠንቀቂያነትና ከአረሚነት አንጻር ያለውን ጥቅም ለመወሰን ይቸገራል ። በዚህ ረገድ ይህ ጽሑፍ ሊያቀርበው የሚችለው ሃሳብ ጠቃሚነቱ በሚያሳምን ሁኔታ እስካልተረጋገጠ ድረስ በአካል ላይ የሚፈጸመው የግርፋት ቅጣት እንደ ጎደኛው የአካል መቆራረጥ ቅጣት መቅረትና መረሳት የለበትም ወይ ከሚል የተለየ አይሆንም[27]።

ሐ. የሞት ቅጣት

የሞት ቅጣት በሁሉም ሕብረተሰቦች ዘመናት ከፍተኛ ቅጣት ሆኖ ቆይቷል ። የሞት ቅጣት በአጠቃላይ በተለየ ሁኔታ ከባድ ተብለው በሚገመቱ ወንጀሎች ላይ ሲፈጸም ቆይቷል ። ኅብረተሰብ እነዚህ ወንጀለኞች ሊረዱና ሊመለሱ ከሚችሉበት ገደብ ያለፉ ናቸው ብሎ በማሰብና እራሱን በማሳመን እነርሱን የሚያጠፉበትን አሰቃቂ ዘዴ ሲጠቀም ቆይቷል ። በጥንታዊ አውሮፓ ልማድ የሞት ቅጣት በካራ ፤ በፋስ ፤ በጐራዴ ጭንቅላትን ከሳንቃ ላይ በመፈጥፈጥ ወይም በማረሻ በመቁረጥ ፤ አንድን ሰው ከነሕይወቱ በመቅበር ፤ በርሃብ እንዲሰቃይ እንዲሞት ጉድጓድ ውስጥ በመጣል ወይም እራሱን በመቸንከር ውሀ በመድፈቅና ደም በብዛት ፈሶ እንዲሞት በማቁሰል ፤ በመሬት ላይ በመጐተትና አካልን በመሰነጣጠቅ ፤ ከአንድ ተሽከርካሪ ወይም መንኰራኩር ላይ አድርጎ በማሰቃየት ፤ በጋለ ወረንጦ (መቆንጠጫ) በማሰቃየት ቆዳን ገፎ የጎን አጥንትን በመቆራረጥ አካልን በሙሉ በመበጣጠስ ፤ ብረት ላይ ወይም እንጨት ላይ አጋድሞ በመጋዝ በመቁረጥ ከግንድ ላይ አስሮ በማቃጠልና በብዙ ሌሎችም አስከፊ መንገዶች ይፈጸም እንደነበረ አንድ ጽሁፍ ይገልጻል[28]። በዘመናችን ያሉና የሞት ቅጣትን የያዙ የወንጀለኛ መቅጫ ሕጎችና ድንጋጌዎች የሞት ቅጣት አስፈላጊ ካልሆኑ ጭካኔዎች ነጻ በሆነ መንገድ መፈጸም እንዳለበት እስከ መደንገግ ድረስ ተሻሽለዋል ። የ1949 የኢትዮጵያ የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ጥሩ ምሳሌ ነው ። የሞት ቅጣትን የያዘው የኢትዮጵያ የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ስለቅጣቱ አፈጻጸም ልዩና ግልጽ መመሪያዎች

ይሰጣል ። ቅጣቱ የሚፈጸመው በስቅላት ሲሆን በወታደሮች ላይ ሲሆን ግን በጥይት በመደብደብ እንደሆነ ይገልጻል ። ስለሆነም የሞት ቅጣት ያለአንዳች ጭካኔ ፣ የአካል መቆራረጥ ወይም ሌላ ዓይነት የአካል ጉዳት መፈጸም አለበት ይላል[29]።

የሞት ቅጣት በአጠቃላይ በተለየ ሁኔታ ከባድ ተብለው በሚገመቱ ወንጀሎች ላይ ሲፈጸም መቆየቱን አውስተናል ፣ ሌላው መታወስ ያለበት ነገር ደግሞ የአንድ ወንጀል ከባድነትና አብሮት የሚሄደው ቅጣት በአንድ በተወሰነ ጊዜና ቦታ በአንድ ኅብረተሰብ ውስጥ የሚገኙትን የሥልጣን ቁንጮዎች (የገዥ መደቦች) ወግና ልማድ ወይም ጥቅም የሚያንጸባርቁ አንጸባራቂ ጽንሰ ሃሳቦች ናቸው ። አንድ ምሳሌ ብንጠቅስ በድሮ ጊዜ በእንግሊዝ አገር በስቅላት የሚያስቀጡ ከሁለት መቶ በላይ የሚሆኑ የወንጀል ዝርዝሮች እንደነበሩ ነው ። ከነዚህም መካከል ጥንቸል መግደል መሐረብ መስረቅ እንጆሪ ዛፍ መቁረጥ ያለፈቃድ አሳ ማስገር ይገኙበት ነበር[30]። ከዚህ ሁሉ በስተጀርባ የነበረው ግምት የመሬት ከበርቴ ዎች የባለሀብትነት መብት ፍጹም ስለነበርና ጥብቅ በሆነ መንገድ በመደብ በተከፋፈለ ፊውዳላዊ ኅብረተሰብ ይህ መብት ከፍተኛ ዋጋ የሚሰጠው ነበርና ነው ። በመሆኑም ፊውዳላዊ ኅብረተሰብ ዛሬ ቀላል የደንብ መተላለፍ በምንላቸው ወንጀሎች ላይ እንኳ ሳይቀር የሞት ቅጣት በመፈጸም ጥቅሙን ያስከብር ነበር (በሌላ በኩል ደግሞ የሃየኛው ምዕተ ዓመት ብሪታንያ የሞት ቅጣትን አስወግዳለች ።)

እ.ኤ.አ. በ1962 ዓ.ም. በተባበሩት መንግሥታት በሞት ቅጣት ላይ የተደረገ አንድ ጥናት እንደሚያመለክተው ከተጠኑት ከአንድ መቶ በላይ ከሆኑ ሀገሮች 35ቱ በሕገ መንግሥትና በሌሎች ሕጐች የሞት ቅጣትን በግልጽ ሲያስቀሩ ዘጠኙ ደግሞ በተግባር ትተውታል ፣ አብዛኛዎቹ ግን በሕጋቸው ውስጥ አስገብተውት ይገኛሉ ።

(የሞት ቅጣትን በሕግ ጨርሶ ማስቀረት የተጀመረው 1786 ዓ.ም. የቱስካኒው ዳግማዊ ሌዎፖልድ በሙሁሩ በቤካሪያ አነሳሽነት የሞት ቅጣትን ለማስቀረት ሕግ ካወጣበት ጊዜ ጀምሮ ነው ። የአውስትሪያው ዳግማዊ የሴፍ ደግሞ በ1787 ባወጣው የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ የሞት ቅጣትን አስቀርቷል[31]።)

አንዳንድ ኅብረተሰቦች ቀደም ብለው ማለትም በ18ኛው ምዕተ ዓመት የሞት ቅጣትን ለማስቀረት ምን እንዳነሳሳቸው ሌሎች ግን እስከ አለንበት ዘመን 20ኛው ምዕተ ዓመት ይዘውት እንዲቆዩ ምን እንዳደረጋቸው ማሰብና መመራመር አስቸጋሪ ጥያቄን ያስነሳል ። ይህ ጥያቄ እጅግ በጣም የተወሳሰበ ቢሆንም ቢያንስ በዘመናችን የሞት ቅጣትን መያዝ ጥቅምና ጉዳት በማመልከት ረገድ የሚነሱትን ጥያቄዎች (ነጥቦች) መመርመር ይቻላል ።

ጂን ግራቨን የ1949ኙ የኢትዮጵያ ወንጀለኛ መቅጫ ሕግ አርቃቂ የሞት ቅጣት በሕጉ ውስጥ የገባበትን ምክንያት በመግለጽ ሲጽፉ «. በኢትዮጵያ ሁኔታ በአሁኑ ጊዜ የሞት ቅጣትን ማስቀረት የማይታለፍ ከመሆኑም በላይ የማይቻልም ነው ። የሞት ቅጣት አስፈላጊነት ለማህበራዊ ደህንነት ብቻ ሳይሆን የኢትዮጵያ ሕዝብ የፍትሕና የስርዓት ጥልቅ ስሜት በርሱ ላይ የመተመሠረተ ነው ። የፈጣሪ ታላቅ ፍጥረት የሆነው የሰው ሕይወት መጥፋት ሊካስ የሚችለው በጥፋተኛው ሕይወት መስዋዕትነት ብቻ ነው ። እንደመካከለኛው ዘመን የአውሮፓ ክርስቲያኖች ዕምነት ሞት ሁልጊዜ ለኃጢአተኛው ምሕረትና ስርየት አስፈላጊ

የሆነ ሁኔታ ነው ። በተጨማሪም ለፈጸመው እርኩስ ተግባር መፋቅ አስፈላጊ ነው ። ይህ በሁሉም ዘንድ በተለይም በወንጀለኛው ተቀባይነት ያለውና የታመነ ነው ። የሞት ቅጣቱም የሚፈፀመው ቀደም ሲል ከገለጽነው በፋሰና አንገት መቁረጫ ከሚፈጸመው ለየት ባለ ግርማ ሞገስ ባለው ሁኔታ ነው ። » ብለዋል[32]።

የሞት ቅጣት ከሰው መግደል ወንጀል አኳያ በመመልከት አንድ ዘገባ «ሰው መግደል አሰቃቂ እንደሆነ ሁሉ የሞት ቅጣትም የዚያኑ ያህል ከባድ ነው» ሲል ገልጿል ። ምክንያቱም ሰው መግደል ይህ ነው በማይባል ሁኔታ እጅግ በጣም ለመልካም ምግባር ተቃራኒ የሆነ ጥፋት ስለሆነ ሕብረተሰብ በዚህ ወንጀል ላይ ያለውን ከፍተኛ ቁጣ ለወደፊቱ ወንጀለኞች ሊሆኑ ለሚችሉ ሰዎች በጥንካሬ ለመግለጽ እንዲችል ቅጣቱም በዚሁ መጠን ከባድና ከወንጀሉ ጋር ተመጣጣኝ መሆን አለበት ። በሌላ አነጋገር የሚፈጸመው ቅጣት አግባብ ባልሆነ መንገድ መቀነስ ወይም ማሳነስ ነፍሰ ገዳዩና ሌሎች መሰሎቹ ኅብረተሰባችንን የሰው መግ ደልን ወንጀል አሰቃቂ ነው ብሎ አያምንበትም ወደሚል መንገድ ሊመራው ይች ላል[33]። ከዚህ ላይ ሳንጠቅሰው የማናልፈው ከላይ የተጠቀሰው የሞት ቅጣት ለምን መኖር እንዳለበት የሚያስረዳው ምክንያት በአንድ ወንጀል እርሱም በሰው መግ ደል ወንጀል ብቻ የተወሰነ ነው ። ከዚህ ለመረዳት የምንችለው የሞት ቅጣት ነፍስ ግድያ ባልሆኑ ወንጀሎች ላይ የሚፈጸምበትን አጥጋቢ ምክንያት ለመግለጽ ጨርሶ አይቻልም ባይባልም ችግር ሊፈጥር እንደሚችል ነው ።

ስለሞት ቅጣት መቅረት ከሚሰነዘሩት ሃሳቦች መካከል ዋና ዋናዎቹ ከዚህ በታች ባለው ዘገባ ተመልክተዋል ። እነርሱም የሚከተሉት ናቸው

<u>አንደኛ</u> ፣ የመንግሥት ወኪሎች የሞት ቅጣትን በሚፈጽሙበት ጊዜ ሊያ ስወግዱት የማይችሉት ከፍተኛ አመጽ በተቀጭው ግለሰብ ላይ አሰቃቂ በሆነ ሁኔታ ይፈጽማሉ ። የዚህ ዓይነቱ ተግባር ለኅብረተሰቡ ደህንነት ሲባል የሚወ ሰድ አስፈላጊ ዕርምጃ ነው ብሎ ማመን መቻሉና በሌላ ዘዴ መፍትሔ ሊገኝለት አይችልም ብሎ መወሰኑ አጠራጣሪ ነው ።

<u>ሁለተኛ</u> ፣ የሞት ቅጣት መኖር በወንጀል የፍትሕ አስተዳደር ላይ ጉጂ ተጽዕኖ ይኖረዋል ። ወንጀለኛው ተከሶ ለፍርድ በሚቀርብበት ጊዜ ሕይወቱ በአ ስጊ ሁኔታ ላይ መገኘት ብቻ በኅብረተሰቡ ዘንድ ጥፋተኛው የተከሰሰበትን ወን ጀል በመርሳት የርሕራሔ የድጋፍ ስሜት እንዲቀሰቀስ ያደርጋል ። ሕግንና የሕ ግን ተፈጻሚነት መደገፍ የሚገባው የሕዝብ ስሜት በዚህ የሞት ቅጣት እስከሚ ፈጸምበት ጊዜ ድረስ በሚከናወነው አስከፊ ሁኔታ የተነሳ ወደ ሌላ አቅጣጫ ያመራል ።

<u>ሶስተኛ</u> ፣ የወንጀለኛ መቅጫ ሕግን ለማስፈጸም በሚደረገው ጥረት አንዳ ንድ የተሳሳተ የጥፋተኝነት ውሳኔዎች መስጠታቸው አይቀርም ። አንዳንዴም ብዙ ጊዜ ካለፈ በኋላ ካልሆነ በቀር ስህተቱን ለማግኘት አይችልም ። እንደዚህ ያሉ ስህተቶች የሞት ቅጣቱ ከተፈጸመ በኋላ ሊታረሙ አይቻልም ። እንደዚህ ያለ ሁኔታም የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ የተገነባበትን ዓላማና መልካም ምግባር ጨርሶ ያናጋዋል ።

<u>አራተኛ</u> ፣ ልምድ እንደሚያሳየው የሞት ቅጣት በጣም መጠነኛ በሆነ እኩ ልነት እንኳ አይፈጸምም ።

<u>አምስተኛ</u> ፡ የሞት ስጋት ከረጅም ጊዜ እስራት ስጋት የበለጠ የማስጠንቀቂያነት ፍቱንነት ይኑረው አይኑረው የዘረዘርናቸው አስተያየቶች የሞት ቅጣት መቅረትን እንድንመርጥ ያደርጉናል ። በእርግጥ የሞት ቅጣት በማስጠንቀቂያነት የጠቀመበት የተለዩ ሁኔታዎች ሊኖሩ ይችላሉ ። ሆኖም የተሰበሰቡት መረጃዎች እንደሚያረጋግጡት ይህ ሁኔታ በመጠን በኩል ይህን ያህል ትኩረት የሚሰጠው አይደለም[34]።

እንግዲያውም ከላይ የገለጽነው ሁሉ የቅጣት ታሪክ በቅጣት ከባድነትና በወንጀል መፈጸም መካከል ያለውን ዝምድና አያሳይም በሚለው ስለሞት ቅጣት መቅረት በሚከራከሩ ሰዎች አባባል ሊደመደም ይችላል ፣ የተወሳሰበው የወንጀል መንስኤ ለሚመረምር ሰው ይህ አባባል ግልጽ ነው ። አንድ የእንግሊዝ የቅጣት ታሪክ እንደሚያስታውሰን ታይበርን በተባለ ቦታ ኪስ አውላቂዎች በአደባባይ በስቅላት ሲቀጡ ሕዝብ ተሰብስቦ ቅጣቱን በመመልከት ላይ እንዳለ ሌሎች ሰዎች ኪስ ሲያወልቁ ተይዘዋል[35]።

አንድ ሰው ኅብረተሰብ በሞት ቅጣት ምን ግብ ይመታል ብሎ ሊጠይቅ ይችላል ። ለዚህ ጥያቄ መልስ መስጠት ከባድ አይደለም ። የሞት ቅጣትና እርሱን ተከትሎ የሚመጣው ጭካኔ ለኅብረተሰብ ከፍተኛ የበቀል ዕርምጃ ሆኖ አገልግሏል ። ይህ ሊካድ አይችልም ። ነገር ግን በቀል ኅብረተሰብ የሚያፍርበት እንጂ የሚያኮራው የቅጣት ግብ አይደለም ። በቀል የአውሬነት (የአለመሰልጠን) ምልክት በመሆኑ በበቀል አንጻር ብቻ የሞትን ቅጣት ብንመለከት መቅረቱ መደገፍ ያለበት ጉዳይ ሆኖ ይቀርባል ።

የሚቀጥለው የቅጣት ግብ ይኸውም እርማት ከዚህ ላይ ፈጽሞ ሊነሳ አይችልም።ምክንያቱም ኅብረተሰብ በሞት ቅጣት በመጠቀም እንዲህ ያለ ሰው ሊታረም አይችልም የሚል ውሳኔ በመስጠቱ ነው ። በትክክል ወይም ሳይገባው ኅብረተሰብ የማረም ችሎታው ዝቅተኛ እንደሆነ ተቀብሏል ። በተጨማሪ እንዲህ ያለ ወንጀለኛ ለኅብረተሰቡ ከእንግዲህ ወዲህ አይጠቅምም ከሚል ውሳኔ ላይ ደርሷል ። እነዚህም ለመወሰን አስቸጋሪ የሆነ ሁኔታዎች ናቸው ። ያም ሆነ ይህ ኅብረሰብ በአንድ ግለሰብ ላይ የሞት ቅጣት ሲፈርድ የሚወስነው ይህንኑ ነው ።

ከሞት ቅጣት አኳያ በመጨረሻ የምንመለከተው የቅጣት ግብ ማስጠንቀቂያነት ነው ። የሞት ቅጣት በማስጠንቀቂያነት ምን ያህል ያገለግላል የሞት ቅጣት የተፈጸመበት ወንጀለኛ ተመሳሳይ ወንጀል እንዳይደግም ወይም ሌላ ወንጀል እንዳይፈጽም <u>ፈጽሞ ችሎታ አጥቷል</u> ። ስለዚህም የሞት ቅጣት ከግለሰብ ማስጠንቀቂያነት አንጻር ምንም ዓይነት አስጠንቃቂ አይደለም ። የግለሰባዊ ማስጠንቀቅ ግብ የሚያተኩረው ወንጀለኛውን በሚጣልበት ማህበራዊ ቅጣት አማካይነት ወንጀልን እንደገና መፈጸም ጠቃሚ እንዳልሆነ በማስተማር ላይ ነው ። ይሁን እንጂ የሞት ቅጣት ወንጀለኛው ካለፈው ስህተቱ ተምሮ መልካም ዜጋ እንዲሆን ምንም የሚያበረክተው ትምህርት የለም ። የሞት ቅጣት ወንጀለኛው ለዘለቄታቸው በኅብረሰቡ ላይ ወንጀል እንዳይፈጸም ቢያደርገውም ኅብረተሰቡ ይህን ያደረገው ወንጀለኛው በቅጣት አማካይነት በማስተማር ሳይሆን እንዲሁ ወንጀለኛውን ለዘለዓለሙ በማስወገድ ነው ።

ታዲያ የሞት ቅጣት መቅረት እንዳለበትና እንደሌለበት የሚወስነው ባለው አጠቃላይ የማስጠንቀቂያነት ዋጋ ነው ። የሞት ቅጣት ለወደፊቱ ወንጀለኞች ሊሆኑ የሚችሉትንና ኅብረተሰቡን በጠቅላላው የወንጀል ውጤቱ መራራ መሆኑን

በማስታወቅ እነዚህ ለወደፊቱ ወንጀለኛ ሊሆኑ የሚችሉ ሰዎች ወንጀል እንዳይ ፈጽሙ የማስጠንቀቂያነት ትምህርት ይሰጣል ? ይህ እንዲሁ ልብ ወለድ መልስ የሚሰጠው ሳይሆን በሳይንሳዊ ጥናት ላይ የተመሰረተ መልስ የሚያስፈልገው ቁምነገር የተሞላው ጥያቄ ነው ።

አንድን የሞት ቅጣት ከነፍስ ግድያ ወንጀል ጋር አጣምሮ የመረመረ ጥናት ደራሲ ሲያጠቃልል «. የሞት ቅጣት ስጋት (ፍራት) ለወደፊቱ ወንጀል ከመ ሥራት እንዲቆጠብ በሰው ባሕርይ ላይ ተጽዕኖ ካለው ፍርሃት ከፍ ባለ ቁጥር በዚሁ መጠን ፍቱን ይሆናል ብለን መገመት እንችል ይሆናል ። የሞት ቅጣት የማስጠቃት ወይም የመከላከል ተጽዕኖ ካለው የሚከተሉት የመላ ምት አባባሎች ትክክል ይሆናሉ ብሎ መገመት ትክክለኛ ይመስላል ።

ሀ/ ሌሎች ሁኔታዎች ሁሉ እኩል ሆነው የነፍስ ግድያ ወንጀሎች የሞት ቅጣትን ካስቀሩ ሀገሮች ይልቅ የሞት ቅጣትን በሥራ ላይ ካዋሉ ሀገሮች ያነሱ መሆን አለባቸው ።

ለ/ የሞት ቅጣት ሲቀር የነፍስ ግድያ ወንጀለኛ መጨመር አለባቸው ። እንደ ገና ከሥራ ላይ ሲውል ደግሞ መቀነስ አለባቸው ።

ሐ/ የሞት ቅጣት በሚፈጸምባቸው ማኅበረሰቦች የማስጠንቀቂያነት ኃይሉ ከፍተኛ መሆን ይኖርበታል ፤ ከዚህም በላይ በነፍስ ግድያ ወንጀሎች ቁጥር ላይ ተጽዕኖ ሊኖረው ይገባል ።

የተመረመሩት ማስረጃዎች የሚከተለውን ያሳያሉ ።

1. በነፍስ ግድያ ወንጀል ምክንያት የሚሞቱት ሰዎች ቁጥር በተለያዩ አገሮች ቡድን አንድ ዓይነት አይደለም ።
2. በእያንዳንዱ ቡድን ውስጥ የሚገኙ አገሮች ተመሳሳይ የፖለቲካና የኢኮኖሚ ሥርዓት እያላቸው እኩል የሕዝብ ቁጥር እያላቸው የሞት ቅጣትን ያስቀሩ ትንና ያላስቀሩትን መለየት አይቻልም ።
3. በነፍስ ግድያ ወንጀል ምክንያት የሚሞቱት ሰዎች ቁጥር የሞት ቅጣትን ባስ ቀሩም ሆነ ባላስቀሩ አገሮች ተመሳሳይ ነው ።

ከዚህ ሊከተል የሚችለው ማስጠንቀቂያ እንዳየነው ሁሉ የሞት ቅጣት ለነፍስ ግድያ ወንጀል በሚሞቱት ሰዎች ቁጥር ላይ ጉልቶ የሚታይ ተጽዕኖ የለውም[36]።

ከዚህ በላይ ከፍ ብሎ የተመለከተው የተባበሩት መንግሥታት ዘገባ በሞት የሚያስቀጡ ወንጀሎች በአሁኑ ጊዜ በአንጻራዊ አስተያየት በርካታ እንደሆኑ የገለጸው የወንጀሎችን አይነትም በመተማመን እንደሚከተለው ያብራራል ።

ከነፍስ ግድያ ሌላ ሌሎች ወንጀሎችን በሞት የሚቀጡ አገሮች ቁጥር እየ ቀነሰ ነው በማለት ያጠቃልላል ። ይሁን እንጂ ዘገባው ያለፉት ሠላሳ ዓመታት ሶስዮሎጂካዊ የሕግ ዋና ዋና ባሕርያት ብሎ በሚጠራው ሁኔታ የታጀበ ነው ። ይኸውም የሞት ቅጣት ከፖለቲካ ወንጀሎች ላይ ተፈጻሚ እንዲሆን እንደገና መታ የቱ ነው ። ዘገባው እንደሚሰነዝረው ኃሳብ ለዚህ ሁኔታ ኃላፊው ወይም መንስ ኤው ፈላጭ ቆራጭ የሆነ ወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ለማውጣት የሚደረገው አዝማ ሚያ ነው ። ይህ የፈላጭ ቆራጭነት አዝማሚያ ለመጀመሪያው የ20ኛ ምዕተ

ዓመት ግማሽ የሞት ቅጣትን ለማጥፋት ይደረግ የነበረውን ዓለማቀፋዊ አዝጋሚ ጉዞ ገታው ። እንዲሁም ይህ ሁኔታ የሞት ቅጣት በቀረባቸው ሀገሮች እንደገና እንዲታይ ከማድረጉም በላይ በሌሎች አገሮች ደግሞ ተፈጻሚነቱ በብዙ ወንጀሎች ላይ እንዲስፋፋ አድርጓል[37]።

በአሁኑ ጊዜ በዓለም ላይ የሞት ቅጣት ከፖለቲካ ወንጀሎች ጋር እየተያያዘ መጥቷል ። አንድ አፍሪካዊ ጸሐፊ ስለጉዳዩ ሲገልጽ የአፍሪካ አስከፊው የነጻነት ገጽታ የሞት ቅጣት ለብዙ የፖለቲካ ወንጀሎች በቀላሉና በሠፊው መልስ ሆኖ መቅረብ ነው ብሏል[38]። እንዳጋጣሚ ይህ በተለይ የአፍሪካ ባሕርይ ብቻ ሳይሆንም በመላው ዓለም የተለመደ ነው[39]።

ይህን ክፍል ለመደምደም የሞት ቅጣት በሁሉም ሕብረተሰቦች ዘንድ በሥራ ላይ ውሏል በማለት ለማጠቃለል ይቻላል ። ሆኖም ሀያኛው ምዕተ ዓመት ለሞት ቅጣት መፈጸም ገደብ ተደርጐበታል ። በእርግጥም ብዙ አገሮች በሕጐቻቸው የሞት ቅጣት እንዲቀር አድርገዋል ። ሌሎች ደግሞ የሞት ቅጣት በሕጐቻቸው ውስጥ እንዲቆይ ቢያደርጉም በግፍ አገዳደል ወንጀል ላይ ብቻ ተፈጻሚነት እንዲኖረው አድርገዋል ። በመሆኑም የሞት ቅጣት አግባብ ነው ከተባለ የሚፈጸመው በተለይ በነፍስ ግድያ ወንጀል ላይ ይሆናል ። የሚያስገርመው ግን በዚህ ምዕተ ዓመት ቅጣት ተፈጻሚነት በተለያዩ የፖለቲካ ወንጀሎች በርክቶ መታየት ነው ። የሞት ቅጣትን የነፍስ ግድያ ላልሆኑ ወንጀሎች በተለይም በፖለቲካ ወንጀሎች ላይ ተፈጻሚ እንዲሆን ማድረግ ገለልተኛ ከሆነ ምሁራዊ አመለካከት አንጻር ሲታይ አግባባዊነቱና ትክክለኛነቱ በሠፊው ጥናት የሚያስፈልግ ሆኖ ይገኛል ።

IV ወደ ሳይንሳዊ የቅጣት አቅጣጫ

በዚህ ሥራ በሶስተኛው ክፍል ሶስት ባሕላዊ የቅጣት ዓይነቶች ተወስደው ሲገመገሙ አጥጋቢ ሳይሆኑ ቀርተዋል ። ይህም የሚከተሉትን መሠረታዊ ጥያቄዎች ያስነሳል ። የጥቂት ባሕላዊ ቅጣቶችን አስፈላጊነት ስላቃለልን ታዲያ ሕብረተሰብ ቅጣትን ጽንሰ ሀሳብ ጨርሶ ማስወገድ አለበት ማለት ነው?

ኅብረተሰብ የተመሠረተበትን ወግ በሚጥሉ አፈንጋጮች ላይ ቅጣት ወይም አራሚ እርምጃ መውሰድ ለኅብረተሰቡ ዘላቂ ሕልውና አስፈላጊ ነው ። እንደዚህ ያሉ አራሚ እርምጃዎች ከሌሉ የኅብረተሰቡ አቋም ይናጋል ፤ ከአረመኔያዊነትና ከሕግ አልባነት ገደል ውስጥ እንወድቃለን የሚለው ፍራቻም አሳሳቢ ነው ። ነገር ግን ቁምነገረኛው ጥያቄ ታዲያ ቅጣት በምን ዓይነት መኖር አለበት? የሚለው ነው ። በዚህ ጥያቄ አኳያ ነው የባሕላዊ ቅጣቶች ዋጋ (ጉዳትና ጥቅም) የተነሳው ። አንድ ልንሰነዝረው የምንወደው ቀላል ሀሳብ ቅጣት መበቀያ መሆን እንደሌለበት ነው ። የበቀል ቅጣት ኅብረተሰብንም ሆነ አፈንጋጩን የማይጠቅም ጐጂ ኃይል በመሆኑ መሠረታዊውን የቅጣትን ዓላማ የሚጻረር ይሆናል ። ቅጣቱ አስጠንቃቂ ወይም አራሚ መሆን ነው ያለበት ። ይህን ለማድረግ ደግሞ ኅብረተሰብ በፈጠራ ችሎታው በመጠቀምና ምንጊዜም በመዳበር ላይ ባለው የሳይንሳዊ ሥነ ባሕርይ ጥበብ በመረዳት የተሻሉ የማረሚያ ቅጣቶች የመፍጠር ግዴታ አለበት ። ቅጣት ከታረሙና ወደ ኅብረተሰቡ ከተመለሱ ዜጐች አኳያ ሲታይ ፍጹም እንኳ ሳይሆን በመጠኑም ቢሆን የሚገኘው መልካም ውጤት ከፍ እንዲል የሚያደርግ ጥሩ ሙከራ (ኤክስፐርሚንት) ነው ። ይህን የወንጀልን ችግር ለመዋጋት ኅብረተሰቡ አስተዋይነትና ብልህነት የተሞላበት ውሳኔ ላይ መድረስ አለበት ። በዚህ አስፈላጊ ጉዳይ ላይ ሀሳብ የሚያመነጩ ሁሉ ለኅብረተሰቡ ጥቅም ሲባል መበረታታት ይኖርባቸዋል ።

በመሆኑም ኅብረተሰብ የትኛው ዓይነት ቅጣት ነው አስጠንቃቂና አራሚ ብሎም ተስፋ ሰጪ የሚሆነው የሚለውን ትክክለኛ ጥያቄ ሊያተኩርበትና መፍትሄ ሊፈልግለት ይገባል ። በቅጣት ጥያቄ ላይ ሥር ነቀል አመለካከት መልካም ተቀባይነት ሊኖረው ቢችልም ብዙ ሕብረተሰቦች ባሕላዊው የቅጣት ዓይነት ወደ ተሻለና ሳይንሳዊ የቅጣት ዓይነት ለመለወጥ አዝጋሚ የለውጥ መንገድ የሚከተሉ ነው የሚመስሉ ። የአዝጋሚ ለውጥን መንገድ እንዲከተሉ የሚያስገድዷቸው የተለያዩ ምክንያቶች ሊኖሩ ይችላሉ ። ዋናው ምክንያት የሁሉም ኅብረተሰቦች ባሕርይ በአብነት ሊጠቀስና ሊታይ የሚችል የዘመናዊ ቅጣት ንድፍ (ዕቅድ) ያለመኖሩ ነው ። የእንደዚህ ዓይነቱ ዕቅድ ያለመኖር እንደዚህ ያለውን አሳሳቢና ቋሚ ማኅበራዊ ችግር ኅብረተሰብ በግድ የለሽነት እንደተመለከተው የሚያመለክት ነው ። በመጨረሻ ኅብረተሰብ በችግሩ ላይ እንዲያተኩር በሚገደድበት ጊዜ በየዕለቱ የሚያደርገውን ሙከራ መሠረት በማድረግ ብቻ ሳይሆን ደረጃ በደረጃ እቅድ በማውጣት መሥራት ይኖርበታል ። እዚህ ላይ መጠቀስ ያለበት እንደዚህ ያለው ሙከራና እቅድ የሰው ኃይል ማሰማራትና ገንዘብ መመደብ ከመጠየቁም ሌላ ውጤት ለማግኘት ንቁ ጥረት ይጠይቃል ። የመጨረሻው ለውጥ ቀላልና የማይጨበጥ አይሆንም ነገር ግን እውነተኛው ለውጥ በአፈንጋጩና በኅብረተሰቡ አስተሳሰብ አድማስ ላይ ይሆናል ። እርግጥ የድሮዎቹ የአካል መቆራረጫ መሣሪያዎች ወደ ቤተመዘክር እንደገቡ ሁሉ የአሁኖቹ በሽቦ የታጠሩና የሚጠብቁ እሥር ቤቶችም ጊዜ ያልፍባቸዋል ። በቦታው ልዩ ዓይነት ከእሥር ቤት የተሻሉ የሕክምና ማዕከላት የሚመስሉ ተቋሞች ሊያብቡ እንደሚችሉ ይጠበቃል ።

በአንዳንድ አገሮች በአሁኑ ጊዜ በሙከራ ላይ ያለው እርግት ፍርድን ግለሰባዊ ማድረግ ነው ። በብዙ አገሮች ሕጋዊው የመንግሥት አካል ወንጀል ምን ማለት እንደሆነ ትርጓሜ መስጠት ብቻ ሳይሆን በሁሉም ወንጀሎች ቅጣቱን ይወስናል ። በብዙ የወንጀለኛ መቅጫ ሕጐች ቅጣት በመወሰን በኩል የሕጋዊው ሚና ለተለያዩ ወንጀሎች ከፍተኛና ዝቅተኛ የእሥራት ዘመን ማበጀት ነው ። ከዚህ በኋላ ጥፋተኛ ሆኖ በተገኘው ወንጀለኛ ላይ ፍርድ የመስጠቱ ጉዳይ ለዳኛው ከመተውም በላይ የሚሰጠው የፍርድ ውሳኔ በአጠቃላይ አነጋገር የመጨረሻ ነው ። ይሁን እንጂ አንድ ሌላ ሀሳብ ፤ ምናልባት «ያልተወሰነ ፍርድ» ሊባል የሚችል በመፍለቅ ላይ ነው[40]። ይህ ማለት ደግሞ በአጠቃላይ መንገድ በሐጋጊው የተደነገገው በመጀመሪያ በፍርድ ቤት በሚታይበት ጊዜ ግለሰባዊ ይሆናል በመሆኑም በአንድ ግለሰብ ወንጀለኛ ላይ ፍርዱን የመወሰን ኃላፊነት ለአይን ቁራኛው ቦርድ በመስጠት ዳኛው ከፍተኛውንና ዝቅተኛውን ፍርድ ብቻ ይወስናል ። እርግጥ የዚህ «ያልተወሰነ ፍርድ» ሌላው መልኩ በዳኛውና በዓይን ቁራኛው ቦርድ መካከል የሥራ ክፍፍል መፍጠር ነው ፤ ይኸውም ዳኛው ጥፋቱን የጥፋቱንም ደረጃ በመወሰን ወንጀለኛው ወደ ዓይን ቁራኛው ቦርድ ያስተላልፈዋል ፤ ቦርዱም ወንጀለኛውን በጥንቃቄ ከተከታተለ በኋላ እርግጠኛውን የቅጣት ጊዜ ይወሰናል ። ያልተወሰነ የፍርድ ኃሳብ ዋናው ባሕርይ ብቁ የሆኑ የዓይን ቁራኛ ቦርዶች ማቋቋምና የእስር ቤት አሠራርን ድጋፍ ሰጭ ከሆኑ ተቋሞች ጋር ማቆየት ነው ።

ሌላው ሥር በመሰደድ ላይ ያለው ሙከራ በቀላል ወንጀሎች ላይ የሚጣለውን የአጭር ጊዜ እሥራት በአንዳንድ አገሮች በሁለተኛ ደረጃ ቅጣቶች ተብለው የሚጠሩት የተለያዩ እርምጃዎች መተካት ነው ፤ ከእነሱም መካከል የገንዘብ ቅጣት ፤ ልዩ ሥራ ፤ ጊዜያዊ የመብት ገፈፋ ፤ ማስጠንቀቂያና በገደብ መልቀቅ ይገኙበታል[41] የአጭር ጊዜ እሥራትን በነዚህ እርምጃዎች መተካት ማኅበራዊም ሆነ ኢኮኖሚ

ያዊ ቁም ነገር አለው ። በመጀመሪያ ነገር ወንጀለኛው ከአምራችነት ተግባሩ ተነስቶ አይወሰድም ፤ ለእርሱ ዘበኛ ፤ምግብና መኝታ ሌሎችም ከእሥር ቤት ጋር የሚሄዱ ወጭዎችን በማቅረብ ኅብረተሰቡ አይቸገርም ። ሁለተኛ የቅርብ ወዳጆቹና ቤተሰቦቹ በእርሱ መታሰር በተዘዋዋሪ አይሰቃዩም ። ሶስተኛ የሕብረተሰብ የቅጣት ግቦች ማለትም ማስጠንቀቅና ማረም ያለምንም እንከን ከሥራ ላይ ይውላሉ ። የትኛው እርምጃ ለየትኛው ወንጀለኛ በጣም ጠቃሚ እንደሆነ የሚወሰነው በእርግጥ ብዙ መለኪያዎችን በመውሰድ እያንዳንዱን ጉዳይ ለብቻው በመመልከት ነው ።

እንደገና ወደ እሥር ቤት አሠራር በመመለስ እንደ ስካንዲነቪያ አገሮች በመሳሰሉ ሥርዓቶች የተገኘው ልምድ መጥቀሱ ጥሩ ይመስለናል[42]። ስለወንጀል በሶሲዮሎጂካል ክሪሚኖሎጂ ዘዴ በማጤን የእሥር ቤቱን አሠራር በዘመናዊ መርሆዎች እንዲመሠረት ገፋፍቶታል ። ከነዚህ መካከል ዋና ዋናዎቹ ፤

ሀ/ በፖሊሲ አወጣጥ ረገድ ፍጹም የሆነ ማዕከላዊነት

ለ/ የተቋሞች መለያየት

ሐ/ ሊታረሙ የሚገባቸውን ሰዎች ማዕከላዊና ትክክለኛ በሆነ መንገድ በየተቋሞች ማሠራጨት ። እንደዚህ ያለው የእሥር ቤቶች አሠራር በማዕከላዊ መንግሥት ደረጃ ፖሊሲ ማውጣት በጥንቃቄና በማስተዋል እቅድ መንደፍን በርካታ የሰለጠነ የሰው ኃይል በተለያየ ሥራና ሙያ የሚያተኩሩ ብዙ የእሥር ቤት ክፍሎችና ከፍተኛ ባጀት ማስፈለጉ አያጠራጥርም ። የእሥር ቤትን አሠራር ተከትሎ የሚመጣው የልማደኛ ወንጀለኛነት በከፍተኛ ሁኔታ ተደጋግሞ መታየት የመልካም ውጤት ሳይሆን የውድቀት ምልክት መሆኑ ግልጽ ነው ። ከጠቅላላው የውድቀት አዝማሚያ ለየት ባለ ሁኔታ ከዚያም የሚታዩት አንዳንድ የመልካም ውጤት ምልክቶችም የተሀድሶና የፈጠራ ውጤት መሆናቸውን መገንዘብ ያሻል ። በርካታና በደህና ሁኔታ ከታጠቁ ዘበኞች ይልቅ የአእምሮ ሐኪሞችን የሥነ አዕምሮ ሊቃውንትን የማኅበራዊ ኑሮ አገልግሎት ሠራተኞችን የማኅበራዊ ኑሮ ሊቃውንትን የሃይማኖት ሰዎችንና የሕግ ባለሙያዎችን በሥራ ማሠማራት ከጨለማና ጠባብ ቤቶች ይልቅ እሥረኞች አገልግሎት የሚያበረክቱባቸውን ሠፋፊ እርሻዎች ማስፋፋት ፤ ቀስ በቀስ እሥረኞችን ከሕብረተሰቡ ጋር ለማስተዋወቅ የተመላላሽ እሥር ቤቶችን ማቋቋም ፤ ሰብዓዊና አስተዋይ የሆኑ አመለካከቶች እንዲስፋፉ ማድረግ ፤ ለምሳሌ የፈጠራ ወይም ምርታማ የሆኑ ሥራዎች እንዲስፋፉ ማድረግ ፤ እንዲሁም ከቤተሰብ ጋር ያለውን ግንኙነት ማጠንከርና በእሥር ቤት የትምህርት መስፋፋት ፤ እንዲሁም መሠረታዊ የሆኑ የኑሮ ሁኔታዎችን ማሻሻል ይህ ሁሉ እሥረኞችን ኅብረተሰብ እንደጭራቅ ሳይሆን እንደሰው ፤ ጥቅም እንደሌላቸው ሳይሆን ጥቅም እንደሚሰጡ አድርጎ እንዲመለከታቸው ያደርጋል ። እነዚህ ድጋፍ ሰጭ ተቋሞች ናቸው በእሥር ቤት አሠራር መልካም ውጤት እንዲታይ ሊያደርጉ የሚችሉ[43]። የእሥር ቤትን ቋሚ ሕልውና በሚቃወሙ ወይም አሁን ከምናውቀው ለየት ያለ የእሥር ቤት ዓይነት እንዲኖር በሚመርጡ ሰዎች ተደጋፊነት ሊኖረው የሚገባ ሀሳብ ይሠነዘራል ። ይኸውም እሥራት እንደ ሕክምና መታየት አለበት የሚል ነው ። እንደዚህ ያለው ሕክምና ፍቱን እንዲሆን ካስፈለገ በፈቃደኛነት ላይ መመሥረት ይኖርበት ይሆናል የሚሉም አሉ ፤ ምክንያቱም አለ ወንጀለኛው ትብብር ሊፈወስ አይችልምና ነው ። በመሆኑም እሥራት ወንጀለኛው ራሱ ሊመርጠው የሚችል አማራጭ የሕክምና ዓይነት ሆኖ ሊቀርብ ይችላል[44]።

የቅጣት አኳያ ከልማደኛ ወንጀለኛነትና ከወንጀል መስፋፋት አዘቅት ለመውጣት ያለው ብቸኛ መንገድ በሥነ ባሕርይ ሳይንሶች ውስጥ ከላይ የጠቀስናቸው ፍሬያማ ሀሳቦች ሥር እንዲሰዱ ማድረግ ይመስላል ። ይሁን እንጂ አብዛኛው ምርምርና ጥረት የሚያተኩረው አፈንጋጮችን በማረም በኩል ሳይሆን በመከላከል በኩል ነው ። ወንጀልን ለመዋጋት መጀመር ያለበት ከቅጣት ሳይሆን ዋና ዋና የወንጀል መንስኤዎችን ለይቶ በመረዳት ሕብረተሰብን እንደገና በመዋቅርና እንደአስፈላጊነቱ አቋሙን በማጠናከር መሆን አለበት[45]።

V ሥነ ሥርዓታዊ ፍትሕ

ፍትሕ መሠረታዊ ብቻ አይደለም ፤ ሥነ ሥርዓታዊም ጭምር ነው ። ፍትሕ የሚመለከተው የገበሬውን ላም የሰረቀውን ሌባ ምን እንደምናደርገው ብቻ ሳይሆን የምናደርገውን ነገር እንዴት እንደምናደርገው ጭምር ነው ። በተጨማሪ የሥነ ሥርዓታዊ ፍትሕ አስፈላጊነት በሁለተኛ ደረጃ የሚታይ አይደለም ፤ ሥነ ሥርዓታዊ ፍትሕ ሳይኖር መሠረታዊ ፍትሕ ሊሰጥ አይችልምና ።

አንድ ሕብረተሰብ የቱን ያህል ጨዋ የፈጠራ ችሎታ እንዳለውና ተራማጅ መሆኑና አለመሆኑ አንድን አፈንጋጭ ለመቅጣት በሚደረገው ሂደት ፍትሕን ለማግኘት ለነዚህ መሠረታዊ ሥነ ሥርዓቶች ባለው ታማኝነት በድጋሚ ይንጸባረቃል ። መሠረታዊ የሆኑት የሥነ ሥርዓታዊ ፍትሕ አካሎች በቀላሉ ሊጠቃለሉ ይችላሉ ። ቀላል መስለው ሊታዩ ቢችሉም ለፍትሕ መገኘት የእነርሱ ተፈጻሚነት ፍጹም አስፈላጊ ነው[46]።

ከነዚህ የሥነ ሥርዓታዊ ፍትሕ አካሎች <u>የመጀመሪያው</u> «የሕግነት መሠረት» በመባል የሚታወቀው መርህ ነው[47]። ይህም ማለት መፈጸም የማይገባው ድርጊት ከመፈጸሙ መደረግ የሚገባው ነገር ካለመደረጉ አስቀድሞ ድርጊቱ ወንጀል እንደሆነ በሕግ መመልከት አለበት ። በሕግነት መሠረት መርህ አስቀድሞ መታወቅ ያለበት ሌላው ነገር ደግሞ የአንድ ወንጀል ክብደትና ክብደቱን የሚያንጸባርቀው በወንጀሉ ላይ የተጣለው ቅጣት ነው ። ከመፈጸሙ አስቀድሞ በኅብረተሰቡ ዘንድ ተቀባይነት እንደሌለው ባልተነገረ ድርጊት ላይ ተመስርቶ በአንድ ግለሰብ ላይ ክስ ማቅረብ ተገቢ አይሆንም ፤ በመሆኑም የሥነ ሥርዓታዊ ፍትህ ተቃራኒ ይሆናል ።

<u>ሁለተኛው</u> የሥነ ሥርዓታዊ ፍትሕ አካል«የንጽህና ግምት»የሚባለው ነው[48]። አንድ ወንጀል ተፈጽሞ አንድ ሰው በጥርጣሬ በሚያዝበት ጊዜ ጥፋተኛ ሆኖ እስከሚገኝ ድረስ ንጹሕ እንደሆነ መቆጠር አለበት ፤ ወንጀሉን የፈጸመው እርሱ ሊሆን ወይም ላይሆን ስለሚችል ነው ። አንድ ግለሰብ እንደወንጀለኛ ከመቆጠሩ በፊት ወንጀለኛው እርሱ ለመሆኑ በማስረጃ መረጋገጥ ይኖርበታል ። አስቀድሞ አንድን ግለሰብ እንደወንጀለኛ መቁጠርና የወንጀለኛ አያያዝ እንዲደረግለት ማድረግ በኋላ ወንጀለኛ እንዳልሆነ በማስረጃ የተረጋገጠ እንደሆነ ተገቢ አይሆንም ። ሥነ ሥርዓታዊ ፍትሕ ከአንድ ወንጀል መፈጸም ወንጀለኛውን ለይቶ እስከ ማወቅና ቅጣቱን እስከመወሰን በሚደረገው ሂደት ትዕግሥትንና እርግጠኛነትን ይጠይቃል ግለሰቡ ወንጀለኛ ለመሆኑ የማረጋገጥ ግዴታ ያለበት አቃቤ ሕጉ ነው[49]። ግለሰቡ ወንጀለኛ ለመሆኑ አቃቤ ሕጉ ሸንጎውን ማሳመን አለበት ። ሁሉም ማስረጃ ከተሰማ በኋላ የአንድ ግለሰብ ጥፋተኛነት በበቂ ማስረጃ ሳይረጋገጥ ሲቀር ግለሰቡ እንደንጹሕ ተቆጥሮ በነፃ መለቀቅ አለበት ። «የንጹሕና ግምት» የፍርድ ሥራው ሂደት እስከ ተፈጸመ ድረስ የሚቀጥልና ማስተባበያ እስካልቀረበበት ድረስ ሳይነካ የሚቆይ ነው ።

ሶስተኛው የሥነ ሥርዓታዊ ፍትሕ አካል ብቁና ገለልተኛ የሆነ ሸንጎ መኖርን ይጠይቃል ። ስለአንድ ግለሰብ ጥፋት ወይም ንጽሕናና ስለሚጣለው ቅጣት ውሳኔ የሚሰጡ ሰዎች በችሎታቸው ብቁ መሆን አለባቸው ። በቀረበው ማስረጃ ብቻ ላይ ከተመሠረተ ብይን ላይ ለመድረስ ከመጀመሪያው እስከ መጨረሻው ጉዳዩን በቅን ልቡና ማየት ይኖርባቸዋል ። ለጉዳዩ አወሳሰን አግባብነት የሌላቸው ነገሮች ተጽዕኖ ሊያሳድርባቸው አይገባም ። ሸንጎውን ገለልተኛ ለማድረግ በሚሰጠው ገለልተኛ ውሳኔ ላይ ተጽዕኖ ሊያሳድሩ የሚችሉ ነገሮች ፤ ለምሳሌ ከተከሳሽ ጋር አስቀድሞ የነበረ ጠላትነት ፤ ወይም በጉሳና በቋንቋ ልዩነት ላይ የተመሠረተ ጥላቻ ፤ የሥልጣን ብልግና ወዘተ መጋለጥና መወገድ ይኖርባቸዋል ። በሥነ ሥርዓታዊ ፍትሕ መርሆዎች ውስጥ ያሉትን መብቶች ለመጠበቅ እንደዚህ ያለ ገለልተኛ ሸንጎ ብቻ ነው በቀረበው ማስረጃ ላይ ከተመሠረተ ውሳኔ ላይ ሊደርስ የሚችለው ። በዚህ ሥነ ሥርዓታዊ ፍትሕ አካል ማለትም የገለልተኛ ሸንጎ መኖር ውስጥ አንድ ሰው የይግባኝን ሀሳብ ሊጨምር ይችላል[50]። ብቁና ገለልተኛ ሸንጎ ቢኖርም እንኳ ሰው ከሰብዓዊ ደካማነት የጠራ ሊሆን ስለማይችል ስህተት የመሥራቱ አደጋ ሊወገድ የማይችል ነው ።

አንድ በበታች ፍርድ ቤት ውሳኔ ቅር የተሰኘ ተከሳሽ ገለልተኛና ብቁ ወደሆነ የበላይ ፍርድ ጉዳዩን የመውሰድና ታች የተሠራውን ስህተት ለማሳረም መብት እንዲኖረው ያስፈልጋል ። ስለዚህ በአንድ በአርአያነት ሊወሰድ በሚችል ሥርዓት ውስጥ ያለ የፍርድ ቤቶች መዋቅር ወይም የሥልጣን ተዋረድ አንድ ተከሳሽ ጉዳዩን በይግባኝ በሌላ ገለልተኛና ብቁ በሆነ ፍርድ ቤት እንደገና ለማስወሰን ሊኖረው የሚገባውን መብት መጨመር አለበት ።

አራተኛው የሥነ ሥርዓታዊ ፍትሕ አካል በአንድ የችሎት አዳራሽ ውስጥ የሚደረገው ተውኔታዊ ሂደትና ከዚህ ጋር የተያያዙትን ሌሎች ነገሮች ይመለከታል ። ተገቢ ምክንያቶች ከሌሉት በስተቀር (ለምሳሌ ፤ የሥነ ምግባር ፤ ንጹህ ለሆኑ ሶስተኛ ወገኖች አግባብ ያልሆነ ነገር ፤ የመንግሥት ጸጥታ ወዘተ) ችሎቱ ለማንኛውም ለሚፈልግ ሰው ሁሉ ክፍት መሆን አለበት ። «ፍትህ መስጠት ብቻ ሳይሆን ፍትሕ ሲሠራም መታየት አለበት» የሚለው የእንግሊዝኛ አገነጋር ይህንን ያመለክታል ። የክሱ መስማት ያለአንዳች አስፈላጊ የሆነ መጓተት መፈጸም አለበት ፤ ፍትሕን ማዘግየት ፍትሕን መንሳት ነውና ። ተከሳሹ በምን ወንጀል እንደተከሰሰ እንዲሁም የቀረበበት ማስረጃና ማን እንደሚመሰክርበት በማያሻማ ቋንቋ ሊነገረው ይገባል ። ከዚያ በኋላ ለቀረበበት ክስ መልስ እንዲሰጥ የሚያስችለው በቂ ጊዜና እርዳታም መስጠት አለበት ። ምስክሮች የመጠየቅና መስቀለኛ ጥያቄ የማቅረብ መብት ፤ እንዲሁም የቀረበበትን ማስረጃ የመቃወም መብት ፤ በመጨረሻም የራሱን ማስረጃ (ኤክስፐርትም ሆነ ሌላ) ካስፈለገ በሕብረተሰቡ ኪሳራ ማቅረብ ተከሳሹ ሊኖሩት የሚገቡ መብቶች ናቸው[51]። እነዚህ መብቶች የቱን ያህልና እንዴት መስጠት እንዳለባቸው ዝርዝር ደንብና ሥርዓት ሊያስፈልጋቸው ይችላል ። ይሁን እንጂ እንደዚህ ያሉ መብቶች መንፈግ ዞሮ ዞሮ ሥነ ሥርዓታዊ ፍትህን ወደ መንፈግ ያመራል ፤ ይህም ጨርሶ ፍትሕን ወደ መንፈግ ያደርሳል ።

አምስተኛውና የመጨረሻው የሥነ ሥርዓታዊ ፍትህ አካል ከቅጣት ጋር የተያያዘ ነው ። ቅጣት ምንጊዜም ቢሆን ግለሰባዊ መሆን አለበት ፤ ወንጀሉን የፈጸመው ሰው ብቻ ቅጣቱን መሸከም አለበት ። በወንጀለኛው ጥፋት ማሕበረሰቡን ፤ ዘመዶቹን ወይም ጐረቤቶች በመሆናቸው ብቻ መቅጣት ከፍትሕ መሠ

ረታዊ መርሆዎች ጋር አብሮ አይሄድም[52]። ከዚህም ሌላ ግለሰባዊ ቅጣት በቂ መሆን አለበት ፤ ሆኖም አስፈላጊ ባልሆነ መንገድ መደጋገም የለበትም ። ድጋሚ ቅጣት መወገድ ያለበት ተግባር ነው[53]።

አንድ ወንጀለኛ ቅጣቱን ከፈጸመና ወደ ሕብረተሰቡ ከተመለሰ ቅጣቱ ወንጀሉን ይፍቅለታል እንጂ ወንጀሉ በሄደበት ቦታ ሁሉ እንደ ጥላ አይከተለውም ። ወደ ሕብረተሰቡ የተመለሰው ወንጀለኛ በሕብረተሰብ አንድ ሌላ እድል ስለተሰጠው እንደማንኛውም የሕብረተሰቡ አባል ይታያል ። ቅጣቱ የበለጠ ሳይንሳዊ በሆነ ቁጥር አፈንጋጩም ፍጹም ወደ ሕብረተሰቡ ይመለሳል ፤ እንደዚህ በሙሆኑም ድጋሚ ወይም የማያቋርጥ ቅጣት ምንም ዓይነት ገንቢ አገልግሎት አይኖረውም

በዘመናዊ ሕጎች ውስጥ እነዚህ የሥነ ሥርዓታዊ ፍትሕ አካሎች አንድ በአንድ ተብራርተው ይገኛሉ ። በአፈጻጸማቸው ከአገር አገር (ከሥርዓት ሥርዓት) መለያየት ብቻ ሳይሆን የተለየ እውቀትንም ይጠይቃሉ ። ስለሆነም እነዚህን የሥነ ሥርዓታዊ ፍትሕ አካሎች የሚነፈግና በእነርሱ የማይገዛ ሕብረተሰብ ሥነ ሥርዓታዊ ፍትሕን ከመንፈጉም ሌላ የዚያኑ ያህል ፍትሕን ያጓድላል ።

የ ግ ር ጌ ማ ስ ታ ወ ሻ

ሌል ሌል ቢ ፤ ሌል ሌል ኤም ፤ ጆይ ኤስ ዲ ዲግሪ ።
አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ ፤ የሕግ ፋኩልቲ - ጸሐፊው በዚህ ጽሑፍ ረቂቅ ላይ ለተደረገለት የተለያዩ ገንቢ ሀሳቦች ምስጋናውን ያቀርባል ።

1. ምንም እንኳን ቅጣት በሠፊው ማኅበራዊ ስሜት ኅብረተሰብ በአንድ አፈንጋጭ ላይ የሚወስደውን እርምጃ ሊያመለክት ቢችልም ፤ እዚህ ላይ የተጠቀምንበት ግን በጠባቡና በሕግ ትርጉሙ ፤ ከጥፋተኛነት ውሳኔ በኋላ የሚወሰደውን እርምጃ በሚመለከት ረገድ ነው ።
2. ይህ ጽሑፍ እንደዊበሪያን አመለካከት ዋጋ ካላቸው ወጎችና ልማዶች ተገንጥሎ ሳይሆን ችግር ቀመስ ሁኔታዎችን መሠረት በማድረግ ዋጋ ያላቸው ወጎችና ልማዶች በተዋሐዱት መንገድ ምርምር ያደርጋል ። ጨዋነትንና ተራማጅነትን የመሳሰሉት ጽንሰ—ሀሳቦች ዋጋ ያላቸው ወጎችና ልማዶች የተዋሀዳቸው ናቸው ። ይህ ጽሑፍ የተጻፈበት ዓላማም ይህንኑ ለማሳየት ነው ፣ ጽሑፉ በሰው ልዕልና ላይ በተመሠረተ ሰብአዊና ትክክለኛ ሕብረተሰብ ላይ ያተኩራል ።
3. አንድ ሰው የሚጠቀምባቸው ምንጮች ፤ በምንጮቹ ብቁነትና መገኘት ይወሰናሉ ። የ1949ኙ የኢትዮጵያ ወንጀለኛ መቅጫ ሕግ የተጠቀሰበት ምክንያትም ጸሐፊው ከዚህ ሕግ ጋር ስለሚተዋወቅ ነው ። ሕብረተሰብን በአጠቃላይ ሁኔታ በሚያጠና እንደዚህ ባለ ጽሑፍ የአፍሪካና የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ምንጮች አግባብነት ስላላቸው በተገቢው ቦታ ሁሉ ተጠቅሰዋል ።
4. ጂ.ኤ. ሆርኔት ፤ «ከለክ ፔይ ኤንድ ፕርዳክቲቢቲ ኢን ሳውዝ አፍሪካ» ፤ ሳውዝ አፍሪካን ሬስሪሌሽንስ ፤ ሴፕቴምበር 1972 ፤ የድኅነት ገደብ መስመር (ፖቨርቲ ዳተም ላይን) በመሠረቱ ለመኖር የሚያስችል ምንዳዕ አይደለም ፤ ነፍስና ሥጋ ሳይለያዩ ለማቆየት የሚችል ብቻ መሆኑን ማስታዎስ ያሻል ። ኤስ.ጂ ሮጀርስ ፤ «አፓርታይድ ኤንድ ዘ አፍሪካን ወርከር» ፤ የተ.መ.ድ ዶኩዩሜንት ፤ ሜይ 1975 ።
5. ፍትሕ በሕግ—ፍልስፍና ፤ የራሱ ተቀጽላ ከሚያደርገው የሰው—ሠራሽ ሕግ (ፖዘቲቭ ሎ) አንፃር ሊታይ ይችላል ፤ ወይም ፍትሕ የሚመነጨው ሙሉ በሙሉ ከሕብረተሰቡ ነው ፤ ግቡም የሕብረተሰቡን ደኅንነት ማሻሻል ነው - በማለት አጠንክሮ ከሚናገረው «የሕብረተሰብ ደኅንነት ነቢብ (ቲዮሪ) አኳያ ወይም ፍትሕ የሰው—ሠራሽ ሕግ ተቀጽላ ሳይሆን የተፈጥሮ መብት ነው ፤ በተፈጥሮ ያለውን ወይም የሚገባውን መስጠት ነው ከሚለው «ከተፈጥሮ መብት ነቢብ (ቲዮሪ)» አኳያ ሊታይ ይችላል ። ብዙ የሕግ—ፍልስፍና ሥራዎች ሊጠቀሱ ይችላሉ ። አቶ ቦርድ ፤ «ዘ አይዲያ ኦፍ ጀስቲስ» ለአጠቃላይ አቀራረብ ፤ እና ቢ.ኤ. ተማኖቭ ኮንቴምፓራሪ ቡርዣ ሊጋል ቶዎት ፤ ሞስኮ ፤ 1974 ፤ ለማርክሳዊ አመለካከት ፤ ያ፡ዐዳድሯል ። ይሁን እንጂ ፍትሕ በፈለገው ዓይነት መንገድ ቢገለጽ በለውጥ መንገድ ላይ የሚጓዝ ሕብረተሰብ አንፃራዊ ጽንሰ—ሀሳብ ነው ። የሰው ልጅ በአዝጋሚ ለውጥ ወደፊትና ወደ ከፍተኛ ደረጃ በተጓዘ ቁጥር ፍትሕ አዲስና ሰፋ ያለ ትርጉም ይይዛል ።

6. አንድ ዋጋ ያለው ነገር (ቫልዩ) ለዘለዓለሙ በመጥፋቱ ፤ ድሮ የነበረውን ሥርዓት እንደነበረ ለመመለስ የማይችልባቸው ለየት ያለ ባሕርይ ያላቸው ወንጀሎች አሉ ፤ ለምሳሌ ነፍስ ግድያ ወይም የሆነ የግል ተበዳይ ሳይሆን ነገር ግን በደሉ በአጠቃላይ በመንግሥት ወይም በሕብረተሰብ ላይ ሲፈጸም ፤ ለምሳሌ ስለላ ።

7. ጀርሚ ቤንታም ፤ ቤንታም (የ) ወርክስ ገጽ 399—402 ፤ (ለንደን ፤ 1843 ፤ ለከፍተኛና ዝቅተኛ ቅጣት አወሳሰን የተለያዩ የፖሉሲ ሚናዎች ።

8. የሐሞራቢ ሕግ አንድ ጌታ በባሪያው ላይ የነበረውን መብት በተካረረ ሁኔታ ደንግጓል ፤ ባሪያው በጌታው ላይ ግን ምንም መብት አልነበረውም ። አንድ ግንበኛ የገነባው ቤት ተደርምሶ የቤቱን ባለንብረት ልጅ ስለገደለ ተመሳሳይ ሀዘን እንዲደርስበት በማለት የግንበኛው ልጅ ተገደለ ፤ ለንጹሑ የግንበኛ ልጅ መስጠት ስለነበረበት ፍትሕ ምንም ዓይነት ጭንቀት አልነበረም ። ሊረጋገጥ በማይችል እምነተ—ቢስነት የተከሳሾች ሚስት ለባሏ መልካም ስም ስትል እራሱን ባሕር ውስጥ ጨምራ መስጠም ነበረባት ፤ ከሴትዮዋ ሕይወት ይልቅ መልካም ስም ትልቅ ዋጋ ነበረውና ። ይሁን እንጂ የሐሞራቢ ሕግ ደካማውን ከብርቱው ለመጠበቅና ባሏ የሞተባትን ሴትንና የሙት ልጅን ጽኑንነት ለመጠበቅ የታለመ ነበር ብሎ መጥቀሱ ትክክለኛ ይመስላል ። እነዚህ ሕጐች በወጡበት ዘመን ለዚያ ሕብረተሰብ ተስማሚ ነበሩ ።

9. አንዳንድ የወንጀል ቅጣት ሊቃውንት ግለሰባዊውን ከአጠቃላዩ ለመለየትና የተለያዩ ዓላማዎች እንደሆኑ አድርገው ይቆጥሯቸዋል ።

10. እንደቀድሞ ሕጐች ሳይሆን ዘመናዊ የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ለወንጀል በሙሉና በከፊል አላፊ አለመሆንን በአእምሮ አለመብሰልን ያሉትን የተለያዩ መከላከያዎችን በውስጡ ይዟል ። ይሁን እንጂ ሆን ተብሎ ወይም በቸልተኛነት የተፈጠረ ለወንጀል አላፊ አለመሆን ለመከላከያነት ሊቀርብ አይችልም ። አግባብነት ያላቸው የኢትዮጵያ ወንጀለኛ መቅጫ ቁጥሮች ፤ 48 ፤ 49 እና 50

11. አግባብነት ያላቸው የኢትዮጵያ ወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁጥሮች ፤ 58 ፤ እና 59
12. ቁጥር 105 እና 107 ፤ የኢትዮጵያ ወንጀለኛ መቅጫ ያወዳድሯል ።
13. የዕድሜ ልክ እሥራት ሌላው ዓይነት ጽኑ እሥራት መሆኑ መታወስ አለበት ።
14. ፍራንሲስኮ አልበሬዝ ፤ ናሬቲቭ ኦፍ ዘ ፖርቱጊዝ ኤምባሲ ቱ ኢትዮጵያ ዲዩሪግ ዘ ይርስ 1520—1527 ፤ ገጽ 335 ፤ ኒውዮርክ ፤ 1881 ።
15. ሪቻርድ በርተን ፤ ፈርስት ፉትስቴፕስ ኢን ኢስት አፍሪካ ፤ ገጽ 190 ፤ ለንደን ፤ 1886 ።
16. ማርጀሪ ፐርሐን ፤ ዘ ገቨርንመንት ኦፍ ኢትዮጵያ ፤ ገጽ 194 ፤ ለንደን 1969 ።
17. ሳሙኤል ጐባት ፤ ጆርናል ኦፍ ስሪ ይርስ ሪዚዳንስ ኢን አቢሲኒያ ፤ ገጽ 336 ኒውዮርክ ፤ 1851
18. ፐርሐም ከላይ የተጠቀሰ ፤ ገጽ 148
19. ፓውል ሐርተልሜር ጐልደን ላየን ፤ ገጽ 172 ፤ ለንደን 1965
20. ቁጥር 3 ፤ የኢትዮጵያ ወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ፤ 1923 ።
21. ቁጥር 120—ሀ ። የኢትዮጵያ ወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ፤ 1949 ።
22. ስቴቨን ሎዊንስተን ፤ ዘ ፒናል ሎ ኦፍ ኢትዮጵያ ገጽ 340 ፤ አዲስ አበባ 1965 ።
23. ዣን ግራቨን የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት መንግሥት የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ፤ የኢትዮጵያ ሕግ መጽሔት ፤ ቅጽ 1 ፤ ቁጥር 2 ገጽ 248 ።
24. ቁጥር 635 እና 637 በተከታታይ ፤ የኢትዮጵያ ወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ፤ 1949 ።
25. የኢትዮጵያ ወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ፤ 1949 ቁጥር 256 ፤ 445 ፤ 474 እና 479—481 በድንጋጌ ቁጥር 45/1953 ተጨመሩ ። ሌሎች በአብዮታዊው የ1976 ዓ.ም. ልዩ የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ተጨምረዋል ።

26. ቁጥር 120—ሀ ፤ የኢትዮጵያ ወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ፤ 1949 ።
27. በአካል ላይ ስለሚፈጸም ቅጣት በምንነጋገርበት ጊዜ ስለማሰቃየት (ቶርቸር) ለማውሳት መዘንጋት አይቀርም ። ምንም እንኳን ቶርቸር የራሱን የሰውን ልጅ ያክል እድሜ ቢኖረውም በአሁኑ ጊዜ በገቢር ላይ መዋሉ የጨመረ ይመስላል ። የተ.መ.ድ የሰብአዊ መብት ኮሚሽን ቶርቸር «የዘመናችን ክስተት» አድርጐ ይመለከተዋል ። አንድ ሰው በተብራራ ሁኔታ ስለቶርቸር ሲያትት «ቶርቸር በታሪክ ታይቶ በማይታወቅ ሁኔታ ከመቸውም ጊዜ ይበልጥ በ4ኛው ምዕተ— ዓመት ሁለተኛ አጋማሽ በሠፊው ጥቅም ላይ መዋሉ ከአሳዛኝ ሐቆች አንዱ ነው ።» ይላል ።ይህን አባባል በአንድ ሰለሰብአዊ መብት ጉዳይ አግባብ ባለው ዓለምአቀፋዊ ድርጅት የታተመ ስታስቲክሳዊ መረጃ በመጥቀስ ያጠናክረዋል ። (ታይም)(የ) መጽሔት ፤ አገስት 16 ፤ 1976 (ከዚህም በላይ ቶርቸር ከዘመኑ ቴክኖሎጂ ጋር አብሮ ስላደገ የተራቀቀ መሣሪያ በመጠቀም በአንድ ግለሰብ አካል ላይ የጭካኔ ጠባሳ ወይም ምልክት ባለመተው ሕይወቱን እስኪሲት ድረስ ማሰቃየት ይቻላል ። ይሁን እንጂ ቶርቸር ከዚህ ጽሑፍ ዓላማ ውጭ ነው ። በመሠረቱ ቶርቸር የቱን ያህል በሠፊው በገቢር ላይ ቢውልም ከጥፋተኛነት ውሳኔ በኋላ የሚጣል ቅጣት ሆኖ በይፋ አይሠራበትም ፤ ነገር ግን ከፍርድ ውጭ ወይም ቅድመ—ፍርድ ላይ አስገድዶ ቃል ለመቀበል ይሠራበታል ። በሰው ልጅ ዕድገት ውስጥ እንደ ባርነትና እንደአብዛኛዎቹ በአካል ላይ የሚፈጸሙ ቅጣቶች ቶርቸርም በታሪክ ብቻ የሚታወስበት ጊዜ ይመጣል ብለን ተስፋ እናደርጋለን ።

28. ሩሽ እና ኪርችሽሜር ፤ ፓንሽመንት ኤንድ ሶሻል ስትራክቸር ፤ ገጽ 21—22 ፤ ነው ዮርክ 1937 ።
29. ቁጥር 116 ፤ የኢትዮጵያ ወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ፤ 1747 ።
30. አፍሪካ (የ) መጽሔት ገጽ 17 ፤ ማርች 1975 ።
31. የማኅበራዊና የኢኮኖሚ ጉዳይ መምሪያ ፤ የተ.መ.ድ ፤ ካፒታል ፓንሽመንት ፤ የተ.መ.ድ ጽሑፍ ኤስ ቲ (ኤስ ኦ ኤ) ኤስ ዲ) 9 ገጽ 28—30 ፤ ኒውዮርክ 1962 ዓ.ም
32. ግራሽን ፤ ከላይ የተጠቀሰ ገጽ 289 ፡
33. የውኒዮርክ ስቴት የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ጊዜያዊ አሻሻይ ኮሚሽን ዘገባ (1965) በሉዊንስተን ውስጥ እንደተጠቀሰ ፤ ከላይ የተጠቀሰ ፤ ገጽ 337—38 ።
34. ሉዊንስተን ፤ ከላይ የተጠቀሰ ።
35. ሆልና ግላክ ፤ ክሪሚናል ሎ ኤንድ ኢንፎርስመንት ፤ ገጽ 17 ኒውዮርክ ፤ 1958 ።
36. ሴሊን ፤ ዘ ዴዝ ፒናሊቲ ገጽ 15—77 ፤ ኒውዮርክ ፤ 1959 ።
37. በተ.መ.ድ ዘገባ የተጠቀሰው «የፈላጭ ቆራጭነት አዝማሚያ» በዚህ ምዕተ—ዓመት ለአዲስ ዓለምአቀፋዊ ሥርዓት የሚደረገው ትንቅንቅና ትግል ያስከተለው ሁኔታ ሆኖ ነው መታየት ያለበት። የዓለም ጦርነቶች ፤ « የቆጡ » መንግሥታት ከሥልጣን ላይ መውጣት ፤ አዳዲስ ነፃ መንግሥታት በሶስተኛው ዓለም ብቅ ማለታቸውና የነዚሁ መንግሥታት የፖለቲካ ቁንጮ ሰዎች ለተቀዳጁት አዲስ ነፃነታቸው (ምናልባትም ለግል ሥልጣናቸው) ቀናኢ መሆን ፤ ይህንኑ «የፈላጭ ቆራጭነት አዝማሚያ» ገጽታ ይፋ አወጣው ፡ የማኅበራዊና የኢኮኖሚ ጉዳዮች መምሪያ ፤ ከላይ የተጠቀሰ ።
38. አፍሪካ (የ) መጽሔት ፤ ከላይ የተጠቀሰ ፤ ገጽ 16 ፤
39. ችግሩን ሰፋ አድርገን ስንመለከተው ደግሞ ብዙዎች የአፍሪካ መንግሥታት ይህንኑ የጥቂቱን ነጮች መንግሥት ለተቃዋሚዎቻቸው የላላ ሕግን እንዳያወጣ ለመጠየቅ እንዳይችሉ ከፍተኛ የሞራል ገደብ አለባቸው ፤ ምክንያቱም እነርሱም ቢሆኑ በተቃዋሚዎቻቸው ላይ ተመሳሳይ የጭካኔ ተግባር መፈጸማቸው ሊካድ የማይችል መራራ እውነት ስለሆነ ነው ። አፍሪካ መጋዚን ኤቢድ ገጽ 17
40. የተ.መ.ድ. ጽሑፍ ፤ ኤስ ቲ(ኤስ ኦ ኤ) ኤስ ዲ) 2 ፤ እና ኤን ሐይነር ፤ ሴንቴሲግ ባይ አን አድሚኒ ስትሬቲብ ቦርድ ኢን ሎ ኤንድ ኮንቴምፖራሪ ፕሮብሌምስ ፤ ቅጽ 23 (1958) ።
41. ቁጥር 88 ፤ 102 ፤ 122 እና 123 ፤ የኢትዮጵያ ወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ፤ 1949 ።
42. ኤን.ኤስ. ቲማሾፍ «ዘ ዳች ፕሪዝን ሲስተም» ኢን ጆርናል ኦፍ ክሪሚናል ሎ ፤ ክሪሚኖሎጂ ኤንድ ፖለቲካል ሳይንስ ቅጽ 48 (1958)
43. ኒውማን ፤ ሰርስ ቡክ አን ፕሮቤሽን ፤ ፓሮል ኤንድ ፓርደንስ ፤ ኒውዮርክ ፤ 1964 ፤ ሬክለስ ፤ ዘ ክራይም ፕሮብሌም ፤ ኒውዮርክ ፤ 1961 ፤ ኔሐራሶል ፤ ዘ ሶቪዬት ጁዲሽል ሲስተም ፤ ሞስኮ 1975 እና ሩሽ እና ኪርችሽሜር ፤ ከላይ የተጠቀሰ ያውዳድሯል ።
44. ኖርቢል ሞሪስ ፤ ዘ ፊውቸር ኦፍ ኢምሪዝንምንት ፤ ችካጐ ፤ 1957 ።
45. ወልተር ሬክለስ ፤ ዘ ክራይም ፕሮብሌም (3ኛ እትም 1961) ።
46. ይህ ጉዳይ ሰብአዊ መብትን የሚመለከት ከፍተኛ ቁም ነገር በመሆኑ አብዛኛውን ጊዜ በሕብረተ ሰብ መሠረታዊ ሕግ ውስጥ ይገኛል ፤ ሕገ መንግሥትም ውስጥም ቦታ ሊሰጠው ይችላል ። ዓለም አቀፋዊው የሰው ልጆች መብት ዲክለራሲዮን (1948) የተለያዩ የሥነ ሥርዓታዊ ፍትሕ ጉዳዮችን ይዟል ።
47. ቁጥር 2(1) ፤ የኢትዮጵያ ወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ፤ 1949 ።
48. ይህ ግምት በከፊል በኢትዮጵያ ወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ሥነ ሥርዓት ፤ 1754 ቁ. 42 ይገኛል ።
49. ቁጥር 136 (1) ፤ የኢትዮጵያ ወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ሥነ ሥርዓት ፤ 1954 ።
50. ቁጥር 181—196 ፤ የኢትዮጵያ ወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ሥነ ሥርዓት 1954 ።
51. እነዚህ መብቶች በኢትዮጵያ ወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ሥነ ሥርዓት 1954 ፤ በተለያዩ ቁጥሮች ሰፍረው ይገኛሉ ።
52. የተፈጥሮ ዕውቀት የሥነ ሥርዓታዊ ፍትሕ አካል መስሎ ሊታይ ይችላል ፤ ይሁንና ይህ ሁልጊዜ ሥራ ላይ ውሎ አያውቅም ። ሌከስ ታሊዮኒ የአንድ ሰው ሚስትና ልጆች ላለበት ዕዳ ተከፋይ በመሆን ለባለገንዘቡ ባሪያ ሆነው እንዲያገለግሉ ለባለገንዘቡ እንዲሰጡ አጠቃላይ በሆነ መንገድ ይደነግጋል ። የታወቀው የሀሞራቢ ሕግ ግንበኛው የገነባው ቤት ተደርምሶ የቤቱን ባለንብረት ልጅ ሲገድል የግንበኛው ልጅ እንዲገደል ደንግጓል ። 4ኛውን ምዕተ— ዓመት በሚመለከት ረገድ በፋሲል ናሆም ውይይት የተደረገበትን የ1957 ዓ.ም. በኤርትራ ስለሽፍቶች የወጣ ሕግ ፤ የኤርትራ ሕግጋት እንቆቅልሽ ፤ የኢትዮጵያ ሕግ መጽሔት ቅጽ 9 ቁ.2 ገጽ 258 ይመለከታል ።
53. ይህ ጉዳይ በ1947ኙ የኢትዮጵያ ወንጀለኛ መቅጫ ሕግ 2 «በሕግነቱ መሠረት» ውስጥ ይገኛል ። ይሁን እንጂ በአንድ ጥፋት ሁለት ጊዜ መቅጣት ቢከለከልም ፤ የሕጉን ዓላማ ከግብ ለማድረስ ሲባል የተለያዩ ቅጣቶች በአንድ ላይ ተደምረው ይጣላሉ ተብሎ በግልጽ በሕግ የተሰጠውን አያግድም ። ለአጠቃላይ ውይይት ፤ በሶቪዬት ሕብረት ሥነ ሥርዓታዊ ፍትሕ ፤ ቢ ቴሬቢሎቭ ዘ. ሶቪዬት ኮርት፤ ፕሮግሬስ አታሚዎች ሞስኮ 1773 ይመለከታል ።

በኢትዮጵያ የንግድ ሕግና በኢንሹራንስ ፖሊሲ መካከል ያለ አለመጣጣም ፤ በአካል አደጋና በሕይወት ፖሊሲዎች ላይ የተደረገ ልዩ ትኩረት

በበላይነህ ሰዩም *

መ ግ ቢ ያ

ኢንሹራንስ የተለያዩ ስልተ—ምርቶች ውጤት ሲሆን ዓላማውም የአደጋ
ሥጋትን ገንዘብ እየተከፈለው እስከተወሰነ ደረጃ ድረስ ሥጋቱን ከግለ—ሰቦች
ወደ ራሱ ለመቀበል ፈቃደኛ ወደሚሆን ኢንሹራንስ ሰጪ ማስተላለፍ ነው ።
የኢንሹራንስ ውል በአንድ ነገር መሆን ወይም አለመሆን ሁኔታ ላይ የሚመሠ
ረት ሲሆን ኢንሹራንስ ሰጪው በኢንሹራንስ ተቀባዩ ላይ አንድ የተወሰነ ድን
ገተኛ ጥፋት ፤ ጉዳት ወይም ኃላፊነት ሲደርስበት ያንን ለመካስ ይስማማል ።

ኢትዮጵያ ከውጪው ዓለም ጋር ግንኙነቷን ስታጠናክር ብዙ የውጪ የኢ
ንሹራንስ ኩባንያዎች በአገሪቱ ውስጥ ወኪሎቻቸውን በመመደብ እ.ኤ.አ.
1920 ዓ.ም. አካባቢ የአገር ውስጥ የኢንሹራንስ ንግዳቸውን ጀመሩ ። እነዚህም
ወኪሎች የውጪ ዜጎች ሲሆኑ ከነዚህም መካከል ጥቂቶቹ ወደኋላ የዋናዎቹ
ኩባንያዎች ቅርንጫፍ የሆኑ ጽ/ቤቶችን ከፍተዋል ። ቢሆንም እነዚህን የኢን
ሹራንስ ኩባንያዎች የሚመለከቱ ሕጐች የወጡት እ.ኤ.አ. በ1960 ዓ.ም. ነው ።
የኢንሹራንስ ሥራ በአገሪቱ ከተጀመረበት ጊዜ ጀምሮ በሥራ ላይ ከዋሉት ፖሊ
ሲዎች ብዙዎቹ በእንግሊዝ አገር ከሚሠራባቸው ፖሊሲዎች የተገለበጡ በመ
ሆናቸው የእንግሊዝ ሕገ—ፍልስፍና ኢንሹራንስን በሚመለከቱ ሕጐች ላይ
ተጽዕኖ አድርጓል ለማለት ይቻላል ።

የማንኛውም ዘመናዊ የኢንሹራንስ ዓላማ በሰው ሕይወትና በንብረት ላይ
አደጋ ሲደርስ የዚህን አደጋ ጠንቅ ማካካስ ነው ። በአጠቃላይ ሲታይ ያልታሰበ
ኪሣራን የማከፋፈያና የማቻቻያ ዘዴ ነው ። ኢንሹራንስ የሚገቡ ሰዎች ይደር
ስብናል ብለው የሚገምቱትን የአደጋ ጠንቅ ከራሳቸው ወደሌሎች ትከሻ ያስተ
ላልፋሉ ። ኢንሹራንስ ሰጪዎቹም ክፍያ ስለሚደረግላቸው ኃላፊነቱን በፈቃ
ደኝነት የሚቀበሉ ሲሆን በሕይወት ኢንሹራንስ ጊዜ ለጥገኞቻቸው መጠቀሚያ
የሚሆን ያዘጋጁላቸዋል ወይም እዳ መክፈል ለሚገባቸው ባለገንዘቦች ገንዘባ
ቸውን የሚያገኙበትን መንገድ ይፈጥሩላቸዋል[1] ።

በዘመናዊ የኢንሹራንስ አሠራር መሠረት ኃላፊነት የሚወሰድለት አደጋ
ተለይቶ የታወቀና ሁለቱ ወገኖች የተስማሙበት ሲሆን ኢንሹራንስ ሰጪውም
አደጋው በደረሰ ጊዜ ለሚከፍለው ካሣ ኃላፊነት በመውሰዱ አረቦን (ፒሪሚየም)
ተብሎ የሚጠራ ክፍያ ይደረግለታል ። በፖሊሲው ውስጥ አንዳንድ ሁኔታዎች ፤
መድኖችና ልዩነቶች አሉበት ። እነዚህም የኢንሹራንስ ሰጪውንና የኢንሹራንስ
ገቢውን ግዴታና ኃላፊነት የሚዘረዝሩ ናቸው ። ከዚህም በስተቀር የኢንሹራንስ
ሥራን የሚመለከቱና የኢንሹራንስ ገቢውን መብት በኢንሹራንስ ሰጪው እን
ዳይደፈሩበትና የኢንሹራንስ ሰጪውም ጥቅም አለአግባብ በኢንሹራንስ ገቢው
እንዳይነኩ የሚከላከሉለት ድንጋጌዎች በንግድ ሕግ ውስጥ ተጽፈዋል ።

በንግድ ሕጉ ውስጥ ኢንሹራንስን የሚመለከቱት ድንጋጌዎች የተረቀቁት የኮንቲኔንታል የሕግ ሥርዓትን በሚከተሉ የሕግ ምሁር በመሆኑ የፈረንሳይና የጣልያን የኢንሹራንስ ሕግ በኢትዮጵያ የኢንሹራንስ ሕግ ላይ ተጽዕኖ አድርገዋል ። ሆኖም የኢንሹራንስ ጽንሰ ሀሳብና ልምዱም በመሠረቱ የመነጨው በእንግሊዝ አገር በመሆኑ የኮንቲኔንታል የሕግ ባለሙያዎች አመለካከት ላይም እንኳን ቢሆን በዚህ በኩል የእንግሊዝ ሕገ—ፍልስፍና ትልቅ ተጽዕኖ ማድረጉ አልቀረም[2] ። ሌላው እውነታ ደግሞ የኢትዮጵያ የኢንሹራንስ ንግድ አብዛኛውን በሎይድስ (ግዙፉ የእንግሊዝ የኢንሹራንስ ንግድ ድርጅት) ቁጥጥር ሥር ስለነበር ከትንሽ ለውጥ በስተቀር ፖሊሲዎቹ በእንግሊዝ አገር ከሚሠራባቸው የኢንሹራንስ ፖሊሲዎች ጋር ተመሳሳይነት ያላቸው መሆኑ ነው ። በነዚህ ፖሊሲዎች ላይ አልፎ አልፎ የተደረጉት ጥቂት ለውጦችም ቢሆኑ በፖሊሲዎቹና በኢንሹራንስ ሕግ መካከል ብዙም መስማማት አላስገኙም ። ይህ አለመጣጣም በተለይም የኢንሹራንስ ኩባንያዎች በመንግሥት ቁጥጥር ሥር ከዋሉ ወዲህ ከፊተኛውም ይበልጥ ጕልቶ ይታያል[3] ። ይህ ጽሑፍ ከሕጉ ጋር በማይጣጣሙ ስድስት ዋና ዋና ጉዳዮች ላይ ትኩረት የሚያደርግ ነው ። ይኸውም የአረቦን ክፍያን ፤ የይርጋ ጊዜን ፤ አስፈላጊ የሆነ ጉዳይ መደበቅን ፤ የአደጋ ሥጋት መጨመርን ፤ የሕይወት ኢንሹራንስንና ተደራራቢ ኢንሹራንስን የተለየ ትኩረት በመስጠት በሠፊው ይመለከታል ።

1. ስለ አረቦን ክፍያ

የአረቦን ክፍያን በሚመለከት ረገድ ለኢንሹራንስ ገቢው ጥቅም ሲባል ውሉ በድንገት እንዳይቋረጥበት የሚከላከልለት ድንጋጌ በንግድ ሕጉ ውስጥ ሠፍሯል ። በዚህም መሠረት ኢንሹራንስ ሰጪው ውሉን ሳያቋርጥ ክፍያው እስኪደረግ መጠበቅ ያለበት ጊዜ በሕጉ ተወስኗል ። ከዚህ ከተወሰነው ጊዜ በሚቀጥለው አንድ ወር ውስጥ የኢንሹራንሱ ውል እንዲታገድ ብቻ ይደረጋል ። ይህ አሠራር የመንግሥት ፖሊሲ በመሆኑ በሁለቱ ወገኖች ስምምነትም እንኳን ቢሆን ሊሻሻል አይችልም[4] ። በዚህ ፖሊሲ መሠረት የንግድ ሕግ ቁ. 666(2) እንዲህ ይላል ፤ «ተቃራኒ ስምምነት ቢኖርም እንኳ ተጠቃሚው ለኢንሹራንስ መግቢያ የሚከፈለውን ገንዘብ በተወሰነው ጊዜ ባለመክፈሉ ብቻ ውሉን ለማፍረስ አይቻልም ። ኢንሹራንስ ሰጪው ገንዘቡ እንዲከፈለው መጠየቅ አለበት ።»

ቢሆንም ቁ. 666 ይህ ድንጋጌ በእንዴት ያሉ ሁኔታዎች ሥራ ላይ እንደሚውል ግልጽ አድርጐ አይናገርም ። ቁ. 666 ተፈጻሚነት የሚኖረው በየጊዜው ለሚከፈል አረቦን ሆኖ የውሉ ጊዜ ከማለቁ በፊት ክፍያው ሲቋረጥ ነው ወይንስ ውሉ ከተቋረጠ በኋላ እድሳት ሲጠይቅ ?

ሀ. በየጊዜው የሚደረግ ክፍያ

ሁለቱ ወገኖች የአረቦን ክፍያ የሚደረገው በየጊዜው ሆኖ በየተወሰነ ቀን ነው ብለው ሊስማሙ ይችላሉ ። ኢንሹራንስ ገቢው ክፍያውን በወቅቱ ሳይከፍል ቢቀር የኢንሹራንሱ ውል ወዲያውኑ አይቋረጥም ፤ ምክንያቱም የውሉ መጨረሻ ጊዜ ባለመድረሱ ኢንሹራንስ ገቢው ክፍያውን በተወሰነ ጊዜ ውስጥ እንዲያጠናቅቅ እድል ይሰጠዋል ።

የንግድ ሕግ ቁ. 666 በሥራ ላይ ሊውል የሚችለው ኢንሹራንስ ገቢው በየጊዜው ሊከፍለው የተዋዋለውን ክፍያ የውሉ ጊዜ ከማለቁ በፊት ያቋረጠ

እንደሆነ ይመስላል ። በዚህ ዓይነት ሁኔታ የአረቦን ክፍያው በየጊዜው በየተወሰነ ቀን የሚከፈል ሲሆን ፤ ክፍያው በዚያ በተወሰነ ቀን ባለመደረጉ ምክንያት ውሉ አይቋረጥም ። ኢንሹራንስ ሰጪው የአረቦን ክፍያው እንዲደረግ ይጠይቃል ፤ ውሉም የሚታገደው ኢንሹራንስ ሰጪው ክፍያውን እንዲፈጸም ከጠየቀ ከአንድ ወር በኋላ ነው ።

ሰ. ውሉን ለማሳደስ የሚደረግ ክፍያ

በልምድ እንደሚታየው ከሆነ የውሉ ማለቂያ ጊዜ ሲደርስ ኢንሹራንስ ሰጪው ለኢንሹራንስ ገቢው የውል ማሳደሻው ክፍያ ጊዜ መቃረቡን የሚያመለክት ማስጠንቀቂያ ይልክለታል ። ይህም በኢንሹራንስ ሰጪው በኩል ውሉ እንዲታደስ እንደቀረበ ሀሳብ ሊቆጠር የሚችል ሲሆን እድሳቱ ያው በፊተኛው ውል አኳኋን ወይም በማስጠንቀቂያው ውስጥ (ለምሳሌም የአረቦኑ ክፍ ማለት ወይም ሌሎች ግዴታዎች ተጨምረውበት ወይም ተቀንሰው) ተሻሽሎ በቀረበ አኳኋን ሊሆን ይችላል ።

በንግድ ሕጉ ውስጥ ኢንሹራንስን የሚመለከቱ ድንጋጌዎች የኢንሹራንስ ፖሊሲ እንዴት እንደሚታደስና የእድሳቱም የሕግ ውጤት ምን እንደሆነ ለይተው አይናገሩም ። ታዲያ ሌሎቹን የንግድ ሕግ ድንጋጌዎች በተመሳሳይ ለኢንሹራንስ ውል እድሳትም ተፈጻሚነት እንዲኖራቸው ለማድረግ ይቻል ይሆን ?

በንግድ ሕጉ ውስጥ ኢንሹራንስን የሚመለከቱት ድንጋጌዎች የሚናገሩት የኢንሹራንስ ውል እንዴት ተፈጻሚነት እንደሚኖረው (ቁ. 659) ፤ በየጊዜው መከፈል የነበረበት አረቦን ሲቋረጥ ደግሞ እንዴት ውሉ እንደሚታገድ ፤ አረቦኑ ከተከፈለ በኋላ ደግሞ ታግዶ የነበረውን ውል እንዴት እንደገና ተፈጻሚነት እንደሚኖረውና (ቁ. 666) በተለየ ሁኔታ የሕይወት ኢንሹራንስ ፖሊሲንእንዴት መልሶ መግዛት እንደሚቻል ነው (ቁ. 710) ። እነዚህ የሕግ ድንጋጌዎች ሁሉ የሚናገሩት ስለአረቦን ክፍያ እንጂ የውሉ ጊዜ ካለቀ በኋላ ምን መደረግ እንዳለበት ስላልሆነ ለውሉ እድሳትም ተፈጻሚነት እንደሚኖራቸው አድርጎ መውሰድ ትክክል አይደለም ።

አንድ ውል የሚፈጸመው በስምምነቱ መሠረት ሥራ ላይ ሲውል ወይንም ደግሞ ከተወሰነ ጊዜ በኋላ ተፈጻሚነቱ ያበቃል የሚል ግልጽ ስምምነት ሲኖር ነው (ቁ. 1807 ፍትሐ ብሔር ሕግ)። አንዴ ውሉ ከቀረ በኋላ ግን ሁለተኛ ተፈጻሚነት ሊኖረው አይችልም ። ሁለቱ ወገኖች ውሉ የሚታደሰው አረቦን ሲከፈል ነው የሚል ስምምነት ላይ ደርሰው ከሆነ ፤ የአረቦኑ በውሉ መሠረት በተወሰነው ጊዜ ወይም በመጠበቂያው ጊዜ ውስጥ ያለመከፈል ውሉን እንዲፈርስ ያደርገዋል ። በቁ. 666 ኢንሹራንስ ገቢው አረቦኑን በተወሰነው ጊዜ ውስጥ ባለመክፈሉ ብቻ ኢንሹራንስ ሰጪው ውሉን ሊያቋርጥበት አይችልም የሚለው ድንጋጌ እዚህ ላይ ተፈጻሚነት የለውም ፤ ምክንያቱም ውሉ ራሱ በክፍያው መቋረጥ ምክንያት ፈርሷልና ነው ።

ያም ሆኖ ቁ. 666 ብዙውን ጊዜ የተለያየ አተረጓጎም ተሰጥቶታል ። በአንዳንድ ጉዳዮች ላይ እንደታየው ፍ/ቤቶች ግልጽ የሆነውን የሕግ ድንጋጌ በመቀበል ውሉ የሚያበቃው በስምምነት በተወሰነው ቀን ነው የሚለውን የሕጉን አነጋገር እንዳለ በሥራ ላይ አውለውታል ። በሌላ ጊዜ ደግሞ ቁ. 666/3/ንና/4/ን የፈረሰውን ውል እንደገና ተፈጻሚነት እንዲኖረው

በማድረግ ተጠቅመውበታል ። የዚህ ነጥብ አከራካሪነት ከዚህ በታች በተ
ገለጹት ጉዳዮች ውስጥ ጐልቶ ይታያል ። ዲንሳ ለጼሳና ጥቁር አባይ ኢን
ሹራንስ ኩባንያ[5] በተከራከሩበት ጉዳይ ውስጥ ፤ ከሳሽ እ.አ.አ. በኤፕሪል
1969 ዓ. ም. ለግል መኪናው የኢንሹራንስ ውል ከጥቁር ዓባይ የኢንሹራ
ንስ ኩባንያ ጋር ተዋውሎ እስከ ሜይ አንድ 1972 ዓ. ም. ድረስ ውሉን
እያሳደሰ ይቆያል ። የኢንሹራንስ ገቢው መኪና ሜይ 8/1972 ዓ. ም. ማለ
ትም የፊተኛው ውል ቀሪ በሆነ በሰባተኛው ቀን በአደጋ ምክንያት ጉዳት
ይደርስበታል ። ኢንሹራንስ ገቢው ይህንኑ ለኢንሹራንስ ኩባንያው አስ
ታውቆ ካሣ እንዲከፈለው ይጠይቃል ። ኩባንያውም አደጋው የደረሰው
የውሉ ጊዜ ካለቀ በኋላ ስለሆነ ኃላፊነት የለብኝም ብሎ ጥያቄውን ሳይቀ
በል ይቀራል ። ከሳሽም ጉዳዩን በግልግል ዳኞች ለመጨረስ ጥረት አድርጐ
ስላልተሳካለት በከፍ/ፍ/ቤት ኢንሹራንስ ሰጪውን ድርጅት ይከሰዋል ። ፍ/ቤቱም
አደጋው የደረሰው የውሉ ጊዜ ካለቀ በኋላ ስለሆነ ተፈጻሚነት በሌለው
ውል ላይ ተመስርቶ ክስ ማቅረብ አይቻልም ብሎ በማተት ለተከሳሹ ኩባ
ንያ ይፈርዳል ። ጉዳዩ በይግባኝ ጠ/ፍ/ቤት ደርሶ ፍርዱ እንዲሻር ተደርጓል ።
ፍ/ቤቱ በዚሁ ጊዜ በሰጠው ሐተታ ላይ ምንም እንኳን በውሉ መሠረት የተወ
ሰነው ጊዜ ቢያልቅም ኢንሹራንስ ሰጪው በመጀመሪያ የኢንሹራንሱ ጊዜ ማለ
ቁን አስታውቆ ውሉን ቀሪ ከማድረጉ በፊት ሌላ አንድ ወር የመጠበቅ ሕጋዊ
ግዴታ ነበረበት ብሏል (ቁ. 666/3/ና/4) ። ፍ/ቤቱ ሐተታውን በመቀጠል
የመጀመሪያው ውል ካለቀ ገና አንደኛው ሳምንት ማለፉ ስለሆነና ክፍያ እንዲ
ደረግ ከተጠየቀበት ጊዜ አንስቶ አንድ ወር የመጠበቂያ ጊዜ ስለነበረ ከሳሽ የመ
ጠየቅ መብቱ የተጠበቀ ነው ብሏል ።

ይህ ውሳኔ በተመሳሳይ ጉዳዮች ላይ ለዚህ ዓይነት አተረጓጐም መንገድ ይከፍ
ታል የሚለው ፍራቻ በኢንሹራንስ ሰጪዎችና በሕግ ባለሙያዎች ዘንድ ትልቅ
ሥጋት ፈጥሮ ነበር ። በነዚህ ሰዎች አስተያየት ውሳኔው የኢንሹራንስ ውሎችን
ዋጋ የሚያሳጣና ውሉ ካበቃም በኋላ ሊኖረው የሚገባውን ውጤት የሚለውጥ
ነው ።

በፍት/ሕ/ቁ. 1806 መሠረት አንድ የውል ግዴታ በውሉ መሠረት ከተፈ
ጸመ ቀሪ ይሆናል ። በኢንሹራንስ ውል ከሆነ ደግሞ ውሉ ተፈጻሚነት
የሚኖረው በስምምነት እስከተወሰነው ቀን ድረስ ብቻ እንጂ ከዚያ በኋላ
አይደለም ።

በዋኬኔ ፈልዳሶና በጥቊር ዓባይ ኢንሹራንስ[6] ክርክር አቶ ዋኬኔ ለሱቁ ጁን
13/1970 ዓ. ም. የእሳትና የመብረቅ ኢንሹራንስ ገባለት ። ሱቁ ባልታወቀ
ምክንያት ጁን 13/1971 ዓ. ም. በእሳት ይቃጠላል ። በውስጡም ከነበሩት
ዕቃዎች መካከል አብዛኞቹ ይጋያሉ ። በቃጠሎው ማግስት ኢንሹራንስ ሰጪው
የአደጋ ማስታወቂያ ይደርሰዋል ። ሆኖም ኢንሹራንስ ሰጪው አደጋው
የደረሰው ውሉ ቀሪ ከሆነ በኋላ ስለሆነ ኃላፊነቱ አይመለከተኝም ይላል ።

ለዚህም የኢንሹራንሱ ውል ተፈጻሚነት ሊኖረው ይችል የነበረው በኢን
ሹራንስ ፖሊሲ ውስጥ እንደተጠቀሰው ከጁን 13/1970 ዓ. ም. እስከ ጁን
13/1771 ዓ.ም. አስር ሰዓት ድረስ ሲሆን አደጋው ግን የደረሰው ጁን 13/1971
ዓ. ም. ከምሽቱ አንድ ሰዓት ተኩል ነው ። በከፍ/ፍ/ቤት ውሳኔ መሠረት
ኢንሹራንስ ገቢው ከአደጋው ጥቂት ሰዓቶች ቀደም ብሎ ዕቃውን ከሱቁ

ውስጥ ማውጣቱ ስለተደረሰበት ቃጠሎው ካሣ ለማግኘት ሲባል ሆን ብሎ በከሳሹ የተደረገ ስለሆነ ካሣ መጠየቅ አይችልም ሲል ወሰነ ። ጠ/ፍ/ቤት ጉዳዩን በይግባኝ ሰሚነት ተመልክቶ ሁለቱን ወገኖች ካከራከረ በኋላ በሌላ ምክንያት ለተከሳሹ ኩባንያ ፈረደ‚ል ። ፍ/ቤቱ ትኩረት የሰጠው ጭብጥ አንድ የኢንሹራንስ ውል የውሉ ጊዜ አልቆ ቀሪ ከሆነ በኋላ ካሣ ሊጠየቅ በት ይችላል ወይንስ አይችልም የሚለው ነበር ። አደጋው የደረሰው ጁን 13/1971 ዓ.ም. ከምሽቱ በአንድ ሰዓት ተኩል ሲሆን በኢንሹራንስ ውል የተሸፈነው ጊዜ ደግሞ እስከ ጁን 13/1971 ዓ.ም. ከሰዓት በኋላ አስር ሰዓት ድረስ ብቻ ነው ። የኢንሹራንሱ ውል ከዚህ እንደሚከተለው ይነበባል[7] ። «በዚህ የኢንሹራስ ውል ውስጥ እንደራሱ እንደውሉ የሚቆጠሩ የተጻፉት ወይም ተጨምረው የገቡ ድንጋጌዎችና ቅድመ ሁኔታዎች እንደተጠበቁ ሆነው በዚህ ውል ሠንጠረዥ ውስጥ የተጠቀሰው ንብረት ወይም ከፊሉ እረቦን ከተከፈለ በኋላ በሠንጠረዥ ውስጥ ከተወሰነው የጊዜ ገደብ የመጨረሻ ዕለት ከቀኑ አስር ሰዓት በፊት ወይንም ከዚያ በኋላ ከሆነ ደግሞ ኢንሹራንስ ገቢው የውል ማሳደሻ አረቦን ከፍሎ ኮርፖሬሽኑም ተቀብሎት ከሆነ ይህ ንብረት በእሳት ወይንም በመብረቅ አደጋ ቢወድም ወይንም ጉዳት ቢደርስበት ኮርፖሬሽኑ ለኢንሹራንስ ገቢው አደጋው በደረሰ ዕለት ንብረቱ ያወጣው የነበረውን ዋጋ ወይንም በደረሰው ጉዳት መጠን ክፍያ ያደርጋል ወይንም በራሱ ምርጫ ንብረቱን በሙሉ ወይንም በከፊል መልሶ ያቋቁማል ወይንም ይተካል ።»

ከዚህ በላይ ባለው ሁኔታ መሠረት ጠቅላይ ፍ/ቤት ቃጠሎው የደረሰው በኢንሹራንስ ውል የተሸፈነው ጊዜ ካበቃ በኋላ ስለሆነ ኢንሹራንስ ገቢው በውሉ መሠረት ካሣ ሊጠይቅ አይችልም በማለት ወሰነ ።

2. ስለ ይርጋ

ሌላው ከዚሁ ጋር አግባብ ያለውና መመርመር ያለበት ጉዳይ የይርጋ ነገር ነው ። ይህን ድንጋጌ በንግድ ሕጉ ውስጥ መጨመር ያስፈለገበት ምክንያት በኢንሹራንስ ውል ውስጥ የሚጨመሩ የውል ቃሎች የኢንሹራንስ ገቢዎች መብት እንዳይገፉ ለመከላከል ነው ። የድንገተኛ አደጋ ኢንሹራንስ ውል ሁኔታ ቁ. 4 የሚከተለውን ይላል ፤

> « … … … ኮርፖሬሽኑ በዚህ ውል ውስጥ በተጠቀሰው መሠረት ካሣ ሲጠየቅ ጥያቄውን ካልተቀበለና ይህ ጥያቄ ተቀባይነትን ባጣ በስድስት ወራት ጊዜ ውስጥ በዚህ ውል ውስጥ በተደነገገው መሠረት ጉዳዩ ለግልግል ካልቀረበ ጥያቄው እንደተተወ ተቆጥሮ ከዚያ በኋላ በዚህ ውል ላይ የተመሠረተ ማንኛውም ዓይነት የካሣ ጥያቄ አያነሳም[9] ።»

ይህ ሁኔታ (ኮንዲሽን) የኢትዮጵያን የሕግ ድንጋጌዎች እንዲከተሉ ምንም ጥረት ሳይደረግ በእንግሊዝ አገር ከሚሠራባቸው የኢንሹራንስ ፖሊሲዎች በቀጥታ ለተገለበጡ ሁኔታዎች እንደ ጥሩ ምሳሌ ያገለግላል ።

በንግድ ሕግ ቁ. 674/1/[10] መሠረት በኢትዮጵያ ውስጥ ኢንሹራንስን የሚመለከት ክስ የማቅረቢያው የጊዜ ገደብ አደጋው ከደረሰበት ወይንም ተዋዋዮቹ ወገኖች የአደጋውን መድረስ ካወቁበት ጊዜ አንስቶ ሁለት ዓመት ነው ። እንዲህ ማለት ግን የይርጋው ጊዜ በመካከሉ ቢቋረጥም የጊዜ ገደቡ ሁለት ዓመት እንደሆነ ይቀራል ማለት አይደለም ። በፍት/ሕግ ቁ. 1852/1/ መሠረት የይርጋው

ጊዜ በተቋረጠ ቁጥር አዲስ የይርጋ ዘመን መቆጠር ይጀምራል ። የኢንሹራንሱ ውል ስለይርጋው ጊዜ መቋረጥ ምንም ሳይናገር የጊዜ ገደቡን ብቻ ወደ ስድስት ወራት ዝቅ ያደርገዋል ። በድንገተኛ አደጋ የኢንሹራንስ ፖሊሲ ሁኔታ ቁ.3 ውስጥ የአደጋው ማስታወቂያ በሶስት ወራት ጊዜ ውስጥ ለኮርፖሬሽኑ ካልደረሰ ኮርፖሬሽኑ ለማንኛውም የካሣ ጥያቄ ኃላፊነት እንደሌለበት ይገልጻል ። ይህን ማለት አደጋው ስለመድረሱ ከሶስት ወራት ባልበለጠ ጊዜ ውስጥ የአደጋው ማስታወቂያ ለመድን ድርጅቱ መድረስ አለበት ፤ ያለዚያ ድርጅቱ በኃላፊነት አልጠየቅም ይላል ።

በንግድ ሕግ ቁ. 670 መሠረት የኢንሹራንስ ገቢው ከአቅም በላይ በሆነ ኃይል ምክንያት ካልሆነ በስተቀር ማንኛውም ኢንሹራንስ ሰጪውን በኃላፊነት ሊያስጠይቅ የሚችል አደጋ ሲደርስ ወዲያውኑ አደጋው መድረሱን እንዳወቀ ወይንም በአምስት ቀናት ውስጥ ለኢንሹራንስ ሰጪው ያስታውቃል ይላል ። የንግድ ሕግ ቁ. 670 የአደጋ ማስታወቂያውን ጊዜ በኢንሹራንስ ውል ውስጥ ከተሰጠው ጊዜ ይልቅ ያሳንሰዋል ። በሌላ በኩል ደግሞ የኢንሹራንስ ፖሊሲ ድንጋጌና የንግድ ሕግ ቁ. 670 በንግድ ሕግ ቁ. 674 ከተሰጠው የይርጋ ጊዜ ጋር ይቃረናሉ ።

በቁ. 674/1/ መሠረት ኢንሹራንስ ሰጪውን ለአደጋው ተጠያቂ ማድረግ የሚቻለው አደጋው በደረሰ በሁለት ዓመታት ጊዜ ውስጥ ነው ። ከዚህም ይልቅ በቁ. 674/3/ ሥር እንደተጻፈው ተዋዋይ ወገኖች በፈቃዳቸው ይህንን የጊዜ ገደብ ከዚህ አሳንሰው መስማማት እንደማይችሉ በግልጽ የተደነገገ ሲሆን ይህም ሕግ አውጪው ለዚህ ጉዳይ ምን ያህል ክብደት እንደሰጠው ያመለክታል ። ይህን የይርጋንና የአደጋ ማስታወቂያ ጊዜን የሚመለከት አንድ ፍ/ቤት ደርሶ ውሳኔ የተሰጠበት ጉዳይ አለ ። ይኸውም ወ/ሮ ቅድስት ሚቸል ኮትስ ኩባንያን የከሰሱበት ነው ። አቶ ጌታሁን የተባሉ የወ/ሮ ቅድስት ባል ከኩባንያው የኢን ሹራንስ ክፍል የአደጋ ኢንሹራንስ ፖሊሲ ይገዛሉ ። በውሉ ስምምነት መሠረት ኢንሹራንስ ገቢው ቢሞቱ ወይንም አደጋ ቢደርስባቸው 40'000 ብር ካሣ ይከፍላቸዋል ። አቶ ጌታሁን መኪና እየነዱ ወደ ጂማ ሲሄዱ ጃንዋሪ 5/1967 ዓ.ም. ከባድ አደጋ ስላጋጠማቸው በዚሁ ጠንቅ ጃንዋሪ 23/1967 ዓ.ም. ከዚህ ዓለም በሞት ይለያሉ ። ስለአደጋው መድረስና ሟችም የሞቱት በዚሁ የመኪና አደጋ ጠንቅ መሆኑን የሚያመለክት ማስረጃ ጨምሮ የአደጋ ማስታወቂያው ጃንዋሪ 26/1967 ዓ.ም. ለኩባንያው ይደርሳል ። ኩባንያው ግን በፖሊሲው ሁኔታ ቁ.2 መሠረት የጽሑፍ ማስታወቂያው አደጋው በደረሰ ወይንም ሕመሙ ከጀመረበት ቀን አንስቶ በ14 ቀናት ውስጥ ለኩባንያው መድረስ ስለሚኖርበትና ይህ ደግሞ ባለ መደረጉ ኃላፊነቱን እንደማይቀበል ገለጸ ። ባሁኑ ጉዳይ ውስጥ የአደጋው ማስ ታወቂያ የደረሰው በ21ኛው ቀን ላይ ነበር ። ይህም ማለት ከጃንዋሪ 5 ቀን 1967 ዓ.ም. እስከ ጃንዋሪ 26 ቀን 1967 ዓ.ም. ድረስ የነበረው ጊዜ ማለት ነው ። ከፍተኛው ፍ/ቤት ማስታወቂያው በ14 ቀናት ውስጥ መድረስ አለበት ተብሎ በፖሊሲው ላይ የተሰጠውን የጊዜ ገደብ ሁኔታ ላይ ትኩረት በማድረግ ለተከሳሹ ፈረደ ። ጉዳዩ በይግባኝ ጠ/ፍ/ቤት ደርሶ ፍ/ቤቱ ጉዳዩን ከመረመረ በኋላ ይህ ሁኔታ የተደነገገው በአደጋ ምክንያት ለቆሰሉ ወይንም ለታመሙ ሰዎች እንጂ በአደ ጋው ለሞቱ ሰዎች አይሠራም በማለት ወሰናል ። ሆኖም ሁለቱም ፍ/ቤቶች ቢሆኑ ውሳኔያቸውን የሰጡት በትክክለኛው የንግድ ሕግ ድንጋጌዎች መሠረት አይደለም ። ሌላው ከዚሁ ጋር ተመሳሳይነት ያለውና በሕጉና በተለያዩ ፖሊ ሲዎች መካከል ያሉትን ግልጽ ልዩነቶች የሚያመለክተው በመካነ እየሱስ ቤተ

ክርስቲያንና በኢት/መድን ድርጅት መካከል የተነሳው ክርክር ነበር[110] ። በሞ ራኒ ኃላፊነቱ የተወሰነ የግል ኩባንያና (ውል ተቀባይ) በአፍሪካ አንድነት ኢን ሹራንስ መካከል ዲሴምበር 16/74 ውል ተፈረመ ። ይኸውም ውል የሥራ ክን ውን ዋስትና (ፐርፎርማንስ ቦንድ) ሲሆን የኢንሹራንስ ድርጅቱ ለኢትዮጵያ ወንጌላዊት ቤተ ክርስቲያን ውል ተቀባዩ በውሉ መሠረት ግዴታውን ባይወጣ እስከ 200,000 ብር ለመክፈል ዋስትና የገባበት ነው ።

ውል ተቀባይ የሕንጻውን ሥራ ከጀመረ በኋላ በድንገት ኢትዮጵያን ለቅቆ በመሄዱ የሕንጻው ሥራ እንደተቋረጠ ለጥቂት ወራት ቆየ ። ውል ተቀባዩ የጀ መረውን ሥራ ተመልሶ እንደማያጠናቅቅ አሠሪው አንዳንድ ፍንጮችን ካገኘ በኋላ ይህንኑ ለኢንሹራንስ ኩባንያው አስታውቆ በሥራው መቋረጥ ምክንያት የደረሰበትን ጉዳት እንዲካስ ጠየቀ ። የመድን ድርጅቱም በሚከተሉት ምክን ያቶች ኃላፊነቱን እንደማይቀበል ለግልግል ኮሚቴው አስታወቀ ፤

ሀ. ውል ሰጪው በፖሊሲ ቁ. 1 መሠረት በአጭር ጊዜ ውስጥ ስለሁኔታው ለኢ ንሹራንስ ድርጅቱ ማስታወቂያ አልላከም ። ከዚህም ሌላ ውል ተቀባዩ አገ ሪቱን ለቅቆ የወጣው ከጁን 1975 ዓ.ም. በፊት ሲሆን ማስታወቂያው ግን ለኢንሹራንስ ኩባንያው የደረሰው በኖቬምበር 1976 ዓ.ም. መሆኑን አን ስቶ ኩባንያው ተከራከረ ።

ለ. ውል ሰጪ በፖሊሲው ቁ.4 መሠረት የጉዳዩ የይርጋ ጊዜ ውል ተቀባይ በውሉ መሠረት ግዴታውን ሳይፈጽም ከቀረበት ጊዜ አንስቶ እስከ 12ኛው ወር ብቻ በመሆኑና ግን አሁን ይህ ክስ የቀረበው ከሳሽ ስለሁኔታው ባወቀ በ16ኛው ወር በመሆኑ ልጠየቅ አይገባም አለ ።
እዚህ ላይ ሁለት ሊታረቁ የማይችሉ ሀሳቦች ይነሳሉ ።

1. በሥራ ክንውን ዋስትና ፖሊሲ ድንጋጌ ቁ. 1 መሠረት ማንኛውም የኢን ሹራንስ ገቢ ጉዳት የሚያስከትል ሁኔታ መድረሱን ሲያውቅ ወዲያውኑ ለድርጅቱ ማሳወቅ አለበት ። የአደጋ ፖሊሲ ቁ.2 (በወ/ሮ ቅድስትና በሚ ቸል ኮትስ ክርክር ውስጥ እንዳየነው) የካሣ ጥያቄ ሊነሳ የሚችልበትን ጊዜ በግ ልጽ ይናገራል ። ይኸውም አደጋው በደረሰ ወይንም ሕመሙ በጀመረ በ14 ቀናት ውስጥ ማስታወቂያው በጽሑፍ ለኢንሹራንስ ድርጅት መድረስ አለበት የሚለው ነው ። አንዱ የኢንሹራንስ ውል ድንጋጌ ማስታወቂያው በአጭር ጊዜ ውስጥ መድረስ አለበት ሲል ፤ ሌላው ደግሞ ማስታወቂያው በስንት ጊዜ ውስጥ መድረስ እንደሚገባው ቁርጥ አድርጐ ይደነግጋል ። በፊተኛው ሁኔታ «በአጭር ጊዜ ውስጥ» የሚለው አነጋገር የተለያየ አተ ረጓጐም ሊያስነሳ የሚችል ነው ። ይህ እንግዲህ በተለያዩ የኢንሹራንስ ፖሊሲዎች መካከል እንኳን የማይጣጣሙ ድንጋጌዎች መኖራቸውን ለማ ሳየት የቀረበ ነው ። ይህም ማለት አንዳንዶቹ ፖሊሲዎች የሚሰጡት የጊዜ ገደብ አሻሚ ሲሆን የአንዳንዶቹ ደግሞ ቁርጥ ያለ ነው ።

2. በሥራ ክንውን ዋስትና ፖሊሲ ሁኔታ ቁ.4 ውስጥ እንደተጻፈው በውሉ ላይ የተመሠረተ የክፍያ ክስ ለክሱ ምክንያት የሆነው ሁኔታ መኖሩ በታወቀ በ12 ወራት ጊዜ ውስጥ ካልተጀመረ በስተቀር በድርጅቱ ላይ ሊቀርብ አይችልም ።

ይህ ድንጋጌ በኢንሹራንስ ውል ላይ የተመሠረተ ክስ ሊቀርብ የሚችለው ፤ ለክሱ መነሻ የሆነው ነገር በተፈጠረ በሁለት ዓመታት ውስጥ ነው ተብሎ

በንግድ ሕግ ቁ. 674/1/ የተወሰነውን የይርጋ ጊዜ የሚጻረር ነው ። ይህ ደግሞ ከኢትዮጵያ ሕግ ጋር እንዲስማሙ ለማድረግ ምንም የማሻሻያ ጥረት ሳይደረግባቸው በእንግሊዝ አገር የሚሠራባቸው ፖሊሲዎች እዚህ በሥራ ላይ የመዋላቸው አንዱ ሌላ ምሳሌ ነው ።

3. እውነተኛ ነገሮችን ስለመሸሸግ

የኢትዮጵያ የንግድ ሕግ አስፈላጊ ነገሮች ኢንሹራንስ በገባው ሰው ስለሚሸሸጉበትም ሁኔታ መጠነኛ ድንጋጌዎች ይዟል[11] ። የኢትዮጵያ ሕግ ምን ጊዜም ቢሆን «ከፍተኛ ቅን ልቦና» የሚለውን መርህ ይከተላል ። ይህ ከፍተኛ ቅን ልቦና መኖር ያለበት አደጋው ከመድረሱ ቦፊት ብቻ ሳይሆን ከደረሰም በኋላ ነው ። በመሠረቱ አደጋ በመድረሱ ጉዳት የደረሰበት አንድ ኢንሹራንስ ገቢ በውሉ መሠረት እንዲፈጸምለት ክስ በሚያቀርብበት ጊዜ ውሉ በተፈጸመ በት (ፖሊሲው በተጻፈበት) ጊዜ የአደጋውን ባሕርይ ወይም መጠን የሚያሳየ ውን ወይም ውሉን ከመፈጸም ያግደው የነበረውን ወይም መክፈል ይገባው የነበ ረውን የኢንሹራንስ መግቢያ ገንዘብ መጠን ያፋልስ የነበረውን ማንኛውንም ነገር በትክክልና በሙሉ አልገለጽክም የሚል መከላከያ ሊቀርብበት እንደሚችል መገንዘብ አለበት ።

በአጠቃላይ አነጋገር በኢትዮጵያ ሕግ ቅን ልቡናን መጣስ በውሉ መጽናት ላይ በሚያስከትለው የተለያየ ውጤት መሠረት በሶስት ተመድቧል ። እነርሱም ፤

ሀ. <u>መሸሸግ፡</u>— ይህ እያወቁ እውነቱን ነገር በመሸሸግ የሚፈጸመውን የቅን ልቡና መጣስ ይመለከታል ።

ለ. <u>በቅን ልቡና ትክክል ያልሆነ ነገር መናገር፡</u>— ይህ ሆን ተብሎ ሳይሆን ወይም ያለአንዳች አጭበርባሪነት የሚነገረውን ትክክለኛ ያልሆነ አባባል ይመለከታል ።

ሐ. <u>አታላይነት</u> ፤ ይህ አንድ ነገር ሀሰት መሆኑን እያወቁ ሀሰቱን እውነት አስ መስሎ ማቅረብን ይመለከታል ። ነገር ግን ጉዳዩን ለመመርመር ሲባል ባለመጠንቀቅ የተነገረው ሀሰት ነገር አይደለም[12]

በንግድ ሕግ ቁጥር 668/1/ መሠረት ኢንሹራንስ የገባው ሰው እያወቀ እውነቱን ነገር የሸሸገ ወይም የሀሰት መግለጫ የሰጠ እንደሆነ ፤ እውነተኛው ነገር ተገልጾለት ቢሆን ኖሮ ኢንሹራንስ ሰጪው ይህን ውል አይዋዋልም ፤ ወይም ተጠቃሚው ከፍ ያለ ገንዘብ እንዲከፍል የሚያደርግበት ውል ይዋዋል ነበር እስከሚያሰኝ ድረስ እነዚህ የተሸሸጉ ነገሮች ወይም በሀሰት የተሰጡ መግ ለጫዎች የኢንሹራንስ ሰጪውን የአደጋውን አስተያየት ለውጠውበት እንደሆነ ፤ ውሉ ፍርስ ይሆናል ። ነገር ግን ሕጉ የሀሰት መግለጫው ሆን ተብሎ የማይደረ ግበትን ሁኔታም ይደነግጋል ። መሸሸጉ ወይም የሀሰት መግለጫው በቅን ልቡና የተደረገ እንደሆነና የታወቀውም አደጋው ከመድረሱ በፊት የሆነ እንደሆነ ፤ ኢንሹራንስ ሰጪው ሁለት ምርጫ ተሰጥቶታል ፤ ይኸውም ለኢንሹራንስ ገቢው ማስታወቂያ ከሰጠ ከአንድ ወር በኋላ ውሉን የማፍረስ ወይም የኢንሹራንስ መግቢያው ገንዘብ ተጨምሮ ውሉ እንዲቀጥል የማድረግ[13]። ነገር ግን የተሸሸ ገው ነገር የታወቀው አደጋው ከደረሰ በኋላ የሆነ እንደሆነ ለኢንሹራንስ ገቢው

የሚከፈለው ገንዘብ መጠን ይቀነሳል በማለት ሕጉ ይደነግጋል[14] ። ሆኖም በፖሊሲው ላይ የተገለጸው ሁኔታ በሕጉ ከተደነገገው ለየት ያለ አዝማሚያ ይታይበታል ። በአጠቃላይ አደጋ ፖሊሲ ቁጥር 8 የተጠቀሰው ሁኔታ እንዲህ ይላል ፤ « ... ... ኢንሹራንስ ገቢው አስቀድሞ በሚያቀርበው ጥያቄ ወይም ይህን ኢንሹራንስ በሚያድስበት ጊዜ በሰጠው ቃል ወይም ከዚህ ውል ጋር በተያያዘ ጉዳይ በሚቀርብ ክርክር ሀሰቱን እውነት አስመስሎ ያቀረበ እን ደሆነ ወይም ሆነ ብሎ ሁኔታውን አጋንኖ ያቀረበ እንደሆነ ወይም ሆነ ብሎ መግለጽ ይገባው የነበረውን ነገር ሳይገልጽ የቀረ እንደሆነ ፖሊሲው ዋጋ ከማ ጣቱም በላይ የተከፈለው የኢንሹራንስ መግቢያ ገንዘብ አይመለስም[15]። » በመሆኑም እንደ ፖሊሲው አባባል በኢንሹራንስ ገቢው ሊገለጽ የሚገባው ነገር የተሸሸገ ወይም የሀሰት መግለጫ የተደረገ እንደሆነ ፖሊሲውን ዋጋ ያሳጣዋል ፤ ኢንሹራንስ ገቢው የከፈለውን የኢንሹራንስ መግቢያ ገንዘብም ያጣል ። በአ ጠቃላይ አነጋገር ፖሊሲውና የሕጉ ድንጋጌዎች ኢንሹራንስ ገቢው ሊደርስ የሚ ችለውን አደጋ ባሕርይና መጠን የሚያሳየውን ውል ከመዋዋል ሊያግድ የሚ ችለውን ወይም የኢንሹራንስ መግቢያውን ገንዘብ ተመን ሊለውጥ የሚችለውን ማንኛውንም ነገር በትክክል መግለጽ እንዳለበት በኢንሹራንስ ገቢው ላይ ግዴታ ይጥልበታል።ይሁን እንጂ ይህ የመሸሸግ ወይም አንድን ነገር አለመግለጽ በሚያ ስከትለው ውጤት ረገድ በንግድ ሕግና በፖሊሲው መካከል የሚታዩትን ዋና ዋና ልዩነቶች ሊሰውራቸው አይችልም ። ባጭሩ እንደሚከተለው ማሳየት ይቻ ላል ።

<u>በኢንሹራንስ ገቢው እውነተኛ የሆነው ነገር ሲሸሸግ በሕጉና በፖሊሲው የሚያስከትለው ውጤት</u>

ሀ. 1. መሸሸጉ ሆነ ተብሎ በሚደረግበት ጊዜ	<u>በንግድ ሕግ የሚያስከትለው ውጤት</u> ፤ ውሉ በኢንሹራንስ ሰጪው ይቋ ረጣል ፤ ኢንሹራንስ ሰጪው የኢንሹራንስ መግቢያውን ገን ዘብ ያስቀራል ።
2. መሸሸጉ በቅን ልቡና በሚሆ ንበት ጊዜ	
ሀ/ መሸሸጉ ከአደጋው በፊት በኢንሹራንስ ሰጪው ሲታ ወቅ	ከአንድ ወር ማስጠንቀቂያ በኋላ ውሉን ማፍረስ ወይም የኢንሹራንስ መግቢያውን ገን ዘብ መጨመርና ውሉን መቀ ጠል ።
ለ/ መሸሸጉ ከአደጋው በኋላ ሲታወቅ	ሊደርስ የሚችለውን አደጋ በሙሉና በትክክል ተገልጾ ቢሆን ኖሮ ለኢንሹራንስ ሊከ ፈል ይገባ የነበረውን በማመ ዛዘን ኪሣራውን በዚሁ መጠን መቀነስ ።

ለ.	በጥያቄ የሀሰት መግለጫ ማቅረብ ፤ ሆነ ተብሎ የተጋነነ ነገር ማቅረብ ወይም ሆነ ብሎ መተው (አለማድረግ)	<u>በፖሊሲው የሚያስከትለው ውጤት</u> ፖሊሲው ዋጋ ያጣል ፤ የኢንሹራንስ መግቢያው ገንዘብ ለኢንሹራንስ ሰጪው ይቀራል ።

በሕጉና በፖሊሲው መካከል ያለውን የውጤት ልዩነት ማስተዋል ይቻላል ። እንደ ፖሊሲው አባባል ማናቸውም ሆነ ተብሎ የተደረገ ወይም ሆነ ተብሎ ያል ተደረገ የሀሰት መግለጫ ፖሊሲውን ዋጋ ያሳጣዋል ፤ በሌላ በኩል ሕጉ ሆነ ተብሎ የተደረገ መሸሸግና ሆነ ተብሎ ያልተደረገ የሀሰት መግለጫ በማለት ውጤቱን በሁለት ይከፍለዋል። መሸሸጉ ሆነ ተብሎ የተደረገ እንደሆነ ውሉ ይፈርሳል ፤ መሸሸጉ የተደረገው በቅንልቡና ከሆነና ይኸው የተገለጸው አደጋው ከመድረሱ በፊት ከሆነ ኢንሹራንስ ሰጪው ሁለት ምርጫ አለው ፤ ይኸውም ከአንድ ወር ማስ ታወቂያ በኋላ ውሉን ማፍረስ ወይም የኢንሹራንስ መግቢያውን ገንዘብ ጨምሮ ውሉ እንዲቀጥል ማድረግ በማለት ሕጉ ይደነግጋል ። ነገር ግን መሸሸጉ የታወቀው አደጋው ከደረሰ በኋላ ከሆነ ኢንሹራንስ ሰጪው ለኪሳራው የሚከፍለውን ገንዘብ በዚያው መጠን ሊቀንስ ይችላል ። የፍትአብሔር ሕግ ቁጥር 1678 ሁለት ወገኖች የሚዋዋሉት ውል ከሕጉ ዓላማ እስካልራቀና የሕጉን አስገዳጅ ድንጋጌዎች እስካልጣሰ ድረስ ማናቸውንም ውል ለመዋዋል ነፃነት አላቸው በማለት ይደነግጋል ። ይህን ከዚህ ላይ ያነሳነው ፤ ምንም እንኳን ኢንሹራንስ ገቢውና ኢንሹራንስ ሰጪው በማናቸውም ዓይነት ሁኔታ ለመዋዋል ነፃነት ቢኖራቸውም ውላቸው ከሕጉ መንፈስ ሊርቅ ወይም ከሕጉ አስገዳጅ ድንጋጌዎች ውጪ ሊሆን የማይችል መሆኑን ለማሳየት ነው ።

ማክጊልቭሬይ[16] እንዲህ ይላል ፤ «አንድ ነገር አስፈላጊ ነገር ነው ፤ መገለጽ ነበረበት ፤ ብሎ ለመወሰን ኢንሹራንስ ሰጪዎች እውነተኛው ነገር ተገልጾ ቢሆን ይህ የአደጋውን እስተያየት ይለውጥባቸው እንደነበረ ማረጋገጥ አያስፈልጋቸውም ፤ እውነተኛው ነገር ተገልጾ ቢሆን ኖሮ ልምድ ያላቸው ኢንሹራንስ ሰጪዎች ጉዳዩን ላለመቀበል ወይም የኢንሹራንስ መግቢያውን ገንዘብ ለመጨመር ይገፋፋቸው ነበር ብሎ ማረጋገጥ በቂነው። « ኢንሹራንስ ገቢው ኪሣራ እንዲከፈለው በሚጠይቅበት ጊዜና ኢንሹራንስ ሰጪው መሸሸግን በማንሳት በሚቃወምበት ጊዜ ኢንሹራንስ ሰጪው የሚከተሉትን ሁኔታዎች የማረጋገጥ ኃላፊነት አለበት ፤

ሀ/ እውነተኛው ነገር ተሸሽጐ እንደነበር ወይም የሀሰት መግለጫ ተሰጥቶ እንደነበር ፤

ለ/ የተባለው እውነተኛ ነገር አስፈላጊ እንደነበር ፤

3. የተባለው እውነተኛ ነገር አስፈላጊ ለመሆኑና የሐሰት መግለጫ ተሰጥቶ እንደነበር ፍርድ ቤቱ እንዴት እርግጠኛ ሊሆን ይችላል? የኢትዮጵያን የንግድ ሕግ ሕገ—ፍልስፍና አመጣጥ ስንመረምር ከሚከተሉት አንዱ እውነተኛ ነገር (አስፈላጊ ነገር) ሊሆን እንደሚችል እንረዳለን[17] ።

ሀ. የአደጋውን ባሕርይ ወይም መጠን ሊያሳይ የሚችል ነገር ፤ ወይም

ለ. ውሉን ከመዋዋል ሊያግድ የሚችል ነገር ፤ ወይም

ሐ· የኢንሹራንስ መግቢያውን ገንዘብ መጠን ሊያቃውስ የሚችል ነገር ። በአጠቃላይ የአንድ ነገር አስፈላጊ መሆን የፍሬ ነገር ጥያቄ ሲሆን ፍርድ ቤቱ ትክክለኛ ከሆነ ውሳኔ ላይ ይደርስ ዘንድ መረጋገጥ ያለበት ልዩ ሙያ ባላቸው ሰዎች ከመሆኑም በላይ ፤ ልምድ ያለው ኢንሹራንስ ሰጪ በሀሰት በተሰጠው መግለጫ ወይም በተሸሸገው እውነተኛ ነገር ምክንያት ስለአደጋው ይኖረው የነበረው አስተያየት ልዩ ይሆን እንደነበር ማረጋገጥ አለበት[18] ። በከሳሽ በወይዘሮ ቅድስት እና በተከሳሽ በሚቸል ኮትስ ኩባንያ ጉዳይ ላይ ፤ ተከሳሽ ያነሰው መከላከያ ኢንሹራንስ ገቢዋ የፖሊሲውን ፎርም በሚሞሉበት ጊዜ እውነተኛውን ነገር ሸሽገዋል ፤ ኢንሹራንስ ሰጪው እውነተኛው ነገር ቢገለጽለት ኖሮ ውሉን ያፈርሰው ነበር ወይም የኢንሹራንስ መግቢያውን ገንዘብ መጠን ያሳድገው ነበር የሚል ነበር ። ይሁን እንጂ ከሳሽ ሳይገልጽ የቀረው ነገር አስፈላጊ ነገር አልነበረም ፤ የውሉን መሠረት ሊያናጋው አይችልም ነበር ፤ ብለው ከመከራከራቸው በቀር ፍርድ ቤቱ ይህን ጉዳይ እንደ ጭብጥ አንስቶ ውሳኔ አልሰጠበትም ። በመሆኑም የፍርድ ቤቱን አቋም ከዚህ ላይ መናገር አይቻልም[19] ።

4. የአደጋው እየከበደ መሄድ

የንግድ ሕግ ቁ. 669 ስለ አደጋ እየከበደ መሄድ ይደነግጋል ። እንዲህ ይላል ፤ «ሊደርስ የሚችለው አደጋ እየከበደ መሄድ ውሉ በተደረገ ጊዜ አደጋው በዚህ ሁኔታ እየከበደ የሚሄድ መሆኑ ቢታወቅ ኖሮ ኢንሹራንስ ሰጪው የማይዋዋል መሆኑ ወይም ቢዋዋልም ኢንሹራንስ ገቢውን ከፍ ያለ የኢንሹራንስ መግቢያ ገንዘብ አስከፍሎ ይዋዋል ነበር የሚያሰኝ ሆኖ ሲገኝ ፤ ኢንሹራንስ በገባው ሰው ምክንያት ሲሆን አደጋው እየጨመረ እንዲሄድ ያደረገው ሁኔታ በተደረገ በአሥራ አምስት ቀን ውስጥ ወይም ይህን ድርጊት ኢንሹራንስ ገቢው ካወቀበት ከአሥራ አምስት ቀን በማይበልጥ ጊዜ ውስጥ ኢንሹራንስ ገቢው ለኢንሹራንስ ሰጪው ማስታወቅ አለበት » ። ኢንሹራንስ ሰጪው ውሉን ለማፍረስ ወይም ለኢንሹራንስ የሚከፈለው ገንዘብ ከፍ እንዲልና ውሉ እንደጸና እንዲቆይ ለማድረግ ይችላል ። ይሁን እንጂ በፖሊሲው የተሰጠው የአደጋን መክበድ ያለማስታወቅ ውጤት በሕጉ ከተደነገገው በጭራሽ የተለየ ነው ። የአካል ጉዳት አደጋ ፖሊሲ ፤ ንዑስ ክፍል 3 እንዲህ ይላል ፤ «ኢንሹራንስ ገቢው ድርጅቱን ሳያስታውቅ ፤ ፈቃድ ሳያስገኝና በድርጅቱ ሲጠየቅ ተጨማሪ የኢንሹራንስ መግቢያ ገንዘብ ሳይከፍል ከፍ ያለ አደጋ ሊያስከትል በሚችል ተግባር ላይ የተሰማራ እንደሆነ ይህ ፖሊሲ ፍጹም ዋጋ አይኖረውም ፤ ይህን በሚመለከት ረገድ ማናቸውንም የመብት ጥያቄ ማቅረብ አይቻልም ። » እንደዚህ በመሆኑም ምክንያት የአደጋ መክበድ ያለማስታወቅ ውጤትን በሚመለከት ረገድ በሕጉና በፖሊሲው መካከል ልዩነት እናያለን ። ሊደርስ የሚችል አደጋ እየከበደ የሄደ እንደሆነና ኢንሹራንስ ሰጪው አደጋው እየጨመረ እንዲሄድ ያደረገውን ሁኔታ በተደረገ በአሥራ አምስት ቀን ውስጥ ወይም ይህንን ድርጊት ኢንሹራንስ ገቢው ካወቀበት ከአሥራ አምስት ቀን በማይበልጥበት ጊዜ ውስጥ እንዲያውቅ የተደረገ እንደሆነ ፤ ኢንሹራንስ ሰጪው ውሉን ለማፍረስ ወይም ለኢንሹራንስ የሚከፈለውን ገንዘብ ጨምሮ ውሉ እንዲጸና ለማድረግ ይችላል ። ነገር ግን ማስታወቂያ ያልተሰጠ እንደሆነ፣ ውጤቱ በቁጥር 668 ድንጋጌ መሠረት ይሆናል።

ሊደርስ የሚችለው አደጋ እየከበደ መሄዱን በኢንሹራንስ ገቢው ያለማስታወቅ (ማለትም በተወሰነው ጊዜ ያለማስታወቅ) በሕጉና በፖሊሲው የሚያስከትለው ውጤት

		በንግድ ሕግ ውስጥ ያለው ውጤት[20]
1.	ሊደርስ የሚችለውን አደጋ እየከበደ መሄዱን ያለማስታወቅ ሆን ተብሎ የተደረገ ሲሆን	ውሉ በኢንሹራንስ ሰጪው ይፈርሳል ፤ ኢንሹራንስ ሰጪው ለኢንሹራንስ መግቢያ የተከፈለውን ገንዘብ ያስቀራል ።
2.	ሊደርስ የሚችለው አደጋ እየከበደ መሄዱን ያለማስታወቅ በቅን ልቡና የተደረገ ቢሆን	
ሀ.	አደጋው ከመድረሱ በፊት የተገለጸ እንደሆን	ከአንድ ወር ማስታወቂያ በኋላ ውሉን ማፍረስ ወይም የኢንሹራንስ መግቢያውን ገንዘብ በመጨመር ውሉ እንዲቀጥል ማድረግ ።
ለ.	አደጋው ከደረሰ በኋላ የተገለጸ እንደሆነ	ሊደርስ የሚችለው አደጋ በሙሉና በትክክል ተገልጾ ቢሆን ኖሮ ለኢንሹራንስ ሊከፈል ይገባ የነበረውና በአሁኑ ጊዜ በተከፈለው የኢንሹራንስ መግቢያ ገንዘብ መካከል ልዩነት ታይቶ ኢንሹራንስ ገቢው የሚከፈለው ገንዘብ በዚሁ ልክ ተቀናሽ ይሆናል ።
		በፖሊሲው ውስጥ ያለው ውጤት
3.	ሊደርስ የሚችለው አደጋ እየከበደ መሄዱን ለድርጅቱ ያለማስታወቅ	ፖሊሲው ፍጹም ዋጋ ያጣል ፤ ይህን በሚመለከት ረገድ የመብት ጥያቄ ማቅረብ አይቻልም ።

ስለዚህ ሊደርስ የሚችለው አደጋ እየከበደ መሄዱን ያለማስታወቅ በሕጉና በፖሊሲው የሚያስከትለው ውጤት የተለያየ እንደሆነ መመልከት ይቻላል ። ፖሊሲው ሊደርስ የሚችለው አደጋ እየከበደ መሄዱን ባለማስታወቅ በአጠቃላይ ውሉን ፈራሽ ሲያደርገው ፤ ሕጉ ሆን ተብሎ የተደረገና ሆን ተብሎ ያልተደረገ ያለማስታወቅ ብሎ ከሁለት ከመክፈሉም በላይ የሚያስከትለውን ሕጋዊ ውጤትም እንደዚሁ ለያይቶ ይገልጸዋል ።

5. የሕይወት ኢንሹራንስ (ፖሊሲ)

የኢንሹራንስ ኩባንያዎች ደንበኞችን ለመሳብ የሚረዱ የውል ቃሎችን በፖሊሲው ውስጥ ያስገባሉ ። የሕይወት ኢንሹራንስ ፖሊሲ ቁጥር 9 ጠቅላላ ድንጋጌ እንዲህ ይላል ፤ «ኢንሹራንስ ገቢው ፖሊሲው ከተፈረመበት ወይም

ከታደሰበት ቀን ጀምሮ በሁለት ዓመት አእምሮው ጉደሎ ሆኖ ወይም ጤነኛ ሆኖ ራሱን የገደለ እንደሆነ የሚከፈለው የኢንሹራንስ ገንዘብ መጠን ከተከፈለው የኢንሹራንስ መግቢያ ገንዘብ መጠን ጋር እኩል ይሆናል ፤ በምንም ዓይነት ከዚህ አይበልጥም ።» ከዚህ ላይ ፖሊሲው የተከፈለው የኢንሹራንስ መግቢያ ገንዘብ በሙሉ ለኢንሹራንስ ገቢው እንደሚመለስለት ይናገራል ፤ በሌላ በኩል ፤ ሕጉ ይህን ጉዳይ ከፋፍሎ ይመለከተዋል ። ቁጥር 699/1/ «ተቃራኒ ስምምነት ቢኖርም እንኳ ለሕይወት የሚደረግ ኢንሹራንስ ፤ ኢንሹራንስ የገባው ሰው ሆን ብሎ ራሱን የገደለ እንደሆነ ኢንሹራንሱ ዋጋ የለውም … … … » ይላል ። በተጨማሪ «ሆን ብሎ ራሱን ያልገደለ መሆኑን ተጠቃሚው ማስረዳት የቻለ እንደሆነ የኢንሹራንሱ ውል ዋጋ ያለው ይሆናል ።» ይላል ። ከዚህ ላይ ራስን መግደል በሕጉና በፖሊሲው የሚያስከትለው ውጤት የተለያየ እንደሆነ እንመለከታለን ። በሕጉ ፤ ራስን መግደል ሆን ተብሎ ያልተደረገ እንደሆነ የኢንሹራንሱ ውል ዋጋ ያለው ይሆናል ። ነገር ግን ራስን መግደሉ ሆን ተብሎ የተደረገ እንደሆነ የኢንሹራንሱ ውል ፍርስ ይሆናል ፤ ካሣም አይከፈልም ። የሕይወት ኢንሹራንስ ፖሊሲ ጠቅላላ ድንጋጌ የኢንሹራንስ መግቢያን ገንዘብ በሚመለከት ረገድም ከሕጉ ጋር የማይታረቅ አቋም አለው ። የሕይወት ኢንሹራንስ ፖሊሲ ቁጥር 2 እንዲህ ይላል ፤ «የኢንሹራንስ መግቢያ ገንዘብ እና በየጊዜው የሚከፈለውን የኢንሹራንስ መግቢያ ገንዘብ ክፍያ ለመክፈል የተፈቀደው ተጨማሪ ጊዜ 30 ቀን ነው ። በኢንሹራንስ መግቢያ ገንዘብ ብድር ፤ ወይም ውሉ እንዲቀር በሚያደርገው የውሉ ቃል መሠረት ጸንቶ እንዲቀጥል ካልሆነ በቀር የኢንሹራንስ መግቢያ ገንዘብ ወይም በየጊዜው የሚከፈለው የኢንሹራንስ መግቢያ ገንዘብ መከፈል በነበረበት ቀን ወይም በተጨማሪው ጊዜ ውስጥ ያልተከፈለ እንደሆነ ፤ መጥሪያ መስጠት ወይም ሌላ ዓይነት ሥነ ሥርዓት መከተል ሳያስፈልግ ይህ ፖሊሲ ዋጋ ያጣል » ይህ የፖሊሲ ድንጋጌ ትንታኔ የሚፈልጉ ሁለት አግባብ ያላቸው ነጥቦች ይዟል ። ይኸውም ፤

ሀ. የኢንሹራንስ ውል ማደሻ ገንዘብ ለመክፈል ባለኢንሹራንሱ 30 ቀን ተጨማሪ ጊዜ ይሰጣል ።

ለ. የኢንሹራንስ ውል ማደሻው ገንዘብ መክፈያ ቀን ሲደርስ ባለኢንሹራንሱ ክፍያ አይጠይቅም ፤ ነገር ግን ሕጉ የኢንሹራንስ ውል ማደሻ ገንዘብ ክፍያ መጠየቅን የባለኢንሹራንሱ ግዴታ አድርጎታል ።

ሕጉ ፤ የኢንሹራንስ ውል ማደሻ ገንዘብ ያለመክፈልን ውጤት ፖሊሲው ጸንቶ የቆየበትን ጊዜ ግምት ውስጥ በማስገባት ይከፋፍለዋል ። ይኸውም ለሶስት ዓመት ጊዜ አከፋፈል የተመደቡ ገንዘቦች ያነሰ የተከፈለበትና ቢያንስ ለሶስት ዓመት አከፋፈል የተመደቡ ገንዘቦች የተከፈለበት በማለት ነው ። ይሁንና በነዚህ ሁለት ጊዜያት ሕጉ በባለኢንሹራንሱ ላይ ክፍያ የመጠየቅን ግዴታ ይጭንበታል ። ቁጥር 709/2/ እንዲህ ይላል ፤ «ስለሆነም በየዓመቱ ለሶስት ዓመት ጊዜ አከፋፈል የተመደቡ ገንዘቦች ያነሰ የተከፈለ ሆኖ በየዓመቱ የሚከፈለው ገንዘብ በተወሰነው ጊዜ ያልተከፈለ እንደሆነ ፤ ኢንሹራንስ ሰጪው እንዲከፈለው መጠየቅና ጠይቆም ለማግኘት ያልቻለ እንደሆነ ፤ ጥያቄ ካደረገ ከአንድ ወር በኋላ ውሉን ማፍረስ ይችላል ።» ቁጥር 709/3/ ደግሞ ፤ « በየዓመቱ ለሶስት ዓመት ጊዜ አከፋፈል የተመደቡ የኢንሹራንስ ገንዘቦች ከተከፈሉና በየዓመቱ የሚከፈለው ገንዘብ በተወሰነው ጊዜ ውስጥ ያልተከፈለ እንደሆነ ፤ ኢንሹራንስ ሰጪው እንዲከፈለው ከጠየቀበት ጊዜ አንስቶ በአንድ ወር ያልተከፈለ እንደሆነ የኢንሹራንሱ ውል ውድቅ አይሆንም ። ባለኢንሹራንሱ ማድረግ የሚችለው ለተከፈለው ገን

ዘብ[21] የኢንሹራንስ ውል ፖሊሲ መስጠት ወይም በውል የተስማሙበትን ዋና ገንዘብ ወይም በየጊዜው በሕይወት እስካለ ድረስ የሚከፈለውን ገንዘብ በቁጥር 656 በተመለከተው መሠረት መቀነስ ብቻ ነው ፡፡» ይላል ፡፡ በመሆኑም ፣ ኢንሹራንስ ሰጪው ክፍያ የመጠየቅ ግዴታ እንዳለበት ሕጉ ሲደነግግ ፖሊሲው ደግሞ የኢንሹራንስ ውል ማደሻ ገንዘብ መክፈያ ዕለት ሲደርስ ፣ ኢንሹራንስ ሰጪው ክፍያ አይጠይቅም ይላል ፡፡ ይህ ኢንሹራንስ ሰጪው ወይም ሕግ አዋቂው በአፋጣኝ መፍትሔ ሊሹለት የሚገባ ጉዳይ ነው ፡፡

<u>የፕሪሚየም ክፍያ መቋረጥ በሕይወት ኢንሹራንስ ፖሊሲ ላይ የሚያስከትለው ውጤት ፣</u>

<u>የሕይወት ኢንሹራንስ ጠቅላላ ድንጋጌ</u>

ለኢንሹራንስ ውል ማደሻ ገንዘብና በየጊዜው ለሚከፈለው የኢንሹራንስ መግቢያ ገንዘብ መክፈያ 30 ቀን ተጨማሪ ጊዜ ይፈቀዳል ፡፡

የኢንሹራንስ ገንዘብ በተጨማሪ ጊዜ ውስጥ ያልተከፈለ እንደሆነ ኢንሹራንስ ሰጪው ክፍያ አይጠይቅም ፣ ፖሊሲው ያለምንም ማስታወቂያ ውድቅ ይሆናል ፡፡

<u>የንግድ ሕግ ድንጋጌ</u>

1. ለሶስት ዓመት ጊዜ አከፋፈል ከተመደበው ገንዘብ ያነሰ የተከፈለ እንደሆነ ፣
   - ሀ/ ኢንሹራንስ ሰጪው ክፍያ ይጠይቃል ፡፡
   - ለ/ ጥያቄ ከቀረበበት ከአንድ ወር በኋላ ውሉን ማፍረስ ይችላል ፡፡
2. ለሶስት ዓመት ጊዜ አከፋፈል ከተመደበው ገንዘብ የበለጠ የተከፈለ እንደሆነ ፣
   - ሀ/ ኢንሹራንስ ሰጪው ክፍያ ይጠይቃል ፡፡
   - ለ/ ጥያቄ ከቀረበ ከአንድ ወር በኋላ ክፍያ ያልተደረገ እንደሆነ ፣ ኢንሹራንስ ሰጪው (1) ለተከፈለው ገንዘብ የኢንሹራንስ ውል ፖሊሲ ይሰጣል ወይም (2) በየጊዜው በሕይወት እስካለ ድረስ የሚከፈለውን ገንዘብ በቁ. 656 (1) መሠረት ይቀንሳል ፡፡

ስለአታላይነት[22] የሚናገረው የሕይወት ኢንሹራንስ ፖሊሲ ጠቅላላ ድንጋጌ እንዲህ ይላል ፣« የኢንሹራንስ ውል ፖሊሲ ከጸናበት ቀን ጀምሮ በሁለት ዓመት ውስጥ ውል ለመዋዋል ሀሳብ ባቀረበው ሰው ወይም በኢንሹራንስ ገቢው ሆነ ተብሎ የተደረገ አታላይነት መኖሩ የተረጋገጠ እንደሆነ ፣ በዚህ ፖሊሲ ውስጥ ከተገለጸው ከማናቸውም ግዴታ ድርጅቱ ነፃ ነው ፡፡ በመሆኑም ኢንሹራንስ ገቢው የከ

ፈለውን ወይም ከኢንሹራንስ ሰጪው ይከፈለው የነበረውን ማናቸውንም ገንዘብ ያጣል ።» ይሁን እንጂ ፖሊሲው በመቀጠል እንዲህ ይላል «፤የኢንሹራንሱ ውል ፖሊሲ ከጸና ከሁለት ዓመት በኋላ ኢንሹራንስ ገቢው ባልተገለጸው ነገር ምክንያት የሞተ እንደሆነ ድርጅቱ ውሉ በተመሠረተበት እለት የሚከፈለውን የኢንሹራንስ ዋጋ ወይም የተከፈለውን ጠቅላላ የኢንሹራንስ መግቢያ ገንዘብ ፤ ከሁለቱ ብዛት ያለውን ፤ ማናቸውንም ተጨማሪ የኢንሹራንስ መግቢያ ገንዘብ ሳይጨምር በመክፈል ብቻ ይወሰናል ።«<u>ኢንሹራንስ ገቢው በሕይወት ባለበት በማናቸውም ጊዜ የተደበቀው ነገር የተገለጸ እንደሆነ ድርጅቱ ባለው የኢንሹራንስ ውል ደንብ መሠረት የኢንሹራንስ መግቢያውን ገንዘብ ያስተካክለዋል ።</u>

የዚህን ድንጋጌ የመጨረሻ ክፍል በሚመለከት ረገድ ልዩነቱን ማስተዋል ይቻላል ። ሕጉ ፤ መሸሸጉ አደጋ[23] ከመድረሱ በፊት የተገለጸ እንደሆነ ኢንሹራንስ ሰጪው ከአንድ ወር ማስታወቂያ በኋላ ውሉን ማፍረስ ወይም የኢንሹራንስ መግቢያ ገንዘብ ተጨምሮ ውሉ እንዲቀጥል ለማድረግ ይችላል ሲል ይደነግጋል ። ነገር ግን ፖሊሲው የተደበቀው ነገር ፤ ኢንሹራንስ ገቢው በሕይወት እያለ የተገለጸ እንደሆነ የኢንሹራንስ ሰጪውን ከአንድ ወር ማስታወቂያ በኋላ የማፍረስ መብት ወደ ጐን የተወው ይመስላል ።ለኢንሹራንስ ሰጪው የተሰጠው መብት ባለው የኢንሹራንስ ውል ደንብ መሠረት የኢንሹራንስ መግቢያውን ገንዘብ ማስተካከል ብቻ ነው ።

6. ተደራራቢ ኢንሹራንስ

ሕጉና ፖሊሲው የማይጣጣሙበትና ትክክለኛውን ሁኔታ የማያንጸባርቁበት ሌላም ክፍል አለ ። ይኸውም ስለ ተደራራቢ ኢንሹራንስ የሚናገረው ክፍል ነው ። የአካል አደጋ ኢንሹራንስ ፖሊሲ ክፍል 3 እንደሚከተለው ይደነግጋል ፤ « ... ... ኢንሹራንስ ገቢው ይህን የኢንሹራንስ ፖሊሲ ከተቀበለ ወይም እንዲጸና ካደረገ በኋላ በማንኛውም ጊዜ ድርጅቱ በጽሑፍ ሳይስማማ ከሌላ ኢንሹራንስ ሰጪ ጋር በአካል አደጋ ችሎታ ማጣት ወይም የሞት ኢንሹራንስ ውል የተዋዋለ እንደሆነ ይህ ፖሊሲ ፍጹም ዋጋ ያጣል ፤ ይህን በሚመለከት ረገድ ምንም ዓይነት የመብት ጥያቄ አይኖርም[24]። » አያሌ ኢንሹራንስ ሰጪዎች አንዱን ዕቃ ለአንዱ ዓይነት ጉዳት ኢንሹራንስ በመስጠታቸው ኢንሹራንስ የገባው ዕቃ ዋጋ ኢንሹራንስ ከተደረገበት ዋጋ የበለጠ ሲሆን እያንዳንዱ የኢንሹራንስ ሰጪ በኢንሹራንስ ገቢው በኩል ማታለል ከተደረገ ውሉ እንዲፈርስና ኪሣራም እንዲከፈለው መጠየቅ ይቻላል ። ኢንሹራንስ የገባው ሰው በቅን ልቦና ያደረገው እንደሆነ በአደጋ ጊዜ እያንዳንዱ ኢንሹራንስ ሰጪ ስለኢንሹራንሱ በተዋዋለበት ሂሳብ መጠን ካሣ ከፋይ ይሆናል[25]። ፖሊሲው በአጠቃላይ ያለድርጅቱ የጽሑፍ ስምምነት ከሌላ ኢንሹራንስ ሰጪ ጋር ስለመዋዋልና ስለውጤቱ ሲናገር ሕጉ ግን በማታለል የተደረገና በቅን ልቡና የተደረገ በማለት ከሁለት ይከፍለዋል ። በሚከተለው ማጠቃለያ መግለጫ በቀላሉ ቀርቧል።

ተደራራቢ ኢንሹራንስ በሕጉና በኢንሹራንስ ፖሊሲው የሚያስከትለው ውጤት	
	በፖሊሲው ያለው ውጤት
ኢንሹራንስ ገቢው አንድ ፖሊሲ ከጸና በኋላ ያለድርጅቱ የጽሑፍ ፈቃድ አንድ ዕቃ ለአንዱ ዓይነት ጉዳት ፤ ከሌላ ኢንሹራንስ ሰጪ ጋር የተዋዋለ እንደ ሆነ ፤	ፖሊሲው ፍጹም ዋጋ ያጣል ፤ ይህን በሚመለከት ረገድ ምንም ዓይነት የመብት ጥያቄ አይኖርም።

	በሕጉ ያለው ውጤት
ስለ አንዱ ዕቃ ለአንዱ ዓይነት ጉዳት ከአያሌ ኢንሹራንስ ሰጪዎች በማታለል መዋዋል ።	እያንዳንዱ ኢንሹራንስ ሰጪ ውሉ እንዲፈርስና ኪሣራም እንዲከፈለው ይጠይቃል ።
ተደራራቢው ኢንሹራንስ የተደረገው በቅን ልቦና ሲሆን ፤	እያንዳንዱ ኢንሹራንስ ሰጪ አደጋ በደረሰ ጊዜ ስለኢንሹራንሱ በተዋዋለ በት ሂሳብ መጠን ካሣ ይከፍላል ።

ከዚህ በላይ ከሰፈረው መግለጫ ማየት እንደምንችለው በሕጉና በፖሊሲው መካከል አለመጣጣም ከመኖሩም በላይ በሕጉም ሆነ በፖሊሲው ስለተደራራቢ ኢንሹራንስ የተነገረው ጊዜው ያለፈበት ነው ። ሁለቱም ከአዋጅ ቁጥር 26/1967 መንፈስና ዓላማ ጋር አብረው አይሄዱም ። ኢኮኖሚውን ማኅበራዊ ለማድረግ በተደረገው ሙከራ ፤ መሠረታዊ የሆኑት የምርት መገልገያዎች ሁሉ እንደ መሬት ፤ ፋብሪ ካዎች ፤ ማዕድናት ወዘተ ያሉት የሕዝብ ንብረት ሆነዋል ። በአዋጅ ቁጥር 26/1967 ክፍል 2(ፐ) መሠረት ሙሉ በሙሉ የመንግሥት ከሆኑት ድርጅቶች አንዱ ኢንሹራንስ ነበር ። ይህ ወደ አንድ ዓቢይ ማጠቃለያ ይመራናል ፤ ይኸውም ሁሉም የኢንሹራንስ ድርጅቶች በመንግሥት ቁጥጥር ሥር ከመሆናቸውም በላይ ሁሉም ቅርንጫፎች በብሔራዊ ኢንሹራንስ ድርጅት ሥር ተደራጅተዋል። በመሆኑም አንድን ዕቃ ለአንድ ዓይነት ጉዳት ኢንሹራንስ ያስገባ ማንኛውም ሰው ይህንኑ ዕቃ ለተመሳሳይ ጉዳት ከሌላ ኢንሹራንስ ሰጪ ዘንድ ኢንሹራንስ ሊያስገባው አይችልም ፤ ምክንያቱም በአሁኑ ጊዜ ኢትዮጵያ ውስጥ አንድ ኢን ሹራንስ ሰጪ ብቻ ነው ያለው ። ይኸውም ብሔራዊ የመድን ድርጅት ነው ። ለሥራ ቅልጥፍናና የደንበኞችን መጨናነቅ ለማስወገድ ሲባል ይህ ድርጅት አያሌ ቅርንጫፎች ፤ ለምሳሌ አፍሶል ቅርንጫፍ ፤ አንበሳ ቅርንጫፍ ፤ ናይል ቅርንጫፍ ፤ የመሳሰሉትን በውስጡ ይዟል ።

ማ ጠ ቃ ለ ያ

ኢትዮጵያ የሶሻሊስት የዕድገት መንገድ ለመከተል ስለአወጀች ለድሮው ሁኔታ ተስማሚ የነበሩ ተቋሞችና ሕጐች ጊዜው ያለፈባቸው ይመስላሉ ። ምንም እንኳ በሁለቱ መካከል በይነ—ግብር መኖሩ የማይዘነጋ ቢሆንም ላዕላይ—መዋ ቅሩ ታሕታይ—መዋቅሩን ማንጸባረቅ አለበት ። የቀድሞዎቹ ሕጐችና ተቋሞች ከአዲሱ የፖለቲካና የኢኮኖሚ ሁኔታ ጋር መስማማት አለባቸው ስንል የቀድሞዎቹ ሕጐችና ተቋሞች በሙሉ ይቅሩ ማለታችን አይደለም ። አጠናክረን ለመናገር የምንሞክረው ከአዲሱ ማኅበራዊ ሁኔታ ጋር የሚስማሙትንና አግባብ ያላቸውን ነገሮች ማቆየት ፤ ከአዲሱ ሥርዓተ ማኅበር ዓላማና መንፈስ ጋር አብረው የማይ ሄዱትንና የድሮውን ማኅበራዊ ግንኙነት ዕድሜ ለማራዘም አስተዋጽኦ የሚያ ደርጉትን ነገሮች መተው እንዳለብን ነው ። እርግጥ ፤ በፖሊሲውና በሕጉ ውስጥ ያሉትን አግባብነት የሌላቸውን ነገሮች መተው ቀላል አይደለም ። በብዙ አቅ ጣጫ ጥናትና ምርምር ማድረግን የሚጠይቅ ነው ።

የዚህ ጽሑፍ ዋና ዓላማ በንግድ ሕግ የኢንሹራንስ ድንጋጌዎችና በኢንሹራንስ ፖሊሲ መካከል ያለውን አለመጣጣም መጠቆም ነው ። እንዲህ ያለው ችግር እንዴት መቃለል አለበት? ሕጉን መለወጥ አስፈላጊ ሆኖ ከተገኘ ፤ የኢንሹራንስ ንግድን እንደሚስማማና የኢንሹራንስ ገቢውን ሕጋዊ ጥቅሞች እንደሚጠብቅ ሆኖ መለወጥ አለበት ። በእርግጥ ሕጉ መለወጥ አለበት ፤ ለምን ቢባል ፤ በአንድ በኩል የሕግ ድንጋጌዎች በሌላ በኩል ደግሞ መሠረታዊ የሆኑትን የሕጉን ድንጋጌዎች የሚሽሩ የውል ቃሎችና የውል ሁኔታዎች በአንድነት መኖር የለባቸውም ።

መቸም በአንድ በኩል የሁለቱን ወገኖች ግንኙነትና ሕጋዊ ግዴታ የሚመለከቱ የፖሊሲ ድንጋጌዎች እርስ በርስ ሳይጣጣሙ ሁለቱም ጐን ለጐን አብረው መቆየት እንደማይችሉ ግልጽ ነው ። ለዚህ መፍትሔ ሊሆን የሚችለው ፤

ሀ. ፖሊሲዎቹም ሆኑ ሕጉ የንግድን ተጨባጭ ሁኔታ እንዲያንጸባርቁ አድርጐ ማስተካከል ነው ። ይህም ሲሆን በሕጉና በፖሊሲው ውስጥ ያሉትን ድንጋጌዎች እንዲጣጣሙ ማድረግን ይጠይቃል ።

ለ. የተለያዩ የፖሊሲ ድንጋጌዎችን በመለወጥ ከሕጉ ጋር እንዲስማሙ ማድረግ ፤ ይህ ካልሆነ ግን ለወደፊት አብረው መሄድ የማይችሉና አቅጣጫቸው የተለያየ የፖሊሲና የሕግ ድንጋጌዎች ሳይስማሙ እንዳሉ እንዲቆዩ ያደርጋል ።

የግርጌ ማስታወሻዎች

* በአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ ፣ ሕግ ፋኩልቲ ሌክቸረር (ለጥናት በሚጊል ዩኒቨርሲቲ ይገኛሉ ።)

1. ፕሬስተንና ኮሊንሾ ፣ ሎውስ ኦፍ ኢንሹራንስ ፣ ገጽ 1
2. ብርሃኑ ኪዳኔ ፣ ኢንሹራንስ ዳሜጅስ ኢን ኢትዮጵያ ፣ ኮምፐንሴሽን ኦር ሚትስ ፡ ገጽ 11.
3. አዋጅ ቁ. 26 ማርች 11/1975
4. ፒተር ዊንሺፕ ፣ ባክግራውንድ ዶኩመንትስ ኦፍ ዘ ኢትዮጵያን ኮመርሻል ኮድ ፤ እ. አ. አ. 1960 ገጽ 80
5. የፍ/መዝገብ ቁ. 1099(1965/እ. ኤ. አ)
6. የፍት/ይግባኝ መዝገብ ቁ. 1184/1965(እ. ኤ. አ)
7. የእሳትና የመብረቅ ውል አንቀጽ (11)
9. ፒተር ዊንሺፕ ፣ ባክግራውንድ ዶኩመንትስ ኦፍ ዘ ኢትዮጵያን ኮመርሻል ኮድ 1960 ገጽ 86
10. ለሁሉም ዓይነት አደጋ ፖሊሲ ፣ የማይወሰድ ሁኔታ ቁ.9 ፣ ኮንስኮንሻል ኪሣራ ፖሊሲ ሁኔታ ቁ. 11 ፣ 15 ፣ የሠራተኛ ካሣ ፖሊሲ ሁኔታ ቁ. 10 ፣ የቤት ሥርሠራና ቤት ሰብሮ የመግባት ፖሊሲ ቁ. 8

11ሀ. የፍት/መዝ/ ቁ. 1166/ 1974 (እ.ኤ.አ.)

11. የንግድ ሕግ ቁ. 668 ን ይመለከቷል ።
12. ዲስዳሌ እና ማክሙርዶ ፣ ኤለመንትስ ኦፍ ኢንሹራንስ ገጽ 84
13. የኢትዮጵያ ንግድ ሕግ ቁ. 668(2)
14. ከዚያው ቁ. 668(2) (ለ)
15. ኮንስኮንሻል ሎስ ፖሊሲ ኮንዲሽን ቁ. 1 ፤ መኒ ፖሊሲ ኮንዲሽን ቁ. 3. 6 ፤ ፓብሊክ ላያቢሊቲ ፖሊሲ ኮንዲሽን ቁ. 12 ፣ በርግለሪ ፖሊሲ ኮንዲሽን ቁ. 2.
16. ማክጊልብሬይ ፡ ኢንሹራንስ ሎው ፣ ቮልዩም 1 — ቁ. 893
17. የኢትዮጵያ የንግድ ሕግ ቁጥር 668 እና 669 ይመለከቷል ።
18. አሰገደች እንዳይላሉ ፣ ከሳሽ ፣ የኢምፔሪያል ኢንሹራንስ ኩባንያ መልስ ሰጭ ፤ የፍትሐብሔር መዝገብ ቁጥር 1055/59
19. ወ/ሮ ቅድስት ከሳሽ ሚቸል ኮትስ ተከሳሽ የፍትሐብሔር መዝገብ ቁ. 1001/61
20. የኢትዮጵያ የንግድ ሕግ ፤ 1960 ቁ. 669 (3)
21. ሉተከፈለው ገንዘብ የኢንሹራንስ ውል መስጠት ፣ የኢንሹራንሱ ውል እንደጸና ቢቀጥልኖሮ ውሉ በሚፈጸምበት ዕለት ወይም ኢንሹራንስ ገቢው ከተጠቃሚው አስቀድሞ የሞተ እንደሆን የሚከፈል ከነበረው ያነሰ የገንዘብ መጠን ነው ። ለተከፈለው ገንዘብ የኢንሹራንስ ውል የሚሰጠው ፣ ቢያንስ ለሶስት ዓመት ጊዜ አከፋፈል የተመደቡ ገንዘቦች ተከፍለው ፣ ኢንሹራንስ ገቢው በተለያዩ ምክንያቶች የኢንሹራንስ መግቢያ ገንዘብ ለመክፈል ያልፈለገ ወይም ያልቻለ እንደሆን ነው ። ስለ ዚህም ፣ ኢንሹራንስ ገቢው ውል በሚፈጸምበት ዕለት ወይም ከተጠቃሚዎቹ አስቀድሞ የሞተ እንደሆነ ይከፈለዋል ።

    የተከፈለው ገንዘብ ዋጋ የተከፈለበት ዓመት ብዛት ፖሊሲው ጸንቶ የቆየበት ጊዜ መድን የተሰጠበት ገንዘብ መጠን የተከፈለ ገንዘብ ዋጋ ፖሊሲው በተሰረዘበት ዕለት ከሚከፈል ጥሬ ገንዘብ የተለየ ነው ። ውሉ በተሰረዘበት ዕለት የሚከፈል የኢንሹራንስ ዋጋ ማለት የኢንሹራንሱ ውል እንደጸና ቢቀጥል ኖሮ ይከፈል ከነበረው ያነሰ ፖሊሲው በሚሰረዝበት ጊዜ የሚከፈል የገንዘብ መጠን ነው ። በአጠቃላይ ግን አነስተኛ መጠን ያለው የተከፈለ ገንዘብ ዋጋ እየተባለ ይጠራል ፤ ምክንያቱም የክፍያው ጊዜ እስከ ውሉ መፈጸሚያ ዕለት ስለሚቆይ ነው ። ኢንሹራንስ ገቢው የኢንሹራንስ መግቢያ ገንዘብ መክፈል ካቋረጠበትና ስለዚሁ ማስታወቂያ ከደረሰው እስከ ሶስት ወር ድረስ ለተከፈለው ገንዘብ የኢንሹራንሱ ውል በተሰረዘበት ዕለት ጥሬ ገንዘብ የመጠየቅ መብት አለው (የሕይወት ኢንሹራንስ ፖሊሲ ቁጥር 4 ፣ ጠቅላላ ድንጋጌ ይመለከቷል ።)

22. የሕይወት ኢንሹራንስ ፖሊሲ ጠቅላላ ድንጋጌ ቁ. 10
23. የኢትዮጵያ ንግድ ሕግ ቁጥር 668 ፤
24. የግል መኪና አጠቃላይ ፖሊሲ ፣ ሁኔታ ቁ. 6 ፤ የሁሉም ዓይነት አደጋ ፖሊሲ ሁኔታ ቁ. 7 ፣ ኮንስስኮንሻል ኪሣራ ፖሊሲ ሁኔታ ቁ. 2 ፣ 12 ፣ የሠራተኛ ካሣ ፖሊሲ ሁኔታ ቁ. 11 ፤ የንግድ ተሽከርካሪ ፖሊሲ ፤ ሁኔታ ቁ. 6 ፣ የቤት ሥርሠራና ቤት ሰብሮ የመግባት ፖሊሲ ፤ ሁኔታ ቁ. 8 ፤
25. የኢትዮጵያ ንግድ ሕግ ቁ. 681

በ1969 ዓ. ም. የወጣው የገንዘብና የባንክ አዋጅ ለውጦች ውጤቶች

በበፈቃዱ ደግፌ*

መ ግ ቢ ያ

የገንዘብ ታሪክ በኢትዮጵያ ውስጥ ከአክሱም ዘመነ መንግሥት ጀምሮ የረጅም ጊዜ ዕድሜ ያለው ቢሆንም በአንፃሩ[1] አጠቃላይ ገንዘብ ነክ ሕጎችና ተቋሞች መታወቅ የጀመሩት ከቅርብ ጊዜ ወዲህ ነው ። በኢትዮጵያ የመጀመሪያው ባንክ የአበሻ ባንክ በመባል የሚታወቀው የግብጽ ብሔራዊ ባንክ ቅርንጫፍ ነበር ። ይህ ባንክ እ.ኤ.አ. ከየካቲት 16/1905 ዓ.ም. ጀምሮ ለአገሪቱ የንግድ እንቅስቃሴ በሩን ክፍት በማድረግ በአምስት መቶ ሺህ (500,000) ፓውንድ ካፒታል ሥራውን ጀመረ ። በጥቅምት ወር 1931 ዓ.ም. እ.ኤ.አ በኢትዮጵያ መንግሥት ተገዝቶ የኢትዮጵያ ባንክ (ባንክ ኦፍ ኢትዮጵያ) በሚል አዲስ ስያሜ ተግባሩን ሲቀጥል በዚህም ባንኩ ፤ አገሪቱ ለመጀመሪያ ጊዜ ብቸኛ ባለ ንብረትነቱን የያዘችበት ብቻ ሳይሆን በአፍሪካ አህጉር የመጀመሪያው ከባዕድ እጅ ነፃ የሆነ ብሔራዊ ማዕከላዊ ባንክ ሊሆን ቻለ ።

የኢትዮጵያ ባንክ እ.ኤ.አ. በ1936 ዓ.ም. ሲፈርስ እስከ 1942 ዓ.ም. (እ.ኤ.አ) በቦታው የተተካ ምንም ዓይነት ኢትዮጵያዊ ባንክ ያልነበረ ቢሆንም በዚህ ጊዜ የባንክ አገልግሎቶች አልተቋረጡም ። ባንኮ ዲ. ኢታሊያ ፤ ባንኮ ናሲዮናል ዴል ላቦሮ ፤ ባንኮ ዲ. ሮማና ባንኮ ዲ. ናፖሊ የተባሉት አራት የኢጣሊያ ባንኮች ቅርንጫፎች አገልግሎት ሲሰጡ ነበር ። ከነዚህም ሁለቱ አገልግሎታቸውን ሲያቋርጡ ባንኮ ዲ. ሮማና ባንኮ ዲ. ናፖሊ እ.ኢ.አ. በጥር ወር 1975 ዓ. ም. እስከ ተወረሱበት ጊዜ ድረስ ተግባራቸውን ቀጠሉ ። በ1941 ዓ.ም. (እ.አ.አ.) ጣሊያኖች ወጥተው እንግሊዞች ወደ አገራችን ሲገቡ የእንግሊዙ ባርክሌይስ ባንክ (ባርክሌይስ ባንክ ኦፍ ብሪተን) የተሰኘው ባንክ የእንግሊዝ ወታደሮችን ዱካ ተከትሎ በመግባት ቅርንጫፍ ከፍቶ እስከ 1942 ዓ.ም. ድረስ ሲሠራ ቆየ ። በድህረ ሁለተኛ ዓለም ጦርነት ፤ የመጀመሪያው ኢትዮጵያዊ ባንክ በ1942 ዓ.ም. (እ.ኤ.አ.) በአዋጅ የተቋቋመው (አዋጅ ቁ. 21/42) የኢትዮጵያ መንግሥት ባንክ (ስቴት ባንክ ኦፍ ኢትዮጵያ) ነበር ። ይህም ባንክ እስከ 1963 ዓ.ም. (እ.ኤ.አ.) ድረስ የንግድና የማዕከላዊ ባንኮችን ተግባራት በማዋሃድ ሲሠራ ቆየ ።

በ1963 ዓ.ም. (እ.ኤ.አ) የወጣው የገንዘብና የባንክ አዋጅ ከዚህ በታች ገባአ 1 ብለን የምንጠራው አዋጅ ቁ. 206/63 የንግድና የማዕከላዊ አገልግሎቶችን በመለየት ፤ የኋለኛው ማለትም የማዕከላዊ ባንኩን ዘርፍ በዚሁ ዓመት በትዕዛዝ በተመሠረተው የኢትዮጵያ ብሔራዊ ባንክ ኃላፊነት ሥር አዋለው ። ምንም እንኳ ከ1963 ዓ.ም. (እ.ኤ.አ.) በፊት ገንዘብና ገንዘብ ነክ ጉዳዮችን የሚመለከቱ ሕጎች ቢኖሩም የአገሪቱ የገንዘብ ፖሊሲ በግልጽ የተብራራውና አመራሩም በኢትዮጵያ ብሔራዊ ባንክ ሥር ሆኖ የተደላደለ ሥርዓት ሊይዝ የቻለው እላይ በተጠቀሰው በገባአ 1 መሠረት ነው ።

የኢትዮጵያ ጊዜያዊ ወታደራዊ መንግሥት በታኅሣሥ ወር 1975 ዓ.ም. (እ.ኤ.አ.) የሚከተለው የኅብረተሰባዊነት ፍልስፍና መሆኑን በማወጅ ለዚህም ግብ መምታት የሚያስችል የኤኮኖሚ ፖሊሲ ቀየሰ ። ከብዙ በጥቂቱ የዚህ ኤኮኖሚ ፖሊሲ ዓላማ ለኢኮኖሚ ግንባታ እጅግ አስፈላጊ የሆኑትን ከፍተኛ የማምረቻ መሣሪያዎች በመንግሥት ቁጥጥር ሥር የሚውሉበት ዘዴ የታቀደበት ነበር ። ከላይ የተጠቀሰውን ተግባራዊ ለማድረግ ጊ.ወ.መ. በጥር 1 ፤ 1975 (እ.አ.አ.) ዓ.ም. ሶስት የንግድ ባንኰችን ፤ አሥራ አንድ የሚሆኑ የመድን ድርጅቶችንና ሁለት ሁለገብ የገንዘብ ድርጅቶችን በመንግሥት ቁጥጥር ሥር በማድረግ የኅብረተሰቡን ፍላጐት ሙሉ በሙሉ ለማርካት በሚቻልበት መንገድ እንዲያዙ ወሰነ ። የተወረሱት የመድን ድርጅቶች ቀድሞውኑ የመንግሥት ከሆኑት የመድን ድርጅቶች ጋር በመዋሃድ የኢትዮጵያ መድን ድርጅት በሚል መጠሪያ ታወቁ ። ሁለቱ ሁለገብ የገንዘብ ድርጅቶችም ተዋህደው የቤትና የቁጠባ ባንክ ተቋቋመ ። የመንግሥት የሆኑ የእርሻና እንዱስትሪ ባንኮችም እንደገና ተቋቁመው ለእርሻውና ለእንዱስትሪው ክፍለ ኢኮኖሚ ዕድገት አስፈላጊውን ብድር የመስጠቱን ሥራ ተያያዙት ። ንግድ ባንኮችን እንደገና የማቋቋሙ ተግባር በሁለት የዕድገት ደረጃዎች ውስጥ አልፎአል ። የመጀመሪያው የተወረሱት ሶስት ባንኮች መዋሀድና አዲስ ባንክ መባል ሲሆን የመጨረሻው ደረጃ ደግሞ ንብረትነቱ የመንግሥት የሆነ የኢትዮጵያ ንግድ ባንክ በሚል መተካቱ ነው ። የገንዘቡ ክፍለ ኤኮኖሚ ያሳየው የመጨረሻ ዕድገት በ1963ቱ (እ.አ.አ.) የገንዘብና የባንክ አዋጅ (ገባአ1) በ1976 ዓ.ም. እ.ኤ.አ. የገንዘብና የባንክ አዋጅ ከዚህ በታች ገባአ2 ብለን በምንጠራው መተካት ነው ።

በዚህ ጽሑፍ ውስጥ በገባአ 1 ፤ 1963ቱ ቻርተርና በዚሁ ዓመት አዋጅ ቁ. 211/63 እና በገባአ 2 መካከል ያሉትን ልዩነቶች ጨምቆ ለማሳየት ሙከራ ሲደረግ በአዋጆቹ የተፈጠሩ አዳዲስ ሁኔታዎች በኢኮኖሚው የተንጸባረቁትን ገፅታዎች አብሮ ለማየት ጥረት ተደርጓል ። በክፍል አንድ ውስጥ የ1963ቱንና የ1976ቱን አዋጆች በማነጻጸር አጠቃላይ ግምገማ ሲደረግ ትኩረት የተደረገው በልዩነቶች ላይ ነው ። በዚህም ውስጥ ለአቀራረብ እንዲያመች የ1976ቱን አዋጅ መዋቅር ተከትለናል ። ክፍል ሁለት ደግሞ በአዋጆቹ ሳቢያ የተከሰቱት ዋንኞቹ ለውጦች ያስከተሉአቸውን ሁኔታዎች ያጠናል ።

1. በ1976 ዓ.ም. እ.ኤ.አ. በወጣው የገንዘብ አዋጅ የተደረጉ ዋና ዋና ለውጦች

(እ.ኤ.አ.) ከ1963 ዓ.ም. ወደዚህ ያለው የገንዘብ ፖሊሲና አመራሩ በሁለት አዋጆች[2] ሥር በተጠቃለሉ 78 አንቀጾችና በአንድ ትዕዛዝ[3] ሥር ተዘርዝሯል ።

እነዚህም አዋጆች ገንዘብና ባንክን እንዲሁም የውጭ አገር ገንዘብ ምንዛሪን የሚመለከቱ ሲሆኑ ትእዛዙ የኢትዮጵያ ብሔራዊ ባንክ የተቋቋመበት ቻርተር ነው[4]። ሁለቱም አዋጆች ማለትም የ1963ቱና የ1976ቱ አንቀጾች ብሔራዊ ባንኩን ያቋቁማሉ ፤ የሕግ ሰውነትም ያጐናጽፉታል ፤ እንዲሁም ሥልጣኑንና ተግባሩን ያብራራሉ ። በሁለቱም አዋጆች መሠረት የኢትዮጵያ ብሔራዊ ባንክ የአገሪቱን የገንዘብና የባንክ ሥርዓት ይቆጣጠራል ። ሆኖም ግን የባንኩን ተግባርና ሥልጣን በሚመለከት ረገድ ገባአ 2 ከገባአ 1 የበለጠ ግልጽ ነው ። የ1963ቱ ድንጋጌዎች ባንኩን የገንዘብ ኖቶችና ሳንቲሞች ብቸኛ አመንጪ ሲያደርጉት[5] በተጨማሪም ደግሞ ለሚከተሉት ተግባራት ሥልጣን ያሰጡታል[6]። እነዚህም በአገልግሎት ላይ የሚውለን የገንዘብ መጠን የመቆጣጠር ፤ የወለድ መጠንን የመወሰን ፤ የአገሪቱን ዓለም አቀፋዊ የመጠባበቂያ ሂሳብ የመምራት ፤ የገንዘብን ዋጋ መረጋጋት በሚያግዝ ዓላማ ለባንኮች የሥራ ፈቃድ የመስጠትና ተግባራ

ቸውን የመቆጣጠር[6]፤ ለተመዛዘነ የምጣኔ ሀብት ዕድገት ምቹ ሁኔታን ሊፈጥር በሚችል አኳኋን የክሬዲትና የገንዘብ ምንዛሪ ሁኔታዎች የመቆጣጠር ናቸው[7]። በዚሁ ረገድ ገባእ 2 ከዚህ ይልቅ ጠለቅ ባለ ሁኔታ ባንኩ ከላይ የተዘረዘሩትንና ሌሎችንም የተሰጡትን ሥልጣኖች በተግባር ለመተርጐም የሚከተላቸውን ዓላማዎች ይገልጻል ። ይህም በብሔራዊ ደረጃ ከተነደፈው ፕላን ጋር በሚጣጣም ዓይነት ከፍተኛ ዕድገት ፤ የሥራ ዕድልና የተረጋጋ የዋጋ ሁኔታን ለመፍጠር ይሆናል[8]። የብሔራዊ ባንኩ ሥልጣን በአዋጁ አንቀጽ ዘጠኝ ሥር በተዘረዘሩ አሥራ ስድስት ንዑስ አንቀጾች የተገለጸ ሲሆን በነዚህም አንቀጾች ባንኩ የኀብረት ይዞታ ባላቸው የሥራ ክፍሎች[9] ውስጥ ለባንኩ ክፍት የሆነ ሂሳቦችን የመቆጣጠር[10]፤ በቁጥጥራቸው ሥር ያለን ሀብት አግባብ ባልሆነ መንገድ ለሚያውሉ ድርጅቶች ባንኮችና የገንዘብ ድርጅቶች ብድር የመከልከል[11] መብት የተሰጠው ሲሆን ዓላማውም የአገሪቱን ሀብት ጠቃሚ ለሆነ ጉዳይ በተቀላጠፈ ሁኔታ ተግባር ላይ ለማዋል ታቅዶ ነው[12]። በዚህም ረገድ ገባእ 2 የባንኩን ተግባራት ይበልጥ በማያሻማ መንገድ ሲያብራራው ሥልጣኑን ግልጽ በሆነ መንገድ ያስቀምጠዋል ።

የአዋጁ ምዕራፍ ሶስት በ1963ቱ ቻርተር[13] ውስጥ የተጠቀሱትን የካፒታል ፤ የመጠባበቂያና የሂሳብ ማስታወቂያዎችን ይመለከታል[14]። በመሠረቱ የሚለየው ግን በካፒታሉ መጠን መጨመርና በትርፍ ስርጭት አያያዝ[15] ላይ ነው ።

የምዕራፍ አራት ይዘት የባንኩን ድርጅታዊ መዋቅርና አስተዳደር የሚመለከት ሲሆን ይህም ጉዳይ በቻርተሩ ውስጥ በቅድሚያ ተጠቅሷል[16] ። በሁለቱም አወቃቀር መሠረት ባንኩ የሚተዳደረው በዲሬክተሮች ቦርድ ሲሆን የተቀሩት አንቀጾች አስተዳደርና ባጠቃላይ በድርጅታዊ መዋቅሩ ላይ ያተኩራሉ ።

ምዕራፍ አምስት በባንኩና በመንግሥት መካከል የሚኖረውን ግንኙነት ያብራራል ። ይህም በገባእ 1 ውስጥ በምዕራፍ ሶስት የተገለጸ ሲሆን ከፊሉ በ1969 ዓ.ም. (እ.ኤ.አ.) ማሻሻያ የተደረገላቸው ናቸው[17]። በዚህም መሠረት ባንኩ ገንዘብ ነክ ጉዳዮችን በሚመለከት የመንግሥት ወኪልና ባንክ ሆኖ ያገለግላል ። በአንጻሩም በመንግሥት ስም ገንዘብ ያበድራል ፤ ገንዘብ ይቀበላል እንዲሁም አስፈላጊ ክፍያዎችን ያከናውናል ።

የብድርን አሰጣጥ በሚመለከት በገባእ 1 (እንደተሻሻለው) ባንኩ ለመንግሥት የሚሰጠው ብድር በሚከተሉት መንገዶች ይሆናል ።

ሀ/ ቀጥታ በማበደር ለ/ የግምጃ ቤት ሰነዶችን በመግዛትና ሐ/ የመንግሥት ዕዳ ሰነዶችን (ቦንዶችን) በመግዛት ነው[18]።

ሁለተኛ የብድሩ መጠን ገባእ 1 (እንደተሻሻለው) ለመንግሥት የሚሰጠውን ቀጥታ ብድር ካለፈው የበጀት ዓመት መደበኛ የመንግሥት ገቢ ከመቶ ሃያው እጅ (20 %) ሊበልጥ እንደማይችል ይወስናል ። ይህም በዓመት ከመቶ ሶስት (3 %) ሊያንስ የማይችል ወለድ የሚታሰብበት ሆኖ የወለዱም መጠን በባንኩና በገንዘብ ሚኒስቴር መካከል በሚደረግ ስምምነት ይወሰናል ። በዚህ አዋጅ መሠረት ማለትም ገባእ 1 (እንደተሻሻለው) መንግሥት ተጨማሪ ብድር ለማግኘት የሚችለው ያለበትን ዕዳ በቅድሚያ አጠናቅቆ ሲከፍል ብቻ ነው[19]።

ገባእ 2 ግን የብድሩን መጠን ከመደበኛ የመንግሥት ገቢ አንጻር ያለውን ሚዛን ከሃያ በመቶ (20 %) ወደ ሃያ አምስት በመቶ ከፍ ሲያደርገው በመቶ ሶስት የተባለውንም ወለድ ጣሪያው አድርጐታል ። እንደዚሁም የቀድሞውን ዕዳ ማጠናቀቅን ለተጨማሪ ብድር መስጠት እንደ ቅድመ ሁኔታ አይቆጥረውም[20]።

እንዲሁም በገባአ 1 ((እንደተሻሻለው) መንግሥት በግምጃ ቤት ሰነዶች ሽያጭ ከባንኩ ወይም በባንኩ በኩል ብድር ሊያገኝ ይችላል[21]። የሰነዱም ዋጋ መጠን ካለፈው የበጀት ዓመት መንግሥት ከሰበሰበው መደበኛ ገቢ ከአሥራ ሁለት ተኩል በመቶ (12½%) እንደማይበልጥ ሲወሰን ገባአ 2 ግን ይህንን ሚዛን ወደ ሃያ በመቶ (20%)ከፍ አድርጐታል[22]።

መንግሥት ብድር ሊያገኝበት የሚችለው ሶስተኛው መንገድ ደግሞ የዕዳ ሰነዶች ሽያጭ ነው ። መጠኑም የባንኩን ካፒታል ሶስት እጅ የጠቅላላ መጠባበቂያ ሂሳብና ሰማኒያ ሁለት ሚሊዮን ብር[23] ያህል ነበር ። በገባአ 2 ግን ብድሩ የሚተመነው ባለፈው የበጀት ዓመት መንግሥት የሰበሰበው መደበኛ ገቢ መሠረት ሆኖ ሚዛኑም በመቶ ሃምሳ (50%) እንዲሆን ተደርጓል[24]።

ምዕራፍ ስድስት ባንኩ ከሌሎች ባንኮችና የገንዘብ ድርጅቶች ጋር ያለውን ግንኙነት የሚመለከት ሲሆን እርሱም ሶስት ክፍሎች አሉት ።

ሀ/ የክሬዲት ሥራን ማስተባበርና መቆጣጠር

ለ/ የክሬዲት ትራንዛክሽን ፤ በአደራ የሚቀመጡ ንብረቶችና ከዚህ ጋር ዝም ድና ያላቸውን ተግባሮች ማከናወን የሚመለከቱና

ሐ/ ከኢንተርናሲዮናል የመጠባበቂያ ንብረቶች ጋር የተያያዙ ንብረቶች ሲሆን ይህ በመጨረሻ የተጠቀሰው ከቀደመው አዋጅ[25] የሚለይበት ምንም ስለሌለው ብዙም ትኩረት አይሰጠውም ። ይህም የውጭ አገር ገንዘብ ምንዛሬን ሥራ ለማካሄድና ይህንንም ተግባር በወኪል አማካይነት በማስፈጸም ረገድ ባንኩን ብቸኛ ባለሥልጣን ከሚያደርጉት አንቀጾች አንጻር ማለት ነው ።

ሀ/ የክሬዲት ሥራን ማስተባበርና መቆጣጠር

በዚህ ረገድ ሁለቱም ሕጐች[26] ተመሳሳይነት ሲኖራቸው ባንኩ የራሱንም ሆነ የሌሎች ገንዘብ ድርጅቶችን ክሬዲት የመምራት ፤ ሌሎች ባንኮችና የገንዘብ ድርጅቶች ከባንኩ የሚበደሩበትን የወለድ ተመን የመወሰን ፤ እንደዚሁም ራሳቸው በሚይዙት የማጠራቀሚያ ሂሳቦች ላይ የሚታሰበውን ወለድ የመተመን የሂሳቦቹንም መጠን ተግባርና ወቅት የመቆጣጠር ሥልጣኖች አሉት ።

እዚህ ላይ ሁለቱ ሕጐች የሚለዩባቸው ሁለት ጉልህ ነጥቦች ጥሬ ገንዘብና የመጠባበቂያ ሂሳቦችን የማኖርን አስፈላጊነት የሚመለከቱ ናቸው ። በሁለቱም ሕጐች መሠረት[27] ባንኮችና የገንዘብ ድርጅቶች ለተቀማጭነት ከተቀበሉት ገንዘብ ውስጥ የተወሰነ መጠን በጥሬ ገንዘብ ወይም በግምጃ ቤት ሰነዶችና በመሳሰሉት ገንዘብ መሰል ንብረቶች[28] መልክ በባንኩ የማስቀመጥ ግዴታ አለባቸው ። ትልቁ ልዩነት ግን በገባአ 1 የሚጠራቀመው ሂሳብ መጠን ከጠቅላላው ከመቶ ሃያ (20%) መብለጥ የማይገባው መሆኑን ሲገልጽ ገባአ 2 ግን መጠኑን ለባንኩ ይተውዋል ። በተጨማሪም ባንኮችና የገንዘብ ድርጅቶች በአጭር ጊዜ ከሚከፈለው ዕዳቸው የተወሰነ መጠን በገንዘብ መሰል ንብረቶች መልክ በባንኩ ማስቀመጥ ይኖርባቸዋል ። የማጠራቀሚያው ሂሳብ ጣሪያ ከጠቅላላው እዳ በመቶ ሰላሳ (30%) እንዲሆን ገባአ 1 ሲወስን በገባአ 2 ግን ውሳኔው የባንኩ ፋንታ ነው[29]

ለ/ ስለክሬዲት ሥራና በአደራ ስለሚቀመጡ ንብረቶች

በዚህ በኩል ሁለቱም አዋጆች ማለትም ገባአ 1 ና ገባአ 2 ባንኮችና ሌሎችም የገንዘብ ድርጅቶች ከብሔራዊ ባንክ ገንዘብ ሊበደሩ የሚችሉበትን ሁኔታዎች

ይተነትናሉ[30]። በዚሁ ውስጥ እንደተጠቀሰው ብሔራዊ ባንኩ የሐዋላ ሰነዶችን የግምጃ ቤት ሰነድ ደብተሮችንና የመሳሰሉትን ቅናሽ ወይም የቅናሽ ቅናሽ በማድረግ ሊሸጥ ወይም ሊለውጥ ይችላል ።

ምዕራፍ ሶስት ባንኮችና ሌሎች የገንዘብ ድርጅቶችን ስለመቆጣጠር የሚመለከት ነው ። በገባአ 2 ውስጥ በጣም ግልጽ በሆነ ሁኔታ ብሔራዊ ባንኩ ሌሎችን ባንኮችን የማቋቋም የማዋሃድና የመቆጣጠር ሙሉ ሥልጣን የተሰጠው ስለሆነ[31] በገባአ 1 ምዕራፍ አምስት የተጠቀሰው የቁጥጥርና የፈቃድ መስጠት ተግባር በዚህኛው አዋጅ ውስጥ አልተጨመረም ። ከዚህም ሌላ በዚህ ምዕራፍ ሥር የተደነገጉት የቁጥጥርና ምርመራ የማድረጉ ተግባር በገባአ 1 ባንኮችን ብቻ ሲመለከት በገባአ 2 ሌሎች የገንዘብ ድርጅቶችንም ያጠቃልላል ። እዚህ ላይ ሊጠቀስ የሚገባው ነጥብ አለ ። ይኸውም በገባአ 1 መሠረት በባንኮች የገንዘብ አመራር ውስጥ ተገቢ ያልሆኑ ነገሮች ሲከሰቱ እንደሁኔታው ቅለትና ክብደት ባንኩ ፤

ሀ/ የተመረመረው ባንክ ሥራውን የሚያቃናበት እርምጃ እንዲወስድ ማስደረግ

ለ/ የተመረመረው ባንክ ተጨማሪ ተቀማጭ ሂሳቦች እንዳይቀበል ወይም ብድር እንዳይሰጥ መከልከል

ሐ/ የተመረመረው ባንክ ሥራውን ለጊዜው በከፊል ወይም በሙሉ እንዲያቆም ማድረግ እና

መ ከነጭራሹ ማፍረስ[32] ሲችል ፤ በገባአ 2 ግን አስፈላጊ መስሎ የታየውን እርምጃ ይወስዳል[33]።

በምዕራፍ ስምንት ውስጥ የተገለጹት ስለገንዘብ መደብ ልክ ስለ ሕጋዊ ገንዘብና ስለውጭ አገር ገንዘብ አስተዳደር ሲሆን ገባአ 1 ይህንኑ በአንደኛው ምዕራፍ ይዟል ። ገባአ 2 የኢትዮጵያን የገንዘብ መደብ ልክ ከዶላር[34] ወደ ብር[35] ሲለውጠው ክብደቱና ጥራቱ ሳይለወጥ ዋጋው በተጣራ የወርቅ ዴስማል 0.355468 ግራም ሆኖ እንዲጸና አድርጓል ። በገባአ 1 መሠረት የኢትዮጵያን ዶላር የወርቅ ዋጋ ይዘት ለመጨመርም ሆነ ለመቀነስ የሚቻለው በሚኒስትሮች ምክር ቤት አቅራቢነቱ በንጉሠ ነገሥቱ ሲጸድቅ ነበር[36]። በገባአ 2 ግን ባንኩ ለመንግሥት ሲያቀርብ ተፈጻሚነት ያገኛል[37]።

ስለብሔራዊ ባንኩ የንብረት ሥርጭት ጉዳይ የተደረገ አንድ ጉልህ ማሻሻያ አለ ። ሁለቱም ሕጎች ባንኩ ከጠቅላላው ንብረቱ ከፊሉን በወርቅ ፣ በውጭ አገር ገንዘብና በግዴታ ሰነዶች ወዘተ በኢንተርናሲዮናል የመጠባበቂያ ሂሳብ እንዲያኖር ይደነግጋሉ[38]። በገባአ 1 ውስጥ በግልጽ የተመለከተው ባንኩ ከላይ በተጠቀሰው ሂሳብ ሊያኖር የሚገባው ከሚያወጣቸው የገንዘብ ኖቶች (ሳንቲሞችን ሳይጨምር) በተጠየቀ ጊዜ ወዲያውኑ ሊከፈል የሚችል ቢያንስ ሀያ አምስት በመቶ መሆን ይገባዋል[39]።

በገባአ 2 መሠረት ግን ባንኩ በኢንተርናሲዮናል የመጠባበቂያ ሂሳብ የሚኖረው ንብረት ፣

ሀ/ ወደ አገር ውስጥ ለሚገቡት አስፈላጊ ዕቃዎች

ለ/ የውጭ አገር ግዴታዎችንና ዕዳዎችን ለመክፈል የሚያስችል

ሐ/ ወደ አገሪቱ የሚገቡትን የአስፈላጊ አገልግሎቶችን የሚመጣጠን እንዲሆን ያስፈልጋል[40]።

ምዕራፍ ዘጠኝ ስለ ውጭ አገር ገንዘብ ምንዛሪ ደምብ ሲሆን በዚሁ አዋጅና የተሻረው አዋጅ በተመሳሳይ ምዕራፍ ሥር የያዘውን የውጭ አገር ገንዘብ ምን ዛሪ የሚፈጸምበትን ሁኔታዎች ያብራራል ፡፡ በተለይም ከባንኩ ወይም ሌላ ለመ ንዛሪነቱ በሕግ ሥልጣን ከተሰጠው ሰው ወይም ድርጅት በስተቀር ማንም የውጭ አገር ገንዘብ ለመያዝም ሆነ የምንዛሬ ሥራ ለማካሄድ የማይችል መሆኑን እና በእጃቸው የሚገኘውን የውጭ አገር ገንዘብ ለባንኩ የማስረከብ ግዴታ እንዳለ ባቸው ይገልጻል[41]፡፡

የገባአ 2 ምዕራፍ አሥር ልዩ ልዩ ድንጋጌዎችን የያዘ ሲሆን ፤ ስለተሻሩና በሥራ ላይ ስላሉ ድንጋጌዎች (ፈዚህና በሌሎች ሕጎች መካከል የትርጉም ግጭት ሲኖር የፊተኛው የሚጸና ስለመሆኑና ባንኩ ልዩ ልዩ ደምቦችን ማውጣት ስለ መቻሉ ፣ አዋጁን የሚተላለፍ በወንጀል የሚቀጣ ስለመሆኑ ፣ አዋጁ ስለሚጸ ናበት ጊዜ ወዘተ በዚህ ክፍል ተዘርዝሯል፡፡[42] በተጨማሪም ባንኩ አሠራሩን በምስጢር ለመያዝ የሚያስችለው አንቀጽም ገብቷል[43]፡፡ ምሥጢራዊነት በባንክ እንዱስትሪ አሠራር የተለመደ ነገር ቢሆንም ቅሉ በኢትዮጵያ ውስጥ ግን ሕግ ካልፈቀደው በቀር የባንክ ምስጢራዊ አሠራር ከ1963 ዓ.ም. (እ.ኤ.አ) በኋላ ለመጀመሪያ ጊዜ እንደ ግዴታ ተገልጿል[44]፡፡

2. በገባአ2 የታዩ ዋና ዋና ለውጦችና ውጤቶች

የገንዘብና የባንክ አዋጅ (ገባአ2) የአብዮቱ ሂደት ያፈለቀው አዲስ የፍልስፍናና የኢኮኖሚ ግምባታ ውጤት ሲሆን የታቀደበትም ምክንያት የአገሪቱ የገንዘብና የባንክ ሥራ ፖሊሲ ከአዲሱ ሥርዓት ጋር እንዲጣጣም ለማ ድረግና ለዚህም ዓላማ ግብ መምታት አስፈላጊ የሆኑትን ነገሮች ለማሟላት ነው ፡፡ በገባአ2 እና በርሱ በተሻሩ ሕጎች መካከል ያለው ልዩነት በመሠረቱ ሕጎች በወጣባቸው ሥርዓቶች ሁኔታዎች ፣ እንዲሁም በታቀዱላቸው ዓላማዎች መካከል ያሉ ልዩነቶች ነጸብራቅ ሁነው መታየት ይገባቸዋል[45]፡፡

ገባአ2 መሠረት አድርጐት የተነሳው ነፃ ኢኮኖሚን የመገንባት ብሔራዊ ዓላማ ሲሆን የዚህም ጽንሰ ሀሳብ ራስን የመቻል መርሆ ነው ፡፡ በዕድገት ጐዳና ላይ ለመንደርደሪያነት የሚያስፈልጉ ነገሮችን ለማግኘት አገሪቷ የምትተማ መነው ከውጪ በሚመጡ ሳይሆን በራስ ሀብት ላይ ይሆናል ፡፡ ይህ ዓላማ በአዋጁ ውስጥ ፣ ሀ/ የገንዘብ ኖቶች ማውጣት ለ/ የገንዘብ አወጣጥንና የክሬዲት ሥራ መቆጣጠርንና ፣ ሐ/ የኢት.ብ.ባ. ለመንግሥት የሚሰጠውን ብድር በሚመለከቱ አንቀጾች ተንጸባርቋል ፡፡

ሀ/ የኢት.ብ.ባ. የገንዘብ ኖቶችን ማውጣት ስለመቻሉ

በአገሪቱ የገንዘብ ፖሊሲ ዕድገት ውስጥ መሠረታዊ ሆኖ ሊጠቀስ የሚ ገባው አንድ ለውጥ በገባአ2 በአንቀጽ ስድሳ ሥር የተደነገገው ነው ፡፡ ይህ አን ቀጽ የኢት.ብ.ባንክን የንብረት ስርጭት የሚመለከት ሲሆን በአገሪቱ የገንዘብ ታሪክ ውስጥ ለመጀመሪያ ጊዜ በአገር ውስጥ ሕጋዊ የገንዘብ ኖቶች አወጣጥ ተግባርና በባንኩ የውጪ ሀብቱ መካከል የነበረውን መተሳሰር በመስበሩ ታሪ ካዊ ነው ፡፡ የዚህን ድንጋጌ ጉልህነት ለመገንዘብ ከ1976 ዓ.ም. በፊት የአገሪቱ የገንዘብ ኖቶች ሲወጡ የነበሩባቸውን ሁኔታዎችና እነዚህም በኢኮኖሚው ላይ የነበራቸውን ተጽዕኖ መለስ ብሎ መቃኘት አስፈላጊ ይሆናል ፡፡

ምንም እንኳ የገንዘብ ኖቶችና ሳንቲሞችን ለማውጣት በ1945 ዓ.ም. መንግሥት ለኢትዮጵያ መንግሥት ባንክ ብቸኛ ሥልጣን የሰጠው ቢሆንም[46] በዚያውም ደግሞ ታትመው ከሚወጡት ኖቶች (ሳንቲሞችን አይጨምርም) ቢያንስ ቢያንስ ከመቶ ሰባ አምስት (75%) ያህል የሚገመት በወርቅ ፥ በብር ፤ (ሲልቨር) በውጭ አገር ገንዘብ ፥ በውጭ አገር ባንክ ሂሳብ ወይም ወዲያውኑ በውጭ አገር ገንዘብ ወይም በውጭ አገር ባንክ ሂሳብ ሊለወጡ በሚችሉ የዋስትና ገንዘቦች መልክ በዓለም አቀፍ የመጠባበቂያ ሂሳብ ፥ እንዲሁም ደግሞ ቀሪው ከመቶ ሃያ አምስት (25%) ግምት ያህል በንጉሠ ነገሥቱ መንግሥት የግምጃ ቤት ግዴታ ሰነዶች መደገፍ ይኖርበታል[47] ። በዚሁ ጊዜ በአገሩቱ ነፃ የምንዛሬ ሥርዓት ይካሄድ ነበር[48]። በዚህ ዓይነቱ አሠራር መሠረት ታትሞ የሚወጣውን የገንዘብ ኖት ልክና ብሎም በኢኮኖሚው ውስጥ የሚዘዋወር ገንዘብ ልክ የሚወሰነው በአገሪቱ ኢኮኖሚ ፍላጐት ሳይሆን ከውጪ ጋር በሚደረገው የንግድ ሚዛን (በትክክለኛው አገጋገር በክፍያ ሚዛን) ይሆናል። የንጉሠ ነገሥቱን የመንግሥት ግምጃ ቤት ግዴታ ለጊዜው ተወት አድርገን በውጭ አገር ቡናውን በአንድ ሺህ ብር የሸጠ አንድ የቡና ላኪ እናስተውል ፥ የኢት. መንግሥት ባንክ ይህን አንድ ሺህ ብር ሊከፍል የሚችለው የዚህኑ ያህል የውጭ አገር ምንዛሬ በጁ ሲያስገባ ነው ። ይኸው ላኪ(ወይም ሌላ ነጋዴ) በውጭ አገር ምንዛሬ ዋጋው አንድ ሺህ ብር የሚሆን ሸቀጥ ወደ አገር ያስገባ እንደሆነ ይህንኑ ያህል ገንዘብ ለኢት መ. ባንክ ማስረከብ አለበት ። እንደገና ለአገላለጽ እንዲቀል ከዚሁ ከመቶ ሃያ አምስት (25%) ግምጃ ቤት ግዴታ ድጋፍ ከሚለው ብንነሳ በመንግሥት ባንክ የሚወጣው የገንዘብ ኖት ልክና ብሎም በኢኮኖሚው ውስጥ በዝውውር ያለ ጠቅላላ የገንዘብ መጠን ይኸውም ከባንኮች ውጪ ያለ ገንዘብ ፥ የተጣራ ተንቀሳቃሽ ማጠራቀሚያ ሂሳብ ጠቅላላ ድምር ወደ ውጪ የሚወጡት ዕቃዎች ሸቀጦች ዋጋ ወደ አገር ውስጥ ከሚገቡት (ዕቃዎች) ሸቀጦች ዋጋ የሚያሳየውን ብልጫ ያህል ይሆናል ። የገቢና የወጪ የንግድ ዕቃዎች ዋጋ ተስተካክሎ ሲገኝ ለውጪ ዕቃዎች ንግድ የሚወጣው የገቢ የንግድ ዕቃዎችን ሥራ ለማካሄድ ባንኩ በሚያወጣው ኖት የሚጣጣ ስለሆነ ተጨማሪ ኖቶች አይወጡም ።

ይህም ማለት የአገር ውስጥ የገንዘብ አወጣጥ በመሠረቱ የሚፈጸመው የአገር ውስጥን ፍላጐት ሳይመለከት በባንኩ የተያዘው የኢንተርናሲዮናል መጠባበቂያ ሂሳብ መሠረት ነው ። የአገር ውስጥ የኢኮኖሚ እንቅስቃሴ እንደፈለገው ቢሆን ባንኩ ለማንኛውም ዓይነት ተግባር ቢያንስ በመቶ ሰባ አምስት (75%) ያህል በሆነ የውጭ ሀብት ያልተደገፈ የገንዘብ ኖቶች ሊያወጣ አይችልም ።

ይህ አሠራር የአገሪቱን የገንዘብ ቦርሳ በውጭ ኃይሎች ቁጥጥር ሥር በማድረጉ ብቻ አገሪቱ ነፃ ኢኮኖሚን ለመገንባት የሚያስፈልጋትን ጉልበት የመስለብና የማዳከም ኢኮኖሚያዊ ተጽዕኖ ነበረው ። ስለዚህም የብሔራዊ ኢኮኖሚው እንቅስቃሴ አቅጣጫና ፍጥነት በአገሪቱ ውስጥ በሚዘጋጁ ፖሊሲዎች ሳይሆን በዓለም አቀፍ ኢኮኖሚያዊ ሁኔታዎች የሚገዛና የሚታዘዝ ነበር። በኢኮኖሚው ውስጥ የሚዘዋወረው ገንዘብ መጠን በክፍያ ሚዛን የሚወሰኑ እውነታና ፤ የወደፊቱ ወደ ውጭ የሚላኩና የማይላኩ ዕቃዎች ምርት ቀደም ብለው የተፈጸሙትና ወደፊትም የሚጠበቁት ተግባሮች ክንውን ስለሆነ ፥ የምርትና ለሥራ ዕድል እድገት እንዲሁም የአገሪቱ የገቢ ንግድ ዕቃዎች ፍላጐት የውጭው ዓለም ከአገሪቱ በሚፈልገው ውጤት ጥብቅ ቁጥጥር ስር ዋሉ ።

የንግድ ሚዛንን መዛነፍ ሁኔታ እንኳ ወደ ጐን ብንተው ይህን የመሰለው የኖቶች አወጣጥ ለአገሪቱ ኢኮኖሚ መረጋጋትም አደገኛ ነው ። የንግድ ሚዛን ወደ አገሪቱ አድልቶ ሲገኝ ወይም ጥሩ አዝማሚያ ሲኖረው የገንዘብ አወጣጥና ፍላጐትም ይጨምራል ። ይህም ፍላጐትን ለመምራት የሚያስፈልጉ የአሠራር መዋቅሮች በሌሉበት የገንዘብ ኃይል መድከምና የዋጋ ሙናርን ያስከትላል ። በአንጻሩ ደግሞ የንግዱ ሚዛን ለአገሪቱ ተስማሚ ባልሆነ ሁኔታ ላይ ሲሆን የአ ገር ውስጥ የገንዘብ አወጣጥንና ፍላጐትን እንዲሁም የዋጋ መውደቅን ብሎም የምርት ውጤት መቀነስን ያስከትላል ። በአጠቃላይ አመለካከት ይህ አሠራር የውጭ እንቅስቃሴ በቅድሚያነት ተወስዶ የአገሪቱን ኢኮኖሚ በተቀጥላነት ከርሱ ጋር እንዲገናዘብ የሚጠይቅ በመሆኑ ባጭሩ ሊሳካ የማይችል ሁኔታ ነው እንላለን ።

በቡና ዋጋ መውደቅና ከዚሁ ጋር በተያያዙ እላይ ጠባያቸው በተጠቀሰው ችግሮች ሳቢያ በ1949 ዓ.ም. (እ.ኤ.አ.) መንግሥቱ የአገር ውስጥ የገንዘብ ኖቶች የሚወጡበትን መሠረት መለወጥና በዚያውም የውጭ አገር ገንዘብ ምንዛሪ መቆጣጠሪያ ሥርዓትን የማቋቋም አስፈላጊነት ሊገነዘብ ቻለ ። ከ1949 እስከ 1950 ዓ.ም. (እ.ኤ.አ.) ባለው ጊዜ ሁለት ዋና ዋና ሕጐች ወጥተው ነበር ። አን ደኛው የውጭ አገር ገንዘብ ምንዛሪ ሥራን ለመቆጣጠር ያስቻለ ሲሆን[49] ሌላ ኛው ደግሞ በአገር ውስጥ የሚወጡ ኖቶች በትንሹ በመቶ ሰባ አምስት (75%) በሚ ገመት የውጪ ሀብት መደገፍ የነበረባቸውን ቢበዛ ወደ ከመቶ ሠላሳ (30%) ዝቅ እንዲልና ቀሪው ሂሳብ በን.ነ.መ. የግምጃ ቤት ግዴታዎች እንዲሟላ ያደ ረገው ነው[50]። ይህ በአገር ውስጥ ሕጋዊ ገንዘብና በውጪ ሀብት መካከል ላለው ግንኙነት የተሻሻለ ማብራሪያ የሆነው ሕግ አንደኛው የገንዘብና የባንክ አዋጅ (ገባአ 1) ወጥቶ ሚዛኑን ቢበዛ በመቶ ሃያ አምስት (25%) እንዲሆን እስካደረገው ጉስከ 1963 እ.ኤ.አ. ዓ.ም. ድረስ ሲሠራ ቆይቷል[51]። ስለዚህም ከ1950 እስከ 1963 ዓ.ም. ድረስ የአገር ውስጥ ሕጋዊ የገንዘብ ኖቶች እትመትና የዚሁ ውጤት የሆነው የአገር ውስጥ የገንዘብ አወጣጥ በአገሪቱ የውጪ ሀብት የመወሰኑ ሁኔታ ቀስ በቀስ እየቀነሰ ለመምጣት ችሏል ።

በገባአ2 መሠረት ንንደቀድሞው ለኢት.ብ.ባ. የገንዘብ ኖቶችን የማውጣት ብቸኛ ሥልጣን ሲሰጠው በዚያው ደግሞ ካለው ሀብት በከፊል በዓለም አቀፍ የመጠባበቂያ ሂሳብ እንዲያኖር ይጠበቅበታል[25]። ይሁንና ትልቁ ነገር በሚወጡት ሕጋዊ የገንዘብ ኖቶች መጠንና በዓለም አቀፍ የመጠባበቂያ ሂሳብ ውስጥ በሚኖረው ንብረት መካከል ምንም ዓይነት ግንኙነት እንዲኖር አለመ ደረጉ ነው ። በአንፃሩም በአዋጁ መንፈስ በቀጥታም ባይሆን የምንረዳው የሚ ወጡት የኖቶች ብዛት በአገሪቱ ኢኮኖሚ ፍላጐት መሠረት መሆኑንና በዓለም አቀፍ የመጠባበቂያ ሂሳብ የሚኖረው ንብረት ግምት ወደ አገር ውስጥ ለሚገቡት ዕቃዎችና አገልግሎቶች ዋጋ ፤ እንዲሁም ለዕዳ መክፈያ የሚወጣውን መሸፈን መቻል አለበት ። በዚህም መሠረት ገባአ2 በአገር ውስጥ ሕጋዊ ገንዘብ እትመትና ብሎም በአገሪቱ የገንዘብ አወጣጥና በዓለም አቀፍ የመጠባበቂያ ሂሳብ መካከል የነበረውን መተሳሰር በማስቀረት ፣ ለአንድ አገር ነፃ የኢኮኖሚ ፖሊሲ ምንም አማራጭ የሌለውን ከውጪ ተጽዕኖ ነፃ በሆነ ሁኔታ በብሔራዊ አመራር የሚ ካሄድ የኢኮኖሚ ፖሊሲን ለማጠናከር ለሃያ አምስት ዓመታት ያህል ሲካሄድ የቆየውን ሂደት ከፍጻሜ አድርሶታል ።

ለ/ የገንዘብ አወጣጥና የክሬዲት ሥራ በኢ.ብ.ባ. ቁጥጥር ሥር መዋሉ

የአገር ውስጥ ሕጋዊ የገንዘብ ኖቶች እትመት (እና ስለዚህም የአገሪቱ የገንዘብ አወጣጥ) ከአገሪቱ ቁጥጥር ውጪ ከሆኑና ከብሔራዊ ጥቅም ጋር ሊጋጩ ከሚችሉ ዓለም አቀፍ ኢኮኖሚያዊ ሁኔታዎች መሪር ተጽዕኖ የማላቀቁ እርምጃ መልካም አዝማሚያ የሚታይበት ሲሆን (አዋጁ) ገባአ2 የኢ.ት.ብ.ባ.ን ኃላፊነት በበለጠ ሰፋ ብሎ የሚከተሉትን እንዲጨምር አድርጓል ፤ እነዚህም ፥ (1) የተመዛዘነና የተፋፋመ የኢኮኖሚ ዕድገት እንዲሠፍን የመርዳት ፥ (2) ከፍተኛ ምርት ፤ ሥራና ገቢን የማራመድን የማጠናከር ፥ (3) በገንዘባዊ ተቋሞች አማካኝነት የገንዘብን መጠን ከፍላጐት ጋር በማጣጣም የኢትዮጵያን የምርት ኃይሎች ዕድገት ማበረታታትና ማራመድ ናቸው ። የገንዘብ አወጣጥ መሠረቱ በመጀመሪያ ደረጃ የሚወጡት ሕጋዊ የገንዘብ ኖቶች ቀጥሎም በሌሎች ዋና ዋና ተቋሞች ማለትም በመንግሥት ፥ በሌሎች ባንኮችና የገንዘብ ድርጅቶች እንዲሁም የባንክ ሥራ ባልሆነው የግል ክፍለ ኢኮኖሚ የገንዘብ አጠቃቀም ስለሆነ ከውጪ ኃይሎች ተጽዕኖ ነፃ በሆነ መንገድ በኢኮኖሚ ውስጥ የሚዘዋወረውን የገንዘብ ልክ ከፍላጐት ጋር በትክክል አጣጥሞ በ ተግባር የመተርጐሙ ጉዳይ የሚወሰነው ባንኩ በራሱ ላይ ባለው ቁጥጥርና ከነዚህም ሶስት ተቋሞች ጋር በሚፈጸሙ የሥራ ግንኙነት ዓይነት ይሆናል ። ከነዚህም ሁለት ዓይነት ችግሮችን በቀላሉ ለመወጣት ይቻላል ። አንደኛ ባንኩ በራሱ ላይ የሚኖረውን ቁጥጥር በሚመለከት ረገድ በዕድሜም የጠና በመሆኑ በሚፈጽማቸው ማናቸውም ተግባሮች በጥንቃቄ የተጠኑና የበሰሉ እርምጃዎችንም የመውሰድ ኃላፊነት በሚገባ ሊሸከም ችሏል በሚል ግምት ላይ የተመሠረተ ነው ። ሁለተኛ የባንክ ሥራን በማይጨምረውና ከባንኩ ቀጥታ ቁጥጥር ውጪ የሆነውን (እና እስከ መስከረም 1979 ዓ.ም. እንደ ኤ.አ.አ. (በመቶ ሰባ ስድስት (76 %) ያህል የሚሆነው ከባንኮች ውጪ የሆነ ገንዘብ የያዘ [53]) የግል ክፍለ ኢኮኖሚ በሚመለከት ፥ ባንኮችና ሌሎች የገንዘብ ድርጅቶች የሚጠይቁትን ወይም የሚከፍሉትን (እንደሁኔታው) የወለድ ደረጃ በመወሰንና ደምበኞቻቸውም ካሁኑ በበለጠ ሁኔታ የገንዘብ ድርጅቶቹ በሚሰጡት አገልግሎት እንዲጠቀሙ በመገፋፋት በገንዘብ ሀብታቸው አመራር ባንኮችን እንዲጠቀሙ በማድረግ የቁጥጥር ኃይሉን ሊያጐለብት ይችላል ። በባንኮችና በሌሎች የገንዘብ ድርጅቶች በኩል ገንዘብ ነክ ሥራዎችን መቆጣጠርና ባንኩ ከመንግሥት ጋር ያለው ግንኙነት ይበልጥ ውስብስብ በመሆናቸው ባጭሩ ለመግለጽ እንሞክራለን ።

1/ ባንኮች ፥ ሌሎች የገንዘብ ድርጅቶችና የኢ.ት.ብ. ባንክ

ከውጪ ሁኔታዎች ጋር በቀጥታ ያልተሳሰረ የኢኮኖሚ ፖሊሲ ማካሄድ ብርቱ ጥንቃቄ የሚያስፈልገው ነገር በመሆኑ በትጋትና በብልሃት መያዝ ይኖርበታል ። በኢኮኖሚው ውስጥ የሚዘዋወረው የገንዘብ ልክ ከሚፈለገው በላይ ወይም በታች ከሆነ የአገሪቱ የውስጥ ኢኮኖሚ ሚዛን ተቃውሶ የኢኮኖሚ እንቅስቃሴ መዳከምን ወይም የገንዘብ ኃይል መዳከምና የዕቃዎች ዋጋ መናርን ወይም ሁለቱንም ሊያስከትል ይችላል ። ስለዚህም የጊዜው የኢኮኖሚ እንቅስቃሴ ፍላጐትና የገንዘብ አወጣጡ ሁልጊዜ ተመዛዛኝነት እንዲኖራቸው ማድረጉ የማያቋርጥ የቅርብ ክትትል የሚያስፈልገው ወሳኝ ተግባር ይሆናል ።

በሁለቱም አዋጆች ማለትም በገባአ 1ና በገባአ2 መሠረት [54] ለኢ.ት.ብ.ባ. የገንዘብ አወጣጥን የመቆጣጠር ኃላፊነት ተሰጥቶታል ። በኢትዮጵያ ሁኔታ ገንዘብ

ማለት ከባንክ ውጪ ያለ ገንዘብንና የተጣራ የተንቀሳቃሽ ሂሳብ ነው ። እንደ ሁለቱም ሕጎች የመቆጣጠሪያ ዘዴዎቹ ተመሳሳይ ቢሆኑም ባንኮችንና ሌሎች የገንዘብ ድርጅቶችን የሚመለከት አንድ በጣም ጠቃሚ የሆነ ድንጋጌ በገባአ2 ውስጥ በመጨመሩ የኢ.ት.ብ.ባንክ ከገባአ1 ይበልጥ በዚህ አዋጅ ሥር ጠንከር ያለ ሥፍራ አለው ። የገንዘብ አወጣጥን ለመቆጣጠር የኢ.ት.ብ.ባ. ሊጠቀምባቸው ከሚችለው መንገዶች ውስጥ ዋንኞቹ ባጭሩ፣ ሀ/በቀጥታ የግዥና የሽያጭ አሠራር፣ ለ/ ቅናሽ በማድረግና ሐ/ በመጠባበቂያ ሂሳብ ግዴታ ናቸው ። የኢ.ት.ብ.ባ. በነዚህ መንገዶች (በነጠላ ወይም በማዋሀድ) እንዴት እንደሚጠቀም በምሳሌ ለመግለጽ ከላይ በተብራራው መልክ ያለው የገንዘብ ልክ ለኢኮኖሚው እንቅስቃሴ ከሚፈለገው በላይ ነው እንበል ። በዚህን ጊዜ የፖሊሲው ዓላማ በኢኮኖሚው ውስጥ በዝውውር ያለውን ገንዘብ መጠን መቀነስ ይሆናል ማለት ነው ። ቀጥታ የግዥና የሽያጭ አሠራር ለመጠቀም የወሰኑ እንደሆነ የመንግሥት የዋስትና ሠነዶችን (የግዴታ ሠነዶችን፣ የግምጃ ቤት ሠነዶችን፣ የውል ሠነዶችን፣ ወዘተ.) ለባንኮች ፤ ለሌሎች የገንዘብ ድርጅቶችና ለሌሎች ሰዎች ለመሸጥ [55] በሚያስችለው ሥልጣኑ ይጠቀማል[56]። የኢ.ት.ብ. ባንክ በግዴታ ሠነዶች ሽያጭ ጊዜ የመንግሥት ዕዳ የምስክር ወረቀቶችን በማውጣት ገንዘብ ይሰበስብበታል ። በኢ.ት.ብ.ባ. ውስጥ ያለ ገንዘብ እንደ ውጪ ገንዘብ ስለማይቆጠር ይህ እርምጃ በባንክ ወጪ ካለ ገንዘብና ከማጠራቀሚያ ፍላጎት ውስጥ ለጊዜው የወጣውን ያህል ውጪ ከሚሆነው ገንዘብ ወዲያው ለማጉደል ይችላል ። የኢኮኖሚው ፍላጎት በዝውውር ላይ ካለው ገንዘብ ከፍ ብሎ ሲያገኘው ባንኩ ከላይ የተጠቀሰውን ሂደት መቀልበስ ይኖርበታል ።

በሌላ በኩል ደግሞ የኢ.ት.ብ.ባ. የገንዘብ አወጣጥን ለመቆጣጠር የቅናሽ ፖሊሲን ሊከተል ይችላል ። [57] ይህ መንገድ ባንኮችና ሌሎች የገንዘብ ድርጅቶች ከባንኩ እንዲበደሩ በማበረታታት ወይም እንዳይበደሩ ተስፋ በማስቆረጥ ሊሠራበት ሲችል የሚያገኙትም ብድር የክሬዲት ሥራ የመፍጠር ችሎታቸውን ያሰፋል ፤ ይህም በበኩሉ የገንዘብ አወጣጥን ከፍ ለማድረግ የሚችል ነው ። የኢ.ት.ብ.ባ. በአንድ ወቅት በዝውውር ላይ ያለው ገንዘብ ከኢኮኖሚው ፍላጎት ጋር የሚመጣጠን ወይም ከፍላጎት በላይ ሆኖ ሲያገኘውና፣ በዚያው ወቅት ባንኮችና ሌሎች የገንዘብ ድርጅቶች ደግሞ የደምበኞቻቸውን ፍላጎት ለማርካት ከባንኩ ለመበደር ቢፈልጉ፣ ለነርሱ የሚያበድርበትን ወለድ ተስፋ ሊያስቆርጥ በሚችል ደረጃ ከፍ ያደርጋል ። የገንዘብ አወጣጥ መጨመር አለበት ብሎ በሚያምንበት ጊዜ ባንኮችና ሌሎች የገንዘብ ድርጅቶች ግን የጥሬ ገንዘብ እጥረት ያለባቸው መሆኑን ሲገነዘብ የወለድ ደረጃውን ዝቅ በማድረግ ከርሱ እንዲበደሩ ይገፋፋቸዋል ።

የቀጥታ ግዥና ሽያጭ አሠራርና የቅናሽ ደረጃው አሠራር አስፈላጊ ቢሆኑም የገንዘብ አወጣጥ ከኢኮኖሚ ፍላጎት ጋር ብቻቸውን ፍሬያማ ሊያደርጉት አይችሉም ። ይህ የሚሆነው በባንክ ሥራ ኢንዱስትሪ ሁለት መሠረታዊ ጠባዮች ምክንያት ነው ። የመጀመሪያው እነዚህ ሁለት መንገዶች ውጤታማ ሊሆኑ የሚችሉት ባንኮችና ሌሎች የገንዘብ ድርጅቶች የመንግሥት ዋስትና ሠነዶችን ለመግዛት (ወይም ለመሸጥ) ወይም ለመበደር ፈቃደኛ ፍላጎት ሲኖራቸው ብቻ በመሆኑ ነው ፤ አለበለዚያ ባንኩ ከፍላጎቱ ጋር እንዲስማሙ የሚያደርግበት ምንም መንገድ የለውም ፤ ሁለተኛ በኢ.ት.ብ.ባ. በባንኮችና በሌሎች የገንዘብ ድርጅቶች መካከል የፍላጎት ልዩነት ወይም የጥቅም መጋጨት ሊኖር ይችላል ። የመጀመሪያው ፍላጎት የገንዘብ አቀራረብን ከፍላጎት ጋር ማስተካከል ሲሆን

የኋለኞቹ ግን ትርፍን ማካበት ነው ። በዚህ የተነሳም የኢ.ት.ብ.ባ. የዋስትና ሠነዶችን በመሸጥና ወይም የቅናሽ ደረጃን ከፍ በማድረግ የገንዘብ አወጣጥን መጠን ለመቀነስ ቢፈልግ ፣ ባንኮችና ሌሎች የገንዘብ ድርጅቶች ትርፍ በማካበት ዓላማቸው በመገፋፋት በደምበኞቻቸው የተጠራቀመውን የገንዘብ ሀብት እንደገና በማዘዋወር የገንዘብ አወጣጥ መጠን እንዲያሽቅብ ሊያደርጉ ይችላሉ ። የመጠባበቂያ ሂሳብ መኖር ግዴታና የገንዘብና ገንዘብ አከል ሀብቶች ሚዛን (የክሬዲት ሥራን የመጠንና የዓይነት ቁጥጥር አክሎ)[58] የኢ.ት.ብ.ባ. ፣ ባንኮችና ሌሎች የገንዘብ ድርጅቶች ሊያበድሩ የሚችሏቸውን ሂሳቦች የሚቆጣጠርባቸው መንገዶች ስለሆኑ በጣም አስፈላጊ ሆነው እናገኛቸዋለን[59]። የኢ.ት.ብ.ባ. የመጠባበቂያ ሂሳብ ግዴታን ለመጠቀም ይችላል[60]። ይህን መሣሪያ መጠቀም ማለት ባንኩ ባንኮችና ሌሎች የገንዘብ ድርጅቶች ከእዳቸው ውስጥ በመቶ የተወሰነውን ያህል በራሱ ሂሳብ እንዲያጠራቅሙ ሲያስገድድ ይህን ገንዘብ ለማበደርም ሆነ ለማንኛውም ነገር እንዳይጠቀሙ ያደርጋሉ ማለት ነው ። በዚሁ ዓይነት እንዲጠራቀም የተወሰነውን የገንዘብና የገንዘብ አከል ንብረቶች ሚዛን ለመሸፈን የተቀመጡት ሀብቶች ለሌላ ምንም ዓይነት ተግባር ሊውሉ አይችሉም[61]።

የቀጥታ ሽያጭ ግዥ የቅናሽ ደረጃ አሠራር ድንጋጌዎች ያለምንም ለውጥ ከገባአ 1 ወደ ገባአ2 በቀጥታ የተላለፉ ሲሆን[62] የመጠባበቂያ ሂሳብ ግዴታንና የገንዘብና ገንዘብ አከል ንብረቶች ሚዛንን የሚመለከቱ ድንጋጌዎች የማይናቁ ማሻሻያዎች ተደርገውላቸዋል ። በገባአ1 ይኸው ሥልጣን ለኢ.ት.ብ.ባ. የተሰጠው ቢሆንም የመጠባበቂያ ሂሳብ ግዴታው ከፍተኛ ጣሪያ ከእዳው በመቶ ሀያ (20 %) እንዲሆን ሲደነገግ ፣ ከአጭር ጊዜ ክፍያ እዳው የሚጠራቀመው የገንዘብና ገንዘብ አከል ንብረቶች ሚዛንም እንደዚሁ ከመቶ ሰላሳ (30 %) እንዲሆን ወስኗል[63]። ይህም ማለት ገንዘብ በገፍ በዝውውር ላይ በሚሆንበት ጊዜ እንኳን ባንኮቹና ሌሎቹ የገንዘብ ድርጅቶቹ ከሚጠራቀመው እዳቸው ውስጥ በመቶ ሰማኒያውን(80 %) ከአጭር ጊዜ ክፍያ እዳቸው ደግሞ ከመቶ ሰባ (70 %) ያህሉን እንደልባቸው ለማበደር ስለሚችሉ በጊዜው የኢኮኖሚው ፍላጐት የሚጠይቀውን የገንዘብን ቅነሳ ፖሊሲ ሊያጨናግፉ ይችላሉ ። ይህንን ችግር በመገንዘብ ይመስላል የገባአ2 አዘጋጆች ከተጠራቃሚና ከአጭር ጊዜ ክፍያ እዳው መያዝ ያለበት የመጠባበቂያ ሂሳብ መጠን የመወሰን ሥልጣን ለባንኩ በመተው ባንኮቹና ሌሎቹ የገንዘብ ድርጅቶች ሊያበድሩ በሚችሉት ሂሳብ ላይ የመቶ በመቶ (100 %) የቁጥጥር ችሎታ እንዲኖረው ያደረጉት[64]። ይህም ባንኩን ከቀድሞ በተሻለ ሁኔታ ላይ ያደርገዋል ። በነዚህ ድንጋጌዎች አማካኝነት የኢ.ት.ብ.ብ. ተፈላጊውን ውጤት እንደሚያስገኝ አድርጐ የመጠባበቂያና የጥሬ ገንዘብ ሚዛኑን በፈለገው አቅጣጫ ሊለዋ ውጠው ይችላል ።

2/ የክሬዲት ሥራ ቁጥጥር

በገባአ1 ሥር የኢ.ት.ብ.ባ.[65] በሚያወጣቸው ደምቦች አማካኝነት ለባንኮችና የገንዘብ ድርጅቶች ክሬዲት የሚሰጡበትን ሁኔታ ማስታወቅ ፣ ሁሉም ፤ ባንኮችና ሌሎች የገንዘብ ድርጅቶች ለደምበኞቻቸው በሚሰጡት ልዩ ልዩ ዓይነት ብድሮች ላይ የሚያስከፍሉትን ወለድ ደረጃና እንዲሁም ፣ የብድሩን ሁኔታ ፤ ጊዜ ፣ ተግባርና ወሰን ሊቀይስ ይችላል ። እነዚህ በቀጥታ ወደ ገባአ2 የተላለፉ ሲሆን[67] የኢ.ት.ብ.ባ. በሕዝብ ባለቤትነት ሥር ያሉ ድርጅቶች በቁጥጥራቸው

ሥር የሌሎችን ሀብቶች ለኅብረተሰቡ ጠቃሚ በሆነ ሥራ ላይ ማዋላቸውን ለማረጋገጥ የሂሳብ መዝገባቸውን ለመቆጣጠር የሚያስችለውን[67] ሥልጣን ተግባራዊ የሚያደርግበት ድንጋጌ በገባአ2 ተጨምሯል ። ባንኩ በሕዝብ ባለመብትነት ሥር ያሉ ድርጅቶች ሀብቶቻቸውን ያለአግባብ የሚጠቀሙበት መሆኑን ሲያምን ባንኮቹና ሌሎች የገንዘብ ድርጅቶች ምንም ዓይነት ብድር እንዳይሰጣቸው ሊያዝ ይችላል[68] ስለዚህ የኢ.ት.ብ.ባ. ለአገሪቱ እድገት አስተዋጽኦ ሊያደርጉ የሚችሉ ሥራዎች አስፈላጊውን ብድር እንዲያገኙና ለኢኮኖሚው ጠቅላላ ጥቅም አስፈላጊ ሆኖ ሲገኝ የብድሩን መጠን የመወሰን ብቻም ሳይሆን የአገሪቱ ሀብቶች በትክክል ጥቅም ላይ መዋላቸውንም ለማረጋገጥ ይችላል ።

ሐ/ የመንግሥትና የኢ.ት.ብ.ባ. ግንኙነት

በመንግሥትና በኢ.ት.ብ.ባ. መካከል ያለው ግንኙነት በገባአ2 ሥር የበለጠ የተጠናከረ ነው ። በገባአ1 ሥር በኢ.ት.ብ.ባ.ና በመንግሥት መካከል ያለው ግንኙነት በባንክና በአንድ ደምበኛ መካከል የሚኖር ዓይነት ሲሆን በገባአ2 ሥር ፤ ሀ/ የገንዘብ መረጋጋትንና የክፍያ ሚዛንን ለመጠበቅ ለ/ ኪሲራውን ለመሸፈን ለመንግሥት የፊናንስ አገልግሎት ለመስጠት እንዲቻል በመንግሥቱ የፊናንስ ፕላን ዝግጅት ውስጥ ንቁ ተሳትፎ ያደርጋል[69]

ሁለተኛም አዋጁ መንግሥት ከኢ.ት.ብ.ባ. በሶስቱም የቀጥታ ብድር ፣ የግምጃ ቤት ሠነዶች ፡ የመንግሥት ዕዳ ሠነዶች መንገድ የሚያገኘው ብድር የሚታሰብበትን መደብ ቋሚ እንዲሆን አድርጎታል ። ካሁን ወዲያ መደቡ በአለፈው የበጀት ዓመት የተሰበሰበው መደበኛ ገቢ ይሆናል ። በተጨማሪም መደበኛውን ገቢ ከብድሩ መጠን ጋር ያለውን ሚዛን ከፍ በማድረግ የቀጥታ ብድሩ ሩብ ፣ የግምጃ ቤት ሠነዶች ሲሶና የመንግሥት እቃ ሠነዶች ግማሽ ያህል እንዲሆን አድርጓል ። የመደቡ ለውጥ ፤ የሚዛኖቹ ከፍ ማለትና የወለዱ ጣሪያ በመቶ ሶስት (3%) እንዲሆን መወሰን ሁሉ መንግሥት ለሚያከናውናቸው ተግባሮች ለሚያስፈልጉት የፊናንስ አገልግሎቶች በቂ ገንዘብ እንዲያገኝ ለማስቻል ነው[70]።

ከኢ.ት.ብ.ባ. ወደ መንግሥት የሚተላለፈው ገንዘብ መጠን ከፍ ማለትም መንግሥቱ በኢኮኖሚው እንቅስቃሴ ውስጥ የሚጫወተውን ግንባር ቀደምሚናና ፣ ኃላፊነቱም ቢያንስ ቢያንስ ካሁኑ ሁኔታ ለመገመት እስከምንችልበት ጊዜ ድረስ ከገቢው በጣም የላቀ ወጪ እንዲደረግ የሚጠይቅ ከመሆኑ አንፃር ስናየው ተገቢ ይሆናል ።

አዋጁና የኅብረተሰቡ ግብ አለመጣጣም

የኢትዮጵያ አብዮት ዓላማ ኅብረተሰባዊነትን መገንባት መሆኑ በማያሻማ ሁኔታ የተገለጸ ሲሆን ለዚህም ማናቸውም ገንዘብ ነክ ድርጅቶች በአመቺ ሁኔታ በታለመው ግብ አቅጣጫ አገልግሎታቸውን ማበርከት እንዳለባቸው አሌ የማይባል ሐቅ ነው ። ዳሩ ግን 1976ቱ አዋጅ ይህንን መሠረታዊ ዓላማ የሚቃረኑ አንዳንድ ሀሳቦች ያዘለ ሲሆን ዋና የሆኑት ሁለቱ ከዚህ በታች ተገልጸዋል ።

ሀ/ <u>ነፃ ውድድር ስለመፍቀድ</u>

በኢትዮጵያ ብሔራዊ ባንክና በሌሎች ባንኮች የገንዘብ ድርጅቶች በተለይም በንግድ ባንኮች ያለውን ግንኙነት በሚመለከት ከአንድ በላይ በመሆናቸው በማይቃረን ውድድር ተግባራቸውን ያከናውናሉ በሚል ግምት ላይ የተመሠረተ ነው ። ሆኖም ግን በሶሻሊስት አገሮችና በሌሎችም የኅብረተሰባዊነት መርሖ የሚከተሉ አገሮች የባንኮች ይዞታ ልምድ አንድ ማዕከላዊ የሆነ ባንክና በርሱ ቁጥጥር ሥር ዘመናዊ የአሠራር ስልትን የሚከተሉ ሌሎች ባንኮች መኖራቸውን ሲያስተምረን በመካከላቸው ምንም ዓይነት ውድድር አለመኖሩን ያስረዳል ። በኢትዮጵያ የባንኮች ዕድገት ሁኔታ ባለው አንድ የንግድ ባንክ አንፃር ከላይ የተጠቀሰውን ግምት የመከተሉ አዝማሚያ ተስፋ አነስተኛ ይሆናል ። ይህ አባባል በዚህ በኩል ያለውን ዕድገት ይቃወማል ማለት ሣይሆን ሕጉ በዝምታ ነፃ ውድድርን የመፍቀዱ ጉዳይ ከተያዘው ዓላማ ጋር የማይጣጣም አለመሆኑን ለማሳየት ነው ።

ለ/ ሁለተኛውና ከፍተኛ አለመጣጣም መኖሩን የሚያሳየው በብሔራዊ ባንኩና በመንግሥት መካከል ያለውን ግንኙነት የሚመለከት ነው ። የሶሻሊስት ኢኮኖሚ በማዕከላዊ ፕላን ላይ የተመሠረተ በመሆኑ ያለው አከራካሪ ጉዳይ የታቀደው ፕላን ተግባሩን በሥራ ላይ ለማዋል የገንዘብ ምንጮች ለዚህ ዓላማ ተገዥ መሆን አለባቸው ወይስ ፕላኑን በሥራ ላይ ለማዋል በቅድሚያ ወሳኙ የገንዘቡ መገኘት ጉዳይ ነው የሚለው ጭብጥ ነው ።

በኢትዮጵያ ሁኔታ የንግድ ባንኩ ሌሎች ባንኮችና የገንዘብ ድርጅቶች በማዕከላዊ ባንክ ቁጥጥር ሥር በመሆናቸው የተነሳ የመንግሥት የገንዘብ ምንጭ ከነዚሁ ብቻ በሚቀርብለት ላይ የተወሰነ ስለሆነ ከላይ ከተነሳው ጭብጥ ሁለተኛው አቀራረብ የሚያዋጣ አይመስልም ።

<u>መ ደ ም ደ ሚ ያ</u>

ገባአ2 ምንም እንኳ ከአንቀጾቹ ብዙዎቹን ከቀደሙት ሕጎች የወረሰ ቢሆንም በአገሪቱ የገንዘብ ፖሊሲና በአመራሩ ከፍተኛ ለውጦች አድርጓል ።

የአገሪቱን የውስጥ የገንዘብ ፖሊሲ ለመጀመሪያ ጊዜ ከውጭ ኃይሎች ሸክምነት ወጥቶ ራሱን ችሎ እንዲቆም ፣ መንግሥት ሊጠቀምባቸው የሚችለውን የገንዘብ ሀብት መጠን ለመጨመርና የኢትዮጵያ ብሔራዊ ባንክ የአገሪቱን የገንዘብ ሥርዓት የመቆጣጠር ሥልጣን ከፍ ለማድረግ ችሏል ። ሆኖም ግን እነዚህ የታዩት መሻሻሎች የሚያኮሩ ቢሆኑም ባንኮችና ሌሎች የገንዘብ ድርጅቶች በወለድ ደረጃዎችና በውስን በብድር አሰጣጡም በኩል በደምበኞቻቸው አካባቢ ብቻ የተወሰኑ ናቸው ። እነዚህ ሥልጣኖች ከጠቅላላው የገንዘብ አወጣጥ ጋር ሲመዛዘኑ ከባንክ ውጭ ያለው ገንዘብ ዝቅተኛ ሆኖ ለሚታይባቸው አገሮች በቂ ሲሆኑ ሶስት አራተኛው የሚወጣው ገንዘብ ከባንኮች ውጪ በሆነበት ኢትዮጵያ ውስጥ ግን አጥጋቢ አይደሉም ። ይህንን ግዙፍ የተበተነ ሀብት ሰብስብ አድርጎ ሥራ ላይ ለማዋል የሚያስችሉ መንገዶችን የሚፈጥር ጠበቅ ያለ የገንዘብ ፖሊሲ አስፈላጊ ነው ። ይህ እስኪሆን ግን የኢት.(ብ)ባንክ የገንዘብ አወጣጥን የመቆጣጠር ችሎታ ያልተሟላ ሆኖ ይቆያል ።

የግርጌ ማስታወሻ

* ረዳት ፕሮፌሰርና የምርምር ተባባሪ ፣ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ

1. ስለባንክና ስለባንክ አገልግሎት ታሪክ ኢትዮጵያ ኦብዘርቨር ቅጽ 8 ቁ. 4 ይመልከቱ ፡
2. የገንዘብና የባንክ አዋጅ 1963 ዓ. ም. (እ. ኤ. አ) ?.ዋጅ ቁ. 206 ና የውጭ አገር ገንዘብ ምንዛሪ አዋጅ 1963 ዓ.ም. (እ. ኤ. አ.) አዋጅ ቁ. 211
3. የኢትዮጵያ ብሔራዊ ባንክ ቻርተር 1963 ዓ.ም. (እ. ኤ. አ.) ትዕዛዝ ቁ. 30
4. ቻርተሩና አዋጅ ቁ. 206 በየጊዜው የተሻሻሉ ስለሆነ በዚሁ ጽሑፍ ውስጥ የተጠቀምነው ለመ ጨረሻ ጊዜ በተሻሻሉት መሠረት ነው ።
5. ቻርተር አንቀጽ 8
6. ገባአ1 አንቀጽ 2
7. ቻርተር አንቀጽ 3
8. አንቀጽ 6
9. በአንቀጽ 2(5) (ሀ) ና (ለ) ሥር የተብራራ
10. አንቀጽ 9 (8)
11. አንቀጽ 9(7)
12. አንቀጽ 9(6)
13. ምዕራፍ 3 ከአንቀጽ 9— 14
14. ቻርተር አንቀጽ 9 እና ገባአ2 አንቀጽ 10 በቅደም ተከተሉ
15. ገባአ2 አንቀጽ 12(1) እና የቻርተሩን አንቀጽ 11(1) ፡ ገበአ2 አንቀፅ 12(2) እና የቻርተሩን አንቀጽ 12(2) ፤ ገባአ2 አንቀጽ 12 (3) (ሀ) እና (ለ) እና የቻርተሩን አንቀፅ 11 (3) (ሀ) እና (ለ) ን በቅደም ተከተል ይመለከቷል
16. የቻርተሩ ምዕራፍ አራት ከአንቀጽ 15—21
17. የገንዘብና የባንክ አዋጅ ማሻሻያ ድንጋጌ ቁ. 54/1969 (እ.ኤ.አ) (ከዚህ በታች ድንጋጌ ብለን የም ንጠራው)
18. አንቀጽ 13(3) ፤ (4) ፤ 7
19. ድንጋጌ አንቀጽ 2(ሀ) ና ገባአ ፤ አንቀጽ 29 እና 26(3)(ሀ)
21. ድንጋጌ አንቀጽ 2 (6)
22. አንቀጽ 26(3) (ለ) (3)
23. ድንጋጌ አንቀጽ 2(ሐ)
20. አንቀጽ 26(3)(ሀ)
24. አንቀጽ 26(3)(ሐ)
25. በምዕራፍ አራት ክፍል ሶስት ውስጥ የሚገኙትን አንቀጾች ያገናዝቡ
26. ገባአ 2 አንቀጽ 20—35 እና ገባአ 1 አንቀጽ 15—20
27. ገባአ 1 አንቀጽ 18ና ገባአ 2 አንቀጽ 33
28. ገባአ 1 አንቀጽ 13(5) እና ገባአ 2 አንቀጽ 26(3) (ለ) (2)
29. ገባአ 1 አንቀጽ 38(1) እና ገባአ 2 አንቀጽ 50
30. ገባአ 1 አንቀጽ 21—23 እና ገባአ 2 አንቀጽ 36—38
31. አንቀጽ 9(3)
32. አንቀጽ 37
33. አንቀጽ 49
34. ገባአ 1 አንቀጽ 3(1)
35. አንቀጽ 51
36. አንቀጽ 3(3)
37. አንቀጽ 52
38. ገባአ 1 አንቀጽ 8(1) ና ገባአ 2 አንቀጽ 60(1)
39. ገባአ 1 አንቀጽ 8(2)
40. አንቀጽ 60(1) ና (2)
41. አንቀጽ 61—67
42. አንቀጽ 69—74
43. አንቀጽ 68
44. ምንም እንኳ የባንክ ደብተሮችን በግል በምስጢር መያዝ ስለመቻሉ በ1943ቱ (እ. ኤ. አ.) የኢትዮ ጵያ ባንክ ቻርተር የተደነገገ ቢሆንም በገባአ 1 ግን ይህ አንቀጽ አልተጨመረም ነበር ።
45. የገባአ 2 ን (ችግሮች) እንከኖችና የገንዘብ ፖሊሲውን ውጤታማነት በሚመለከት በሌላ ሥራ ውስጥ የታተተበት ጉዳይ ስለሆነ እዚህ እንመለስበትም ፤ ለዚህም ከበፊቃዱ ደግፌ ሞነታሪ ፖሊሲ ፎር ዘ ሞብላይዝሽን ኤንድ ኢፊክቲቭ ዩቲሊዜሽን ኦፍ ፋይናንሻል ሪሶርስስ ገጽ 80—158 ያለውን ይመልከቱ

46. በ1945(እ. ኤ. አ) የወጣ የገንዘቦችና የሕግ ገንዘቦች አዋጅ አንቀጽ 3 (አዋጅ ቁ. 76)
47. አንቀጽ 4
48. እስከ 1949 ዓ. ም. (እ. ኤ. አ.) የውጭ አገር ገንዘብ ምንዛሪ ቁጥጥር አልነበረም ። የውጭ አገር ገንዘብ ምንዛሪ ማሻሻያ አዋጅ (የሕግ ክፍል ማስታወቂያ ቁ. 127) ፤ 1949 (እ.ኤ.አ.) የወጣውን ይመልከቱ
49. የ1949(እ. ኤ.አ.) የገንዘብ ምንዛሬ አዋጅ ማሻሻያ) የሕግ ክፍል ማስታወቂያ ቁጥር 127/1949
50. የ1950(እ.ኤ.አ) የገንዘቦችና የሕግ ገንዘቦች አዋጅ ማሻሻያ (አዋጅ 112/1950)
51. የገባእ 1 አንቀጽ 8(1)
52. አንቀጽ ሰባትና ስድሳን በተከታታይ ይመለከቷል ።
53. የኢት. ብ. ባ. በየሶስት ወሩ የሚወጣ መጽሔት (ኳርተር ሊቡለቲን) ቅጽ 6 ቁጥር 1 ፤ መጋቢት 1960 ።
54. አንቀጽ 2(9) እና 9(1) በተከታታይ
55. አንቀጽ 26(1) (ለ) ና አንቀጽ 26(3) (ሐ)
56. አንቀጽ 26(3(ለ) (4) ከላይ ከተጻፈው ሌላ
57. አንቀጽ 31
58. አንቀጽ 50 እና አንቀጽ 9(2) እንዲሁም የገባእ 2 አንቀጽ 34 በተከታታይ
59. የመጠባበቂያ ኃብት ግዴታና የገንዘብና ገንዘብ አከል ንብረቶች ሚዛን ሌላ መለስተኛ ዓላማቸው ባንኮችና ሌሎች የገንዘብ ድርጅቶች ኪሳራ ሲደርስባቸው ለደንበኞች የተጠራቀመ ሂሳብ ዋስትና በከፊል እንዲረጋገጥ ማድረግ ነው ።
60. አንቀጽ 33
61. ባሁኑ ጊዜ ለመጠባበቂያ የሚያስፈልገው ገንዘብ በተጠየቀ ጊዜ ለሚከፈሉ ሂሳቦች በመቶ አሥር (10)%፤ ለቁጠባ ሂሳቦችና ለተወሰነ ጊዜ ለሚቀመጡ ሂሳቦች በመቶ አምስት (5%) ነው ።
62. አንቀጽ 13(2) (ለ) ፣ 13(4) ፣ 13(5) 13(6) እና የገባእ 1 ን አንቀፅ 16 ከላይ ከተጠቀሱት የገባእ 2 አንቀፆች ጋራ ያስተያዩ
63. የገባእ 1 አንቀጽ 18(1) እና አንቀፅ 38 (1) በተከታታይ
64. አንቀጽ 33 ና 50
65. አንቀጽ 15—23
66. አንቀጽ 30—35
67. አንቀጽ 9(8)
68. አንቀጽ 9(7)
69. አንቀጽ 9(15) እና 26(2)
70. ከታህሣሥ ወር 1979 (እ. ኤ. አ.) የመንግሥት የአገር ውስጥ ዕዳ ብድር በጠቅላላው 1.2 ቢሊዮን ብር ሲሆን ከዚህ ውስጥ 26%ቀጥታ ብድር ፣ 24% የግምጃ ቤት ሰነዶች (የተሰፋ ሰነዶችን ጨምሮ) እና ቀሪው 50%በመንግሥት ዕዳ ሰነዶች መልክ ነው ። ለዚህም በየሶስት ወሩ ታትሞ የሚወጣውን የኢትዮጵያ ብሔራዊ ባንክ (ኳርተርሊ ቡለቲን) ቅጽ 6 ቁ. 1 መጋቢት 1980 (እ.ኤ.አ)ይመለ ከቷል

የተመረቱ ዕቃዎች ለሚያስከትሉት ጉዳት በኢትዮጵያ ሕግ መሠረት ያለው ኃላፊት*

በጆርጅ ክሽቺኖቪች**

መ ግ ቢ ያ

በሞያው የተለየ ዕውቀት ላላቸው የጉባኤው ተሳታፊዎች የቀረበው የዚህ ዘገባ ውስብስብነት ለነገሩ እንግዳ ለሆኑ አንባቢዎች ግር ሳይላቸው አይቀርም ። ለነዚሀ ሰዎች ጥቅም ሲባል ይህ መግቢያ ቀለል ባለ መንገድ የጽሑፉን ፍሬ ሀሳብ ለማቅረብ ይሞክራል ።

«የተመረቱ ዕቃዎች አላፊነት» ኢትዮጵያ አሁን ከተሰማራችበት ከኢኮኖሚ ዕድገት ጋር የተያያዘ አዲስና አወዛጋቢ የሕግ ጽንሰ —ሀሳብ ነው ። የኢንዱስትሪ መስፋፋት ብዙ ጥቅም ያስገኛል ፤ ሆኖም ጠቃሚ የሆኑት ውጤቶች (ለምሳሌ ሞተር ተሽከርካሪ ወይም መድኃኒቶችን የመሳሰሉት) ከሚያስከትሉት አደጋ ተነጥለው አይታዩም ። በአስተዳደር ሕግ ከሚወሰኑት ሁኔታዎች አንዱ የዕቃዎችን አሠራር የንግድ ፈቃድ አሰጣጥ ሁኔታን አስቀድሞ በመቆጣጠር ለሕዝብ ገበያ ላይ የሚውሉ ዕቃዎች ተገቢውን ደረጃ ያሚሉ መሆናቸውን ማረጋገጥ ነው ። በአንፃሩ ደግሞ በፍትሐብሔር ሕግ ከሚወሰኑት ሁኔታዎች አንዱ (ዋናው ጉዳያችን) እነዚህ የአስተዳደር ጥንቃቄዎች ቢኖሩም አንድ ሰው ዕቃውን በተገቢው መንገድ ሲጠቀምበት ጉዳት ቢደርስበት በዚህ ጽሑፍ ውስጥ ዘግየት ብለው የተገለጹት ሁኔታዎች ተሟልተው ሲገኙ ፤ የተጐዳው ሰው በዕቃ ሠሪው መካሱን ማረጋገጥ ነው ። ይህን በሚመለከት በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 2085 ለዕቃዎች አላፊነት የተደነገገው ሕግ እንዲኖረው የታለመው ከፍተኛ ሚና እንደሚከተለው ሊብራራ ይችላል ።

1. በተበላሸ የቆርቆሮ ምግብ ጉዳት የደረሰበት ተጠቃሚ ባልተለመደው አሠራር የቆርቆሮውን ምግብ በቀጥታ ከሠሪው የገዛው ሲሆን ሠሪውን በውል (ቁ.2287 እና ተከታዮቹ ቁጥሮች) ሊከሰው ይችላል ።

2. የዚሀ ዓይነቱ ቀጥተኛ መገበያየት ከሌለ ተጠቃሚው ሠሪውን ከውል ውጭ በሚደርስ አላፊነት ሊከሰው ይችላል ። ይኸውም ፤

   ሀ. እቃ ሠሪው በዕቃው አሠራር ላይ ጥፋት መፈጸሙን ሊያስረዳ ከቻለ (ቁ.2028 እና ተከታዮቹ ቁጥሮች) ባልተለመደው ሁኔታ ፤ ወይም

   ለ. ጉዳቱ የደረሰበት የተበላሸውን ዕቃ (የቆርቆሮ ምግብ) በተገቢው መንገድ ሲጠቀምበት (ሲመገበው) መሆኑን ሲያስረዳ ብቻ በተለመደው ሁኔታ ። ይህ ዘገባ የሚመለከተው በቁጥር 2085 የተደነገገውን (አንዳንድ ሁኔታዎች ታክለውበት) መፍትሔ ነው ። ይህም መፍትሄ በዘገባው መደምደሚያ ላይ ተተችቷል ።

በዚህ መጽሔት ውስጥ ዘገባው አንዳንድ ለውጦች ተደርገውበት ቀርቧል ። ክፍል1 መግቢያ ሲሆን በቅድሚያ ለተመረቱ ዕቃዎች አላፊነት የተደነገገውን ድን ጋጌ እንዳለ ካስቀመጠ በኋላ ጽንሰ ኃሳቡን በማስተዋወቅ ላይ ያተኩራል ። ከዚህ ቀጥሎ በተመረቱ ዕቃዎች አላፊነት ላይ ለሚቀርብ ክስ መሟላት ስለአለባቸው መሠረታዊ (የአዎንታና የአሉታ) ሁኔታዎች በክፍል 2 ተተንትነዋል ። ክፍል 3 ተዘሏል ። በፊት ክፍል 4 የነበረውና አሁን ክፍል 3 የተባለው የጽሑፉን መደምደሚያ የያዘ ሆኖ የተመረቱ ዕቃዎች ኃላፊነትን በሚመለከት በውጭ አገር ስላለው አዝማሚያና በኢትዮጵያም ይዘቱ ምን መሆን እንዳለበት የሚጠ ቁም ሀሳብ ተጨምሮበታል ።

በአሜሪካ የፍርድ ውሳኔ ሕግ ላይ የተመሠረተው የአካዳሚው ቃለ ጉባኤ ተቀባይ (የፕሮፌሰር ደብልዩ ግሬይ) ንድፈ—መጠይቅ ከኢትዮጵያ የሕግ ሥር ዓት ጋር አይጣጣምም ፤ ሆኖም ምንም እንኳ ንድፈ መጠይቁን አጥብቄ ባልከ ተለውም በዘገባው ውስጥ አንዳንድ ድግግሞች ሊወገዱ አልቻሉም ። ይህ መግ ቢያ ፤ ማከያውና ተቀጽላው የተጨመሩት በ1980 ዓ.ም. ነው ።

ክፍል 1

መ ግ ቢ ያ

(1) በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 2085 መሠረት የተመረቱ ዕቃዎች አላፊነት የተሠሩ ዕቃዎች ፤

(1) ትርፍ ለማግኘት ሲል ዕቃዎችን የሚሠራና እነዚሁኑ ለሕዝብ (በተ ዘዋዋሪ)[1] የሚያቀርብ ሰው በዕቃዎቹ በሚገባ ሲጠቀምባቸው በሌላ ሰው ላይ ጉዳት ያደረሱ እንደሆን አላፊ ነው ።

(2) ቢሆንም ለጉዳቱ ምክንያት የሆነው የዕቃው ጉድለት በልማዳዊ ምር መራ ሊታወቅ ይችል የነበረ ከሆነ አላፊነት የለም ።

(2) መንደርደሪያ መመሪያዎች[2]

በቁጥር 2085 የተሰጠው አጥፊ ሳይከን አላፊ ስለመሆን (የጉዳት) መመዘኛ «ድብልቅ» እንለዋለን ፤ ምክንያቱም መገምገሚያው ሁለቱንም የመመዘኛ ዘዴዎች ማለትም የ «ዕቃውን ዓይነት» እና የ «ሥራውን ዓይነት» የሚመለከት በመሆኑ ነው ።

ለጉዳቱ ምክንያት የሆነው ነገር የተሠራ ማለትም ሰው ሠራሽ መሆን አለበት (ተፈጥሮ የለገሰውና በሰው የተሰበሰበ ብቻ መሆን የለበትም) ።

ተከሳሹ በማምረት ሥራው የሚሠማራው ትርፍ[3] ለማግኘት ዕቃውን እየ ሠራ ለሕዝብ[4] ማቅረብ ሲኖርበት ከሳሹ ደግሞ ዕቃውን የሚገዛው በተገቢው መንገድ በዕቃው ለመጠቀም መሆን ይኖርበታል ። ስለዚህ ቀደም ሲል በተጠቀ ሱት (አጥፊ ሳይኮን አላፊ ስለመሆን) ጉዳዮች አላፊነት የሚኖርበት የተመረተው ዕቃ «ባለቤት» ወይም «ጠባቂ» ሳይሆን የተመረተውን ዕቃ ሠርቶ «ባለቤትነቱን» ወይም «ጠባቂነቱን» ያስተላለፈው አምራቹ ነው ። ይህ ጐጂ ነገር የተፈጥሮ ውጤት የሆነው እንስሳ ሊሆን አይችልም ፤ ነገር ግን በሰው የሚሠራው ሕንፃ[5]

ወይም መኪና ሊሆን ይችላል ። በርግጥ በተገቢው መንገድ ግልጋሎት ላይ የዋለ ሞተር ተሽከርካሪ ሊታይ ከማይችል ከመሪው የአሠራር ጉድለት የተነሳ በሰው ላይ ለደረሰው ጉዳት አላፊ የተደረገ ባለቤት ፤ በተራው ከሞተር ተሽከርካሪው ሠሪ ካሳ ሊጠይቅ ይችላል ።

የሠሪው ዕቃውን በመጨረሻ ለሚገለገሉበት (ማለትም ለተጠቃሚዎች) «ጥብቅ» አላፊነት በሮማውያን የሕግ ሥርዓቶች የታወቀ አይመስልም ። በኮመን ሎው ደግሞ ሩቅ ከሆነውና አሁንም ሥሩ «ንዝህላልነትን ከሚጨምረው» የእንግሊዙ «የደኖግና የስቴቨንስን» ጉዳይ (1932 ዓ.ም.)[6] ላይ ከተሰጠው ውሳኔ ጋር የተያያዘ ይመስላል ። ምንም እንኳን ክልሉ (ምንና ምን ዕቃዎች ?) እና ሕጋዊ መሠረቱ አሁንም አከራካሪ ቢሆንም ፤ የሠሪው ለዕቃው የመጨረሻ ተጠቃሚዎች አላፊነት «ጥብቅ» መሆን ግልጽ እየሆነ የሄደው በአሜሪካ ብቻ ነው ። የተለመደው «መከራከሪያ» ለመጨረሻው ተጠቃሚ «ከዕቃው ጋር አብሮ የሚሄድ» (በጠመዝማዛ የሕግ አተረጓጐም) የሥሩ ውላዊ «የሽያጭ መድን» ነው የሚለው ነው[7]።

ይኸንን አመለካከት ፕሮሰር የተባሉ ምሁር «የተድበሰበሰ የውል ሽፋን ሳያስፈልግ መጀመሪያውኑ የተደነገገ ከውል ውጭ አላፊነት አለ ቢባል በጣም ይቀል ነበር»[8] በማለት ያወግዙታል ። ይህ በትክክል የኢትዮጵያው ሕግ አውጭ የተከተለው አቋም ነው ። («የክልል» መለኪያውም እንደዚሁ ቀላል ነው) ።

(1) ምንም እንኳ ... ... ቁጥር 2085 (2) ከቁጥር 2293 (2) ጋር ተመሳሳይ ቢሆንም (የጉድለቶች «መገኘት መቻል») በቁጥር 2085 ሥር የተጻፈው የኛ የውል ውጭ ግዴታ ድንጋጌ ራሱን የቻለና ከውል ውጭ መፍትሔዎች ጋርም የማይጣጣም ነው[9]። ልብ—ወለድ ምክንያቶች አያሹንም ።

(2) የቁጥር 2085 ክልል እስከምን ድረስ ነው? በዚህ ቁጥር ሥር ይሸፈናሉ ተብለው የታሰቡት የትኞቹ ሰው—ሠራሽ ዕቃዎች ናቸው? መልሱ ግልጽ ነው ። በቁጥር 2085 ውስጥ ሁሉም ተሸፍነዋል ። በዚህ ረገድ[10] ማናቸውም በአሜሪካ የተደረጉ አከራካሪና ግልጽ ያልሆኑ ልዩነቶች በኛ ሕግ ውስጥ የሉም ። ሰው ሠራሽ ዕቃ (የተሠራ ዕቃ) የሚባለው ማንኛውም በሰው የተሠራ ፤ የተለወጠ ፤ ወይም የተዘጋጀ (ለምሳሌ የተቀቀሉ ወይም ሳይበላሹ እንዲቆዩ ተደርገው የተሠሩ ምግቦች)ነው ።

3. የርዕሱ ክልል

«ለተመረቱ ዕቃዎች አላፊነት» የሚለው ጽንሰ—ሀሳብ የተጀመረው በአሜሪካ ነው ። ይህ የመጀመሪያው ሐረግ ራሱ በቅጡ ሳይተረጐምና ወሰኑ ሳይታወቅ እቻ የኢትዮጵያ ቃል ሊፈለግለት አይችልም ። የሚከተለው ዐረፍተ ነገር ተገቢ ከሆነ ይህም ደግሞ በተራው የማይቻል ነው ።

> «ለተመረቱ ዕቃዎች አላፊነት» የሚለው የአሜሪካን አነጋገር የውል ውጭን ወይም የውልን አንድ ክፍል ይመልከት ወይም ራሱን የቻለ ልዩ አስተሳሰብ ይሁን ወይም ምናልባትም ሰስቱንም ያጠቃል ሙሉ በሙሉ እርግጠኛ አይደለሁም[11]።

ስለዚህም እቻ የውጭ ቃል ካለ መፈለጉን ለሌሎች ትተን በቀላሉ ሊረጋገጥ ከሚችለው ከኢትዮጵያ ለተሠሩ ዕቃዎች (ማለትም የተመረቱ) አላፊነት[12] ትርጉም መጀመር ይኖርብናል ። በኢትዮጵያ ሕግ ሥርዓት ለተመረቱ ዕቃዎች አላፊነት በውልም ሆነ በጥፋት ላይ አይመሠረትም ።

ሀ. ለተመረቱ ዕቃዎች አላፊነት ከውል ውጭ የሚመነጭ ግዴታ ነው ። ሊነሳም የሚችለው ከውል ውጭ አላፊነት ሕግ ብቻ ነው (ቁ.2088) ። ውላዊ «የጥራት ዋስትናን ያለማክበር» አላፊነቶች ፤

1. በተለዩ የውል ሕግ ደንቦች ይተዳደራሉ (ቁ.2287 እና ተከታዮቹ ቁጥሮች) ፤

2. ሰው ሠራሽ ዕቃዎችን ሳይሆን በሰው ያልተሠሩትንም ዕቃዎች ይመለከታሉ (ከዚህ በኋላ ዕቃዎች «የተሠሩ» (ሰው—ሠራሽ) ዕቃዎች በሚለው ጠባብ ስሚታቸው ይወሰዳሉ) ።

ለ. በውል ውጭ አላፊነት ሕግ ውስጥ ለዕቃዎች አላፊነት የተጻፈው ድን ጋጌ በጥፋት ላይ ያልተመሠረተ አላፊነትን በሚመለከተው ክፍል እንደመሆኑ የጥብቅ አላፊነት አካል ነው ። በሥሪው «ጥፋት» ላይ የተመሠረተ አላፊነት ለ «ዕቃዎች (የተሠሩ ዕቃዎች) አላፊነት» ሊባል አይቻልም[13]። በነገራችን ላይ ፤ የእኛ የዕቃዎች አላፊነት ድን ጋጌ (ቁ. 2085)[14] የሚመጣው ጥብቅ አላፊነትን በሚመለከተው ክፍል ውስጥ አደገኛ ሥራዎችን ፤ እንስሶችን ፤ ሕንጻዎችን ፤ መኪና ዎችን ፤ ሞተር ተሽከርካሪዎችን (ከቁጥር 2069 እስከ ቁጥር 2084) ከሚመለከቱት ድንጋጌዎች ቀጥሎ ሲሆን በሁሉም ሁኔታዎች ላይ ተፈጻሚነት ካላቸው ድንጋጌዎች ግን ይቀድማል ። እነዚህ በሁሉም ሁኔታዎች ላይ ተፈጻሚነት ያላቸው ድነጋጌዎች «የተጐጅውን ጥፋ ተኝነት» (ቁ. 2086) ፤ ወይም «ውላዊ ግንኙነትን» (ቁ.2088) ፤ ወይም «ጥቅም የሌለው ግንኙነትን» (ቁ. 2089)[15,16] ከሚመለከቱት መከላከያዎች በስተቀር ማናቸውም ለጥብቅ አላፊነት አጠቃላይ መከ ላከያ ይሆናሉ ተብለው የሚቀርቡት መከላከያዎች የላይኞቹን ድንጋ ጌዎች ተፈጻሚነት እንዳያቃውሱ ያግዳቸዋል ።

4. ክሳ የሚጠይቅ ማነው? ከማን ላይ?

በዕቃዎች አላፊነት የክሳ ጥያቄዎች ሊነሱ የሚችሉት በዕቃው ተጠቃሚ (ከሳሽ) እና በዕቃ ሠሪው (ተከሳሽ)[17] መካከል ብቻ ነው ።
«ተጠቃሚ» የሚለው ቃል «ተገልጋይን» ማለትም በዕቃው «የሚገለገለውን» ሰው (ለምሳሌ የተዘጋጀውን ምግብ የሚበላን) ይጨምራል ። ለተመረቱ ዕቃዎች አላፊነትን ከሠሪው ጋራ ባደረጉት ውል ምክንያት «ከዕቃው ጋር ተገናኝተው» የዕቃው ተጠቃሚ የሆኑት ሰዎች « ሊያነሱት አይችሉም » (ቁ. 2088)[18]። ሌሎች ተጠቃሚዎች) ግን (ለምሳሌ የገዥ ገዥዎች ፤ የተከራይ ተከራዮች ባለፈቃዶች ፤ ተጋባዦች ለተመረቱ ዕቃዎች አላፊነት ድንጋጌን ሊያነሱ ይችላሉ ። ነገር ግን በዕቃው እንዲጠቀም ያልተፈቀደለት ተጠቃሚ

በዕቃ ሠሪው ላይ የሚያቀርበው ክስ «የተጐጂው ጥፋት» በሚለው መከላከያ (ቁ.2086) ውድቅ ሊሆን ይችላል ።

5. ካሳ የሚያስገኙት ምን ዓይነት ጉዳቶች ናቸው?

በቁ. 2085 መሠረት ለዕቃዎች አላፊነት ሲመጣ ከዕቃው የተለመደ አጠቃቀም ለመጣ ለማንኛውም ጉዳት (በሰውም ሆነ በንብረት ላይ ለሚደርስ) ተገቢው ካሳ ይኖራል ።
እንግዲህ በዕቃዎች አላፊነት ላይ የሚቀርብ ክስን ሊደግፍም ሆነ ሊያስቀር የሚችል የጉዳቱ ዓይነት ሳይሆን መነሾው (ከዕቃው የተለመደ አጠቃቀም የመጣ መሆኑና አለመሆኑ) ነው[19]።

6. የዕቃዎች አላፊነት አከፋፈል

በኢትዮጵያ የሕግ ሥርዓት ፤ ለዕቃዎች አላፊነት ፤

(ሀ) የ1960ው የፍትሐ ብሔር ሕግ ስለግዴታዎች የሚደነግገው መጸሐፍ ክፍል ነው ፤

(ለ) በግዴታዎች ሕግም ውስጥ ከውል ውጭ አላፊነት ላይ የተመሠረተ ነው ፤

(ሐ) ከውል ውጭ አላፊነት ሕግም ውስጥ በጥብቅ አላፊነት ላይ የተመሠረተ ነው ፤

(መ) በጥብቅ አላፊነት ክፍልም ውስጥ በልዩ ለዕቃዎች አላፊነት ድንጋጌ ውስጥ (ቁ. 2085) ተገልጿል ።

ለዕቃዎች አላፊነትን በሚመለከት (ለ) ፤ (ሐ) እና (መ) ክፍሎች በቅደም ተከተል ከሌሎች ሁኔታዎች መካከል — የሚከተሉትን ውጤቶች ያስከትላሉ ።

(ለ) የውል ሕግ «የጥራት ዋስትና» ጽንሰ—ሀሳብ ለዕቃዎች አላፊነት አግባብ የለውም ። በሌላ በኩል ደግሞ ስለ ካሳ[20] እና ስለካሳ ክስ አቀራረብ የሚያወሱት የውል ውጭ ሕጐች በሁሉም ዓይነት የውል ውጭ ግዴታዎች ላይ ተፈጻሚነት አላቸው ፤ እና ስለዚህም ለዕቃዎች አላፊነትም ያገለግላሉ ፤

(ሐ) ለዕቃዎች አላፊነት የተከሳሹ «ጥፋት» አግባብ የለውም ፤

(መ) ከላይ በ3. ሉ. ሥር የተጠቀሱት ለሁሉም ጥብቅ አላፊነት ክፍሎች ተፈጻሚነት ያላቸው ሕጐች (መከላከያዎችን በሚመለከት) ለዕቃዎች አላፊነትም ያገለግላሉ (ቢሆንም የግርጌ ማስታወሻ 15ን ይመለከቷል) ።

ክ ፍ ል 2[21]

በዕቃዎች አላፊነት ላይ ክስ ለማቅረብ መሟላት ያለባቸው ሁኔታዎች

(ሀ) የአዎንታ አስፈላጊ ሁኔታዎች

ስለዕቃዎች አላፊነት የተጻፈው የቁ.2085 ድንጋጌ ንዑስ ቁጥር (1) የሚከተለው ነው ፤

> «ትርፍ ለማግኘት ሲል ዕቃዎችን የሚሠራና እነዚሁኑ ዕቃዎች ለሕዝብ (በተዘዋዋሪ) የሚያቀርብ ሰው በዕቃዎቹ በሚገባ ሲጠቀምባቸው በሌላው ላይ ጉዳት ያደረሱ እንደሆነ አላፊ ነው»[22]

ከዚህ ንዑስ ቁጥር እና ቀደም ሲል ከተሰጡት ትንታኔዎች አንጻር ሲታዩ ለዕቃዎች አላፊነት የሚቀርብ ክስ የአዎንታ አስፈላጊ ሁኔታዎች (ለአሉታ አስፈላጊ ሁኔታዎች እታች ለ ን ይመልከቱ) እንደሚከተለው ይብራራሉ ፤

(1) ይገባኛል ባዩ ጉዳት ደርሶበት መሆን አለበት ፤

(2) ጉዳቱ ከዕቃ (ከ «ተሠራ» ዕቃ ፤ ማለትም በሰው የተሠራ ፤ የተለወጠ ወይም የተዘጋጀ) ተገቢ አጠቃቀም የመጣ መሆን አለበት ፤

(3) ለዕቃዎች አላፊነትን ማንሳት የሚችል የዕቃው ተጠቃሚ ብቻ ነው «ተጠቃሚ ያልሆነ» ሰው ክስ በዕቃዎች አላፊነት ላይ ሊመሠርት አይችልም ፤ ነገር ግን የፈጸመው «ጥፋት» ካለ በሠሪው ላይ ሊመሠርት ይችላል[23]።

(4) ክሱ መቅረብ ያለበት በዕቃ ሠሪው (ሠሪ ፤ ለዋጭ ፤ አዘጋጅ) ላይ መሆን አለበት ፤

(5) የዕቃ ሠሪው ሥራም ዕቃውን ለሕዝብ አቅርቦ ትርፍ ለማግኘት መሆን አለበት ።

(1) ፤ (3)፤ (4) እና (5) ነጥቦችን በሚመለከት በመጠኑም ቢሆን አሳማኝ ማብራሪያ ሊቀርብባቸው ሲችል ፤ አስፈላጊ በሆነው በነጥብ (2) ጉዳዩ የተለየ ነው ። ይህ ነጥብ በውስጠ ታዋቂ (ከ ... የመጣ) አስቸጋሪ የሆነውን ምክንያታዊ ግንኙነትን ይመለከታል ። ለጉዳቱ ምክንያት የሆነው ምንድን ነው? የተፈለገው የዕቃ ተገቢ አጠቃቀም በሌላ ዕቃ ምክንያትነት ጉዳት አድርሶ ሊሆን ይችላል ። ትርጉም የለሽ ውጤት ላይ ከመድረስ ይልቅ ራሱ በጥቅም ላይ የዋለው ዕቃ የጉዳቱ ዋነኛ ምክንያት መሆን አለበት ማለቱ የሚሻል ይመስላል ።

ይህ እንዲህ ከሆነ ፤ ዕቃው ነው ወይስ በዕቃው ያለ «ጉድለት»? ለመሆኑ በንዑስ ቁጥር (2) ሥር (እታች በ ለ.1 ሥር እንደተተነተነው) የጉድለቱ ምክንያት ሊደረስበት አለመቻሉ «የአሉታ»አስፈላጊ ሁኔታን ይመሠርታል ከሚለው እውነታ በመነሳት የ«ጉድለት» የ«አዎንታ» አስፈላጊ ሁኔታ አለ ለማለት ያስችላል ወይ? መልሱ አዎን ከሆነ (ግን ያጠራጥራል) «ጉድለት» ምንድነው? መልሱ አይደለም ከሆነ (በግልጽ) «ተገቢ» አጠቃቀም እንዴት መተርጐም ይገባዋል?

በርግጥ « ... በዕቃዎቹ በሚገባ ሲጠቀምባቸው በሌላ ሰው ላይ ጉዳት ያደረሱ እንደሆነ አላፊ ነው» የሚለው ቀላል መሳይ ምንባብ ከሚፈታው ይልቅ የበለጠ ችግ

ር ይፈጥራል ። ዳኞቻችን ፣ ከነዚሁም ጥቂቶች አሁንም መደበኛ የሕግ ትምህርት የሌላቸው ፣ እነዚህን ችግሮች በማይለዋወጥ መንገድ መፍታት ያዳግታቸዋል ። ከዚህ ምንባብ የሚመነጩት አጠራጣሪ ሁኔታዎች ምናልባት ቢኖሩም በግልግል ወይም በፍርድ ውሳኔዎች ፣ (የኋለኞቹ ሪፖርትም አልቀረበባቸው አልተመዘገቡምም) ግልጽ በሆነ አተረጓጎም አልተወገዱም ። በወሬ ወሬ በመስማት የተወሰነ ዕውቀት ካለን አልፎ አልፎ ከሚያጋጥሙ ጉዳዮች እንደምንረዳው የዕቃዎች አላፊነትን በማስመርኮዝ የይገባናል ጥያቄ አቅራቢዎች ምንም እንኳን እላይ በተጠቀሰው ምንባብ የማይገደዱ ቢሆንም በዕቃዎቹ ውስጥ ያሉትን «ጉድለቶች» ለምሳሌ የሞተር ተሽከርካሪን የተንቀሳቃሽ መሣሪያን «የአሠራር» ጉድለት («ከአካሉ» ይልቅ)[24] ለማሳየት የሚጣጣሩ ይመስላል ። በሌላ በኩል ደግሞ ተቃራኒ ማስረጃ እስካልቀረበ ድረስ ዕቃውን «በተገቢው» መንገድ መጠቀማቸው እንዲገመትላቸው በስህተት ያስባሉ ። ውጤቱም የተዘበራረቀና ዋጋ ቢስ መሆኑ የማይቀር ነው ። ምክንያቱም

(ሀ) በፍርድ ቤቶች ላይ እምነት ስላልሰፈነ (ምክንያቶቹን እላይ ይመለከቷል) ፤

(ለ) በዕቃዎች አላፊነት ላይ የይገባናል ጥያቄ ለማቅረብ አግባብ ይኖራቸዋል የሚባሉ ሰዎች ያልነቁና መብታቸውን የማያውቁ ስለሆኑ ፤

(ሐ) በአገር ውስጥ በጥቅም ላይ የሚውሉት ብዙዎቹ አስፈላጊ የሆኑ ዘመናዊ ዕቃዎች የሚሠሩት ፣ በመሠረቱ የልዩ ልዩ አገሮች ሕጎችን ተፈጻሚነት የሚያስተዳድር (ኮንፍሊክት ኦፍ ሎውስ) ሕግ ከሌላት ፣ ከኢትዮጵያ ጋር ስለ ፍርድ አፈጻጸም ስምምነት በሌላቸው የውጭ አገሮች ስለሆነ ።

ለዕቃዎች አላፊነትን በሚመለከት ረገድ የሚቀርቡ ክሶች እጅግ ጥቂት ከመሆናቸውም በላይ ቢቀርቡም እንኳ ከፍርድ ቤት ውጭ «በርትዓዊ» ስምምነት ፍጻሜ የማግኘትን አዝማሚያ የሚያሳዩ ናቸው ። በዕቃዎች አላፊነት ላይ የሚቀርበውን ክስ ለመወሰን የሚያስችሉትን መገምገሚያዎች ለማዳበር በፍርድ ቤቶች ላይ ግፊት የለም ። በመሆኑም እነዚህ ግልጽ ያልሆኑ መገምገሚያዎች በጨቅላነት ደረጃ ቀርተዋል ።

ለ. የአሉታ አስፈላጊ ሁኔታዎች

ለዕቃዎች አላፊነት ክስ ለማቅረብ ፤ የአዎንታ አስፈላጊ ሁኔታዎች ከተሟሉም በኋላ ፤ ተፈጻሚነት የሚኖራቸውን አንዳንድ ለመከላከያ የሚጠቅሙ የሕግ ድንጋጌዎችን በማንሳት የቀረበውን ክስ ውድቅ ማድረግ ይቻላል ። የነዚህ ድንጋጌዎች ተፈጻሚነት ማጣት ለዕቃዎች አላፊነት ለሚቀርበው ክስ የአሉታ አስፈላጊ ሁኔታዎችን ይመሠርታል ።
እነዚህ ድንጋጌዎች እታች (1 ፤ 2 ፤ 3) ተጠኑዋል ።

1. ለዕቃዎች አላፊነት ተፈፃሚነት ካላቸው ከሶስቱ የመከላከያ ድንጋጌዎች[25] መካከል አንደኛው ብቻ ልዩ ነው ፤ እሱም በቁ. 2085 ንዑስ ቁጥር (2) ውስጥ ይገኛል ። ይህ ንዑስ ቁጥር እንደሚከተለው ይነበባል ፤ «እጥቅም ላይ የዋለው ዕቃ በልማድ እንደሚደረገው ተመርምሮ

ቢሆን ኖሮ ጉዳቱን ያመጣው ጉድለት ሊታወቅ ይችል ከነበረ አላፊነት የለም ። »

እንግዲህ

(ሀ) ግልጽ የሆነ የዕቃውን የውስጥ ወይም የአካል «ጉድለት» የማመልከት ፤
(ለ) ለጉዳቱ «ምክንያት» የሆነውም ይኸው ጉድለት መሆኑን የማሳየት ፤ እና
(ሐ) አጥቅም ላይ የዋለው ዕቃ በልማድ እንደሚደረገው ተመርምሮ ቢሆን ኖሮ ሊታወቅ ይችል እንደነበረ የማስረዳት ግዴታ የተከሳሹ ነው ።

እነዚህ ለመከላከያ አስፈላጊ የሆኑ ነገሮች በክስ የተሞከሩ አይመስልም ። ሶስተኛው ተፈላጊ ነገር (የጉድለቱ ለመገኘት መቻል) በሽያጭ መድን ውስጥ ተፈጻሚነት ካለው የውል ሕግ ከሆነው ከቁ. 2293 (2) የተወሰደ ነው ።

2. የቁ. 2088 የመከላከያ ድንጋጌ የሚያገለግለው ለዕቃዎች አላፊነት ብቻ ሳይሆን ለሌሎቹ ጥብቅ የውል ውጭ አላፊነቶችም ስለሆነ አጠቃላይ ነው ። ይገባኛል ባዩ[27] ከተከሳሹ ጋራ በተደረገ ውል (ለምሳሌ የሽያጭ)[28] ምክንያት ከዕቃው ጋራ ግንኙነት አለው ብሎ ለማሳየት ፤ ግዴታው የተከሳሹ ነው ።

3. የቁ. 2086 የመከላከያ ድንጋጌ የሚያገለግለው ለዕቃዎች አላፊነት ብቻ ሳይሆን ለሌሎች የጥብቅ አላፊነቶችም ስለሆነ አጠቃላይ ነው[29]።

ይገባኛል ባዩ በራሱ ጥፋት ብቻ መጐዳቱን የማስረዳት ግዴታው የተከሳሹ ነው(እታች ለ ን ይመለከቷል ።) ይህን በሚመለከት የሚቀጥሉት ገለፃዎች አግባብ አላቸው

ሀ. በቁ. 2086 ንዑስ ቀጥር (1) መሠረት ለዕቃዎች አላፊነትንም ለሚጨምሩት ለጥብቅ የውል ውጭ አላፊነቶች ፤ ተከሳሹ ጥፋተኛ ያለመሆኑን ፤ ወይምየሶስተኛ ወገን ጥፋት መሆኑን ፤ ወይም ከአቅሙ በላይ የሆነ ኃይል [30]መኖሩን ፤ ወይም «የጉዳቱ ምክንያት አለመታወቁን» ለማስረዳት ማናቸውንም መከላከያዎች ከማንሳት በግልጽ ተከልክሏል ። እነኝህ ክልከላዎች የሚከተሉትን አስተያየቶች ይጠይቃሉ ፤

(1) ራሱ የጥብቅ አላፊነት ክፍል ርዕስ «ያለጥፋት አላፊነት» ማለትም በጥፋት ላይ ያልተመሠረተ ስለሚል «ጥፋት የለብኝም» በሚለው መከላከያ ላይ የተደረገው ክልከላ ትርፍ ነው ።

(2) «የጉዳቱ ምክንያት አይታወቅም» በሚለው መከላከያ ላይ የተደረገው ክልከላ ትርጉም የለውም[31]። ለሁሉም ጥብቅ ከውል ውጭ አላፊነት ክሶች የአዎንታ አስፈላጊ ሁኔታዎች ምክንያትን[32] ስለሚጨምሩ የጉዳቱ ምክንያት አይታወቅም የሚል ክርክር «በመከላከያ» ደረጃ ፈጽሞ እንዳይነሳ ያግዱታል ። ይህ እንግዲህ የተጠቀሰው ከተፈላጊው «የዕቃው ተገቢ አጠቃቀም» ይልቅ ራቅ ያለ[33] ምክንያት አለማግኘት ማለቱ ይሆናል ተብሎ በዘፈቀደ ካልተወሰደ ነው ።

(3) በኢትዮጵያ የጥብቅ ከውል ውጭ አላፊነት ሕግ ውስጥ የሶስተኛ ወገን ጥፋት እና «ከአቅም በላይ የሆነ ኃይል» በሚሉት መከላከያዎች ላይ

የተደረገው ክልከላ ለአሠራር አመቺ ነው ። የኢንሹራንስን የክፍያ ዋጋ እጅግም ሳይጨምር ክርክርን ያቀላል ።
በተለይም ደግሞ ዕቃውን የሠራው ተከሳሽ ኢትዮጵያዊ ሲሆን ወይም «ከአቅም በላይ የሆነ ኃይል» የሚሉትን መከላከያዎች በይገባኛል ባይ ላይ በመቃወሚያነት ማንሳት አይችልም ።

ለ. በቁ 2086 ንዑስ ቀጥር (2) መሠረት በይገባኛል ባዩ ላይ የደረሰው ጉዳት በይገባኛል ባዩ ጥፋት[34] «ብቻ» መሆኑን ካስረዳ ሙሉ በሙሉ ከጥብቅ አላፊነት ነፃ ነው ። በነገራችን ላይ ፤ እላይ በ(2) ሥር በተሰጡት መሰል ምክንያቶች መሠረት «ብቻ» የሚለው ተውሳከ ግሥ የሚያመለክተው የሌሎችን ምክንያቶች አለመኖር ሳይሆን ሌሎች የጥፋት ግንኙነቶችን[35] ካልሆነ ትርጉም አይኖረውም ። በዕቃዎች አላፊነት ላይ ባለው ተፈጻሚነት «የይገባኛል ባዩ ጥፋት» መከላከያ እታች እንደተገለጸው ምናልባትም በአብዛኞቹ ጉዳዮች ላይ አስፈላጊ አይደለም ።

በመሠረቱ በዕቃዎች አላፊነት ይገባናል ባዮች የሚፈጽሙአቸው ጥፋቶች ፤ ዕቃውን «በተገቢው» መንገድ ይጠቀሙ ፤ የሚለውን የአዎንታ አስፈላጊ ሁኔታ መጓረርን ይጨምራሉ ። ዕቃውን «በተገቢው» (ጥፋት በሌለበት) መንገድ መጠቀም ለክሱ አስፈላጊ ቅድመ—ሁኔታ እንደመሆኑ መጠን[36]፤ የይገባኛል ባዩን ጥፋተኛ (ተገቢ ያልሆነ) አጠቃቀም የማስረዳት ግዴታ የተከሳሹ ሳይሆን ዕቃውን ጥፋት በሌለበት (በተገቢ) መንገድ የተጠቀመበት መሆኑን ማስረዳት የይገባኛል ባዩ ግዴታ ነው ። ለምሳሌ ዕቃ ሠሪው ከሰጠው ተቀባይነት ካለው የአጠቃቀም ዘዴ መመሪያ ወይም በዕቃው ላይ ከተለጠፉ ማስጠንቀቂያዎች ጋራ በማይጣጣም መንገድ በጥቅም ላይ ውሎ ከሆነ ይገባኛል ባዩ እንዲህ ያለው አጠቃቀም «በተገቢው» መንገድ እንደነበረ ማስረዳት ሊያዳግተው ይችላል[37]።

ክ ፍ ል 3

መደምደሚያ[38]

1. ከ1960 ዓመተ ምሕረት የፍትሐ ብሔር ሕግ ጋር አብሮ የታወጀው የኢትዮጵያው ለዕቃዎች አላፊነት ድንጋጌ ቁጥር 2085 ንዑስ ቁጥር (1)[39] የ1950ዎቹ አንዳንድ አሜሪካውያን የሕግ ጸሐፊዎች[40] ሀብታምና ኃያል ለሆነው አገራቸው «ተጠቃሚ» ሕዝብ[41] ከፍተኛ ጥበቃ ለመስጠት ያቀረቧቸው ጊዜውን ቀድመው የተሰነዘሩትን የአንዳንድ መፍትሔዎችን ፍሬ—ሀሳብ ተቀብሎ በአንድ ነጠላ ሐረግ አጠቃሎታል ። ይህ ድንጋጌ ከታወጀ ከብዙ ጊዜ በኋላም ፤ በማደግ ላይ ባለች ድኃ ኢትዮጵያ ፤ ዋጋ አጥቶ መቅረቱ አያስደንቅም ። የቁ. 2085 ንዑስ ቁ. (1) አሽብራቂ መፍትሔ «ከውበት» በስተቀር ሌላ ግቦች ከነበሩት፤ ግቦቹን አልመታም ። ሌሎቹ ጉዳቶቹ ይቅሩና እራሱን በተግባር ላይ ማዋሉ እንኳ በርካታ የሆነ የተወሳሰበ ክርክር ያስከትል ነበር ። ደግነቱ የዚህን መፍትሄ ሥር—ነቀልነት ቀድሞም ሆነ አሁን የተገነዘበው አልተገኘም[42]። ከ1974 ዓ.ም ቱ እብዮት ወዲህ እንደዚህ ዓይነት የአሉታ አመለካከት በአዳዲስ ምክንያቶች ሊደገፍ ይችላል ።

(ሀ) ብዙዎቹ በኢንዱስትሪ ምርት ተግባር ላይ የተሠማሩ ድርጅቶች በ1975 ዓ.ም. በመንግሥት ቁጥጥር ሥር እንዲውሉ በታወጀው መሠረት የመንግሥት ንብረት ሆነዋል ።

(ለ) ይህቺ ድሀ አገር እየጨመሩ የሚሄዱትን ለኅብረተሰብአዊነት ግንባታ የሚደረጉ ወጪዎችን መደገፍ አለባት ፤ አምራቹ መንግሥትና የእሱ የሆኑት የማምረቻ ድርጅቶች ዕቃዎቻቸውን «በተገቢው መንገድ በመጠቀም» ለሚያደርሱባቸው ለሁሉም ጉዳቶች አላፊዎች ይሁኑ ከተባለ ችግር የበዛበት ባጀቷ የባሰውን ይቃወሳል[43]።

(ሐ) በኢኮኖሚ እድገት የመጀመሪያዎቹ ደረጃዎች ውስጥ ምርትን የማሳደጉ ዓላማ ፤ እጥቅም ላይ በዋለው ዕቃ ጉልህ ጉድለት ምክንያት ከደረሰ ከፍተኛ ጉዳት በስተቀር ተጠቃሚዎቹን ለጉዳት ከመካስ ቅድሚያ ሊሰጠው ይገባል ።

2. በቁ. 2085 ላይ የተመሠረተ ለዕቃዎች አላፊነት ክስ አለመኖሩ ፤ እጥቅም ላይ በዋለው ዕቃ ጉልህ ጉድለት ምክንያት ለደረሱ ከፍተኛ ጉዳቶች እንኳ በአምራቹ (በሠሪው) ላይ ከውል ውጭ የሆኑ ክሶችን በእርግጥ እንደሚያስነሱ የሚያመለክት ይመስላል ። ለምሳሌ ከአንድ ቆርቆሮ ምግብ መመረዝ የደረሰ የሶስት ሰዎች ሞት በወሬ ወሬ እንደሰማሁት በሕይወት ባሉት የሚቾቹ ጥገኞች ወደ ፍርድ ቤት አልቀረበም ነበር ። ሠሪው ድርጅት ራቅ ባለ የውጭ አገር ውስጥ ይገኝ ነበር (ክፍል 2 ፤ ሀ. (ሐ)ን ይመለከቷል) ። በሌላ በኩል ደግሞ በሕይወት ያሉት የሟቾቹ ጥገኞች መብታቸውን ያወቁ አይመስልም፤እና ያም ሆነ ይህ እውጭ አገርም ለመክሰስ አቅም አልነበራቸውም።

3. ለተጠቃሚው በሚደረግለት የቲኦሪ ከፍተኛ ጥበቃ መርሕ እና ተጠቃሚው በሚገኝበት እውነተኛ ሁኔታ መካከል ያለው ልዩነት እጅግ የተራራቀ ነው ። ይህ ሁኔታ ፤ እላይ ከ (ለ) እስከ (ሐ) ሥር የገለጽናቸው የሶሻል እና የኢኮኖሚ መሠረተ ሀሳቦች መስዋዕት ሳይሆኑ ፤ መፍትሔ ማግኘት የሚገባው ጉዳይ ነው ። ይኸን ግብ ለመምታት ፤ በጣም አጠቃላይ የሆነው (ግን ተከታይ ያጣው) የቁ. 2085 ንዑስ ቁ. (1) መገምገሚያ ክልሉን በማጥበብ ተለይቶ መጻፍ አለበት እንላለን ። በይገባኛል ባዩ ላይ የደረሰበት ጉዳት ከሌሎች ነገሮች መካከል እጥቅም ላይ በዋለው ዕቃ «ጉድለት» ምክንያት መሆን አለበት የሚል ግልጽ ቅድመ—ሁኔታ ማስቀመጥና የጉድለትን ትርጉም ማስከተል ይገባል ። የሆነ ሆኖ በተግባር የሚገለጽ ገደብ ያለው ጥበቃ ለተጠቃሚው ለመስጠት በሚሻሻለው ሕግ ላይ መግለጫዊ አስተያየት ቢጨመርበት ጠቃሚ ይሆናል ። (ተጨማሪ ሀሳቦች በመዝጊያው ጽሑፍ ውስጥ ቀርበዋል) ።

ስለውጭ አገር ሁኔታዎች በ1980 ዓ.ም. የተዘጋጀ ማከያ

የውጭ አገር ሕጐችን ወይም ረቂቅ ሕጐችን እና ሀሳቦችን የራስ ከሆኑት ጋር ማወዳደር የኋለኛውን ጥሩ ነገሮች እና ጉድለቶች አጣርቶ ለማየት ይረዳል ። ስለዚህም ዘገባችን ለዕቃዎች አላፊነትን በሚመለከት በውጭ አገር ስላሉ አንዳንድ መሠረታዊ ሁኔታዎች በተሰጡት አስተያየቶች በጥቂቱ ቢታከልበት ተገቢ

ይመስላል[44]። የሚከተሉት አስተያየቶች የሚመሠረቱት (1) የጉባኤው ተሳታፊ የነበሩ አንዳንዶቹ ጓዶቻችን ለጉባኤው ባቀረቧቸው ብሔራዊ ዘገባዎች[45]፤ (2)በፕሮፌሰር ደብልዩ ግሬይ (ሚቺጋን ዩኒቨርሲቲ) የማጠቃለያ ዘገባ ፤ እና (3) በሌሎቹም ምንጮች ላይ ነው ።

እስካሁን ያሉ (እና ምናልባትም ያልተሟሉት) መረጃዎች እንደሚጠቁሙት ለዕቃዎች አላፊነት በላይኛው ስሜቱ አሁንም በአንዳንድ በተባበሩት የአሜሪካ መንግሥታት ግዛቶች[46] ብቻ የሚሠራበት መሆኑንና ከሃያ ዓመታት ወዲህ ደግሞ በዚህ ጉዳይ ላይ በኢትዮጵያ ውስጥ ላለው አመለካከት አርአያ መሆኑን ይጠቁማሉ (እላይ ሙደምደሚያውን ይመለከቷል) ።

እነዚህ ጥብቅ ከውል ውጭ አላፊነት አመለካከትን የሚከተሉ በተባበሩት የአሜሪካ መንግሥታት ለዕቃዎች አላፊነት የተሰጡ ውሳኔዎች ፤ ብዙዎቹ የተመሠረቱት የአሜሪካ የሕግ ተቋም በሚያሳትመው እና ተቀባይነት ባለው ሪስቴትመንት አፍ ቶርትስ ሰከንድ[47] ክፍል 402—ሀ ላይ ነው ። ሆኖም በዚህ ጉዳይ ላይ የፌደራል ሕግ የለም ።

በኢንዱስትሪ በበለጸጉት አገሮች ውስጥ ጥብቅ ከውል ውጭ ለዕቃዎች አላፊነት ድንጋጌ ባለመኖሩ ፤ ከሠሪው ጋራ ውል የሌላቸው ወይም ጥፋቱን ለማረጋገጥ የተሳናቸው የተጐዱ የዕቃ ተጠቃሚዎችን ለመጠበቅ ያለው የፍርድ ቤቶች ዝን ባሉ ሕጉ እነሱን እንዲደግፍ <u>ሀሳብ—ወለድ</u> ዘዴ ወደ መቀየሱ ሊያመራ ይችላል ወይም ያመራል ። የሚሠራባቸው የቴክኒክ ዘዴዎች ይለያያሉ ። በሁሉም አገሮች የሚሠራበት ዘዴ የእሱ ዕቃ ጉድለት አለው ከሚለው እውነታ ብቻ የሠሪውን <u>ጥፋት</u> መገመት ነው ። ግምቱ ፈራሽ አይደለም ተብሎ በሕጉ ውስጥ ካልተገለጸ (ወይም በማስረጃ ለማስተባበል አስቸጋሪ ካልተደረገ[48]) በቀር ፤ ይህ ማለት ደግሞ ውጤቶቹ ያው እንደጥብቅ አላፊነቶቹ አንድ ናቸው ፤ ይህ ዘዴ እንከን—የለሽ አይደለም ። በፈረንሳይ ፤ ሠሪው በዕቃዎቹ ውስጥ ያሉትን ጉድለቶች «ያውቃል» ፤ እና ስለዚህም እነሱን ገበያ ላይ ካወጣቸው ጥፋተኛ ነው የሚል ለማስተባበልም የማይፈቀድ በፍርድ ውሳኔ የተመሠረተ ዓይነት በዘገባችን ክፍል 1 ፤ 2 ውስጥ ተገልጾ ተተችቷል ። እሱም ጉዳት ለደረሰበት የመጨረሻ ተጠቃሚ ፈጽሞ የሌለውን ውላዊ የሽያጭ መድን ለጉድለቶች መፍትሄ ለመስጠት ሲል <u>የውል ግንኙነት</u> አለ የሚል ሽፋን ይሰጣል ። በጥፋቱ ወይም በውል ግምት ላይ ተመሠረቱም አልተመሠረቱም እንደዚህ ያሉ የተወሳሰቡ ሀሳብ—ወለዶች መጠቀምን የፈረንሳይ ዘገባ አቅራቢ ያወግዙአቸዋል ። እነሱን አደናጋሪና የማያጠግቡ ብለው ይሠይሙአቸዋል[49]።

ባሁኑ ጊዜ የብዙ አገሮች የምሁራን አስተሳሰብ ጥብቅ ከውል ውጭ ለዕቃዎች አላፊነት መጠቀምን ይደግፋል ። ከዚህም በላይ በብዙ አገሮች <u>የሕግ አሻሻይ</u> ድርጅቶችና በዓለም አቀፍ ደረጃም ጉድለት ካለባቸው ዕቃዎች ለሚደርስ ጉዳት አላፊነትን ግልጽ በሆነ ሕግ የመወሰን አዝማሚያ እየታየ ነው ። እነዚህ አዝማሚያዎች በዚህ የማከያ በቀሪው ክፍል ውስጥ በተለያየ ትኩረት የተተነተኑ ሲሆን ፤ በአንዳንድ የቅርብ ጊዜ ሠነዶችም[50] ውስጥ ከፍተኛ ቦታ የተሰጣቸው መሆኑ ግልጽ ነው ።

ሀ. ስለግዴታዎችና ስለውሎች የተዘጋጀው <u>የዩጎዝላቪያ</u> የ1976 ዓ.ም. ረቂቅ ሕግ[51] ። የዚህ ረቂቅ ቁ. 151 ትርጉም እንደሚ

ከተለው ይነበባል ፤

«ማንም በሱ የተሠራን ዕቃ ለገበያ የሚያቀርብ ሰው ዕቃዎች በጉድለት ወይም ሊያውቃቸው ባልቻለው ጠባያቸው ምክንያት በሰው ወይም በንብረት ላይ ጉዳት ለማስከተል የሚችሉ ሲሆን ፤ በዚሁ ጉድለት ወይም ጠባይ ምክንያት ለሚደርሰው ጉዳት አላፊ ነው» ። (በዚህ ትርጉም ውስጥ ጉድለት የሚለውን ቃል እንጠራጠራለን)

ይህ ሕግ በጥፋትም ሆነ በውል ላይ ያልተመሠረተ ጥብቅ ከውል—ውጭ አላፊነት ድንጋጌ በመሆኑ የኢትዮጵያውን ለዕቃዎች አላፊነት ድንጋጌ ይመስላል ። ነገር ግን በቀድሞው ጽሑፋችን[52] በገጽ 41—ኤፍ በተገለጹት ምክንያቶች መሠረት በኢትዮጵያ ሕግ ውስጥ ከማይሠራበት «አደገኛ ዕቃ» ከሚለው አጠቃላይ ጽንሰ—ሀሳብ የመነጨ በመሆኑ ልዩ ነው ። እላይ የተጠቀሰው ረቂቅ ሕግ ሲታወጅ ሠሪው ወይም ጠባቂው ዕቃውን ለገበያ ካቀረበም በኋላ በዕቃው ለሚደርስ ጉዳት አላፊ እንደሆነ ይቀራል ።

ለ. «ጉድለት ስላለባቸው ዕቃዎች አላፊነት» (ጥብቅ ከውል ውጭ አላፊነትን በመደገፍ) የእንግሊዝ የሕግ ኮሚሽንና የስኮትላንድ የሕግ ኮሚሽን[53] በጋራ ያቀረቡት እጅግ በጣም ጥሩ ዘገባ በእንግሊዝ አገር እስካሁን ወደረቂቅ ሕግነት ባይለወጥም ፤ ከሌሎች ነገሮች መካከል በአውሮፓው ረቂቅ ስምምነትም ስለዕቃዎች አላፊነት በሚል ርዕስ (እታች ያተትነው) ስለተጠኑት እና ተቀባይነትንም እንዲያገኙ በሕግ ኮሚሽኑ ማሳሰቢያ ስላቀረበባቸው መሠረታዊ ችግሮች ጥልቅ ዕውቀት ይሰጣል ።

ሐ. አሁን የተጠቀሰው ረቂቅ ስምምነት ፤ ከዚህ በኋላ ስምምነት ተብሎ የሚጠራው ሙሉ ርዕስ «የአካል ጉዳትና ሞትን በሚመለከት ስለዕቃዎች አላፊነት የአውሮፓ ስምምነት »[54] የሚል ነው ።
ስምምነቱ በኢንዱስትሪ በጣም በዳበሩ የአውሮፓ አገሮች እንዲሠራበት የታቀደ ቢሆንም የያዘው ዋና ፍሬ ነገር—ጥብቅ ከውል ውጭ አላፊነት-ከኢትዮጵያ ሕግ ጋራ አንድ ነው ። በተጨማሪም ለኢትዮጵያ እንግዳ የሆኑት አንዳንድ ፍሬ ነገሮቹ በኋለኛው ተቀባይነትን ካገኙ[55] ካሁን በኋላ ቀመሮች (ፖስቹሌትስ) እየተባሉ የሚጠቀሱትን የዘገባችንን የመደምደሚያ ቀመሮች(ክፍል 3) በተግባር ላይ ያውላሉ ። ስለዚህም እንደሚከተለው የሚነበበውን የስምምነቱን መሠረታዊ ድንጋጌ (ቁ.3/1) እንዳለ ካስቀመጥን በኋላ እነኝህን ፍሬ ነገሮች (ፊቸርስ) እናቀርባለን ፤

ሠሪው በሠራው ዕቃ ውስጥ ባለ ጉድለት ምክንያት ለሚደርስ ሞት ወይም የአካል ጉዳት ካሣ የመክፈል አላፊነት አለበት[56]።

ፍሬ—ነገር 1

በስምምነቱ (ቁ.2 (ሀ)) ሥር « ዕቃ» የሚለው ቃል የሚያጠቃልለው ተንቀሳቃሽ ዕቃዎችን ብቻ ነው ።ይህ የማይንቀሳቀሱ ዕቃዎች ሠሪዎች በዕ

ቃዎች አላፊነት ሕግ እንዳይነኩ ይከላከልላቸዋል ። ይህ ገደብ (ቆየት ብሎ የሚተነተን) ከእኛ ቀመር 3 ጋራ ይስማማል ።

ፍሬ—ነገር 2

ስምምነቱ (ቁ.3 (1)) ጉዳቱ ዕቃው ውስጥ ባለ ጉድለት ምክንያት መድረሱን አስፈላጊ ቅድመ—ሁኔታ ያደርገዋል ። ይህም እንደገና ከእኛ ቀመር 3 ጋራ ይስማማል ። አሁን የሚሠራበት ሕጋችን ጉዳት «ከተገቢ አጠቃቀም» ብቻ የደረሰ መሆን እንዳለበት ይጠይቃል[57]።

ፍሬ—ነገር 3

ስምምነቱ (ቁ.2(ሐ)) (ቆየት ብሎ የሚተነተነው) የዕቃ «ጉድለት» ትርጉምን ይጨምራል ። ይህም ከእኛ ቀመር 3 ጋራ ይስማማል ።

ፍሬ—ነገር 4

ስምምነቱ (ቁ. 3 (1)) በዕቃዎች የሚደርስ ጉዳት አላፊነትን ለ«ሞት» ወይም ለ«አካል ጉዳት» ብቻ ይወስነዋል (በዕቃዎች ላይ ለሚደርስ ጉዳት የተደረገው እገዳ ኋላ ይተነተናል)[58]። ይኸ ፤ ከቀመር 1 (ለ) እና 3 ጋራ ይስማማል ።

ፍሬ—ነገር 5

በስምምነቱ (ቁ. 3 (2-3)) «ሠሪ» የሚለው ቃል ፤ በስምምነቱ ለተገለጸው ለአላፊነት ጉዳይ ሲባል ፤ አንዳንድ እንደአምራች የሚቆጠሩ ሰዎችን ይጨምራል ። እነዚህ ሰዎች የሚከተሉት ሳይሆኑ አይቀሩም ።

ሀ/ ከውጭ የመጡ ዕቃዎችን በሚመለከት ፤ የዕቃው አስመጪ ። ይህ ከእኛ ውስጠ—ታዋቂ ቀመር 2 ጋራ ይስማማል ።

ለ/ የራሱን የንግድ ስም ወይም የንግድ ምልክት ወዘተ በመለጠፍ («የራስ ምልክት» የተለጠፈበት ዕቃ) «ዕቃውን እንደራሱ ዕቃ አድርጎ ያቀረበው» ሰው ።

ሐ/ የዕቃ አምራቹን ወይም አቅራቢውን ማንነት ካልገለጸ በምትክነት ፤ የሠሪውን ወይም እንደሠሪ የሚቆጠሩትን ሰዎች ማንነት የማይገልጹ ዕቃዎች የሚያቀርብ ።

ፍሬ—ነገር 6

ስምምነቱ (ቁ.5(1)) ፤ ሠሪውን ሚዛናዊ በሆኑትና የእኛን ቀመር 1 (ለ) በሚስማሙ ልዩ መከላከያዎች እንዲከላከል ያስችለዋል ። ሠሪው[59]

ሀ/ ዕቃው በእሱ አልተሰራጨ እንደሆነ (ነገር ግን ፤ ለምሳሌ ፤ ከመሞከሩ በፊት ተሠርቆ ተሸጦ ከሆነ) ፤ ወይም

ለ/ የአካባቢው ሁኔታዎች ሁሉ ተገምግመው (ለምሳሌ በኤክስፐርቶች አስተያየት) ዕቃውን ባሠራጨ ጊዜ ለጉዳቱ ምክንያት የሆነው ጉድለት ካልነበረ ወይም ይኸ ጉድለት ዘግይቶ ከተፈጠረ (ለምሳሌ በግዴለሽ ተጠቃሚ ወይም በሶስተኛ ሰው) ፤ ወይም

ሐ/ ዕቃው የተሠራው እና (ወይም የተሠራጨው ለሠሪው የኤኮኖሚ ጥቅም ወይም ንግዱን በሚያንቀሳቅስበት ጊዜ ካልነበረ ፤ አላፊነት የለበትም ።

በነገራችን ላይ ፤ የስምምነቱን ዓለም—ዓቀፋዊ ገጽታዎችም[60] ሆነ በእኛ ጠቅላላ የውል ውጭ ሕግ[61] በሚዛናዊ መንገድ የተቀየሱትን የችግሮች መፍቻዎቹን ፤ እንዲሁም እምብዛም የማያስፈልጉንን ድንጋጌዎቹን[62] አላጤንናቸውም ።

መ/ ከሁን በኋላ መመሪያው እየተባለ የሚጠራ (የአውሮፓ ማኅበረሰቦች ደርግ) ጉድለት ላለባቸው ዕቃዎች አላፊነትን በሚመለከት ተመሳሳይ ሕጐች እንዲኖሩ መመሪያ እንዲሰጥበት የቀረበ ሀሳብ[63] ከሌሎች ነገሮች መካከል ፤ ለኛ ቀጥተኛ አግባብ ስለሌላቸው ስለሠሪው የአላፊነት መጠን ገደቦች ሀሳብ ያቀርባል ። ቢሆንም በማብራሪያው ሀሳብ በአንቀጽ 22 ውስጥ ለሚገኘው (ለእኛ አግባብ ላላቸው) ለእነኝህ ገደቦች አጠቃላይ ሀሳብ ለሚሰጠው ቁም ነገራዊ ምክንያት ስንል እዚህ እንጠቅሰዋለን ።
«ምንም ገደብ ያልተደረገለት ያለጥፋት አላፊነት በሠሪው ላይ ከፍተኛ ጉዳት ይጥልበታል» በተጨማሪም «ማንኛውም (የአላፊነት) ኢንሹራንስ ውል ደግሞ ለሚሸፍነው አላፊነት የተወሰነ የገንዘብ መጠን ገደብ ያደርግበታል»(ወዘተርፈ እታች በተቀጽላው ውስጥ መመሪያውን ይመለከቷል) ።

ተ ቀ ጽ ላ

ስለዕቃዎች አላፊነት ጉዳይ በውጭ አገር ስላሉት አዝማሚያዎች የቀረበው የላይኛው ማከያ የዚች አገር ለዕቃዎች አላፊነት ሕግ ያለውን ጥቅም (ጥብቅ ከውል ውጭ አላፊነት) እና ጉድለቱን ፤ በተለይም ከአውሮፓው ረቂቅ ስምምነት አንፃር ሲታይ ፤ የአንባቢውን ዕውቀት ከፍ ያደርገዋል ተብሎ ተስፋ ይደረጋል ። የስምምነቱ ከ1—6 ያሉት ፍሬ ነገሮች (እላይ ይመለከቷል) አስፈላጊው መስተካከል ተደርጐላቸው ተቀባይነትን ቢያገኙ ፈቃዳችን ነው ። እስካሁን ከዘገባችን የመደምደሚያ ሀሳብ ቀመሮች ጋራ አብረው መሄዳቸውን ብቻ ጠቁመናል ። በዚች አገር ውስጥ ተቀባይነትን እንዲያገኙ ተጨማሪ ምክንያቶች እታች ተሰጥተዋል ።

ፍሬ—ነገር 1

የማይንቀሳቀሱ ንብረቶች ፤ «ዕቃ» በሚለው ቃል እንዳይሸፈኑ መደረጉ ፤ በቁ. 2077 (1) ሥር በማይንቀሳቀሰው ንብረት ባለቤት ላይ ክስ አቅርቦ እሱም ደግሞ በተራው በቁ. 2077 (2) መሠረት «ከገንቢው (ሠሪው) ላይ እንዲጠይቅ »[64] ማድረግ ከዕቃዎች አላፊነት መፍትሔ ጋራ የሚኖረውን ጊዜ አጥፊ መደራረብ ያስወግዳል ።

ፍሬ—ነገሮች 2—3

ጉዳቱ ዕቃው ውስጥ ባለ ጉድለት የደረሰ መሆን አለበት የሚለው አስፈላጊ ቅድመ ሁኔታ ትክክለኛ አመለካከትን የያዘ የጉድለት ትርጉም ሲታከልበት ፤ ሠሪዎችን ተገቢ ካልሆነ ክስ ይጠብቃቸዋል ። በስምምነቱ የቀረበው ትርጉም በውል ሕግ ውስጥ የሚሠራበትን እን

ደማስወገድ ይቆጠራል ። ከውል ውጭ ሕግ ውስጥ የዕቃ ጉድለት የሚ ባለው የዕቃው አገልግሎት አለመስጠት ወይም የንግድ ጥራት ማጣት ሳይሆን የደኅንነት ዋስትና የሌለው መሆኑ ነው ።

አንድ ዕቃ ፤ ያካባቢው ሁኔታዎች ሁሉ ታይተው (የዕቃውንም አቀራረብ ጨምሮ) አንድ ሰው ሊጠብቀው የሚገባውን (ተገቢ)[65] የደኅንነት ዋስትና የማይሰጥ ከሆነ «ጉድለት» አለው (የስምምነቱ ቁ.2 (ሐ) ። ብዙውን ጊዜ «የደኅንነት» ጉድለት ከዕቃው አካላዊ አቋም (ለምሳሌ የአደገኛ መድኃኒት ወይም ፍሬን) ላይ ብቻ ይገኛል ። በሌሎች ጉዳዮች ደግሞ ፤ የአካባቢው ሁኔታዎች ሲታዩ ፤ አንድ ዕቃ ጉድለት ሊኖረውም ላይኖረውም ይችላል ። ለምሳሌ ጉድለቱ ከአደ ገኛ አስተሻሸግ የመነጨ ሊሆን ይችላል ። የስምምነቱ የመግለጫ ዘገባ ፤ አንቀጽ 36 ፤ ዕቃው ከሞላ ጎደል በትክክል (በተገቢ ሁኔታ) አገልግሎት ላይ መዋሉን ፤ ወይም ከሞላ ጎደል ለመገንዘብ በሚቻል መንገድ እጥቅም ላይ መዋሉን ማጤን እንደሚገባ ይጠቅሳል ። የዕ ቃው አቀራረብ ሁኔታ መጤን ካለባቸው የአካባቢ ሁኔታዎች መካከል አንዱ እንዲሆን በግልጽ መነገሩ «ጉድለት» ፤ ለምሳሌ «ያልተሟሉ ያጠቃቀም መመሪያዎችን ወይም ማስጠንቀቂያዎችን» ወይም «የአ ጠቃቀም መመሪያ ወይም ማስጠንቀቂያ ያለመኖር» ሁኔታን (ለደኅ ንነት ሲባል አስፈላጊ ሲሆኑ) ይጨምራል ማለት ነው ። «የአቀራረብ» ጉድለቶች የጉዳት አደጋ የሚፈጥሩ ትክክል ያልሆኑ ምልክቶች ማድ ረግን ወይም ትክክል ያልሆነ አገላለጥን ሊጨምሩ ይችላሉ ።

ፍሬ—ነገር 4

በንብረት ላይ የሚደርስ ጉዳት በጥብቅ ከውል ውጭ አላፊነት እን ዳይሸፈን እላይ በግርጌ ማስታወሻ 53 በተጠቀሰው የእንግሊዙ ሠነድ በአንቀጾች 117—121 ብዙ የተብራሩ ምክንያቶች ተሰጥተዋል ። የሚከተለውን ብቻ እዚህ እንጠቅሳለን ፤

> በዕቃዎች ላይ የሚደርስ ጉዳትን በሠሪዎች ላይ ጥብቅ አላ ፊነትን በሚጭነው የአላፊነት ክልል ውስጥ ማግባት በሠ ሪው (ኢትዮጵያ ውስጥ አብዛኛውን ጊዜ መንግሥት ወይም የመንግሥት የማምረቻ ድርጅት) ላይ ከፍተኛ የኢንሹራንስ ዋጋ እንደመጨመር ይቆጠራል ። በሠሪው ላይ የተጫነው ተጨማሪ ወጪም በዕቃው ዋጋ ላይ ተጨምሮ ሕዝቡ ላይ ይወድቃል ።

ከፍተኛ ዋጋ ባለው ንብረት ላይ የሚደርስ ጉዳት እንደተለመደው በባ ለንብረቱ የአንደኛ ወገን ኢንሹራንስ መሸፈን ይኖርበታል ። ስለዚህም ለዕቃዎች አላፊነት ለአካል ጉዳትና ለሞት ጉዳዮች ብቻ እንዲወሰን እናሳስባለን ። በነገራችን ላይ ፤ ይኸ በሌሎች የጥብቅ አላፊነት ድን ጋጌዎች (ለምሳሌ በቁ. 2082 ፤ 2077 ፤ 2069) ወይም በ «ጥፋት» ድንጋጌዎች (ለምሳሌ ቁ. 2031) ለንብረት ጉዳት መካስን በምንም ዓይነት አይከለክልም ።

ፍሬ—ነገር 5

እላይ በፍሬ—ነገሮች 1—4 እና እታች በ6 የተደረገበትን የጥበቃ ክልል መቀነስ ለማካካስ ፤ ጉዳት የደረሰበት ተጠቃሚ በቀላሉ ሊገኙ

በሚችሉ ተከሳሾች[66] ላይ ክስ የማቅረብ መብት ሊሰጠው ይገባል ። ስለዚህም የስምምነቱን ፍሬ—ነገር 5 ነጥብ ለ/ን በመተው ፤ ነጥቦች ሀ/እና ሐ/እንዲገቡ እናሳስባለን[67]። በነገራችን ላይ አስመጪው ወደ አገር ውስጥ በገባው ዕቃ ውስጥ «የጉድለት መድን» ባለመከበሩ ለደረሰበት ጉዳት ካሣ መጠየቅ ስለሚችል (ቁ. 2287 ፤ 2289 ፤ 2300 (3) ፣ 2361 (1) የሚጣልበት ካሣ መክፈል አስቸጋሪ ሊሆንበት አይ ችልም ። ሌሎች ዕቃዎች አቅራቢ ነጋዴዎችን በሚመለከት ፤ እነሱ «መግለጽ» በሚለው ጽንሰ—ሀሳብ ተጠብቀዋል ።

ፍሬ—ነገር 6

የዚህን ፍሬ ነገር ተቀባይነት ማግኘት እንደግፋለን ። በሀ/ እና በለ/ የተገለጹት መከላከያዎች ሠሪውን (ኢትዮጵያ ውስጥ በመሠረቱ መንግሥት ወይም የእሱ የማምረቻ ድርጅት ነው) ተገቢ ካልሆነ ክስ ይጠብቁታል ። በሐ/ የተገለጸው መከላከያ ሚዛናዊና ባሁኑ ሕግም ውስጥ (ቁ. 2085) ውስጠ—ታዋቂ ነው ። በነገራችን ላይ ፤ ስምምነቱ «የጉድለት መገኘት መቻል» መከላከያ እንደሚሆን አይደነ ግግም ። ይህ ለሸያጭ የጥራት ዋስትና ዓይነተኛ የሆነው መከላከያ (ቁ. 2293 (2)) የተጠቃሚውን ደኅንነት ከሚመለከቱት (ፍሬ—ነገሮች 2—3ን ይመለከቷል) ከዕቃዎች አላፊነት ሕግ ጋራ የማይገጥም ነው ።

መመሪያው

በኢትዮጵያ የሕግ ሥርዓት የመመሪያው የአላፊነት ገደብ ቁም ነገራዊ ጽንሰ—ሀሳብ (ማከያ መ ን ይመለከቷል) ጠባብ በሆነው በዕቃዎች አላፊነት አስተሳሰብ አንፃር ሊተነተን አይችልም ። በኢትዮጵያ ሕግ ውስጥ የሀላፊነቱ ሕጋዊ መሠረት ምንም ይሁን ምንም[68]

1. ሞትን በሚመለከት ፤ ለንዋይ ጉዳት ያለው አላፊነት «መተዳደሪያን በመስጠት እንደሚደረገው ጡረታ መልክና ዓይነት» ካሣ በመስጠት ላይ የተወሰነ (ቁ. 2095) (2)[69]፤
2. ሞትን ወይም የሰውነት ጉዳትን («የአካል ጉዳት» ን) በሚመለከት የጉዳቶች አካል የሆነው የ «ሕሊና» ጉዳት ካሣ በጣም አነስተኛ በሆነው 1000 ብር የተወሰነ ነው (ቁ. 2116) (3)[70]፤
3. ሞት የማያስከትል ጉዳትን በሚመለከት በመሠረቱ[71] ለንዋይ ካሣ[72] አላፊነቱ ወሰን የለውም ።

ረቂቅ ሕግ

እላይ በተጤኑት በሁሉም ግምገማዎች አንፃር የፍት. ሕግ ቁጥር 2085ን በመጨረሻ ይተካሉ ተብለው የታሰቡትን የሚከተሉትን ረቂቅ ድንጋጌዎች በአክብሮት እናቀርባለን ።

ለዕቃዎች አላፊነት—1. መሠረቱ

ዕቃው ውስጥ ባለ ጉድለት ምክንያት በዕቃው ተጠቃሚ ላይ ለደረሰ የሞት ወይም የአካል ጉዳት ሠሪው አላፊ ነው ።

ለዕቃዎች ኣላፊነት—2. ትርጉም

(1) «ዕቃ» ማለት በሰው የተሠራ ፤ የተለወጠ ወይም የተዘጋጀ ተንቀሳቃሽ ነገር ነው ።

(2) አንድ ዕቃ ፤ የዕቃውን አቀራረብ ጨምሮ ያካባቢው ሁኔታዎች ሁሉ ከተጤኑ በኋላ ፤ አንድ ሰው ሊጠብቀው የሚገባውን ተገቢ የደኅንነት ዋስትና የማይሰጥ ከሆነ «ጉድለት» አለው ።

3) «ሠሪ» ማለት፡—

ሀ/ የዕቃው አምራች ፤

ለ/ የውጭ አገሩን ዕቃ አስመጪ ፤ እና

ሐ/ የአቅራቢውን ማንነት ለይገባኛል ባዩ ለመግለጽ ፈቃደኛ ካል ሆነ የዕቃው አቅራቢ ነው ።

ለዕቃዎች ኣላፊነት—3. መከላከያዎች

ሠሪው

ሀ/ ዕቃው በእሱ አለመሠራጨቱን ፤ ወይም

ለ/ የነገሩ አካባቢ ሁኔታ በሙሉ ከተጤነ በኋላ ዕቃውን ባሠራጨ ጊዜ ለጉዳቱ ምክንያት የሆነው ጉድለት አለመኖሩን ወይም ይህ ጉድለት በኋላ መፈጠሩን ፤ ወይም

ሐ/ ዕቃው የተሠራ አለመሆኑን እና/ ወይም የተሠራጨው ሠሪው ንግዱን በሚያከናውንበት ጊዜ ትርፍ ለማግኘት እንዳልነበረ ካስረዳ ኣላፊ አይሆንም ።

በነገራችን ላይ ፤ ቁ. 2086 (2) የተሰጠው በጥብቅ—ኣላፊነቶች ላይ የሚቀር በው «የተጐጂው ጥፋት» የሚለው መከላከያ ለዕቃዎች ኣላፊነትን በሚመለከት ክስም መከላከያ ነው ።

የ ግ ር ጌ ማ ስ ታ ወ ሻ

*ለ10ኛው ኢንተርናሽናል ኮምፓራቲቭ ሎው አካዳሚ የቀረበ ሪፖርር (1978 ዓ.ም. እ.ኤ.አ.)

** በሕግ ፋኩልቲ ፤ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ ፕሮፌሰር የነበሩ ፡

1. « በተዘዋዋሪ » ምክንያቱም «በቀጥታ » ለትርፍ ማቅረብ የውል ግንኙነት ስለሚፈጥርና ይህ ደግሞ ከውል ውጭ መፍትሔዎች ውጭ ስለሆነ ። ቁ. 2088 እና 2037 ን ይመለከቷል ።
2. እንዲሁም ጂ ክሽቺኖቪች ዘ. ኢትዮጵያን ሎው ኦፍ ኤክስትራ ኮንትራክቸዋል ሊያቢሊቲ (አዲስ አበባ 1970 ዓ. ም.) « ምሁራዊ ማስተዋወቂያ » ይመለከቷል ።
3. የ « ትርፍ » መመዘኛ ለምሳሌ መራመድ ለማይችሉ ያለትርፍ በሚያቀርበው ማንከሻ ውስጥ ላለው ጉድለት የኢትዮጵያ መልሶ ማቋቋም ማዕከልን ጥብቅ አላፊነት ያስቀረዋል ፡
4. « ለሕዝብ የማቅረቡ » መመዘኛ ለመጨረሻ ተጠቃሚዎች ሳይሆን ከሌላ ሥራ ለተጨማሪ ለውጥ ለቀረቡ ዕቃዎች (ለምሳሌ ብረትን ወደሞተር ተሽከርካሪነት ለሚለውጥ) « ጥብቅ » የውል ውጭ አላፊነትን ያስቀራል ።
5. ነገር ግን በቁጥር 3039 ሥር የውል መፍትሔ መኖር በገንቢው ላይ ቁጥር 208 5 ን የመጠቀሙን ሁኔታ ሊያስቀረው ይችላል ።
6. ከኤች ስትሪት (ዘ ሎው ኦፍ ቶርትስ ፤ ለንደን 1963) ከገጽ 172 እና ተከታዮቹ ገጾች ውስጥ የተጠቀሰ ።
7. ደብልዩ ኤል ፕሮሰር (ሃንድቡክ ኦፍ ዘ ሎው ኦፍ ቶርትስ ሴንት ፖውል ሚን 1964) ገጽ 543 እና ገጽ 678 ን ይመለከቷል ።
8. በዚሁ መጽሐፍ ውስጥ ገጽ 681
9. ተፈጻሚነት ሲኖረው በዚያው ተከሳሽ ለምሳሌ ለከሳሹ ዕቃውን በሸጠው ሥራ ላይ የውል ውጭ ሕግን ተፈጻሚነት ያስቀረዋል ። ቁጥር 2088 ን ይመለከቷል ።
10. እንደገና ፕሮሰርን ይመለከቷል ።
11. ቲ. ቢ. ስሚዝ ፣ « ሎው ሪፎርም ኢን ኤ ሚክስድ . . ጁሪስዲክሽን » ቱዚያና ሎው ሪቪው (ቅጽ 35 1975 ልዩ እትም) ፣ ገጽ 956.
12. የዚህን ትንታኔ እላይ በ2 ሥር ይመለከቷል ።
13. ይህ አገላለጽ እራሱ ለሁሉም በጥፋት ላይ ለተመሠረተ አላፊነት ድንጋጌዎች ክፍል (ቁ. 2028 እስከ 2065) ባዕድ ነው ።
14. በሌላ ሁኔታ ካልተገለጹ በስተቀር « ክፍል » ወይም « ቁጥር » (እና « ክ » ወይም « ቁ ») በቅደም ተከተል የሚያመለክቱት በኢትዮጵያ የፍትሐ ብሔር ሕግ ውስጥ ያሉትን ክፍሎችና ቁጥሮች ነው።
15. ነገር ግን ይህ የመጨረሻው መከላከያ ተፈጻሚነቱ በቁ. 2071—2084 ሥር በተገለጹት ዕቃዎች « ባለቤቶች ወይም ጠባቂዎች » ላይ ብቻ ስለሆነ ለዕቃዎች አላፊነት አግባብ የለውም ።
16. የኢትዮጵያ የውል ውጭ ድንጋጌዎች (ምዕራፍ 13 ፍት. ሕ. ቁ. 2027—2161) በፍትሐ ብሔር ሕጉ የእንግሊዝኛ ቅጅ ውስጥ በትክክል አልተተረጎሙም ። በዚህም ምክንያት አንባቢው ተሻሽሎ የቀረበውን ትርጉማቸውን ከጂ ክሽቺኖቪች ዘ ኢትዮጵያን ሎው ኦፍ ኤክስትራኮንትራክቸዋል ሊያቢሊቲ (አዲስ አበባ 1970) ተቀጥላ ዲ ወይም ዘ ኢትዮጵያን ሎው ኦፍ ኮምፕንሴሽን ፎር ዳሚጅ (አዲስ አበባ 1977) ገጽ 316—354 ውስጥ እንዲመለከት እንመራዋለን ።
17. የውል ሕግን ያነጻጽሯል ፣ « በጥራት መድን » ክስ ውስጥ ከሳሾቹ የግድ « ተጠቃሚዎች » መሆን የለባቸውም ፣ ተከሳሾቹም የግድ የዕቃው « ሠሪዎች » መሆን የለባቸውም ። ቁም ነገሩ የውል ግንኙነት መኖሩ ብቻ ነው ።
18. ለምሳሌ በፈታሽነታቸው ወይም የሠሪው ተቀጣሪዎች በመሆናቸው በአሠራሩ ውስጥ በመሳተፋቸው ከእቃው ጋር ግንኙነት ያላቸው ተጠቃሚዎች « በዕቃዎች አላፊነት » ፈንታ የፍትሐ ብሔር ሕግ ቁጥር 2549 እና ተከታዮቻቸውን ቁጥሮች እና ሌላ አግባብ ያለው የሠራተኛ ሕግ መጥቀስ አለባቸው ።

19. በከሳሹ የመጠቀም ያለመጠቀም ሁኔታ ባይኖርም ፣ በእሱ የተገዛውን ዕቃ ጥቅም ብቻ የሚነካ ጉድለት በሻጩ ላይ ለካሳ ያቀረበውን ክስ ሊደግፍለት ስለሚችል ፣ በውል ሕግ ሥር በጥራት ዋስትና ጉዳዮች ውስጥ ሁኔታው በርግጥ የተለየ ነው ።

20. ካሳን በሚመለከት የውል ውጭ አላፊነት ድንጋጌ ቁ. 2091 ን ከውል ሕግ ድንጋጌ ቁ. 1799 ጋር ያወዳድሯል ።

21. ይኸኛው ክፍል አንዳንድ ጊዜ ተደጋጋሚ ነው ፣ ሆኖም ከክፍል 1. ይልቅ ችግሮችን ከተለያዩ አቅጣጫና በከፍተኛ ጥልቀት ይመለከታል ።

22. « በተዘዋዋሪ » የገባው በክፍል 1. 1 ውስጥ በተሰጡት ምክንያቶች ነው ።

23. ተጠቃሚዎች ያልሆኑ ከሥሪው ሌላ ጉዳት አድራሹን ዕቃ በባለቤትነት ከያዙት ፣ ከሚጠቀሙበት ወይም ከሚቆጣጠሩት ሰዎች — ባለቤቱ (የመኪናው ፣ የሞተር ተሽከርካሪው ፣ የሕንጻው — ቁ. 2081 እና 2077 እና ተከታዮቹ ቁጥሮች) ፤ ጠባቂው(ቁ. 2082) ፤ የአደገኛ ሁኔታዎች ፈጣሪው (ቁ. 2069) በበቂ ሁኔታ በጥብቅ አላፊነት መፍትሔዎች ተጠብቀዋል ። የተዘጋጁ ምግቦችና አብዛኛዎቹ መድኃኒቶች ግን ተጠቃሚ ያልሆኑትን አይጐዱም ።

24. እስካሁን የንድፍ (የዲዛይን) ጉድለትን ብቻ የሚመለከቱ ለዕቃዎች አላፊነት ክርክሮች አናውቅም። ራሱ የቁ. 2085 አጻጻፍ የ « ንድፍ » ጉድለት አስተሳሰብን ለዕቃዎች አላፊነት ክስ አግባብ እንዳይኖረው ያደርገዋል ። ቢሆንም በንድፍ ውስጥ የሚገኝ ጉድለት በዕቃው ውስጥ ለሚገኝ ሌላ ጉድለት እንደማጠናከሪያ ማስረጃ ሊያገለግል የሚችል መሆኑ እርግጥ ነው ።

25. ሌሎቹ ሁለት የመከላከያ ድንጋጌዎች (እታች ከ2—3 ይመለከቷል) ይበልጥ አጠቃላይ ናቸው ፤ እነሱ ከዕቃዎች አላፊነት ሌላም ለጥብቅ አላፊነት ጉዳዮችም ሊነሱ ይችላሉ ።

26. ይገባኛል ባዩ ማስረዳት ያለበት ጉዳት የደረሰበት ዕቃውን በአግባቡ ሲጠቀምበት መሆኑን ብቻ ሲሆን ፣ ምናልባትም ደግሞ ቢበዛ ጉዳቱ የደረሰው በዕቃው ልክ ያልሆነ « ጠባይ » መሆኑን (እላይ ሀ. ንጥብ (2) ንና ስለሱ የተሰጠውን ትንተና ይመለከቷል) ጭምር ነው ።

27. ወይም በሌሎቹ የጥብቅ አላፊነት ጉዳዮች ውስጥ ከአደገኛው እንቅስቃሴ ፣ ወይም ከእንስሳው ፣ ሕንጻ ፣ መኪና ፣ ሞተር ተሽከርካሪ (ቁ.2069 ፣ 2077 ፣ 2081) ።

28. እንደዚሁም የግርጌ ማስታወሻ 18 ንና ማብራሪያውን ይመለከቷል ።

29. በአደገኛ ሥራዎች ፣ ወይም በእንስሳ ፣ በሕንጻ ፣ በመኪና ፣ በሞተር ተሽከርካሪ (ቁ. 2069 ፣ 2071 2077 ፣ 2081) ለደረሰ ጉዳት አላፊነቶች ።

30. በአጭሩ ከአቅም በላይ የሆነ ኃይል ፣ እቫን ፕሮዤ ደ ኮድ ሲቪል ለኢምፓየር ዲ ኢትዮፒ የፍትሕግ ሠነዶች (አዲስ አበባ 1955) ገጽ 21 ውስጥ በተገለጸው በሕጉ አርቃቂ ሬኔ ዳቪድ የቁ. 2085 ንዑስ ቁጥር (1) አጻጻፍ መሠረት ። በጥብቅ ከውል ውጭ አላፊነት ውስጥ እንዳያገለግል ቢደረግም « ከአቅም በላይ የሆነ ኃይል » የሚለው መከላከያ በኢትዮጵያ የውል ሕግ ውስጥ ተቀባይነት አለው።

31. በፈረንሳይ የፍርድ ውሳኔዎች ውስጥ ከሚገኙ በቂ ካልሆኑ ቅንብሮች የተወሰደ ነው ።

32. በዕቃዎች አላፊነት ውስጥ « በዕቃው ተገቢ አጠቃቀም » ምክንያት የደረሰ (እላይ በሀ. ንጥብ (2) ሥር ተወስቷል) ።

33. ዕቃው በተሰራጨበት ነገር ውስጥ ወይም በአካሉ ላይ ያለ ትክክለኛ የጉድለት ምክንያት የመሳሰሉ። ጉድለቱ « ሊታወቅ የመቻሉ ሁኔታ » እላይ በ1 ሥር የተመረመረውን መከላከያ ያጠናክራል ።

34. ተከሳሹም ጥፋተኛ ከሆነ ፣ በከፊል ብቻ ነጻ ይሆናል ፣ ቁ. 2098 ን ይመለከቷል ።

35. ለበለጠ ማብራሪያ ጂ ክሽኖቪች ፣ ዘ ኢትዮጵያን ሎው ኦፍ ኮምፐንሴሽን ፎር ዳሜጅ (አዲስ አበባ 1977) ፤ ገጽ 124 ይመለከቷል ።

36. እላይ በሀ. ንጥብ (2) ሥር ያለውን ገለጻ ይመለከቷል ።

37. በነገራችን ላይ ፣ « ውላዊ » ማስጠንቀቂያዎች እና (ወይም አላፊነትን የሚያወርዱ ጽሑፎች ለዕቃዎች አላፊነት (የሶስተኛ ወገን) የካሳ ጠያቂዎችን መብት አይነኩም ።

38. የሚከተለው ጽሑፍ የዚህን ዘገባ ክፍል 4 የፈረንሳይኛ ቅጂ መሠረት በማድረግ እንደገና የተስተካከለ ነው ።

39. ክፍል 1 ፣ 1 ን ይመለከቷል ። ይህ ጸሐፊ ትዝ እንደሚለው ይህ ድንጋጌ ሕጉ በሚወጣበት ጊዜ በችኮላ የተረቀቀ ነው ።

40. ለምሳሌ እክፍል 1 ውስጥ በግርጌ ማስታወሻ 7 የተጠቀሰውን ደብልዩ ኤልፕሮስርን ይመለከቷል ።

41. አሁን አብዛኛውን ጊዜ የተባበረው የአሜሪካ መንግሥት የፍርድ ውሳኔ ሕግ ይህንን ፖሊሲ ያንጸባርቃል (በፕሮፌሰር ሲ ሽሮት ለጉባኤው የቀረበ ዘገባ እንደሚያመለክተው) ፣

42. ክፍል 2 ፣ ንጥብ (2) እና የሚከተለውን ይመለከቷል ።

43. እዚሁ አሁን የተጠቀሰው ውስጥ ይመለከቷል ።

44. የተሟላ ዘገባ ለማቅረብ ሠፊ የሆነና ብዙ ቦታ የሚፈጅ ምርምራዊ ጽሑፍ ይጠይቃል ።
45. በቡዳፔስቱ ጉባኤ በቂ ያልሆነ ዝግጅት ምክንያት ብዙ ብሔራዊ ዘገባዎች በእቅዱ መሠረት ለመ ሰል ዘገበኞች ከመድረሳቸው በፊት ጠፍተዋል ።
46. ፕሮፌሰር ደብልዩ ግሬይ ጠቅላላ ዘገባ ።
47. ፕሮፌሰር ፒ ሽሮት ፣ የተባበረው የአሜሪካ መንግሥት ዘገባ ።
48. በንግሊዝ አገር እንደሚደረገው ሁኔታው እራሱ ይናገር የሚለው ዝነኛ ምሑራዊ ዘገባ በሥራ ላይ በሚውልበት ጊዜ ።
49. ፕሮፌሰር ፒ ማሊንቨ ፣ የፈረንሳይ ዘገባ ።
50. እታች በሀ ሥር ያለውን ትርጉም ከሚጨምረው ከፕሮፌሰር ግሬይ ጠቅላላ ዘገባ ውስጥ የተራባ ወይም የተጠቀሰ ።
51. ይህ ረቂቅ ሕግ በሥራ ላይ መዋል አለመዋሉን የሚያረጋግጥ ማስረጃ የለንም ። በሌላ በኩል ደግሞ ፣ በዶክተር ጂ ራዲሲክ እና በፕሮፌሰር ሚትሮቢች የተዘጋጀው የዩጐዝላቢያ ዘገባ ለጉባኤው ባለመ ሰጠቱ (የግርጌ ማስታወሻ 45 ን ይመለከቷል) ቅር ተሰኝተናል ። እታች የቀረበውን የትችቱን ትክ ክለኛነት ምናልባት የሚነካው ቢሆን ይቅርታ እንጠይቃለን ።
52. እላይ በመጀመሪያ በግርጌ ማስታወሻ 16 የተጠቀሰው መጽሐፍ ።
53. የንግሥቷ የጽሕፈት ዕቃዎች ጽሕፈት ቤት ፣ ሎንደን 1977 ዓ. ም
54. አይ—15.341 የሮፒያን ትሪቲስ ሲሪስ ፣ ቁ. 91(1977) ፤ እስካሁን በኦስትሪያ ፣ በቤልጅግ ፣ በፈረ ንሳይ ፣ በሉክሰምበርግ የተፈረመ ።
55. በስምምነቱ የተገለጹት የማብራሪያ ዘገባዎች በተለያዩ ምክንያቶች ተቀባይነትን ሊያገኙ ይችላሉ።
56. በቀዳሚው ቁጥር 2 ውስጥ « ዕቃ » ፣ « ሠሪ » እና « ጉድለት » ትርጉም ተሰጥቷቸዋል ።
57. በዘገባችን ክፍል 2 ፣ ሀ (2) ውስጥ የተሰጠውን ትችት ይመለከቷል ።
58. በተቀጥላው ጽሑፍ ውስጥ ፍሬ ነገር 4 ን ይመለከቷል ።
59. ማስታወሻ « ሠሪ » እንደሠሪ የሚቆጠርንም ይጨምራል (እላይ ይመለከቷል) ።
60. የስምምነቱ ቁጥሮች 1 እና 10—19 ።
61. የስምምነቱ ቁጥሮች 3 (5) ፤ 4(1) ፣ 5 (2) 6 ፣ 7 ፣ 8 ፣ የኢትዮጵያን የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥሮች 2086 (1) ፣ 2086(2) ፤ 2143 ፣ 2147 (3) ፣ 2155 (1) ፤ 2156 ን ያወዳድሯል ።
62. ለምሳሌ የስምምነቱ ቁጥሮች 2(ለ) ተቀባይነት ያጣ ፣ 2 (መ) እና 9(ሀ) (የማያስፈልግ) ፤ 9(ለ) (ጊዜው ያልደረሰ)
63. ኦፊሻል ጆርናል ኦፍ ዘ ዩሮፒያን ኮሙኒቲስ (1976) ቁ. ሲ 24179
64. እላይ በግርጌ ማስታወሻ 16 በመጀመሪያ የተጠቀሰውን ሥራችንን ገጽ 44 ይመለከቷል ።
65. ተገቢ የሚለው ቃል በስምምነቱ ተትቷል(የስምምነቱን የማብራሪያ ዘገባ አንቀጽ 35 ይመለከቷል) ምክንያቱም በፈረንሳይኛው ቅጂ ውስጥ ያልተፈለገ ትርጉም ስለሚሰጥ ፣ እኛ ተጨባጭ « ተገቢ ነት » ቢጠበቅ ትክክል ይመስለናል ።
66. ለተጨማሪ ማብራሪያ በግርጌ ማስታወሻ 53 የተጠቀሰውን የእንግሊዙን ሠነድ አንቀጽ 102 ይመ ለከቷል ። እንዲያውም ለበለጠ ምክንያት መብታቸውን የማያውቁ ይገባናል ባዮች ለሞሉባት ኢትዮጵያ ይስማማሉ ።
67. « የራስ ምልክት » የተለጠፈባቸው ዕቃዎች በዚች አገር ውስጥ እጅግም ስለማይታወቁ አንዳንድ ልዩ የሆኑ ጉዳዮች ሲገጥሙ በምትክነት በ ሐ/ የተሰጠው መፍትሔ ተፈጻሚነት እንዲኖረው በማድረግ ችግሩን መፍታት ይቻላል ።
68. ለምሳሌ በፍት/ሕግ አንቀጽ 13 የምዕራፍ 1 ፣ 1—2 ክፍሎች ሥር ።
69. ስለዚህ አደናጋሪ መመዘኛ የተሰጠውን ትችትና መደምደሚያ እላይ በግርጌ ማስታወሻ 35 በተጠ ቀሰው መጽሐፋችን ውስጥ ከገጽ 146—153 ይመለከቷል ።
70. በዚህ መጽሐፍ ውስጥ የተሰጠውን ትችትና የቀረበውን ሃሳብ በገጽ 287 እና 291(መ) እናት ላይ ይመለከቷል ።
71. ለልዩነቶች በዚህ መጸሐፍ ውስጥ ምዕራፍ 3 ክፍል 2 ን ይመለቷል ።
72. በነገራችን ላይ ፣ ከሰውነት መጐዳት የተነሳ (ሞትን ቢያስከትልም ባያስከትልም) የንዋይ ጉዳት አካል የሆነው « የገቢን ማጣት » በሚመለከት የዴንማርክን አሠራር ካጤንን በኋላ በዚሁ መጽሐፍ (ገጽ 153) ውስጥ ገቢ በመቅረቱ (የመተዳደሪያ ገቢ) ለሚፈጠረው አላፊነት ገደብ እንዲደረግበት ከፍተኛው መጠን ለምሳሌ በአንድ መካከለኛ የመንግሥት ሠራተኛ ገቢ ላይ የተወሰነ እንዲሆን ሃሳብ አቅርበናል ። ከፍተኛ ገቢ ያላቸው ሰዎች እራሳቸው ከፍተኛ የኢንሹራንስ ሽፋን መግዛት ይኖርባቸዋል ።

በሕብረተ ሰብአዊት ኢትዮጵያ ጊዜያዊ ወታደራዊ መንግሥት ፤
ጠቅላይ ፍርድ ቤት
አዲስ አበባ ።

የወንጀል ይግባኝ መ.ቁ. 4/71
ኅዳር 7 ቀን 1772 ዓ. ም.

ዳኞች :— 1.
2.
3.
4.
5.

ይግባኝ ባዮች :—
1/ አለቃ ወ. ሃ. ሰ.
2/ ቢ. ተ.

መልስ ሰጭ :— ዓቃቤ ሕግ

ጉዳዩን መርምረን የሚከተለውን ውሳኔ ሰጥተናል ።

ው ሳ ኔ

ለዚህ ይግባኝ መነሻ የሆነው አንደኛው ይግባኝ ባይ በልዩ ወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁጥር 20 የተጻፈውን ድንጋጌ ተላልፎ አቶ ኃ. ፀ.ን በማስገደሉ ለምር መራ ታስሮ በነበረበት ጊዜና ከወጣም በኋላ ጥፋቱ እንዳይደረስበትና በፍርድ እንዳይቀጣ ዳኞችና መርማሪዎች በሥራ ግዴታቸው ማድረግ የማይገባቸውን እን ዳያደርጉ ወይም እንዲያደርጉ በማሰብ ከአምስት ሺህ ብር በላይ ጉቦ ሰጥቷል ፤ እንዲሁም ሁለተኛው ይግባኝ ባይ እላይ የተጠቀሰውን ድንጋጌ ተላልፎ የአንደ ኛው ይግባኝ ባይ አባሪ በመሆን እሥር ቤት አብሮ በነበረበት ጊዜ ከአንደኛው ይግባኝ ባይ ሁለት ሺህ ብር ተቀብሎ ጉዳዩን ለያዘው መርማሪ ለሻምበል ባሻ ገ.ሥ ሰጥቷል ፣ ከእሥር ቤት ከወጣም በኋላ ጉቦ ለመስጠት የወሰደውን ሌላ ሁለት ሺህ ብር ለራሱ ጥቅም አውሏል ተብለው በከፍተኛው ፍርድ ቤት በቀረበባቸው ክስ ፣ ጉዳዩን በመጀመሪያ ደረጃ ያየው ፍርድ ቤት ተከሣሾቹን በተጠቀሰባቸው ድንጋጌ መሠረት ጥፋተኞች አድርጐ አንደኛው ተከሣሽ በአስር ዓመት ጽኑ እሥራት ፣ ሁለተኛ ተከሣሽ ደግሞ በስድስት ዓመት ጽኑ እሥራት እንዲቀጡ መስከረም 7 ቀን 1972 ዓ. ም. በዋለው ችሎት በመዝገብ ቁጥር 203/71 የሰጠውን ፍርድ በመ ቃወም ነው ።

የይግባኝ ባዮቹ ጠበቃ ደንበኞቹ የተነገረባቸውን ወንጀል ለመፈጸማቸው አስተማማኝ በሆነ የሶስተኛ ሰው አስረጂነት አልተረጋገጠባቸውም ፣ ከፍተኛው ፍርድ ቤት በድምጽ ብልጫ የሰጠው ፍርድ መሠረት ያደረገው ተከሣሾቹ ለፖሊስ ሰጥተዋል የተባለውን የእምነት ቃል ነው ፣ የእምነቱ ቃል ግን በፈቃደኛነት ሳይ ሆን በማስገደድ በድብደባ የተገኘ ነው ፤ ተከሣሾቹ በምርመራ በነበሩበት ጊዜ ከ ባድ ድብደባና ከፍተኛ ስቃይ የደረሰባቸው መሆኑን በቆጠሯቸው መከላከያ ምስ ክሮች በሚገባ አስረድተዋል ፣ ከፍተኛው ፍ/ቤት ተከሣሾቹ በፖሊስ ጣቢያ ሰጥ ተውታል ተብሎ የቀረበለትን የእምነት ቃል በፈቃደኛነት ሳይሆን በማስገደድ የተገኘ መሆኑን በተቃራኒ ማስረጃ እያረጋገጥን ትክክል ነው ብሎ የተቀበለው በማይገባው ነው ፣ ስለዚህ ይግባኝ ሰሚው ፍ/ቤት በድምጽ ብልጫ የተሰጠውን

ፍርድ ሸሮ በአንስተኛ ድምጽ የተሰጠውን የውሳኔ አስተያየት በመደገፍ ይግባኝ ባዮቹን በነጻ ያሰናብትልኝ ሲል ጠይቋል ።

ክርክሩን በዚህ ፍርድ ቤት በመልስ ሰጭነት የሚመራው ዐቃቤ ሕግም በበኩሉ ጥቅምት 29 ቀን 1972 ዓ. ም. በተጻፈ ሶስት ገጽ የመልስ ማመልከቻ ፡ ይግባኝ ባዮች በተከሰሱበት ወንጀል በጣቢያ ከሰጡት የእምነት ቃል ሌላ የቀረበባቸው ግዙፍ ማስረጃ የለም፣ በምርመራ ላይ በነበሩበት ጊዜ ከሰብአዊ ርህራሄ ውጭ አ ራት ቀን በተከታታይ እንደተደበደቡና ቆስለውም እንደነበረ የመከላከያ ምስክሮ ቻቸው አረጋግጠውላቸዋል ፡ በዚህም ምክንያት በፖሊስ ጣቢያ የተሰጠው የእ ምነት ቃል ያላንዳች ማስገደድ በፈቃደኛነት የተገኘ ነው ለማለት አይቻልም ፡ ይግባኝ ባዮቹ ወንጀሉን ለመፈጸማቸው በአጥጋቢ ማስረጃ አልተረጋገጠባቸውም ስለዚህ ይግባኝ ሰሚው ፍርድ ቤት በአነስተኛ ድምጽ የተሰጠውን የውሳኔ አስተ ያየት ደግፎ ይግባኝ ባዮቹ በነፃ ቢለቀቁ አንቃወምም ሲል አሳስቧል ።

ይግባኝ ባዮቹ አስቀድመው በከፍተኛው ፍርድ ቤት የተከራከሩት፣ አሁንም በይግባኝ ደረጃ በዚህ ፍርድ ቤት አጥብቀው የሚከራከሩት በክስ አቤቱታው ላይ የተነገረባቸውን ወንጀል መፈጸማቸውን በመካድ ነው ። ዐቃቤ ሕጉ ክሱን ለማ ስረዳት ያቀረበው ማስረጃ ተከሣሾቹ በፖሊስ ጣቢያ ሰጡ የተባሉትን የእምነት ቃልና የእምነት ቃሉን ሲሰጡ ነበሩ የተባሉ አስረጂዎችን ብቻ ነው ።

ተከሣሾቹ የእምነቱን ቃል በፖሊስ ጣቢያ መስጠታቸውን ያልካዱትና የማይክዱት ነገር ነው ። የእነርሱ ክርክር ወንጀሉን መፈጸማችንን ያመንነው በተከታታይ ለአራት ቀናት ስለተደበደብን የደረሰብንን ስቃይ መቋቋም ባለ መቻላችን ነው የሚል ነው ። በምርመራ በነበሩበት ጊዜ ተከሣሾቹ የድብ ደባ ተግባር የተፈጸመባቸው ለመሆኑ መከላከያ አስረጂዎች አቅርበው አረጋ ግጠዋል ። ከፍተኛው ፍርድ ቤት ተከሣሾቹን በድምጽ ብልጫ ጥፋተኞች ያደረጋ ቸው በእንደዚህ ዓይነት ሁኔታ የተገኘውን የተከሣሾቹን የእምነት ቃል ሐቀኛና ብቁ ነው በማለት ነው ። በፖሊስ ጣቢያ የተሰጠው የእምነት ቃል ብቁና ሐቀኛ መሆኑን ለማሳመንም የድምጽ ብልጫው ውሳኔ በብዙ አንጻሮች አጠያያቂ የሆኑ የትችት ነጥቦች ሠፍሮበት ይታያል ። የድምጽ ብልጫው ውሳኔ « በድብደባ ለነ ፍስ አድን የሚሠነዘር የፈጠራ ቃል እንደመኖሩ መጠን በድብደባም አማካኝነት የሚወጣ ሐቅ እንዳለም መዘንጋት አይገባም » ይላል ። ይህ አስተያየት በምር መራ ደረጃ የሚፈጸም ማባበልን ፤ ማስፈራራትንና የኃይል ተግባርን ተገቢ ነው ብሎ የሚያጸድቅ ነው ። በምርመራ ጊዜ አንድ መግለጫ ለማግኘት ወይም ጥፋ ትን ለማሳመን የሚፈጸም የኃይል ተግባር በሕግ የሚያስጠይቅና የሚያስቀጣ (ወ. መ. ሕ. ቁጥር 417 እና ልዩ ወ. መ. ሐ ቁጥር21) መሆኑ ቀረና፣ የእምነት ቃልም አጠራጣሪነቱ ተረሳና፣ ፍርድ ቤት የሚሠራው በሕግ፣ ሕግም የተደነገገው የኃይል ተግባርን ለመቋቋም መሆኑ ተረሳና ድብደባ መልካም ነው ፣ ሐቁን ያወጣል የሚል ትችት ሰብአዊ መብት ይከበርበታል ፣ የተበደለም ይካስበታል ፣ የበደለም ይቀጣበ ብታል ተብሎ አደራ ከተጣለበት የፍትሕና ርትዕ አደባባይ መሠንዘሩ እጅግ አሳ ዛኝ ነው ። እርግጥ በማባበል፣ በማስፈራራትና የኃይል ተግባር በመጠቀም አንዳንድ ጊዜ የተዳፈነ ሐቅ ይፋ ሊወጣ ይችላል ። መታወቅ ያለበት ቁም ነገር ግን የወንጀል ተግባር ፈጽሞ ይሆናል ተብሎ ተጠርጥሮ የተያዘ ሰው ሁሉ ወንጀለኛ አለመሆኑ ነው ። ሐቅን ለማግኘት ተብሎ ተጠርጥሮ የተያዘው ሁሉ የኃይል ተግባር የሚፈ ጸምበት ከሆነ ደግሞ ንጹኃን ጭምር መበደላቸውና መጎዳታቸው አይቀርም ። ተጠርጣሪው በእርግጥ ወንጀለኛ ቢሆን እንኳ ፣ የኃይል ተግባር ከተፈጸመበት ሽብ

ርና ጭንቀት ስለሚያድርበት የሚሰጠው የእምነት ቃል ሁልጊዜ ሙሉ በሙሉ
ትክክለኛ ፣ ሐቀኛና አስተማማኝ ሊሆን አይችልም ። ሕግም ሆነ ትክክለኛ የዳኝ
ነት አስተያየት እንዲህ ዓይነቱን እርምጃ የሚያወግዙት ንጹኃን አላግባብ እንዳይ
በደሉና ሕይወታቸውን ለማትረፍ ሲሉ ባልፈጸሙት ተግባር ራሳቸውን እንዳይወ
ነጅሉ ነው ። የሕጉ ምርጫ ንጹኃን አላግባብ ከሚበደሉ አጥፊው ቢያመልጥ ይሻ
ላል ነው ። ድብደባ ሕገወጥ አድራጐት በመሆኑ ፣ በሕገ ወጥ መንገድ የተገኘ የእ
ምነት ቃልም ሕጋዊ ሊሆን አይችልም ። የድምጽ ብልጫው ውሳኔ ትችቱን በመ
ቀጠል « የዓለም ሕዝብ በሥልጣኔ እየተራመደ እንደመሄዱ መጠን የወንጀል አፈ
ጻጸሙ ዘዴም ያን ያህል የረቀቀ ስለሆነ ፣ እውነቱን ለማግኘት ብዙ ብልሃት የማድ
ድረጉ ጉዳይ አስፈላጊ ሆኖ ተገኝቷል » ይላል ። እርግጥ የዕድገት ደረጃ ከፍ እያለ ፣
ሥልጣኔም እየገፋ ሲሄድ የወንጀል ተግባራትም በረቀቀ ዘዴ እንደሚፈጸሙ አያ
ከራክርም ። በአንጻሩ ሕግን ፣ ሰላምንና ጸጥታን በሚያስከብረው ክፍል በኩልም
ለመፈጸም የታቀደ ወንጀልን ለማክሸፍ ወይም የተፈጸመ ወንጀልን ፈልፍሎ ይፋ
ለማውጣትና አጥፊውንም ይዞ ለፍርድ ለማቅረብ የተራቀቀ ዘዴና ብልሃት ያስፈ
ልጋል ። እስከዚህ ድረስ በድምጽ ብልጫ ከተሰጠው ውሳኔ የተለየ አስተያየት የለ
ንም ። መችም ቢሆን ግን ድብደባ ሥልጣኔ ያስገኘው የወንጀል ተግባር ማክሸፊያ
ወይም ማጋለጫ ልዩ ጥበብ ፣ የተራቀቀ ዘዴና ብልሃት ነው አንልም ። ድብደባ አሪ
ታዊ እንጂ ሥልጣኔ ያስገኘው ዘመናዊ የምርመራ ሥልት አለመሆኑ ለማንም የታ
ወቀና መታወቅም ያለበት ነገር ነው ። የድምጽ ብልጫው ውሳኔ ግን ሊያሳምነን
የሞከረው ድብደባ ሐቁን ለማውጣት ሥልጣኔ ያስገኘው የተራቀቀ ዘዴና ብልሃት
መሆኑን ነው ። ትችቱ ድብደባ የተፈቀደ ዘዴና ብልሃት መሆኑን ለማሳመን ባደረ
ገው ሙከራ ብቻ ተወስኖ አልቀረም ። በድብደባ የተገኘ የእምነት ቃል በሚቀር
ብበት ጊዜ ፍርድ ቤቶች በተለይም በሶሺያሊስት አገር ያሉ ፍርድ ቤቶች ምን ማድ
ረግ እንዳለበባቸው ተግባራዊ መሠረት ይጥልላቸዋል ። ይህንንም አሳብ « የሶሻያሊ
ስት አገር ፍርድ ቤቶች ዓይነተኛ ዓላማም የመንግሥት አካል እንደመሆናቸው መ
ጠን ሐቁ የሚወጣበትን መንገድ መሻት ስለሆነ በፖሊስ በኩል የሚቀርበውን
ቃለ ምርመራ በጥሞና አጥንተው በጉዳዩ ተገቢውን ውሳኔ መስጠት ነው እንጂ
ያለባቸው ፣ አንዳንድ ጥቃቅን የሥርዓተ ሕግ ፎርማሊቲ አልተሟላም ተብሎ ብዙ
ድካም የተወሰደበትን ቃለ ምርመራ ውድቅ ማድረግ ተገቢ አሠራር ነው ብለን
እናምንበትም » በማለት ገልጦታል ። የድምጽ ብልጫው ውሳኔ በአንድ በኩል
ፍርድ ቤቶች ሐቁ የሚወጣበትን መንገድ መሻት ነው ይልና በሌላ በኩል ደግሞ
ብዙ የተደከመበትን የምርመራ ውጤት ውድቅ ማድረግ የለባቸውም ይላል ። በፖ
ሊስ ምርመራ « ተጣርቶ » የቀረበላቸውን ሁሉ ውድቅ ሳያደርጉ እንዳለ መቀበል
ካለባቸው ፍርድ ቤቶች ሐቁ የሚወጣበትን መንገድ እንዴት አድርገው መሻት
እንደሚችሉ በፍጹም ሊገባን አልቻለም ። በምርመራ ተገኘ የተባለውን ውጤት
የሕግን ፎርማሊቲ ሳይከተሉ ራሳቸው ሳይመራመሩና ሳያመዛዝኑ እንዳለ ይቀበ
ሉት ከተባለ በጥሞና የሚያጤኑት ምኑን እንደሆነ ግራ የሚያጋባ ነገር ነው ። የድብ
ደባ ተግባር በሕግ የሚያስቀጣ ወንጀል መሆኑ ተዘንግቶ የአንድ ተጠርጣሪ የእም
ነት ቃል በድብደባም ቢገኝ ድብደባ ክብደት የማይሰጠው የሕግ ፎርማሊቲ ስለሆ
ነና ብዙ ድካምም ስለተወሰደበት ሀቅነቱን አትጠራጠሩ ከተባለ የሕግ አውታር
መዘርጋትና የፍርድ ቤቶች መኖር በፍጹም አያስፈልግም ማለት ነው ። አንድ ተከ
ሳሽ ፍርድ ቤት የሚቀርበው ተመሳክሮና ተነጣጥሮ ፣ ፍርድ ቤቱም ጉዳዩንና የቀ
ረበለትን ማስረጃ በገለልተኛነት አይቶለትና መዝኖለት ሐቀኛው ፍሬ ነገር ነጥሮ
እንዲወጣና ተገቢውን ዳኝነት እንዲያገኝ ነው ። በድምጽ ብልጫ እንደተሰጠው
ውሳኔ ከሆነ ግን የፍርድ ቤት ተግባር ጉዳዩን ማበጠርና እውነቱን ማንጠር ሳይሆን

በዐቃቤ ሕግ በኩል የቀረበለትን ማስረጃ ሐቀኛነቱን ሳይጠራጠር አሜን ብሎ መቀበል ነው ። የፍርድ ቤት ተግባር ለዐቃቤ ሕጉ ማስረጃ ቡራኬ መስጠት ብቻ ከሆነ ደግሞ የፍርድ ቤት መኖርና የተከሰሰም ሰው ፍርድ ቤት መቅረቡ ባላስፈለገም ነበር ። በድምጽ ብልጫ የተሰጠው ውሳኔም በቀጥታም ሆነ በተዘዋዋሪ መንገድ የሚያጸድቀው ይህንኑ አስተያየት ይመስላል ።

አንደኛው ይግባኝ ባይ ኃ. ፀ.ን አስገድሏል ተብሎ በከፍተኛው ፍ/ቤት ክስ ቀርቦበት ጉዳዩ ከተመረበረ በኋላ ኅዳር 21 ቀን 1971 ዓ. ም. በዋለው ችሎት በነጻ ተለቋል ። ይህን ሁኔታ በአሁኑ ጉዳይ ውሳኔ የሰጠው ችሎትም በሚገባ ያውቀዋል ። ነገሩ እንዲህ ሆኖ ሳለ በድምጽ ብልጫ የተሰጠው ውሳኔ « እንደ ጲላጦስ ከደሙ ንጹሕ ነኝ የሚል ሰው ይህን ወንጀል እስከመሥራትና እስከማሠራት ያደረሰው ምንድነው ? የሚል ጥያቄ እስካሁን መልስ ያልተገኘለት ቢሆንምቅሉ ፣ በበኩላችን ግን ያሳዛኙ የኃ. ፀ. የግፍ አገዳደል ወንጀል እንቅ ቆቅልሽ ሆኖ እንዲቀር ለማድረግ የታቀደ ዘዴ ሳይሆን አይቀርም የሚል እምነት እንድናሳድር የነገሩ አካባቢ ያስገደደን መሆኑን ሳንገልጽ እናልፍም » የሚል ትችት ሠንዝሯል ። ይህ ትችት የተሠነዘረው አንደኛው ይግባኝ ባይ በተከሰሰበት የሰው መግደል ወንጀል በነጻ ከተለቀቀ ከአሥራ አንድ ወራት በኋላ ነው ። የድምጽ ብልጫው ውሳኔ በአንድ በኩል አንደኛው ይግባኝ ባይ የአሁኑን ወንጀል ለምን እንደፈጸመው በውል ተለይቶ አለመታወቁን ይገልጥና በሌላ በኩል ደግሞ ነጻነቱ በአደባባይ የተረጋገጠለትን ሰው ተከሶ ነጻ የወጣበትን ወንጀል ለማዳፈን ነው የሚል መልስ ይሰጠናል ። እዚህም መደምደሚያ የደረሰው በግዙፍ የተረጋገጠውን ፍሬ ነገር ሳይሆን በግል ያሳደረውን ጥርጣሬና እምነት መሠረት በማድረግ ነው ። ዳኛ ደግሞ ይህ ያደርግ ዘንድ አይገባውም ። « እንደ ጲላጦስ ንጹሕ ነኝ» ፤ «ያሳዛኙ የኃ. የግፍ አገዳደል » የሚሉት ስሜታዊ ቃላት ጉዳዩ በገለልተኛኛነት እንዳልታየ በጉልህ የሚያረጋግጡ ናቸው ። የድምጽ ብልጫው ውሳኔ በዚህ አድራጐቱ ግዙፍ በሆነው ፍሬ ነገር ሳይሆን በስሜት ተመርቷል ። ገለልተኛነቱን ሠርዞታል ። የዳኝነትን መሠረታዊ አቋም ንዶታል ። በመጨረሻም የድምጽ ብልጫው ውሳኔ« ያም ሆነ ይህ የቀረበልን የዐቃቤ ሕግ ማስረጃ የማያሻማና አጥጋቢ ስለሆነ » ተከሳሹቹ ጥፋተኞች ናቸው ሲል አስተያየቱን ይደመድማል ። የዐቃቤ ሕግ ማስረጃ የማያሻማና አጥጋቢ ከሆነ የታወቀ የሕግ ተመራማሪዎች የነደፉትን አሳብ ቦታ ሳይሰጡ በመጠቀስ ብቻ በድብደባ የተገኘ የአንድ ተጠርጣሪ የእምነት ቃል ብቁና ሐቀኛ ነው በማለት የማይታመነውን ለማሳመን ያ ሁሉ መከራ ለምን አስፈለገ ? የታወቁት ሊቃውንት እነ እርችቦልድና ሾው አንድ የእምነት ቃል በሌላ የእምነት ቃልና አካባቢ ማስረጃ ተደግፎ ሲገኝ ሙሉ እምነት ሊጣልበት ይገባል ያሉትን የድምጽ ብልጫው ውሳኔ ደጋፊ አሳብ ነው ብሎ ጠቅሶታል ። ነገር ግን ንድፈ አሳቡን ለውርደበጅ ያህል ጠቀሰው እንጂ ከቀረበለት ጉዳይ ጋር አላዛመደውም ፣ አላዋሃደውም ። ይህን ቢያደርግ ኖሮ የጠቀሳቸው የሕግ ምሁራን የነደፉት አሳብ እርሱ ከደረሰበት መደምደሚያ ጋር ሆድና ጀርባ መሆኑን ይረዳው ነበር ። የተጠቀሱት ሊቃውንት የእምነት ቃል ብቻውን ብቁና አስተማማኝ ነው አላሉም ። እነርሱ ያሉት አንድ የእምነት ቃል በሌላ የእምነት ቃልና የአካባቢ ማስረጃ ከተደገፈ ሊታመን ይገባል ነው ። እኛም በዚህ አሳብ እንስማማበታለን ። በያዝነው ጉዳይ ግን የቀረበው ተከሳሾቹ በፖሊስ ጣቢያ ሰጡ የተባለው የእምነት ቃል ብቻ ነው ። ይህን የእምነት ቃል የሚያጠነክር አንዳችም የአካባቢ ማስረጃ አልቀረበም ። ይህ እስካልሆነ ድረስ ደግሞ የሊቃውንቱ ንድፈ አሳብ ምን ለማሳመን እንደተጠቀሰ አልገባንም ።

እንግዲህ ነገሩን ስናጠቃልለው ይግባኝ ባዮቹ ፈጸሙ ለተባሉት ወንጀል የቀረበባቸው በፖሊስ ጣቢያ የሰጡት የእምነት ቃል ብቻ ነው። ተከሳሾቹ ግን ጉዳዩ ፍርድ ቤት ሲቀርብ የተነገረባቸውን ድርጊት መፈጸማቸውን ክደውታል ። በፖሊስ ጣቢያ ማመናቸውን ባይክዱም ፣ ይህን የእምነት ቃል የሰጡት ወደውና ፈቅደው ሳይሆን ከባድ የድብደባ ተግባር ስለተፈጸመባቸው ሥቃዩን መቋቋም ስላቃታቸው መሆኑን ገልጠው ማስረጃነቱ ውድቅ ሊሆን ይገባል በማለት ተከራክረዋል ። ለምርመራ ፖሊስ ጣቢያ በነበሩበት ጊዜ በተከታታይ ለአራት ቀናት ተደብድበውና ቆስለውም እንደነበረ የቆጠሯቸው የመከላከያ ምስክሮች በሚገባ አስረድተውላቸዋል ። በፖሊስ ጣቢያ የተሰጠ የእምነት ቃል በአንድ ተከሣሽ ተጨማሪ አስረጂ ሊሆንበት ይችላል ። ነገር ግን የእምነቱ ቃል ተጨማሪ አስረጂ የሚሆነው ተከሳሹ ያላንዳች ተጽእኖ ፡ ማስፈራራትና ማግባባት በንጹህ ኅሊና በራሱ ፈቃድ የሰጠው ከሆነ ነው ። በያዝነው ጉዳይ ይግባኝ ባዮቹ ለምርመራ ፖሊስ ጣቢያ በነበሩበት ጊዜ በከባድ ሁኔታ ተደብድበው እንደነበረ በመከላከያ አስረጂዎች ተረጋግጧል ። የተደበደቡ መሆናቸው ከተረጋገጠ ደግሞ የእምነቱን ቃል ወደውና ፈቅደው ሰጥተውታል ለማለት አይቻልም ። ይግባኝ ባዮቹ ድርጊቱን መፈጸማቸውን ያላንዳች ማስገደድ በራሳቸው ፈቃድ በፖሊስ ጣቢያ ካመኑ ፣ ፍርድ ቤት ሲቀርቡ የሚክዱበት ምክንያት አይታየንም ። አስቀድመው ለማመን ፈልገው በኋላ አሳባቸውን ለውጠው ክደውታል እንጂ በፖሊስ ጣቢያ የሰጡት የእምነት ቃል ትክክል ነው እንዳይባል ፣ ይህን መደምደሚያ የሚያጠናክር ተጨማሪ ግዙፍ ማስረጃ አልቀረበም ። ይግባኝ ባዮቹ ወንጀሉን ፈጽመዋል ተብለው የተጠረጠሩት ምን ፍንጭ ተገኝቶ ወይም በማን ተጠቁሞ እንደሆነ በጭራሽ የሚታወቅ ነገር የለም ። በፖሊስ ጣቢያ የሰጡት የእምነት ቃል የኃይል ተግባር ተፈጽሞባቸው የተገኘ መሆኑ እየተረጋገጠና የኃይል ተግባር ቢፈጸምባቸውም የሰጡት የእምነት ቃል ትክክል ነው ለማለት የሚያስችል ምንም ዓይነት ተጨማሪ ግዙፍ ማስረጃ ሳይቀርብ ይግባኝ ባዮቹ ጥፋተኞች ሊሆኑና ሊቀጡ አይገባቸውም ። ስለዚህ ከፍተኛው ፍ/ቤት በድምጽ ብልጫ የሰጠውን ፍርድ ሠርዘንና አነስተኛውን ድምጽ ደግፈን ይግባኝ ባዮቹን በነፃ አሰናብተናቸዋል ። ፍርዱ መሻሩን እንዲያውቀው የዚህ ውሳኔ ግልባጭ ለከፍተኛው ፍርድ ቤት ይተላለፍለት ፡ እንዲሁም ይግባኝ ባዮቹን እንዲለቃቸው ታስረው ለሚገኙበት ወህኒ ቤት ይጻፍለት ብለናል ።

ተገዶ ክስን ስለማመን—በወንጀል ይግባኝ

መ. ቁ. 4/71 የፍርድ ጉዳይ ትችት ።

በዮሴፍ ገብረ እግዚአብሔር*

በዚህ ጉዳይ ፍርድ ቤቱ የመረመረው ጭብጥ ተገዶ ክስን ማመንን የሚመለከት ነው ። በዚህ ጉዳይ የተነሱ ጭብጦች ፤

ሀ/ በማስገደድ የሚገኝ የእምነት ቃልን በማስረጃነት ለመቀበል አስተማማኝና የማያስተማምን በማለት ልዩነት መፍጠር ይገባል ? ወይስ

ለ/ በማስረጃነት የቀረበው የእምነት ቃል በማስገደድ የተገኘ መሆኑን በመ መልከት ብቻ አስተማማኝ ቢሆንም ባይሆንም ተቀባይነት ማጣት አለበት ? የሚሉት ናቸው ።

አንድ ሰው ወንጀል ስለመሥራቱ በፍርድ ቤት ተቀባይነት ባለው በማያጠራጥር ማስረጃ መረጋገጥ አለበት[1] የሚለው ሕጋዊ አቋም ተቀባይነት ያገኘው ከብዙ የታሪክ ሂደት በኋላ ነው ።

በወንጀል የተከሰሱ ሰዎች ንጹህነታቸውን ለማረጋገጥ ከወነጀሏቸው ሰዎች ጋር ፍልሚያ ገጥመው ማሸነፍ አለባቸው ይባል የነበረበት ዘመን ነበር ።[2]

አሁን ባለንበት ዘመን ምንም እንኳን በኃይል በማስፈራራት ወይም በሌላ ሕገ ወጥ ዘዴ መጠቀም በሕግ መከልከሉ ተገቢ ነው ብሎ በማለት የተለያዩ መርሆዎችን መጥቀስ ቢቻልም ፣[3] ከማስረጃ ሕግ አንጻር ስናየው ግን ማንም ሰው ጥፋተኛነቱ እስካልተረጋገጠበት ድረስ እንደ ንጹህ ይቆጠራል ከሚለው መርህ ጋር የተሳሰረ ሆኖ እናገኘዋለን ።

አንድ ሰው ጥፋተኛነቱ እስካልተረጋገጠ ድረስ ንጹሕ ነው ብሎ መገመት በሁሉም አገር ተቀባይነት ያገኘ መርህ ለመሆኑ ከተለያዩ ጽሁፎች ፣ ስምምነቶችና የሕግ ቅንጅቶች ማየት ይቻላል ። በዚሁም መሠረት በዲሴምበር 16/1966 ዓ. ም. በወጣው ዓለም አቀፍ የፍትሐብሔርና የፖለቲካ መብቶች ስምምነት በአንቀጽ 14 ንኡስ አንቀጽ 2 « ማንም በወንጀል የተከሰሰ ሰው በሕጉ መሠረት ወንጀለኛነቱ እስኪረጋገጥበት ድረስ እንደንጹህ የመገመት መብት ይኖረዋል »[4] ተብሎ ተደንግጓል ። ሩዶልፍ ሄርማን የተባለው ምሁር « በምንም ዓይነት መንገድ ጥርጣሬ ብቻውን እንደበቂ ምክንያት ተወስዶ ማንኛውም ሰው ሕግ አክባሪ ዜጋ ነው የሚለውን መሠረታዊ እምነት ሊያስለውጥ አይገባም » በማለት ጽፏል ።[5] በሶቭየት ሕብረትና በዩንየን ሪፓብሊኮች የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ሥነ ሥርዓት መሠረታዊ መርህ በክፍል 14 በፓራግፍ ሁለትና ሶስት የሚከተለው ተደንግጎ ይገኛል ፣ « ፍ/ቤቱ ፣ ዐቃቤ ሕጉ ፣ መርማሪውና ቃል ተቀባዩ ምን ጊዜም ቢሆን የማስረዳቱን ሸክም ወደ ተከሳሽ ሊያዞሩ አይችሉም ። በኃይል በመጠቀም ፣ በማስፈራራት ፣ ወይም በሌላ ሕገወጥ ዘዴ በመጠቀም ከተከሳሹ ማስረጃ ማግኘት የተከለከለ ነው ። »[6]

እነዚህ ስምምነቶችና ድንጋጌዎች « ከወንጀል ምርመራ ጋር አግባብ ያላ ቸው ተቋሞች ሁሉ አንድን ሰው በቅድሚያ እንደጥፋተኛ መገመት እንደሌላባቸ ውና ምን ጊዜም ፍርድ መስጠት የሚገባቸው በግልጽ በሚታይና በማይታብል ማስ ረጃ መሠረት መሆን እንዳለለበት ያስገነዝባሉ ። »[7]

ከላይ ከተገለጸው መገንዘብ እንደሚቻለው እንደ ንጹህ መገመት የሚለው መር ህ የተከሳሹ ጥፋተኛነት በሚገባ የሚያስጠረጥር ማስረጃ ከመገኘቱ በፊት ጥፋቱን የማስረዳት ሕግን ማስፈጸም ተግባራቸው ከሆነው ተቋሞች ወደ ተከሳሹ መዞር እንደሌለበት ይደነግጋል ። በሶቭየት ሕብረትና በዩጎየን ሪፓብሊኮች የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ሥነ ሥርዓት መሠረታዊ መርሆዎች የአንድ ተከሳሽ እንደ ንጹህ የመገመቱ መብት በተግባር መተርጐም የሚጀምረው ገና ምርመራው ከሚጀምር በት ጊዜ አንስቶ ለመሆኑም ከላይ ከተጠቀሰው መረዳት ይቻላል ። ይህ እንግዲህ በተጨባጭ በተግባር ሲተረጐም ማንም መርማሪ ባለሥልጣን አንድን ሰው ተጠር ጣሪ ነው ብሎ በቁጥጥሩ ሥር በማዋል እስጨናቂ በሆነው ምርመራ እንዲጠመድ ከማድረጉ በፊት ያንን ሰው በበቂ ምክንያት ለመጠርጠር የሚያስችሉ ማስረጃዎች በተጠርጣሪው አማካይነት ሳይሆን በቴክኒካዊ ምርመራ በቅድሚያ መሰብሰብ አለበት ማለት ነው ።

ቢሆንም ወንጀለኞችን በቁጥጥር ሥር በማዋል ሕብረተሰቡን ከወንጀል ድር ጊቶች የመከላከል ከባድ ኃላፊነት የተጣለባቸው ፖሊሶች በሶቭየት ሕብረትና በዩጎየን ሪፓብሊኮች የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ሥነ ሥርዓት መሠረታዊ መርሆዎች ክፍል 14 አንቀጽ ሁለትና ሶስት አገላለጽ መሠረት « ማስረጃውን ወደ ተከሳሽ የማዞሩን » ክልከላ እና « ማስረጃ ለማግኘት በኃይል ፥ በማስፈራራትና በሌላም ሕገወጥ ዘዴ » ያለመጠቀምን ተግባራዊ ለማድረግ ከባድ ሆኖ ያገኙታል ።

ይህንኑ ችግር በመረዳት ፖሊሶች በስልጣናቸው ያላግባብ በመጠቀም ወንጀ ለኛነቱ ያልተረጋገጠበትን ተከሳሽ እንደ ንጹህ ሰው የመገመት መብቱን እንዳይ ገፉት ለመከላከል የተለያዩ አገሮች የተለያዩ ዘዴዎችን በመቀየስ በሕጋቸው አሥፍረው ይታያሉ ።

ለምሳሌ በእንግሊዝ አገር ይህ « ያለአግባብ » በስልጣን መጠቀም « ተከሳሹ በፖሊስ ቁጥጥር ሥር በነበረበት ጊዜ የተጠረጠረበትን ጥፋት በማስመልከት የሚ ደረገውን ጥያቄ ሁሉ በማስረጃነት እንዳይቀርብ በመከልከል ችግሩ ይቃለላል ተብሎ ይታመናል ። »[8] ከዚህም በላይ ፍርድ ቤቶች ተከሳሹ የሰጠው የእምነት ቃል ራሱን ከወንጀል ነጻ ከሚያደርገው መብት ጋር ተጻራሪ በሆነ መንገድ የተገኘ ከመ ሰላቸው ማስረጃው ዋጋ እንዳይኖረው ሊያደርጉት ይችላሉ ።[9]

በአሜሪካን አገር ይህ ያለአግባብ በሥልጣን የመጠቀም አዝማሚያ ተጠር ጣሪው በፖሊስ ጣቢያ በሚቆይበት ጊዜ ከሕግ አማካሪው ጋር እንዲገናኝ ዕድል በመስጠት ይወገዳል ተብሎ ይገመታል ። ተጠርጣሪው ይህን መብት ከተነፈገ ሰ ጠው የተባለው የእምነት ቃል ሁሉ የሚታመን ቢሆንም እንኳን በግዴታ እንደተ ገኘ ተቆጥሮ በማስረጃነት ተቀባይነት አይኖረውም ።[10]

በህንድ አገር ግን አሠራሩ ለየት ያለ ነው ። በተከሳሽ የተሰጠ የእምነት ቃል በማስረጃነት ተቀባይነት እንዲኖረው ከተፈለገ በመርማሪ ዳኛ (ማጅስትሬት) ፊት መሰጠት አለበት ። ይህ አሠራር የእምነቱ ቃል የተሰጠው በፈቃደኛነት ነው ብሎ ለማመን ያስችላል ተብሎ ይገመታል ። [11]

በዩጎዝላቪያ ደግሞ ከነዚህ የተለየ አሠራር ይታያል ። ከሜይ 11 ፣1967 ዓ. ም. በፊት በዩጎዝላቪያ የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ሥነ ሥርዓት መሠረት የመመርመር ሥልጣን የተሰጣቸው ሁለት ተቋሞች ነበሩ ። እነርሱም ፖሊስ እና ፍርድ ቤት ነበሩ ። ሆኖም ሜይ 11 ፣ 1967 ዓ. ም. በወጣው ሕግ መሠረት ሙሉ በሙሉ በፖሊስ ይካሄድ የነበረው ምርመራ እንዲቀር ተደርጓል ። አሁን የሚሠራበት የምርመራ ዓይነት ራሱ « ዋናው ምርመራ » ሲሆን ይህም ሙሉ በሙሉ በዳኛ ይካሄዳል ።[12] በተሻሻለው የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ሥነ ሥርዓት መሠረት አዲሱ የፖሊስ ተግባር « ለዐቃቤ ሕጉ መነሻ የሚሆን ማስረጃ ማጠናቀር ሲሆን ይህም ዐቃቤ ሕግ በምርመራው ይገፋበት ወይም ይተወው እንደሆን ለመወሰን ያስችለዋል እንግዲህ የሕግ አውጪው ዓላማ ፖሊስ በማንኛውም ዓይነት መንገድ ቢሆን ተጠርጣሪው የተጠረጠረበትን ወንጀል በማስመልከት ጥያቄ በማድረግ ማስረጃ እንዳያቀርብ መሆኑ ግልጽ ነው።»[13] ለዚህ ዓይነቱ አሠራር መፈጠር ዋና ምክንያት የሆነው በፖሊሶች በኩል የሚታየው የሰዎችን በንጹህነት የመገመትን መርህ በትክክል ሥራ ላይ ያለማዋል ይመስላል ።[14]

እንደ ንጹህ የመገመት መርህ በኛም የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ሥነ ሥርዓት ከመጀመሪያው የምርመራ ደረጃ ጀምሮ ይገኛል ። አንድን ግለሰብ ከሌሎች ሁሉ ነጥሎ ወንጀሉን የፈጸመው እርሱ ሳይሆን አይቀርም ብሎ ዓይን ሳይጣልበት በፊት መርማሪው ፖሊስ ለጥርጣሬው መነሻ የሚሆነው በቂ ምክንያት ሊኖረው ይገባል ።[15] ከዚህም በላይ ፣ « ፖሊሱ የምስክርነት ቃል ሲቀበል ተጠያቂውን መደለል የተስፋ ቃል መስጠት ፣ የማስፈራራት ፣ የኃይል ሥራ ወይም ሌሎች ከሕግ ውጪ የሆኑ ዘዴዎች መፈጸም አይችልም »[16] ተብሎ ተደንግጓል ።

አንድን ወንጀል መመርመር ተግባሩ የሆነ ፖሊስ ይህን ተግባሩን በሚያከናውንበት ጊዜ ተመርማሪውን በመደለል ፣ በማስፈራራት ፣ የተስፋ ቃል በመስጠት ወይንም በሌላ ተገቢ ባልሆነ ዘዴ በመጠቀም ተመርማሪው ቃል እንዲሰጠው ያደረገ እንደሆነ ቅጣት እንደሚያገኘው በሕጋችን በግልጽ ተደንግጓል ። የተሻሻለው ልዩ የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ አዋጅ ቁጥር 214/1974 ዓ. ም. አንቀጽ 22 እንደሚከተለው ይደነግጋል ፤

« 1. ወደ ፍ/ቤት እንዲቀርብ የታዘዘውን ፣ ተይዞ በማረፊያ ቤት ወይም በእሥራት የተቀመጠውን ወይም በተለየ ቦታ እንዲቀመጥ የተወሰነበትን ሰው የሚጠብቅ የመንግሥት ሹም ወይም ሠራተኛ ወይም የሕዝባዊ ድርጅት ወይም የሕብረት ሥራ ማሕበር ተመራጭ ወይም የጥበቃ ጓድ አባል ፤ የተሰጠውን ሥራ በሚያከናውንበት ጊዜ ፤ በዚህ ሰው ላይ ከሰብዓዊ ርህራሄ ውጪ የሆነ ወይም ለሰው ልጅ ክብር ተቃራኒ የሆነ ተግባር የፈጸመበት እንደሆነ ፣ ይህ አድራጎቱ ሊያስከትልበት የሚችለው የከባድ ቅጣት ኢወሳሰን ደንብ ከሌለ እስከ አምስት ዓመት ሊደርስ በሚችል ጽኑ እሥራት ይቀጣል ።

« 2. ወንጀሉ የተፈጸመው በመንግሥት ወይም በሕዝባዊ ድርጅት ባለሥልጣን ትዕዛዝ ከሆነ ፣ ይኸው ባለሥልጣንም ከአምስት ዓመት እስከ አስራ አምስት ዓመት ሊደርስ በሚችል ጽኑ እሥራት ይቀጣል[17] ። »

ነገር ግን ፖሊስ በሕግ ከተደነገገው መንገድ ተጻራሪ በሆነ ዘዴ ከተከሳሹ የእምነት ቃል አግኝቶ በማስረጃነት ሲያቀርብ ፣ በዚህ ዘዴ የተገኘ ማስረጃ በሕግ ምን ያህል ክብደት እንደሚሰጠው በሕጉ አልተደነገገም[18]።

በሌላ በኩል ግን ፍርድ ቤቶች የዚህ ዓይነት በግዴታ የተገኘ ማስረጃ ሲያጋጥማቸው ምን ማድረግ እንደሚገባቸው ሕጉ ሥልጣን ባይሰጣቸውም ፣ በልምድና በሥራቸው ጠባይ ምክንያት ውሳኔ መስጠት ስላለባቸው ማስረጃው ተቀባይነት ሊኖረው ይገባል ወይም አይገባም ብለው መወሰን አለባቸው ። በዚህ ጉዳይም ከሞላ ጎደል የተደረገው ይኸው ነበር ።

ጉዳዩ ሲመረመር እንደሚያረጋግጠው እንደ ንጹህ የመገመት መርህና ይህንኑ በተግባር ለመተርጐም በወጣው የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ሥነ ሥርዓት በቁ25 የተደነገገውን በመከተል ፖሊሶቹ ይግባኝ ባዮቹ ከሰጡት ቃል ሌላ ማስረጃ ለማግኘት ጥረት አላደረጉም። ፖሊሶች ይግባኝ ባዮችን በቁጥጥራቸው ሥር ከማዋላቸው በፊት ይግባኝ ባዮቹን በሚገባ የሚያስጠረጥር በይግባኝ ባዮች ቃል ያልተመሠረተ ማስረጃ ለማግኘት ተገቢውን ጥረት በማድረግ ፈንታ በስሜታዊ ግፊት ብቻ ቀን ሳስተው ፣ ይግባኝ ባዮቹን በቁጥጥራቸው ሥር በማዋልና የእምነት ቃላቸውን እንዲሰጡ በማስገደድ የወንጀለኛ መቅጫ ሥነ ሥርዓት ሕግ ቁ. 31 ን ከመጣሳቸውም በላይ የልዩ ወንጀለኛ መቅጫ አዋጅ ቁ. 21 ንም በመተላለፍ ወንጀል ፈጽመዋል ። ከዚህም በስተቀር የይግባኝ ባዮቹን የእምነት ቃል እንኳን የሚያጠናክር ተጨማሪ ማስረጃ አላገኙም ።

ጠቅላይ ፍርድ ቤት በይግባኝ ባዮቹ ተሰጠ የተባለው የእምነት ቃል በፈቃደኝነት የተገኘ ካለመሆኑም ሌላ በአካባቢ ማስረጃ ያልተደገፈ በመሆኑ ሳይቀበለው ቀርቷል ። የእምነት ቃሉ በሌላ ተጨማሪ ማስረጃ የተደገፈ ቢሆን ኖሮ ይቀበለው ወይስ አይቀበለውም ነበር ? ስለሚለው ጥያቄ ግን ግምት ከመውሰድ በስተቀር ፍርድ ቤቱ የወሰደው ግልጽ የሆነ አቋም አለ ለማለት ያስቸግራል ።

መ ደ ም ደ ሚ ያ ።

1. ፍርድ ቤቱ በመሠረቱ የሰጠው ውሳኔ በዚህ ጉዳይ የተገኘው የእምነት ቃል በድብደባ የተገኘ ስለሆነ ተቀባይነት ሊኖረው አይችልም የሚል ነው ። ሆኖም በፈቃደኝነት ያልተገኘ የእምነት ቃል ተቀባይነት የሚያጣው እምነት የማይ ይጣልበት ሲሆን ነው የሚል ተጨማሪ አስተያየትም ከፍርዱ መውሰድ ይቻላል ።

2. የተሰጠው የእምነት ቃል አስተማማኝ ቢሆንም እንኳ በማስገደድ የተገኘ እስከ ሆነ ድረስ በማስረጃነት ተቀባይነት አይኖረውም ብሎ መወሰን ፖሊሶች በዚህ ዓይነቱ አሠራር እንዳይቀጥሉ ለማድረግ ይረዳል የሚለውን አመለካከት ፍርድ ቤቱ መፍትሂ ይሆናል ብሎ ያመነበት አይመስልም ። የፍርድ ቤቱ አቋም በምርመራ ጊዜ አስገድዶ የእምነት ቃል መቀበል የሚያስቀጣ አሠራር እንደመሆኑ መጠን ማስረጃው አስተማማኝ ከሆነ ይህን በማስረጃነት ተቀብሎ የእምነት ቃሉን በማስገደድ ያገኘውን ፖሊስ መቅጣት የተሻለ መፍትሔ ነው የሚል ይመስላል ።

3. የፍርድ ቤቱ ውሳኔ የተመሰረተው ፍርድ ቤት በሚነሱት ክርክሮች ላይ ውሳኔ ለመስጠት ባለው ሥልጣን እንጂ በሕግ በተደነገገ ሥልጣን አይደለም ። ሆ

ኖም የዳኛ ሥልጣን መመንጨት ያለበት ከተደነገገ ሕግ ነው የሚለውን አመለካከት በመቀበል ሕጐች ሁሉ ተደንግገው በሚወጡበት አገራችን ራሱን የቻለና የተሟላ የማስረጃ ሕግ[19] ያለመኖር ብዙ ችግርን የሚያስከትል ስለሆነ ፥ ይህ በቶሎ መፍትሄ ሊደረግለት የሚገባ ጉዳይ ነው ።

4. የዚህ ዓይነቱ ሥልጣንን የመተላለፍ አዝማሚያ በፖሊስ በኩል የሚታየው ፖሊሶች በኃይል ተጠቅመው አንድን ተጠርጣሪ ማሳመን ልዩ ጥቅምን ያስገኝልናል ብለው ስለሚያምኑ አይደለም ፤ በሕጉ ላይ ንቀት አድሮባቸው ነው ለማለትም አይቻልም ። ምክንያት ሊሆን የሚችለው ተጠርጣሪ ወንጀለኞችን በቁጥጥራቸው ሥር ማዋል ተግባራቸው ስለሆነ ማንም ሰው ወንጀለኛነቱ ካልተረጋገጠበት በስተቀር እንደ ንጹሕ ይቆጠራል የሚለውን መርህ የሚተላለፉት በተጠርጣሪ ወንጀለኞች ላይ ባላቸው ከምያ ግዴታቸው በሚመነጭ ስሜታዊ አመለካከት ነው ።[20] ነገር ግን የዚህ ዓይነቱ ከሕግ ውጪ መሥራት የሚያስቀጣ ወንጀል መሆኑ ብቻ ተፈላጊውን ውጤት ሊያስገኝ አይችልም ። በሌላ በኩል ደግሞ በዩጐዝላቪያ እንደሚደረገው የወንጀል ምርመራን ተግባር ከፖሊስ ክፍል ወስዶ ወደ ዳኝነቱ ክፍል ማስተላለፍ ከጊዜው በጣም የቀደመ አሠራር ሊሆን ይችላል ።
ቢሆንም አሁን ያለውን የወንጀለኛ መቅጫ ሥነ ሥርዓት ሕግ ቁ. 27 ን በማሻሻል ፖሊስ የተከሳሽን ቃል እንዳይቀበል ማድረግና ቀድሞም እንደተባለው[21] ቁ. 35 ን እንዳለ እንዲቀይ ማድረግ ይበጃል ። ይህም ሲሆን በፍርድ ቤቱም ቢሆን የሚሰጠው የእምነት ቃል « ስውር » ተጽዕኖ ወይም ተጠሪጣሪው ፍርድ ቤት ከመቅረቡ በፊት በፖሊስ የተፈጸመበት የኃይለ ሥራ ያለመኖሩን የሚያረጋግጡ ተጨማሪ ደንቦች መታከል ይኖርባቸዋል ። ይህ ከተሟላ በዚህ ፀሐፊ እምነት ከሥልጣን በማለፍ በሕገወጥ መንገድ የእምነት ቃል የማግኘቱን አሠራር ጨርሶም ባያጠፋው በጣም ይቀንሰዋል ።

የ ግ ር ጌ ማ ስ ታ ወ ሻ

* ረዳት ፕሮፌሰር ፥ ሕግ ፋኩልቲ ፥ አዲስ አበባ ዩኒቨርስቲ ።

1. የወ. መ. ሕግ ሥነ ሥርዓት ቁ. 141 ይመለከቷል ።

2. ፕሉስኮው ሞሪስ ፥ ዘ ዲቨሎፕመንት ኦፍ ፕረዘንት ዳይ ክሪሚናል ፕሮሲጀርስ ኢን ኢሮፕ ኤንድ አሜሪካ ፥ ሀርባርድ ሉው ረቪው (ቅጽ 48 ፥ 1934—35) ፤ ገጽ 440 ።

3. ለምሳሌ የፌዴራሊስት ዩጐዝላቪያ ሕገ መንግሥት አንቀጽ 176 ን ብንመለከት እንዲህ ይላል "በሰው ልጅ ክብረ — ሀሊና ፥ የግለሰብም ሆነ የቤተ ሰብ ሕይወት (አኗኗር) እንዲሁም ሌሎችም፤ ሰብአዊ መብቶች ሁሉ የተጠበቁ ናቸው ።

"በኃይል በመጠቀም የእምነት ቃልም ሆነ ምስክርነት ማግኘት የተከለከለ እና የሚያስቀጣ ነው ።" እንግዲህ ከዚህ የምንረዳው በኃይል በመጠቀም የእምነት ቃል ማግኘት በሰብአዊ ክብረ—ሀሊና ላይ ወንጀል መፈጸም መሆኑን ነው ። እንዲሁም ዊግሞር ፥ ኤቪደንስ ኢን ትራያልስ አት ኮመን ሎው (ሊትል ብራውንና ኩባንያው እ.ኤ.አ. 1970) ቅጽ 3 ፥ ገጽ 329—344 ይመለከቷል ። በዚህ መጽሐፍ ውስጥ በኃይል የተገኘ የእምነት ቃል ማስረጃነቱ የማያስተማምን ከመሆኑም በላይ በራስ ላይ ምስክር ከመሆን ነጻ የሚያደርገውን መብት ይጻረራል ተብሏል ። ቢሆንም የኋለኛው ቲኦሪ አንድ ሰው ወንጀለኛነቱ ካልተረጋገጠበት በስተቀር እንደ ንጹህ ሰው ይቆጠራል ከሚለው መርህ ጋር አንድ አካል ነው ። ምክንያቱም ይህ አባባል ራሱ አንድ ሰው በወንጀለኛነት ተጠርጥሮ ከሌሎች ሕግ አክባሪ ሰዎች መካከል ተነጥሎ ከመውጣቱ በፊት ያለእርሱ እርዳታ በቅድሚያ ወንጀለኛነቱን የሚያመለክት ማስረጃ መሰብሰብ እንደሚገባው ስለሚያሳይ ነው ።

4. ሄርማን ጂ. ዲ. አር ክሪሚናል ፕሮሲጀር ሎው ጎቨርንድ ባይ ሶሻሊስት ፕራንስፐልስ፡ ሎው ኤንድ ሌጂስሌሽን ኢን ዘ ጀርመን ዲሞክራቲክ ሪፑብሊክ (እ.ኤ.አ. 1974፤ሁለተኛ እትም) ገጽ 29።

እንዲሁም ፣ « ማንኛውም በወንጀል የተከሰሰ ሰው በግልጽ ችሎት ራሱን የመከላከል መብቱ ተጠብቆለት ጥፋተኛነቱ በማስረጃ እስኪረጋገጥበት ድረስ እንደ ንጹህ ይገመታል » የሚለውን በዓለም አቀፍ የሰብአዊ መብቶች ማረጋገጫ አንቀጽ 11/ 1 የተደነገገውን በብራውንሊ ፤ ቤዚክ ዶኩመንትስ ኦን ሂዮማን ራይትስ (ክላሬንደን ፕሬስ ኦክስፎርድ ፣ እ. ኤ. አ. 1971) ገጽ 109 ይመለከቷል ። በተለያዩ አገሮች ሕጐች ውስጥ ስለሚገኙ ተመሳሳይ ድንጋጌዎች ይህንኑ መጽሐፍ ፣ ገጽ 3—89 ይመለከቷል ።

5. ሄርማን ፣ በግርጌ ማስታወሻ ቁ. 4 የተጠቀሰው ፣ ገጽ 29 ።

6. ሎው ኢን ኢስተርን ኢሮፕ (ቅጽ 3) ገጽ 119 ላይ የሚገኘውን የሶቪየት ህብረትና የዩንየን ሪፑብሊኮች የወ. መቅጫ ሕግ ሥነ ሥርዓት መሠረታዊ መርሆች ክፍል 14 ፤ ፓራግራፎች 2 እና 3 ን ይመለከቷል ።

7. ሄርማን ፣ በግርጌ ማስታወሻ ቁ. 4 የተጠቀሰው ፣ ገጽ 19—30

8. ፊሸር ፣ ያለ ነጻ ፈቃድ የሚሰጡ የእምነት ቃላትና የወ. መ. ሕግ ሥነ ሥርዓት ቁ. 35 የኢትዮጵያ ሕግ መጽሔት (ቅጽ 3 ቁ. 1) ገጽ 317 ።

9. ከላይ እንደተጠቀሰው ።

10. ከላይ እንደተጠቀሰው ነገር ግን በድህነት ውስጥ በሚገኙ ሰዎችና በተለይም በከበርቴው ህብረተሰብ « በታችኛው መደብ » አባል ላይ ባለው ዝቅተኛ አመለካከት ምክንያት ይህ መብት ምን ያህል በተግባር ላይ ሊውል እንደሚችል ያጠራጥራል ።

11. ከላይ እንደተጠቀሰው ፣ ገጽ 332 ።

12. ኮሌክሽን ኦፍ ዩጐዝላቫ ሎውስ ፣ ኮድ ኦፍ ክሪሚናል ፕሮሲጀር (ቢዎግራድ ፤ እ ኤ አ 1969) ቅጽ 19 ፣ ገጽ 9 ።

13. ከላይ እንደተጠቀሰው ። ዳኛ በመጀመሪያው የወንጀል ምርመራ ደረጃ ውስጥ ስለወንጀሉ አፈጻጸም ምርመራ የማካሄድ ሚና እንዲኖረው የተደረገው አሠራር ከሲቢል ሎው የሕግ ቅንጅት የተገኘ ለመሆኑ ፣ ከላይ በግርግ ማስታወሻ 2 የተጠቀሰው ፣ ገጽ 433—467 ይመለከቷል ።

14. ከላይ እንደተጠቀሰው ፣ የግርጌ ማስታወሻ ቁጥር 2 ገጽ 8 ይመለከቷል ።

15. የወ. መ. ሕግ ሥነ ሥርዓት ቁ. 25

16. የወ. መ. ሕግ ሥነ ሥርዓት ቁ. 31

17. ነጋሪት ጋዜጣ ፣ 41ኛ ዓመት ቁ. 2 ። እንዲሁም የወ. መቅጫ ሕግ ቁ. 417ትን ይመለከቷል ።

18. በወ.መ. ሕግ ሥነ ፡ ሥርዓት አዋ ፕሮገፎ ድጋሚ ቁ. 462 ንዑስ ቁ. 2 ሥር በፊሸር፡ ኢትዮጵያን ክሪሚናል ፕሮሲጀር ኮድ ፣ ኤ ሶርስ ቡክ (አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ ከኦክስፎርድ ዩኒቨርሲቲ ፕሬስ ጋር በመተባበር ያሳተመው ፣ እ.ኤ.አ. 1969) በገጽ 458 እንደሚገኘው ሕገ ወጥ በሆነው መንገድ የተገኘ የእምነት ቃል ውጤት እንደማይኖረው ይደነግጋል ። ቢሆንም ይህ ረቂቅ በአሁኑ የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ሥነ ሥርዓታችን ቁ. 31 ተተክቷል ። እንደፊሸር አባባል (ከላይ በግ. ማስታወሻ ቁ. 8 የተጠቀሰው ፣ ገጽ 333—34) በወ. መ. ሕግ ሥነ ሥርዓት ቁ. 31. ስር የእምነት ቃሉ ሊኖረው ስለሚችለው የማስረጃነት ጠባይ ያልተጠቀሰበት ምክንያት ምናልባት ሕግ አውጪው ይህ በማስረጃ ሕግ ይደነገጋል የሚል እምነት ስለነበረው ይመስላል ።

19. ይህም ሲባል በሕጋችን ውስጥ ማስረጃን የሚመለከት ሕግ የለም ማለት አይደለም ። ለምሳሌ የፍትሐብሔር ሕግ (ነጋሪት ጋዜጣ ፣ 19ኛ ዓመት ቁ. 8 አዋጅ ቁ. 165/52) ቁ. 2001—2026 ይመለከቷል ።

20. ፊሸር ፣ ስለ ኢትዮጵያ መያዝ ሕግ አንዳንድ ጉዳዮች ፣ በማጠናቀር ሕግን የማሰናዳት ዘዴ ፣ የኢትዮጵያ የሕግ መጽሔት (ቅጽ 3 ቁ. 2) ገጽ 438 — 439 ።

21. ፊሸር ፣ ከላይ በግርጌ ማስታወሻ ቁጥር 8 የተጠቀሰው ፣ ገጽ 320—329 ይመለከቷል ።

በኅብረተ ሰብአዊት ኢትዮጵያ
ጊዜያዊ ወታደራዊ መንግሥት ፣
ጠቅላይ ፍርድ ቤት
አዲስ አበባ

የወንጀል ይግባኝ መ. ቁ. 1515/71
ኅዳር 6 ቀን 1972 ዓ. ም.

ዳኞች ፦ 1.
2.
3.

ይግባኝ ባዮች 1. ቶ.አ. አልቀረበም
2. በ. ኃ. አላቀረበም

መልስ ሰጭ ፦ ዐቃቤ ሕግ አቶ ብዙዓለም መርሻ ቀርበዋል
ዐቃቤ ሕግ ጥቅምት 13 ቀን 1972 ዓ. ም. በተጻፈ

ማመልከቻ መልስ ሰጥቷል ። ጉዳዩን መርምረን የሚከተለውን ፈርደናል ።

ፍ ር ድ

ይግባኝ ባዮች ኅዳር 12 ቀን 1971 ዓ ም ከቀኑ በግምት 8 ሰዓት ሲሆን በጭላሎ አውራጃ በአሰላ ከተማ የማታለል ወንጀል ለመፈጸም ተስማምተው ካልተያዙ 3 ግብረ አበሮቻቸው ጋር ከአዲስ አበባ ወደ አሰላ ከተማ ሄደው በ05 ቀበሌ ውስጥ አቶ ተስፋዬ አበበ የተባለውን ነጋዴ ለማታለል አስበው ያልተያዘው ስሙ ያልታወቀ ሰው መንግሥት ለድሀ ገበሬና ነጋዴ ገንዘብ ይሰጣል አልሰማ ሀም ? በማለት ጠይቆ ወደአንደኛው ይግባኝ ባይ ዘንድ ወስዶት ከአገናኘው በኋላ አንደኛው ይግባኝ ባይ ደግሞ ከሁለተኛ ይግባኝ ባይ ጋር ገንዘብ ትወስዳ ለህ በማለት አገናኝቶት ሁለተኛውም ይግባኝ ባይ ይህንኑ የማታለል ዘዴአቸ ውን በመቀጠል በዘጠኝ ሰዓት ና ቦታውን አሳይሃለሁ ብሎ የማይደረገውን ይደ ረጋል ፣ የማይሆነውን ይሆናል በማለት ለማታለል በመሞከራቸው በወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁጥር 32 (1) ሀ/27(1)/656 (ሀ) መሠረት ጥፋተኞች ሆነው ሊቀጡ ይገባል ተብለው አርሲ ክፍለ ሐገር አሰላ ከተማ ካስቻለው ከፍተኛ ፍርድ ቤት በተከሰሱበት ወንጀል ክሱን በመጀመሪያ ደረጃ የሰማው ይኸው ከፍተኛ ፍርድ ቤት ዐቃቤ ሕጉ እንደክሱ አቀራረብ ያሰማውን ማስረጃ በመመልከትና ይግባኝ ባዮች፣ በዐቃቤ ሕጉ በኩል የተሰማባቸውን ማስረጃ ለማፍረስ መከላከያ ማስረጃ ለማቅረብ አለመቻላቸውን በመገንዘብ በዐቃቤ ሕጉ ማስረጃ እና እነሱም በፖሊስ ጣቢያ ወንጀሉን በማመን የሰጡትን ቃል መሠረት በማድረግ ይግባኝ ባዮችን በተከሰሱበት ወንጀል በክሱ ላይ በተጠቀሰባቸው ድንጋጌ ጥፋተኞች አድርጎ አንደኛው ይግባኝ ባይ በአምስት ዓመብ ጽኑ እሥራትና በአምሳ ብር መቀጫ እን ዲቀጣ ፣ ሁለተኛው ይግባኝ ባይ በሁለት ዓመት እሥራት እንዲቀጣ ፈርዶባቸ ዋል ። ይግባኙ የቀረበው ይህንኑ ፍርድ ለማስለወጥ ነው ።

ይግባኝ ባዮች ይግባኝ ያሉበትን ምክንያት ሐምሌ 2 ቀን 1971 ዓ. ም. በተ ጻፈ የይግባኝ ማመልከቻ ዘርዝረዋል ። ዐቃቤ ሕጉም ጥቅምት 13 ቀን 1972 ዓ. ም. በተጻፈ ማመልከቻ ለይግባኙ መልስ ሰጥቷል ።

ይግባኝ ባዮች በይግባኝ ማመልከቻቸው ላይ አንደኛው የዐቃቤ ሕግ ምስክር ጠላት ምስክር ነው ። በፖሊስ ጣቢያ የሰጠነው ቃል ሳንወድ በግድ የሰጠነው ነው ። ሌሎች የዐቃቤ ሕግ ምስክሮች የደረጃ ምስክሮች እንጂ የዐይን ምስክሮች አይደሉም ። ስለዚህም ማስረጃው በቂና አስተማማኝ ስላልሆነ የከፍተኛው ፍርድ ቤት የሰጠው ፍርድ ተሰርዞ በነጻ ልንሰናበት ይገባል ሲሉ ተከራክረዋል ።

ዐቃቤ ሕጉ በበኩሉ በጻፈው መልስ ይግባኝ ባዮች ድርጊቱን ለመፈጸማቸው የተሰማው ማስረጃ በቂና አስተማማኝ የማይሆንበት ምክንያት አይኖርም ። ማስረጃው አጠራጣሪ አይደለም ። ወንጀሉን ለመፈጸማቸው ራሳቸው አምነዋል ። የእምነት ቃላቸውን የሰጡት ደግሞ ወደውና ፈቅደው ለመሆኑ ፖሊስ ጣቢያ ድረስ ይዘዋቸው የሄዱት የጥበቃ ጓዶች መስክረውባቸዋል ። እንደሚሉት ሁሉ በግዳጅ የሰጡት ቃል ለመሆኑ ያቀረቡት ማስረጃ የለም ። ስለዚህም ድርጊቱን በመፈጸማቸው ረገድ ያለው ነጥብ አከራካሪ ሊሆን አይችም ። ድርጊቱን ፈጽመውታል ። በሕጉ ረገድ ግን የግል ተበዳዩ የማያጠግብ ተስፋ ተነግሮት ጊዜውንና ጉልበቱን ሰውቶ ገንዘብ ይገኝበታል ወደተባለው ሥፍራ ሂዶ ቀጠሮ ከተሰጠው በኋላ ተከታታይ ፈልጎ እንዲያዙ ከማድረጉ በቀር በግል ተበዳዩ ንብረት ላይ ወንጀል ለመሥራት በማሰብ የግል ተበዳዩን የሀብት ጥቅም በሚጎዳ አኳኋን በማድረግም ሆነ ባለማድረግ ለማሠራት መሞከራቸው በስውር ካልሆነ በቀር በጉልህ አይታይም ። ይህም ይግባኝ ባዮች በንብረት መብቶች ላይ የማታለል ወንጀል ለመፈጸም ሞክረዋል የሚለውን እውነት ነገር ከማቋቋም ይልቅ የግል ተበዳዩ በግል ሀብቱ ጥቅም ላይ ጉዳት እንዲያደርስ የአፈጻጸሙ ሁኔታዎች እንዲከናወኑ ለማድረግ የወንጀል አፈጻጸምን የመጀመሪያ ደረጃ ማለትም የመሰናዳት ተግባሮችን ፈጽመዋል ማለቱ ሳይቀል አይቀርም ። ስለሆነም የይግባኝ ባዮች አድራጎት ጥፋተኛ በተሰኙበት አንቀጽ የማይሸፈን መሆኑን ዐቃቤ ሕግ አጥብቆ እየተከራከረ የይግባኝ ባዮችን ዝንባሌና አዝማሚያ እና ሊከተል የሚችለውን ጥፋት አስተውሎ ሕጋዊና ፍትሐዊ ውሣኔ እንዲሰጥ ዐቃቤ ሕግ ይግባኝ ሰሚውን ፍርድ ቤት ይጠይቃል ሲል ተከራክሯል ።

በበኩላችንም ነገሩን መርምረነዋል ። ከሕግም ጋር አገናዝበን ተመልክተነዋል ። ነገሩን እንደመረመርነውና ከሕግም ጋር አገናዝበን እንደተመለከትነው ይግባኝ ባዮች መንግሥት ለተቸገረ ሰው ገንዘብ ይሰጣል በማለት ያገኙትን እታልለው ሕገወጥ ብልጽግናን ለማግኘት አቅደውና ተስማምተው የአሰላ ከተማ ሕዝብ ሞኝ ነውና ይታለላል ብለው ከአዲስ አበባ ከተማ ተነስተው ወደ አሰላ ከተማ መሄዳቸውን ፣ እስከዛሬ ድረስ ያልተያዘው የይግባኝ ባዮች ግብረ አበር የግል ተበዳዩን እንዳገኘው እዚህ ከተማ ሰው ታውቃለህ ወይ? ብሎ ጠይቆት አላውቅም የሚል መልስ እንደሰጠው ሥራህ ምንድር ነው? ብሎ ጠይቆት ነጋዴ ነኝ የሚል መልስ እንደሰጠው አንድ ወሬ ሰምተሃል ወይ? ብሎ የጠየቀው መሆኑን ፣ አልሰማሁም ፣ ወሬው ምንድር ነው? ብሎ መልሶ ቢጠይቀው መንግሥት ለድሀ ገበሬና ነጋዴ ለተቸገረ ሰው ሁሉ ገንዘብ ይሰጣል ብሎ ፈንጠር ብሎ ቆሞ ወደነበረው ወደ አንደኛው ይግባኝ ባይ እንደወሰደው ፣ አንደኛው ይግባኝ ባይ መንግሥት ለተቸገረ ሰው ገንዘብ የሚሰጥበትን ሥፍራ እኔ አሳያችኋለሁ ብሎ በኸርሮንድ ጽሕፈት ቤት አካባቢ ይጠባበቅ ወደነበረው ወደ ሁለተኛው ይግባኝ ባይ ግብረ አበራቸው ዘንድ ይዘውት መሄዳቸውን ፣ እንደሄዱም ሁለተኛውን ይግባኝ ባይ አግኝተውት ሁለተኛው ይግባኝ ባይ ደግሞ ተሸቀዳድሞ አንደኛውን ይግባኝ ባይ አንተ ጠዋት ወስደህ የለም ወይ ? እንደገና ለምን መጣህ? ብሎ ነገሩን እውነት ለማስመሰል መሆኑ ነው ቢጠይቀው እኔማ ተሰጥቶኛል ፣ ለነርሱ ሥፍራውን ላሳይ ብዬ ነው

ጌታዬ ብሎ የመለሰለት መሆኑን ፣ በዚህን ጊዜ ሁለተኛው ይግባኝ ባይ እናንተ የምታገኙት ማለትም የሚሰጣችሁ በዘጠኝ ሰዓት ነው ፣ በዘጠኝ ሰዓት ተመለሱ ብሎአቸው እንደተለያዩ የግል ተበዳዩ ለፐበቃ ጓዶች ጠቁሞ በክትትል የዛሬዎቹ ይግባኝ ባዮች ብቻ ሊያዙ መቻላቸውን ፣ ተይዘው ወዲያውኑ ፖሊስ ጣቢያ እንደ ደረሱ አላንዳች ግዳጅ ድርጊቱን አምነው በሰው ንብረት ላይ ያደረሱት በደልና ውጤት ያገኘ ድርጊት ስለሌለ መንግሥት ይቅርታ እንዲያደርግላቸው መማጸናቸውን ዐቃቤ ሕጉ በማያጠራጥር አኳኋን ያስረዳውን ማስረጃ የከፍተኛው ፍርድ ቤት መቀበሉንና በዚሁ መሠረት ይግባኝ የተባለበትን ፍርድ መስጠቱን ተረድተናል ። በፍሬ ነገሩ ረገድ ላለው ክርክር የቀረበውን ማስረጃ ብቁነትና አስተማማኝነት ሊያፈርስ የሚችል ተቃራኒ ማስረጃ በይግባኝ ባዮች በኩል ባለመቅረቡና ሊቀርብም የሚችል ማስረጃ አለና ይቅረብ ተብሎ የተጠቆመ ባለመኖሩ ለከፍተኛው ፍርድ ቤት የቀረበውን ማስረጃ እምነን የማንቀበልበት ምክንያት አይኖረንም ። አምነን ተቀብለነዋል ።

በሕጉ ረገድ ከላይ የተጠቀሰውን ድርጊት ይሸፍናል ተብሎ የተጠቀሰው በወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁጥር 27 (1) እና 656 (ሀ) የተጻፈው ነው ። እነዚህም እንደሚከተለው ይነበባሉ ።

> አንቀጽ 27 (1) « ማንም ሰው አስቦ ወንጀልን ለመሥራት ጀምሮ የወንጀሉን ተግባር እስከመጨረሻው ያልተከታተለ ወይም ለመከታተል ያልቻለ ወይም የወንጀሉ ሥራ አፈጻጸም ሥራውን እስከ መጨረሻው ተከታትሎ አስፈላጊ የሆነውን ውጤት ያላገኘ ቢሆንም በመሞከሩ ብቻ ጥፋተኛ ይሆናል ።
> «የወንጀሉ ሥራ እንደተጀመረ ያህል የሚቆጠረው የተፈጸመው ተግባር በማያጠራጥር ሁኔታና በቀጥታ ወንጀሉን ለመፈጸም ወደ ታሰበበት ግብ ለማድረስ የተሠራ በሆነበት ጊዜ ነው » ሲል ፤
>
> አንቀጽ 656/ሀ/ « ማንም ሰው ሕገ ወጥ የሆነ ብልጽግናን ለራሱ ለማግኘት ወይም ለሌላ ሰው ለማስገኘት ሲል አጭበርብሮ የራሱን ወይም የሌላውን ሰው የሀብት ጥቅም በማድረግም ሆነ ባለማድረግ በሚጎዳ አኳኋን አንዱን ሰው ለማሠራት በማቀድ ፣ እውነቱን ወደ ሐሰት በመለወጥም ሆነ ሐሰተኛውን ነገር እውነት አስመስሎ በማረጋገጥ ያልሆነውን እኔ ነኝ ብሎ ወይም በማታለል ዘዴ ተበዳዩን ወደ ስህተት በመምራት ወይም ደግሞ እርግጠኛውን ነገር እንዳይገለጽ በተንኰል በሙሸፈን ቅን ልቡናንና የልማዳዊ ደንብ ሥርዓት እንዳይደበቅ የሚከለክለውን ነገር የሰወረ እንደሆነ በእሥራት ወይም እንደነገሩ ሁኔታ እስከ አምስት ዓመት ሊደርስ በሚችል ጽኑ እሥራትና በገንዘብ መቀጮ ይቀጣል » ይላል ።

ወንጀሉን ለመሥራት የተደረጉት የሙከራ ተግባሮች ራሳቸውን የቻሉ ወንጀሎች ሆነው የተገኙ ሲሆኑ ለእነዚሁ ወንጀሎች የተወሰኑት ቅጣቶች የሚፈጸሙ ካልሆነ በቀር በመሠረቱ ሙከራ የሚያስቀጣው በመደቡ ለመፈጸም ለተፈለገው ወንጀል የተወሰነው ቅጣት እንዲሚፈጸም በማድረግ እንደሆነ በወንጀለኛ መቅጫ ሕግ በቁጥር 27/3/ እና 30 የተጻፉት ድንጋጌዎች ያስረዳሉ ። በያዝነው ጉዳይ ይገባኝ ባዮች ፈጽመውታል የተባለውን ድርጊት ይሸፍናሉ ተብለው ከተጠቀሱት ድንጋጌዎች መካከል በወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁጥር 27/1/ የተጻፈው በዚሁ ሕግ በቁጥር 656 (ሀ) ከተጻፈው ጋር ተጠቅሶ የቀረበው ይግባኝ ባዮች ለመፈጸም የሞከሩት ወንጀል

ማታለልን የሚመለከት በመሆኑ በማታለል ለተመሠረተ ወንጀል በወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁጥር 656 (ሀ) የተመደበው ቅጣት በይግባኝ ባዮች ላይ ተፈጻሚ ይሆናል በሚል አስተሳሰብ ነው ።

ከፍ ብለን የጠቀስነውና በወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁጥር 656 (ሀ) የተጻፈው ድንጋጌ ለአንድ ድርጊት ተፈጻሚ የሚሆነው ተበዳዩ ተታልሎ በማድረግም ሆነ ባለማድረግ በራሱ ወይም በሌላ ሰው ንብረት ላይ ጉዳትን የሚያስከትል ተግባር ፈጸሞ ሲገኝ ነው ። በያዝነው ጉዳይ የግል ተበዳዩ ለተቸገረ ሰው መንግሥት ገንዘብ ይሰጣል ወደተባለበት ሥፍራ ተታልሎም ይሁን ሳይታለል ይግባኝ ባዮችን ለማስያዝ እንዲረዳው ሲል ከመሄዱ በቀር የራሱን ንብረት ወይም የሌላ ሰው የሆነውን ንብረት በሚጎዳ አኳኋን በማድረግም ሆነ ባለማድረግ አንድም ዓይነት ድርጊት እንዲፈጽም አላደረጉትም ። አልሞከሩትም ። እንደሚሰማው ሁሉ « ቁጭ በሉ » በሚል መጠሪያ የታወቀው የወንጀል ሥራ የሚፈጸመው ወንጀል ሠሪዎች አንዱን ሞኝና ተላላ ሰው ሲያገኙ መንግሥት ለድሀ ገንዘብ ወይም ልብስ ወይም ሞግብ ይሰጣል ብለው ካሳመኑት በኋላ ተታላዩ እውነት መስሎት እንግዲያውስ የሚሰጥበትን ሥፍራ አሳዩኝ እኔም ማግኘት አለብኝ በሚልበት ወቅት የለበስከውን ልብስና የያዝከውን ንብረት አስቀምጠህ ና ድሃ መሰለህ ካልታየህ በቀር አይሰጥህምና ንብረተህን ፡ ልብስህን ማንኛውንም ነገር እኛ ዘንድ አስቀምጥ በለው እንዲሰጣቸው አሳምነው ሰጥቶአቸው ይዘውበት ሲጠፉ ነው ። በያዝነው ጉዳይ ያልተያዘው ሶስተኛው ግብረ አበር የግል ተበዳዩን መንግሥት ለተቸገረ ሰው ገንዘብ እንደሚሰጥ አልሰማህም ወይ? ብሎት ወደ አንደኛው ይግባኝ ባይ ፣ አንደኛው ይግባኝ ባይም ኑ የሚሰጥበትን ሥፍራ አሳያችኋለሁ ብሎ ሁለተኛው ይግባኝ ባይ ወደሚገኝበት የወሰዱትና እንደወሰዱትም ምንም ነገር ሳይጠይቁት ገንዘብ የሚሰጠው በዘጠኝ ሰዓት ነው ብሎ ሁለተኛው ይግባኝ ባይ ተናግሮ ከመለያየታቸውና የተቀረጠውም ሰዓት ሳይደርስ የግል ተበዳይ ነኝ ባይ ያስያዛቸው ከመሆኑ በቀር በንብረቱ ላይ ጉዳት በሚያደርስ አኳኋን አንድ ድርጊት እንዲፈጽም አልጠየቁትም ።

ምናባት የግል ተበዳይ ይግባኝ ባዮችን ሳያስይዛቸው ቀጠሮውን አክብሮ ቢገኝ ኖሮ በተጠቀሰው ዓይነት እንዲፈጽም ይጠይቁት ነበር ይሆናል የሚል ግምት እናሳድር ይሆናል ። በአንጻሩ ደግሞ የግል ተበዳዩ ነጋዴ መሆኑን ስለገለጸላቸው ነጋዴ የሆነ ሰው በቀላሉ አይታለልም በሚል አስተሳሰብ በቀጠሮው ሳይገኙ ቀርጠው በቀጠሮ እንደሚገናኙ አድርገው አሰናብተውታል ሊባል ይቻላል ። እንደዚህ ዓይነቱ የተለያየ አስተያየት ሊያሰጥ የሚችል ሁኔታ በመኖሩ ይግባኝ ባዮች የፈጸሙት ተግባር በማያጠራጥር ሁኔታና በቀጥታ የማታለል ወንጀል ለመፈጸም ወደአሰቡበት ግብ ለመድረስ የፈጸሙት ተግባር ነው ብሎ መደምደም አይቻልም ብለን እናምንበታለን። የጠቅላይ ፍ/ቤት ዐቃቤ ሕግም የተፈጸመው ተግባር መሰናዳትን የሚመለከት ነው እንጂ ሙከራን የሚመለከት አይደለም ያለውም በዚሁ አስተሳሰብ ነው ። በኛ አስተያየት ጉዳዩ ወደ ሙከራ ደረጃ አይድረሰ እንጂ በመሰናዳት ላይ ብቻ የተወሰነ ወይም የተቀጨ አይደለም ። ስለሆነም ይግባኝ ባዮች የፈጸሙትን ወንጀል ለመሥራት በማሰብ የመሰናዳት ተግባር ነው ብለን በነጻ እንለቃቸውም ። ይግባኝ ባዮች የማታለል ወንጀል ለመሥራት አስበው የአስላ ከተማ ሕዝብ ሞኝ ነውና በአፈጮሌነት የማይደረገው ይደረጋል ብለን ወንጀል እንስራ ብለው ተስማምተው ስምምነታቸው በወሬ ተነግሮ ብቻ ሳይቀር ከአዲስ አበባ አሰላ ድረስ ሄደው ተግባርም ላይ ለማዋል የግል ተበዳይን አግኝተው የማታለሉን ዘዴ ይፋ እውጥተውታል ። በሌላ አነጋገር ወንጀል ለመሥራት ያደረጉትን ስምምነት ሥራ ላይ ለማዋል በተ

ግባር ጀምረውታል ። እንደዚህ ዓይነቱ ስምምነት ራሱ እንደሚያስቀጣ በሕግ ተደ
ንግጓል ። ለዚህም አግባብነት ያለው በወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁጥር 472 ንኡስ
ቁጥር (1)የተጻፈው ሆኖ አግኝተነዋል ። በዚህ ቁጥር በአማርኛው ቅጅ የተጻፈው
በፈረንሳይኛና በእንግሊዝኛ ቅጅ እንደተጻፈው ዐይነት እንዳልተጻፈና ይህም በት
ርጉም ስህተት ምክንያት የተፈጠረ ስህተት እንጂ ድንጋጌው ልክ በእንግሊዝኛው
እና በፈረንሳይኛው እንደተጻፈው ስለሆነ የዚህ ቁጥር ትክክለኛው ድንጋጌ እንደሚ
ከተለው ይነበባል ፤

> 472(1) « በሕዝብ ጸጥታ ፣ ሕይወት ወይም በሰው ወይም በንብረት ከፍ
> ያለ ወንጀል ለመሥራት ወይም ለማዘጋጀት ካንድ ሌላ ወይም ቁጥራ
> ቸው ካንድ ከበለጠ ሌሎች ጋር ያደመ ወይም ሌላውን ከአድማው እን
> ዲገባ ያደረገ ፣ አድማው በተግባር ላይ ከዋለ (በተግባር ከተገለጸ) ከሶ
> ስት ወር በማያንስ እስራትና በገንዘብ መቀጮ ይቀጣል።
>
> « በዚህ የሕግ ቁጥር ውስጥ ከፍ ያለ ወንጀል የሚባለው በአምስት
> ወይም ከአምስት ዓመት በላይ በሆነ ጽኑ እሥራት የሚያስቀጣ ወን
> ጀል ነው ።»

በያዝነው ጉዳይ ይግባኝ ባዮች ለመሥራት የተስማሙበትና በተግባርም የገለጹት
ወንጀል በወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁጥር 656 እንደተገለጸው ሁሉ እንደነገሩ ክብ
ደት እስከ አምስት ዓመት ሊደርስ በሚችል ጽኑ እሥራትና በገንዘብ መቀጮ የሚ
ያስቀጣ ስለሆነ ድርጊታቸው በወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁጥር 472 (1).የተሸፈነ
ይሆናል ። ስለዚህ ይግባኝ ባዮች ጥፋተኛ መባልና መቀጣትም የሚገባቸው በክሱ
ላይ በተጠቀሰባቸውና በከፍተኛውም ፍርድ ቤት ጥፋተኞች ሆነው በተገኙበትና
በተቀጡበት የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁጥር 27/656 መሰረት ሳይሆን በዚሁ ሕግ
በቁጥር 472(1) በተደነገገው ነው ብለናል ።

በቅጣቱ ረገድ አንደኛው ይግባኝ ባይ ከዚህ ቀደም አጥፍቶ በመገኘቱ ጠቅ
ላላ የቅጣት ማክበጃ ሕግ ተፈጻሚ ሆኖበት እንደተቀጣ ተመልክተናል ። የከፍተ
ኛው ፍርድ ቤት ጥፋትን ሞያ አድርጎ ይዟል ሲል እንደተቸም ተመልክተናል ። አንደ
ኛ ይግባኝ ባይ ቀደም ሲል ጥፋተኛ ሆኖ በ15 ዓመት እንዲቀጣ የተፈረደበት በሰው
መግደል ወንጀል ነው ። አሁን ጥፋተኛ ሆኖ የተገኘው ደግሞ በሌላ ተመሳሳይነት በሌ
ለው ወንጀል ነው ። ስለሆነም አንደኛ ይግባኝ ባይ ጥፋትን ሞያ አድርጎ ይዟል ማለት
አይቻልም ። ጥፋትን ሞያ አድርጎ ይዟል ከማለት ይልቅ ቀደም ሲል ወንጀል
ሠርቶ የተቀጣ በመሆኑ የወትሮ ታሪኩ አደገኛነቱን ይገልጽበታል ማለቱ ለነገሩ
አግባብነት ይኖረዋል ። ይህም በወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁጥር 81(1)(ሐ)ተገልጿል።
አንደኛ ይግባኝ ባይ ወትሮ የተቀጣውን የእሥራት ዘመን በሙሉ አልፈጸመውም ፣
ሁለት ሶስተኛውን ከፈጸመ በኋላ ዓመሉን ለመፈተን ሲባል በሁለት ዓመት የጊዜ
ገደብ ተለቋል ሲል የከፍተኛው ፍርድ ቤት በፍርዱ ላይ ሲገልጽ አንደኛው ይግ
ባኝ ባይ ይህን ወንጀል ሆን ብሎ የፈጸመው በተወሰነው የጊዜ ገደብ ውስጥ መሆን
አለመሆኑን አጣርቶ በወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁጥር 204(2) በተደነገገው መሠ
ረት የሰጠው ውሣኔ የለም ። አንደኛው ይግባኝ ባይ ይህን ወንጀል የፈጸመው ቀ
ድሞ በገደብ ለቆየለት እሥራት በተሰጠው የጊዜ ገደብ ውስጥ ከሆነ በገደብ ተን
ጠልጥሎ የነበረውን የእሥራት ተመን እላንዳች ርኅራኄ መፈጸም እንደሚገባው
የታወቀ በመሆኑ አሁን እንደገና በፈጸመው ወንጀል ሲቀጣ የቅጣት አወሳሰኑ
በወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁ.204(3) በተደነገገው እንደተመለከተው በዚሁ ሕግ
በቁጥር 193 መሠረት መወሰን እንዳለበት ግልጽ ነው ። የከፍተኛው ፍርድ ቤት
ይህን ሁሉ የተገነዘበው አይመስልም ። በከፍተኛው ፍርድ ቤት የፍርድ ሐተታ

ላይ እንደተገለጸው ከሆነ አንደኛ ይግባኝ ባይ በወትሮ ጥፋት ከተቀጣ በኋላ ሁለት ሶስተኛውን እንደፈጸመ በአመክሮ የተለቀቀው በሁለት ዓመት የጊዜ ገደብ ነው ። የተለቀቀው በ1967 ዓ.ም. ሲሆን ይህን ወንጀል የፈጸመው በ1971 ዓ.ም.ነው ስለሆነም በወንጀለኛ መቅጫ ሕገ በቁጥር 204(2)(3) የተጻፈው ተፈጻሚ ላይሆን በት ነው ። የቅጣቱ አወሳሰን አሁን በፈጸመው ወንጀል አንጻር ብቻ ሊታይ ነው ማለት ነው ። የወትሮ ታሪኩ ማክበጃ ብቻ ይሆናል ማለት ነው ።

ይግባኝ ባይ በዚህ ፍርድ ቤት ፍርድ መሠረት ጥፋተኛ ሆኖ የተገኘበት የወን ጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁጥር 472 (1) ከሶስት ወር በማያንስ እሥራትና በገንዘብ መ ቀጫ ያስቀጣል ። ይህ ድንጋጌ በቁጥር 105 እና 88 ከተጻፉት የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ድንጋጌዎች ጋር ሲነበብ ከሶስት ወር እስከ ሶስት ዓመት ሊደርስ በሚችል እሥራት እና ከአንድ እስከ አምስት ሺህ ብር ሊደርስ በሚችል መቀጮ ያስቀጣል ማለት ነው ። የይግባኝ ባይ የወትሮ ታሪክ አደገኛነቱን ስለሚገልጽ ቅጣቱ የሚከ ብድበት መሆኑ ቢታወቅም የቅጣቱ መጠን በወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁጥር 188 እንደተገለጸው ሁሉ በቁጥር 472(1) ከተወሰነው ከፍ ተኛ ቅጣት ማለፍ አይችል ምና ቅጣቱ መወሰን የሚገባው በዚሁ ክልል ወይም እስከመጨረሻው ድረስ ብቻ ይሆናል ማለት ነው ።

አንደኛ ይግባኝ ባይ በወትሮ ቅጣት ያልታረመ አደገኛ ወንጀለኛ ነው ቢባ ልም ባሁኑ ወንጀል ያደረሰው ጉዳት የለም ። እነዚህን ሁኔታዎች ሁሉ በማመዛ ዘን ነገሩን ስንመለከተው አንደኛው ይግባኝ ባይ በሁለት ዓመት እሥራትና በ50 ብር (አምሳ ብር) መቀጮ እንዲቀጣ ቢደረግ ቅጣቱ ለድርጊቱ ተመጣጣኝ እና ማረሚያ እንዲሁም ለሌላው ብርቱ ማስጠንቀቂያ ይሆናል ብለን እናምንበታለን ።

ሁለተኛው ይግባኝ ባይ ከዚህ ቀደም አጥፍቶ የተቀጣ ስለመሆኑ የቀረበ ማስ ረጃ ስለሌለ አደገኛ ወንጀለኛ ነው ብሎ መደምደም አይቻልም ። ባሁኑ ወንጀል በንብረት ላይ ያደረሰው ጉዳት የለም ። ስለዚህ ጥፋተኛ ሆኖ በተገኘበት ድንጋጌ በተወሰነው መሠረት በአንድ ዓመት እሥራትና በ50 ብር (አምሳ ብር) መቀጮ ቢቀጣ ቅጣቱ ለድርጊቱ ተመጣጣኝና ማረሚያ እንዲሁም ለሌላው ብርቱ ማስጠ ንቀቂያ ይሆናል ብለን እናምንበታለን ።

ከላይ በዝርዝር በተገለጡት ምክንያቶች ሁሉ የከፍተኛው ፍርድ ቤት ይግባኝ ባዮችን ጥፋተኛ ያደረገበትን ድንጋጌ ሠርዘን ይግባኝ ባዮችን በወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁጥር 472(1) ጥፋተኞች አድርገን በዚሁ ድንጋጌ መሠረት አንደኛ ይግባኝ ባይ ቶ. አ. በሁለት ዓመት እሥራትና በ50 ብር መቀጫ እንዲቀጣ ፣ ሁለተኛው ይግባኝ ባይ በ. ኃ. በአንድ ዓመት እሥራትና በ50 ብር መቀጫ እንዲቀጣ የከፍተ ኛው ፍርድ ቤት የወሰነውን ቅጣት ዝቅ በማድረግ ፈርደናል ።

የገንዘቡን መቀጮ የከፍተኛው ፍርድ ቤት በወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ከቁጥር 91 እስከ 96 የተጻፉትን በቅደም ተከተል ተፈጻሚ በማድረግ ገቢ እንዲያደርግ ፣ አን ደኛው ይገባኝ ባይ ከኅዳር 12 ቀን 1971 ዓ. ም. ጀምሮ በሁለት ዓመት እሥራት እንዲቀጣ የተወሰነበትን እንዲያስፈጽም ለወህኒ ቤቱ እንዲጻፍ ፣ ሁለተኛው ይግ ባኝ ባይ ከኅዳር 12 ቀን 1971 ዓ. ም. ጀምሮ እስከዛሬ ድረስ በወህኒ ቤት በመቆየቱ በዚህ ፍርድ ቤት የተወሰነበትን የአንድ ዓመት የእሥራት ዘመን ፈጽሞታልና የዚህ ፍርድ ትክክል ግልባጭ ባስቸኳይ ተልኮ ከወህኒ ቤቱ እንዲፈታ ፣ የገንዘቡ መቀጮ በሕጉ መሠረት ገቢ የሚደረግ እንጂ በቀጥታ ወደ እሥራት መለወጥ የማ ይቻል በመሆኑ ገንዘቡ ገቢ ካልተደረገ ተብሎ የመፈቻቸው ጊዜ እንዳይራዘም ብለን መዝገቡን ዘግተናል ። ይጻፍ ።

የፍርድ ጉዳይ ትችት ።

በዮሴፍ ገ/ እግዚአብሔር*

ይህ ጉዳይ በወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ከተወሳሰቡና አከራካሪ ከሆኑ ጥያቄዎች አንዱን ፣ ይኸውም ፣ አንድ ወንጀል ተሞከረ የሚባለው መቼ ነው ? የሚለውን ጥያቄ ያስነሳል ። በቁጥር 27 (1) [1]በሁለተኛው ድንጋጌ (ፕሮቫይዞ) « የወንጀል ሥራን ስለመጀመር » የተሰጠው መለኪያ ሙሰናዳትን ከመሞከር ለመለየት የሚያስችል ግልጽና ብቁ መለኪያ ነው ወይ ? የሚለውን ጥያቄም የግድ አብሮ ያስነሳል ።

የተሞከሩ ወንጀሎችን « ፍጻሜ ያላገኙ ሙከራዎች » እና « ፍጻሜ ያገኙ ሙከራዎች » ብሎ መከፋፈል የተለመደ ነው[2] ። ወንጀለኛው ለወንጀሉ አፈጻጸም አስፈላጊ የሆኑ የተወሰኑ ድርጊቶችን ካደረገ በኋላ ፣ በሁኔታዎች ልማዳዊ ሂደት መሠረት የታሰበውን ውጤት ሊያመጣ ይችል የነበረው « ወሳኝ ድርጊት » ላለመፈጸም በማሰብ የወንጀሉን ተግባር እስከ መጨረሻው ላለመከታተል ራሱ የወሰነ እንደሆነ ፤ ወይም በሁኔታዎች ልማዳዊ ሂደት መሠረት የታሰበውን ውጤት ሊያመጣ ይችል የነበረው « ወሳኝ ድርጊት » ከመፈጸም ከአቅሙ በላይ የሆኑ ሁኔታዎች ያገዱት እንደሆነ ፤ ሙከራው « ፍጻሜ ያላገኘ ሙከራ » ይባላል ።

ጉዳዩ እንደዚህ ሊሆን ይችላል ፣ ለምሳሌ « ሀ » « ለ » ን ለመግደል ከወሰነ በኋላ ሽጉጡን አጉርሶ ወደ « ለ » ቤት በመሄድ የግቢውን በር ያንኳኳል ፣ በሩ ይከፈ ትለታል ፤ በቀጥታ ወደ « ለ » መኝታ ቤት በመግባት በ « ለ » ላይ ሽጉጥ ይደገንበታል ፤ ይሁን እንጂ « ለ » ከልጁ ጋር መሆኑን በማየት « ሀ » ለልጁ በመራራት ሐሳቡን ይለውጥና « ለ » ን ከልጁ ጋር ትቶት ይሄዳል ። በዚህ ጉዳይ ላይ ወሳኝ ድርጊት ሊሆን የሚችለው የ « ሀ » ወደ « ለ » ቤት ሽጉጡን አጉርሶ መሄድና በ « ለ » ላይ መደገኑ ነው ።

ይህ « ወሳኝ ድርጊት » ነው የሚባልበት ምክንያት በኑሮ ልማድ እውቀት ሰዎች በጠላታቸው ላይ ከደገኑ በኋላ የነፍስ መግደል ወንጀልን ከመፈጸም ወደ ኋላ ስለማይሉ ነው ።

ሁኔታው ለየት የሚለው ፣ ወንጀለኛው የታሰበውን ውጤት ለማስገኘት አስፈላጊ የሆኑ ድርጊቶችን ሁሉ ከፈጸመ በኋላ ፣ ከአቅሙ በላይ በሆኑ ሁኔታዎች የወንጀል አላማውን ከግቡ ሳያደርስ የቀረ እንደሆነ ነው ። ይህ « ፍጻሜ ያገኘ ሙከራ » እየተባለ የሚጠራ ው ነው ።

ጉዳዩ እንደዚህ ሊሆን ይችላል ፣ ለምሳሌ « ሀ » « ለ » ን ለመግደል ወስኖ ወደ « ለ » ቤት በመሄድ ይተኩስበትና ይስተዋል ።

ወንጀለኛው የታሰበውን ውጤት ለማስገኘት የሚያስችሉትን አስፈላጊ ድርጊቶች በተሳካ ሁኔታ ከፈጸመ በኋላ የተወሰኑ ሌሎች ድርጊቶችን በመፈጸም የታ

ሰበው እንዳይደርስ ቢያደርግ ይህን የመሰለውን ሁኔታ በዚህ ክፍል ውስጥ ማጠቃለል ይቻል ይሆናል[3] ። ይሁን እንጂ እንደዚህ ባለ ሁኔታ ወንጀለኛው መደረግ የሚገባውን ሁሉ ያደረገና ፤ በሚገባም የፈጸመ ስለሆነ ፣ ይኸ ቃሉን ያለቦታው መጠቀም ይመስላል ። በሌላ አነጋገር ወንጀለኛው የመሞከርን ደረጃ አልፎ የወንጀል ተግባሩን ከፍጻሜ አድርሶታል ።[4] የወንጀሉ ተግባር ከፍጻሜ ከደረሰ ደግሞ ሙከራ አለ ማለት እንደማይቻል የታወቀ ነው ።

ይሁን እንጂ ይህ የተሞከሩ ወንጀሎችን ፍጻሜ ያገኙና ፍጻሜ ያላገኙ ወንጀሎች ብሎ መከፋፈሉ መሰናዳትን ከሙከራ ለመለየት እምብዛም አይረዳም ።[5] ፍጻሜ ያገኙ ሙከራዎችን በምንመረምርበት ጊዜ ፍጻሜ ያገኘ ሙከራ የፈጸመው ወንጀለኛ የመሰናዳትን ደረጃ ያለጥርጥር ማለፉ ግልጽ ይሆናል ። በመሆኑም « ሀ » በ « ለ » ላይ ጥይት ተኩሶ ቢስተው ጉዳዩ ግልጽ የሆነ መሞከር ይሆናል ። የ « ሀ » በ « ለ » ላይ ጥይት መተኮስ ተግባር ወንጀሉ የመግደል ሙከራ ወይም በአካል ላይ ጉዳት የማድረስ ሙከራ ነው ብሎ መወሰን ቀላል ላይሆን ይችላል ። « ሀ » ወንጀል ለመፈጸም መሞከሩ ግን ግልጽ ጉዳይ ይመስላል ።

ነገር ግን ፍጻሜ ያላገኘ ሙከራን በምንመረምርበት ጊዜ « የወንጀሉ ሥራ » እዚህ ላይ ተጀመረ ለማለትም ሆነ መሞከርን ከመሰናዳት የሚለይ ግልጽ የሆነ መገምገሚያ ለማስቀመጥ በጣም አስቸጋሪ ይሆናል ። ይሁን እንጂ በአጠቃላይ አነጋገር[6] ወንጀል ለመፈጸም መሰናዳት ራሱን የቻለ ወንጀል ካልሆነ በቀር በሕግ ስለማያስቀጣ ፍጻሜ ያላገኘን ሙከራ ከመሰናዳት መለየት አስፈላጊ ይሆናል ።

አንድን ጉዳይ መሰናዳት ወይም ሙከራ ነው ብሎ በመለየት በኩል ያለውን ቀላልነትና አስቸጋሪነት ለማብራራት የሚከተሉትን ምሳሌዎች እንይ ። « ሀ » « ለ » ን ለመግደል አስቦ ሽጉጥ ይገዛል ። « ሀ » መጣሪያውን በይዞታው ለማስቀመጥ አስፈላጊው ፈቃድ የለውም እንበል ። « ሀ » « ለ » ን ለመግደል ያለውን አሳብ የወሰድን እንደሆነ መሰናዳት መሆኑ ግልጽ ይሆናል ፤ ምክንያቱም ፣ የ «ሀ» ሽጉጥ መግዛት የነብስ ግድያ ወንጀል ለመፈፀም በማሰብ የመፈፀሚያውን መሣሪያ ማዘጋጀት መሆኑ ነው ። ነገር ግን የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁጥር 763ን የወሰድን እንደሆነ ፍጻሜ ያገኘ ወንጀል ይሆናል ። ይህ ሁኔታ ከቁጥር 26/ንኡስ ቁጥር ሀ/ ጋር አብሮ ይሄዳል ። ምክንያቱም አስፈላጊው ፈቃድ ሳይኖረው የጦር መሣሪያ መያዝ በሕግ ተገልጾ የተደነገገ ራሱን የቻለ ወንጀል ነው[7]።

በሌላ በኩል መሐከል ላይ ያሉት ተቀራራቢ ጉዳዮችን የወሰድን እንደሆነ አንድ ጉዳይ መሰናዳት ነው ወይም ሙከራ ነው ብሎ ለመመደብ የቱን ያህል አስቸጋሪና አከራካሪ እንደሆነ ግልጽ ይሆናል ። ለዚህ ጥሩ ምሳሌ የሚሆነው ፣ « ሀ » « ለ » ን ለመግደል ሆነ ብሎ አስቀድሞ በማሰብ ሽጉጡን አጉርሶ ወደ « ለ » ቤት ይሄዳል ፣ የ « ለ » ን ግቢ በር ያንኳኳል ፤ በሩ ይከፈትለታል ፤ በሩን የከፈተው ሰው « ለ » መኝታ ቤት ውስጥ እንደሆነ ለ « ሀ » ይነግረውና «ሀ» በቀጥታ ወደ « ለ » መኝታ ቤት ይሄዳል ፣ « ለ » ከልጁ ጋር መሆኑን በማየት « ሀ » ሐሳቡን ይቀይራል፤ ለልጁ በነበረው ርሕራሄ « ለ » « ሀ » ን ከልጁ ጋር ትቶት ይሄዳል ።

መሰናዳትን ከመሞከር (ፍጻሜ ያላገኘ) ለመለየትና « የወንጀል ሥራን ስለ መጀመር » በሕግ ፈላስፎች የተለያዩ ቲኦሪዎች ተሰንዝረዋል ።[8] ይሁን እንጂ ለእኛ ዓላማ ሊፈጸም የማይችል ወንጀል[9] ከሚቀጣው ሕጋችን መዋቅር ወንጀልን የሞከረ ሰው የሚቀጣበት ዋናው ምክንያት ለህብረተሰብ አደገኛነቱን በማንጸባረቁ ነው ማለቱ በቂ ነው።[10] በመሆኑም « የወንጀል ሥራ መጀመር » መታየት

ያለበት የወንጀለኛው ድርጊት ሊያስከትል ከሚችለው ከፍ ካለ አደጋ አኳያ ሳይ ሆን ከሰውየው አደገኛነት መንጸባረቅ አኳያ መሆን አለበት ።

የአደጋው መድረስ ግምት ውስጥ ገብቶ መወሰድ ያለበት ወንጀለኛው ወንጀሉን ለመፈፀም ያለውን ቁርጠኝኘት ለመወሰን ሊረዳ እስከቻለ ድረስ ብቻ ነው ።

ነገር ግን « የወንጀል ሥራ መጀመርን » ብዙም አልገለጽነውም ። በጣም ሰፊና አጠቃላይ የሆነ መመሪያ ከመጠቆም በቀር ብዙም ልንገልጸው አንችልም ፤ ምክንያቱም የሰውን ባህርይ በምንመለከትበት ጊዜ «የወንጀል ሥራ መጀመር» ወይም « የቁርጠኛነት ውሳኔ » ማለት « ወሳኙ ድርጊት » ከተፈጸመ በኋላ በኑሮ ልማድ ዕውቀት አድራጊው ወንጀሉን ከመፈጸም ወደ ኋላ አይልም ብሎ ለመደም ምደም እንደሰውየው ባህርይና የቀድሞ ታሪክ ስለሚለያይ ነው ። ስለዚህ «ፍጻሜ ስላላገኙ » ወንጀሎች በምንነጋገርበት ጊዜ አንድ ሰው ወንጀል ለመፈጸም መሞከሩ ወይም አለመሞከሩ በሚያጋጥመን በእያንዳንዱ ጉዳይ መሠረት የሚወሰን እንጂ የሰውን ባህርይ እስከመተንበይ ድረስ ሄደን በእያንዳንዱ ጉዳይ ላይ ተፈጻሚነት ሊኖረው የሚችል መገምገሚያ ልናወጣ እንደማንችል መስማማት ይኖርብናል[11]።

በያዝነው የፍርድ ጉዳይ ትችት ጉዳዩ ሲመረመር ፍርድ ቤቱ የሚከተሉትን ፍሬ ነገሮች በማስረጃ እንዳረጋገጠ ይታያል ፡-

ሀ. ይግባኝ ባዮች ከሌሎች ሶስት ሰዎች ጋር በመሆን የአሰላን ሕዝብ ለማታለል ከአዲስ አበባ ወደ አሰላ መሄዳቸውን ፤

ለ. በአሰላ ከተማ በቀበሌ 05 አንድ ነጋዴ ማግኘታቸውን ፤

ሐ. ከሶስቱ ሰዎች አንዱና እስከአሁን ያልተያዘው መንግሥት ለድሃ ገበሬና ነጋዴ፣ ለተቸገረው ሰው ሁሉ ገንዘብ ይሰጣል ብሎ ለነጋዴው መንገሩን እና ወደ አንደኛው ይግባኝ ባይ የወሰደው መሆኑን ፤

መ. ያልተያዘው ሰውና አንደኛው ይግባኝ ባይ ነጋዴውን ወደ ሁለተኛው ይግባኝ ባይ የወሰዱት መሆናቸውን ፤

ሠ. ሁለተኛው ይግባኝ ባይ አንደኛውን ይግባኝ ባይ አንተ ጥዋት ገንዘብ ወስደሀ የለም ወይ ? ለምን መጣህ ብሎ የጠየቀው መሆኑን ፤

ረ. አንደኛው ይግባኝ ባይ ለሁለተኛው ይግባኝ ባይ እርግጥ ነው ጥዋት ገንዘብ ወስጃለሁ ኣሁንም የመጣሁበት ምክንያት እንደገና ገንዘብ ለመውሰድ ሳይ ሆን ለሰዎቹ (ለነጋዴውና ላልተያዘው ሰው) ገንዘብ የሚሰጥበትን ሥፍራ ላሳያቸው ነው ብሎ መናገሩን ፤

ሰ. ሁለተኛው ይግባኝ ባይ ነጋዴውና ያልተያዘው ሰው በዘጠኝ ሰዓት መጥተው ገንዘብ እንዲወስዱ የነገራቸው መሆኑን ፤

ሸ. በኋላም ነጋዴው ሁኔታውን ለተረኛ አብዮት ጥበቃ ጓዶች ጠቁሞ በዚህ ምክንያት ሁለቱ ይግባኝ ባዮች መታሰራቸውን ፤ እና

ቀ. ሁለቱ ይግባኝ ባዮች ያለአንዳች ግዳጅ ለፖሊስ የእምነት ቃላቸውን ሰጥተው ድርጊታቸው ያስገኘው ውጤት ባለመኖሩ ይቅርታ እንዲደረግላቸው መማጸናቸውን ።

ከነዚህ ፍርድ ቤቱ ካረጋገጣቸው ፍሬ ነገሮች በመነሳት ምን ዓይነት ሕጋዊ ውሳኔ ሊሰጥ ይቻላል ? ውሳኔው የማታለል ወንጀል ሙከራ አይደለም ፣ መሰናዳት እና አድማ ነው የሚል መሆን አለበት ፣ ወይስ የተገኙት ፍሬ ነገሮች የተፈጸመው ተግባር በማያጠራጥር ሁኔታና በቀጥታ የማታለል ወንጀል ለመፈጸም የታለመ መሆኑን ስለሚያረጋግጡ በወንጀለኛ መቅጫ

ሕግ ቁጥር 27/656/ ሀ እና ቁጥር 472 መሠረት የተጣመሩ የአታላይነት ሙከራና የአድማ ወንጀሎች ተፈጽመዋል የሚል መሆን አለበት ?[12]

ይግባኝ ባዮች ካልተያዙት ሶስት ሰዎች ጋር በመሆን የአሰላን ሕዝብ ለማታለል ወስነው ከአዲስ አበባ ወደ አሰላ መሄዳቸው ራሱ እንደ ወንጀል ሙከራ ሊቆጠር የማይችል ይመስላል ። ይህ ግልጽ የሆነ ወንጀል ለመፈጸም የተደረገ መሰናዳት ነው ፤ በመሆኑም ፣ ለጊዜው መሟላት የሚገባቸውን የሥነ ሥርዓት ሕግጋት ወደ ጐን ተወት በማድረግ ፣ ይግባኝ ባዮች ተግባራቸውን በመቀጠል ተጨማሪ ድርጊቶች ባይፈጽሙ ኖሮ በወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁጥር 472 መሠረት ብቻ ጥፋተኛ ሆነው በተገኙ ነበር ።

ይሁን እንጂ ይግባኝ ባዮች ተግባራቸውን በመቀጠል አንድ ሰው አነጋገሩና ነጋዴ እንደሆነ ነገራቸው ። ከዚያም ላይ ኣልቆሙም ። መንግሥት ለድሀ ነጋዴዎችና ገበሬዎች ገንዘብ ይሰጣል በማለት ሐሰተኛውን ነገር እውነት አስመስለው በማረጋገጥ ሰውየውን ለማሳመን የተቻላቸውን ሁሉ አድርገዋል ።

የማታለል ወንጀል የመፈጸም ሐሳባቸውን እውን ለማድረግ በመቀጠል ፤ ከይግባኝ ባዮች አንዱ ራሱን የመንግሥት ባለሥልጣን በማስመሰል የግል ተበዳዩን ወደ ስህተት ለመምራት ፣ መንግሥት ለድሀ ነጋዴዎችና ገበሬዎች ገንዘብ እንደሚሰጥና ገንዘቡ ከሚሰጥበት ሥፍራ በዘጠኝ ሰዓት ከመጣ እሱም ገንዘቡን ለመውሰድ እንደሚችል ነጋዴውን ለማሳመን ሞክሯል ። ሁኔታው ይህ ሆኖ እያለ ፍርድ ቤቱ እንዳደረገው ሁሉ የይግባኝ ባዮች ድርጊቶች በማያጠራጥር ሁኔታና በቀጥታ የአታላይነት ወንጀልን ለመፈጸም የታለሙ አይደሉም ተብሎ መወሰን አለበት ወይ ?

ከላይ እንደተጠቀሰው ሁሉ ሊፈጸሙ የማይችሉ ወንጀሎች ከተሞከሩ ያስቀጣሉ ። በመሆኑም በሕይወት ያለ መስሎት በሞተ ሰው ላይ ጥይት የተኩሰ ሰው ይቀጣል ።[13] ይሁን እንጂ እንደዚህ ባለ ሁኔታ ከጥይቱ ተኩስ ሊከተል የሚችል ምንም ዓይነት ጉዳት የለም ። እንደዚህ ያለ ሰው ይቀጣ ከተባለ የሚቀጣው ድርጊቱ ሊያስከትል ለሚችለው አደጋ ሳይሆን አደገኛነቱን በማንጸባረቁ ነው ። እንደዚህ በመሆኑም « የወንጀል ሥራ መጀመር » መኖርና አለመኖሩን መርምሮ ሙከራ መኖር አለመኖሩን ለመወሰን የበለጠ ሙተኮር ያለበት በተከሳሹ አደገኛነት መንጸባረቅ እንጂ በወንጀል ሥራ መጀመር በሚለው ጥሬ ንባብ ላይ መሆን የለበትም ።

ነገር ግን ፍርድ ቤቱ የወንጀሉ አፈጻጸም « በእርግጥ » ካልተጀመረ በቀር የመሞከር ወንጀል ሊኖር አይችልም የሚል ሐሳብ የሚሰነዝር ይመስላል ። ፍርድ ቤቱ ይህን ሐሳ ብ የሚሰነዝር እንደሚመስል ከአባባሉ መረዳት ይቻላል ፤ ይኸውም እንደዚህ ይላል ፡— « በያዝነው ጉዳይ የግል ተበዳዩ ለቸገረው ሰው መንግሥት ገንዘብ ይሰጣል ወደ ተባለበት ሥፍራ ተታልሉም ይሁን ሳይታለል ይግባኝ ባዮችን ለማስያዝ እንዲረዳው ሲል ከመሄዱ በቀር የራሱን ንብረት ወይም የሌላ ሰው የሆነውን ንብረት በሚጐዳ አኳኋን በማድረግም ሆነ ባለማድረግ አንድም ዓይነት ድርጊት እንዲፈጽም አላደረጉትም

« በያዝነው ጉዳይ ያልተያዘው ሶስተኛው ግብረ አበር የግል ተበዳዩን መንግሥት ለተቸገረ ሰው ገንዘብ እንደሚሰጥ አልሰማህም ወይ ? ብሎት ወደ አንደኛው ይግባኝ ባይ ፣ አንደኛው ይግባኝ ባይም ኑ የሚሰጥበትን ሥፍራ አሳያችኋለሁ ብሎ ሁለተኛው ይግባኝባይ ወደሚገኝበት የወሰዱትና እንደወሰዱትም ምንም ነገር ሳይጠይቁት ገንዘብ የሚሰጠው በዘጠኝ ሰዓት ነው ብሎ ሁለተኛው ይግባኝ ባይ

ተናግሮ ከመለያየታቸውና የተቆረጠውም (የቀጠሮው) ሰዓት ሳይደርስ የግል ተበዳይ ነኝ ባይ ያስያዛቸው ከመሆኑ በቀር በንብረቱ ላይ ጉዳት በሚያደርስ አኳኋን አንድ ድርጊት እንዲፈጽም አልጠየቁትም »

ነገር ግን ይህ « የወንጀል ሥራ መጀመር » ገንዛቤ በጣም ጠባብ ከመሆኑም በላይ ሕግ አውጪው የወንጀል ሙከራ በሕግ ያስቀጣል እንዲል የገፋፋትንና ግምት ውስጥ ያስገባቸውን የፖሊሲ ጉዳዮች በሚከተለሉት ምክንያቶች ይቃረናል ፡፡

ቃሉ ራሱ እንደሚያመለክተው የተሞከረ ወንጀል ማለት ሙሉ በሙሉ በገቢር ያልተገለጸ(ያልተፈጸመ) ወንጀል ማለት ነው ፡፡ ሕጉ የተሞከሩ ወንጀሎች ያስቀጣሉ ብሎ በሚደነግግበት ጊዜ እግምት ውስጥ ያስገባው ዋናው የፖሊሲ ጉዳይ ሕብረተሰብን ከአደገኛ ሰዎች ማለትም በሕብረተሰብ ላይ ጉዳት ለማስከተል ቁርጠኛ ሐሳባቸውን ለመጨረሻው ድርጊት ወይም የተከለከለውን ጉዳት ለማስከተል አስፈላጊ ለሆኑት ድርጊቶች ቅርብ በሆኑት ድርጊቶቻቸው ከአንጸባረቁት ሰዎች ለመጠበቅ መሆን አለበት ፡፡

መሰናዳትን ከሙከራ ለመለየት የምንጠቀምበት መገምገሚያ ሙከራ አለ ከመባሉ በፊት የወንጀሉን ድንጋጌዎች የሚጥሱ የተወሰኑ ድርጊቶች የግድ መፈጸም አለባቸው የሚል ከሆነ ፣ ሕግ አስፈጻሚው የመንግሥት አካል ወንጀልን ለመከላከል አያስችለውም ይሆናል ፡፡[14]

በተጨማሪም እንደተባለው ሁሉ ይህ « የወንጀል ሥራ መጀመር » ግንዛቤ ወንጀሉን ለመሥራት መፈጸም የሚገባቸው ድርጊቶች ከአንድ በላይ ካልሆኑ ወይም ከድርጊቱ መፈጸም አስቀድሞ በሚመጣ በሕግ በተገለጹ ሁኔታ ከባድ ወንጀል ካልሆነ[15] የሙከራ ወንጀሎች ሊኖሩ አይችሉም ወደሚል ግምት ያስገባል ፡፡

ሁኔታውን ለማብራራት ስርቆትን እንደ ምሳሌ እንውሰድ ፡፡ ስርቆት የሌላ ሰው ሀብት የሆነውን ተንቀሳቃሽ ንብረት መውሰድ ነው[16] ፡፡ በመሆኑም ይህን ወንጀል በሚመለከት ረገድ ወንጀለኛው እጅ ከፍንጅ ካልተያዘና ከአቅሙ በላይ የሆነ ሁኔታ የሰረቀውን ንብረት ከመውሰድ ካላገደው ወይም የሠረቀውን ንብረት ከእጁ ካገባ በኋላ ሃሳቡን ለውጦ ንብረቱን ለባለ ሃብቱ ትቶ ካልሄደ በቀር ሙከራ ሊኖር አይችልም ፡፡ የኋለኛው ሁኔታ በእውነት ሊሆን መቻሉ አጠራጣሪ ነው ፡፡ ነገር ግን ለመሥረቅ ማሰብን ወይም ስርቆትን እና የኃይል ሥራን የሚያጠቃልለውን ወንበዴነትን በሚመለከት ረገድ[17] ሙከራን በተለያየ መልኩ ይኸውም ፍጻሜ ያላገኘና ፍጻሜ ያገኘ ብሎ በትክክለኛው መንገድ መገንዘብ ይቻላል ፡፡ ይህ አባባል ትክክል የሚሆነው ፣ በቀላሉ መገንዘብ እንደሚቻለው ስርቆትና የኃይል ሥራ መፈጸም የሚለውን የወንበዴነትን ትርጓሜ ብንወስድ ወንበዴነት ፍጻሜ ያገኘ ወንጀል ለመሆን ከአንድ በላይ የሆኑ ድርጊቶች መፈጸም አለባቸው ፡፡ ይኸውም የሌላውን ሰው ንብረት መውሰድና የንብረቱን መወሰድ በመቃወም የሚነሳውን መከላከል ለማስወገድ የኃይል ሥራ መጠቀም ወይም ለመጠቀም ማስፈራራት መኖር አለባቸው ፡፡ ነገር ግን ከላይ በምሳሌ እንደተገለጸውና የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ልዩ ክፍልን ስንመረምር እንደምንረዳው ሁሉም ወንጀሎች ፍጻሜ ለማግኘት ከአንድ በላይ የሆኑ ድርጊቶችን መፈጸም አይጠይቁም ፡፡ በመሆኑም «የወንጀል ሥራ መጀመር» አለ ለማለት በወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ልዩ ክፍል ከተከለከሉት ድርጊቶች ቢያንስ አንዱ ድርጊት መጣስ አለበት ከተባለ በወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁጥር 27 (1) በሁለተኛው አዲስ ዓረፍተ ነገር በአጠቃላይ የተገለጸውን «የወንጀል ሥራ መጀመር» ያለ ጥርጥር መቃረን ይሆናል ፡፡ ምክንያቱም አንድን ተግባር ወንጀል የሚያደርጉ

ትን ሁኔታዎች በሚዘረዝረው የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ልዩ ክፍል መሠረት አንድ ወንጀል ፍጻሜ ለማግኘት የአንድ ድርጊትን ወይም ከአንድ የበለጡ ድርጊቶችን መፈጸም የሚጠይቅ ቢሆንም ይህ በቁጥር 27 (1) የተሰጠው ድንጋጌ ምንም ልዩነት ሳያደርግ በአጠቃላይ በሁሉም ወንጀሎች ላይ ተፈጻሚ እንዲሆን የታለመ በመሆኑ ነው ።

በሌላ መንገድ ፣ « የወንጀል ሥራ መጀመር » ግንዛቤን ፍርድ ቤቱ በተረዳው መልክ እንውሰድ ብንል እንኳ የፍርድ ቤቱ ውሳኔ የተሳሳተ ይመስላል ። ፍርድ ቤቱ እንደዚህ ይላል :— « . ምናልባት የግል ተበዳይ ይግባኝ ባዮችን ሳያስይዛቸው ቀጠሮውን አክብሮ ቢገኝ ኖሮ በተጠቀሰው ዓይነት እንዲፈጽም ይጠይቁት ነበር የሚል ግምት እናሳድር ይሆናል ። በአንጻሩ ደግሞ የግል ተበዳዩ ነጋዴ መሆኑን ስለገለጸላቸው ነጋዴ የሆነ ሰው በቀላሉ አይታለልም በሚል አስተሳሰብ በቀጠሮው ላይገኙ ቆርጠው በቀጠሮ እንደሚገናኙ አድርገው አስናብተውታል ሊባል ይቻላል ።

« እንደዚህ ዓይነቱ የተለያየ አስተያየት ሊያሰጥ የሚችል ሁኔታ በመኖሩ ይግባኝ ባዮች የፈጸሙት በማያጠራጥር ሁኔታና በቀጥታ የማታለል ወንጀል ለመፈጸም ወደ አሰቡበት ግብ ለመድረስ የፈጸሙት ተግባር ነው ብሎ መደምደም አይቻልም ብለን እናምንበታለን »

ፍርድ ቤቱ ያስቀመጠውን ሁለተኛ አማራጭ ይቻላል ብለን ብንወስድ እንኳ ፣ ይግባኝ ባዮቹ የግል ተበዳዩ ሊታለል የሚችል ወይም የማይችል መሆኑን ለማየት መሞከራቸው ግልጽ ነው ። ያልተያዘው ሰውና አንደኛው ይግባኝ ባይ ፣ በወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁጥር 656 አባባል መሠረት ሐሰተኛውን ነገር እውነት አስመስለው በመናገር የግል ተበዳዩን ለማሳመን ሙከራ አድርገዋል ። ሁለተኛው ይግባኝ ባይ ከሁለቱ ሌሎች ሰዎች ጋር በመተባበር በቁጥር 656 አባባል መሠረት « ያልሆነውን እኔ ነኝ ብሎ » የመንግሥት ባለሥልጣን በመምሰል ቀርቧል ። ይህ ወንጀሉ መጀመሩን በግልጽ ያሳያል ። ምክንያቱም ቁጥር 656 የሚከለክላቸው ድርጊቶች ተጥሰዋልና ። በመሆኑም ሁለተኛውን አማራጭ ብንወስድም መደረስ የነበረበት መደምደሚያ ይግባኝ ባዮች የግል ተበዳዩን ማታለል እንደማይችሉ ስላመኑ የወንጀል ተግባራቸውን እስከ መጨረሻው ለመከታተል አልቻሉም የሚል ይመስላል ። ማታለል እንደሚችሉ አምነው ቢሆን ኖሮ ለግል ተበዳዩ ሌላ ቀጠሮ ባልሰጡት ነበር ። የወንጀል ተግባራቸው የከሸፈው የግል ተበዳዩን ለማታለል አንችልም ከሚለው እምነታቸው የተነሣ መሆን አለበት ።

በመሆኑም ፣ ጠባብ የሆነውን የፍርድ ቤቱን « የወንጀል ሥራ መጀመር » ግንዛቤ ብንወስድ እንኳ ፍርድ ቤቱ የማታለል ወንጀል ሙከራ ነበር ከሚል መደምደሚያ ላይ መድረስ ነበረበት ።

በዚህ ጉዳይ ፍርድ ቤቱ የተቸበት ሌላው ጭብጥ በወንጀለኛ መቅጫ ሕጋችን በተለያዩ ቅጂዎች ፣ ማለትም በአማርኛ ፤ በእንግሊዝኛና በፈረንሳይኛው የሚታየውን ልዩነት ነው ። በቁጥር 472(1) በእንግሊዝኛውና በፈረንሳይኛው ቅጂ « በዚህ የሕግ ቁጥር ውስጥ ከፍ ያለ ወንጀል የሚባለው በአምስት ወይም ከአምስት ዓመት በላይ ጽኑ እስራት የሚያስቀጣ ወንጀል ነው » የሚለው ዐረፍተ ነገር ፍርድ ቤቱ በትክክል እንዳመለከተው በአማርኛው ቅጂ የለም ።

በሌላ በኩል የቁጥር 472(1) የአማርኛው ቅጂ « ከፍ ባሉ ወንጀሎች » ብቻ ላይ የተወሰነ አይደለም ፤ ነገር ግን የእንግሊዝኛው ቅጅና ፍርድ ቤቱ እንደተመለከተው የፈረኔንሳይኛው ቅጂ የቁጥር 472(1) ን ተፈጻሚነት ከፍ ባሉ ወንጀሎች ብቻ ላይ ይወስኑታል ፣ ይኸውም ቢያንስ በአምስት ዓመት ጽኑ እስራት በሚያስ ቀጡ ወንጀሎች ላይ ነው ።

ጉዳዩ ይህ ሆኖ ፤ ፍርድ ቤቱ እንዳደረገው « ይህ በትርጉም ስህተት ምክንያት የተፈጠረ ስህተት እንጂ ድንጋጌው ልክ በእንግሊዝኛውና በፈረንሣይኛው ቅጂ ዎች እንደተጻፈው ነው » ብሎ ለማረጋገጥ ይቻላል ወይ ?

የወንጀለኛ መቅጫ ሕግን ያወጣው ሕግ አውጪው አካል ተወያይቶ ሕጉን ያጸደቀው በአማርኛ ቋንቋ መሆኑ እርግጥ ነው ። አማርኛ ቋንቋ የአገራችን ብሔ ራዊ ቋንቋ መሆኑ ደግሞ ሌላው እውነት ነው ። ሕግ ፤ በተለይም የወንጀለኛ መቅ ጫ ሕግ ብሔራዊ ሕግ ስለሆነ ተቃራኒ ማስረጃ ከሌለ በቀር አንድ ሰው እንደ አገ ራቱ ሕግ አድርጎ መውሰድ ያለበት የአማርኛውን ቅጅ ነው ።

በቁጥር 472(1) በአማርኛው ቅጅና በእንግሊዝኛውና በፈረንሣይኛው ቅጅ ዎች ያለው ልዩነት የትርጉም ስህተት ለመሆኑ በእንግሊዝኛውና በፈረንሣይኛው ቅጅዎች ያለው ፣ ወንጀሉ ከፍ ያለ ወንጀል መሆን አለበት የሚለው መለኪያ ፣ በአማርኛው ቅጅ የቀረው ሆን ተብሎ አለመሆኑን ለማስረዳት ፍርድ ቤቱ ከሕግ አርቃውቂ ኮሚሲዮንም ሆነ ከሕግ አውጪው ቃለ ጉባኤ አንድም ማስረጃ አልጠ ቀሰም ። እንደዚህ ያለ ማስረጃ ከሌለ በቁጥር 472 (1) በእንግሊዝኛውና በፈረንሣ ይኛው ቅጂዎች የተገለጸውን ወንጀሉ « ከፍ ያለ ወንጀል » መሆን አለበት የሚ ለውን መለኪያ በአማርኛ ቅጅ ሕግ አውጪው ሆን ብሎ ብሎ አስቀርቶታል ብሎ መደምደሙ ትክክል ይመስላል ።[18]

ቁጥር 472(1) የአማርኛው ቅጅ የተተረጐመው በስህተት ነው ብለን ከፍርድ ቤቱ ጋር እንስማማ ብንል እንኳ ትክክለኛ ውሳኔ ላይ ለመድረስ ይህን ጭብጥ ከዚህ ላይ ማንሣት አግባብነት የለውም ። ምክንያቱም የቁጥር 472 (1) ን የአማርኛውን ቅጅም ይሁን የእንግሊዝኛውንና የፈረንሣይኛውን ቅጂዎች ብንወስድ ይግባኝ ባዮች ከቅጣት አያመልጡም ። በቁጥር 656 የተወሰነው ከፍተኛ ቅጣት ከአምስት ዓመት ጽኑ እሥራት ያነሰ ቢሆን ኖሮ ይህ ነጥብ አግባብነት ይኖረው ነበር ። ይህ የሚያሳየው ፍርድ ቤቱ ለጉዳዩ አወሳሰን አግባብነት የሌለውን ጭብጥ አንስቶ ውሳኔ መስጠቱን ነው ።

በአንደኛው ይግባኝ ባይ ላይ ቅጣት መወሰንን አስታኮ ፍርድ ቤቱ አንስቶ የተቸበት ሌላው ነጥብ የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁጥር 204(2) ፤ 204/3 እና 193 ን ነው ። ጠቅላይ ፍርድ ቤቱ እንዳመለከተው ከፍተኛው ፍርድ ቤት አንደኛው ይግ ባኝ ባይ የአሁኑን ወንጀል የፈጸመው በተሰጠው የጊዜ ገደብ መሆን አለመሆኑን አለማጣራቱ እውነት ነው ። አንድ ሰው በተሰጠው የጊዜ ገደብ ውስጥ ወንጀል ከ ፈጸመ ለአዲሱ ወንጀል የሚወሰነው ቅጣት በገደብ ተነስቶ በነበረው በድሮው ቅጣት ላይ ተዳምሮ በወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁጥር 193 መሠረት የሚፈጸም መሆ ኑም እርግጥ ነው ።[19]

ነገር ግን ፍርድ ቤቱ እንደተቸው ሁሉ አንደኛው ይግባኝ ባይ የአድማውን ወንጀል በተሰጠው የጊዜ ገደብ ውስጥ አልፈጸመውም ። ጉዳዩ ይህ ሆኖ እያለ ፣ ይህን ጭብጥ ከዚህ ላይ ማንሳት በአንደኛው ይግባኝ ባይ ላይ መወሰን በነበረበት ቅጣት አወሳሰን ላይ በምንም ዓይነት መንገድ ቢሆን ስለማይረዳ አግባብነት የለ ውም ።

ፍርድ ቤቱ ይግባኝ ባዮችን ባልተከሰሱበት ወንጀል ጥፋተኛ ማድረጉ ሌላው የሚታይ ነጥብ ነው ። ጉዳዩ እንደሚያመለክተው ይግባኝ ባዮች የተከሰሱት በማታለል ሙከራ ነበር፤ይሁንና በይግባኝ ደረጃ የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁጥር472 (1)ን በመተላለፍ በአድማ ወንጀል ጥፋተኞች ሆነው ተገኝተዋል ።

የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ አፈጻጸም መሠረታዊ መርህ አንድ ሰው ባልተከሰሰበት ወንጀል ጥፋተኛ አይሆንም[20] የሚል ነው ፤ ይህ አንድን በወንጀል የተከሰሰ ሰው ራሱን እንዲከላከል የሚያስችለውና ትክክለኛ ፍትህ ለመስጠት የታለመ መርህ በዚህ ጉዳይ ላይ ለምን አስፈላጊ እንዳልሆነ ይግባኝ ሰሚው ፍርድ ቤት ሕጋዊ ምክንያት አልሰጠም ።

የዚህ ትችት ዓላማ ለማታለል ሙከራ ወንጀል የሚሆን መከላከያ ይህን ወንጀል ለመፈጸም ለሚደረግ አድማ ወንጀልም እንደሚሆን ፍርድ ቤቱ አልተረዳውም ለማለት አይደለም ። ዓላማው የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ሥነ ሥርዓታችን እንደማንኛውም የሥነ ሥርዓት ሕግ ሥነ ሥርዓታዊ ፍትህ በመስጠት የወንጀለኛ መቅጫ ሕግን ማሟላት ስለሆነ ፍርድ ቤቱ የደረሰበትን ውሳኔ ለማጠናከር በወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ሥነ ሥርዓታችን የተደገፈ ምክንያት መስጠት ነበረበት ለማለት ነው ። በተለይ ቁጥር 472(3) የአድማ ወንጀልና በንብረት ላይ የሚፈጸም ወንጀል ተደራራቢ ወንጀሎች መሆናቸውን ስለሚደነግግ « ላንድ ጥፋት አንድ ቅጣት » የሚለው እዚህ ላይ አግባብ እንደሌለው ያመለክታል ። ይህ እንደገና የሚያመለክተው የወንጀለኛ መቅጫሕግ ሥነ ሥርዓታችን ቁጥር 113[21] ተፈጻሚ ሊሆን እንደማይችልና መጀመሪያውኑ የተጣመረ ክስ መመሥረት እንደነበረበት ነው ። ስለዚህም ፍርድ ቤቱ ጣምራ ክስ ሳይኖር ይግባኝ ባዮችን ባልተከሰሱበት ተደራራቢ ወንጀል ጥፋተኞች ናቸው ብሎ ለመወሰን ያስቻለውን ሕጋዊ ምክንያት መግለጽ ነበረበት ።

መ ደ ም ደ ሚ ያ

1. መሞከርን ከመሰናዳት ለመለየት የሚያስችል አጠቃላይ የሆነ መገምገሚያ መሰጠት የማይቻል ቢሆንም እያንዳንዱን ጉዳይ በመመርመር ሙከራ መኖር አለመኖሩን መወሰን ይቻላል ። በዚህ ጉዳይ ለወንጀለኛ መቅጫ ሕጋችን ተቃራኒ የሆነውንና ጠባቡን የመሞከር ግኔዛቤ ብንወስድ እንኳ ፍርድ ቤቱ በቁጥር 27/656(ሀ) መሠረት የማታለል ሙከራ ፣ በቁጥር 472 (1) መሠረት የአድማ ወንጀል ተፈጽሟል ከሚል ውሳኔ ላይ መድረስ የነበረበት ይመስላል ።

2. በቁጥር 472(1) ሕጉ በአማርኛው ቅጅ እንደተጻፈው ሳይሆን በእንግሊዝኛውና በፈረንሣይኛው ቅጅዎች እንደተጻፈው ነው የሚለው የፍርድ ቤቱ መደምደሚያና « ከፍ ያለ » የሚለው ሐረግ በቁጥር 472(1) በአማርኛው ቅጅ ሆን ተብሎ ላለመቱው እንዲሁም ይህ ድንጋጌ ማንኛውንም ዓይነት ወንጀል ለመፈጸም በሚደረግ አድማ ላይ ተፈጻሚ እንዲሆን ላለመወሰኑ የቀረበ ማስረጃ ስለሌለ የፍርድ ቤቱ አባባል አስተማማኝ አይደለም ።

3. ፍርድ ቤቱ የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁጥር 204 ን እና ቁጥር 193 ን መጥቀሱ አግባብነት የሌለው ይመስላል ፤ ምክንያቱም በአንደኛው ይግባኝ ባይ ላይ ቅጣት ለመወሰን ሁለቱም ቁጥሮች አግባብነት የላቸውም ።

4. በወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ሥነ ሥርዓታችን የተደገፈ ሕጋዊ ምክንያት ሳይኖር ፣ ይግባኝ ባዮች ባልተከሰሱበት የሕግ አንቀጽ ጥፋተኞች ናቸው ተብሎ የተሰጠው የፍርድ ቤቱ ውሳኔ የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ አፈጻጸም መሠረታዊ መርህን የሚቃረን ይመስላል ።

የግርጌ ማስታወሻ ፤

*ረዳት ፕሮፌሰር ፥ ሕግ ፋኩልቲ ፥ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ

1. ለቁ. 27(1) ሙሉ ቅጅ ፍርዱን ይመለከቷል ።

2. ግራቨን ፥ አን ኢንትሮዳክሽን ቱ ኢትዮጵያን ፒናል ሎው (ሕግ ፋኩልቲ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ ከኦክስፎርድ ዩኒቨርስቲ ማተሚያ ቤት ጋር በመተባበር አዲስ አበባ—ናይሮቢ 1965 (እ.ኤ.አ) ፤ ገጽ 27

3. ከላይ በተጠቀሰው መጸሐፍ ውስጥ ግራቨን ምሳሌ ሲሰጥ « ለ » « ሀ » መርዝ የጨመረበትን ቡና ከጠጣ በኋላ «ሀ» «ለ» እንዳይሞት በማለት ማርከሻ ይሰጠዋል ። » ይሁን እንጂ እንደዚህ የመሳሰሉትን ጉዳዮች « ፍጻሜ ያገኘ ሙከራ » ውስጥ መመደብ አሳሳች ሊሆን ይችላል ። እዚህ ላይ የምናየው መጸጸትና በኑሮ ልማድ ዕውቀት የታሰበውን ውጤት ያለጥርጥር ሊያመጣ ይችል የነበረውን፥ የወንጀል ሥራ መቅጨትን ነው ።

4. የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁጥር 28/3

5. « ቁ. 26 የመሰናዳት ተግባሮች።

የሕግ መጣስን ሥራ ለማሰናዳት ወይም ለማድረግ እንዲቻል ይልቁንም መሣሪያዎችን በመሰብሰብ ወይም የአፈጻጸም ሁኔታዎች እንዲከናወኑ ለማድረግ የተደረጉት ተግባሮች ማስቀጣት የሚችሉት ፤

ሀ/ ተግባሮቹ እራሳቸው የሕግ መጣስ ሥራ ሆነው የሚያስቀጡ መሆናቸው በሕግ የተደነገገ እንደሆነ፥
ለ/ ከሚያስከትለው ከባድ ጥፋት የተነሳ ወይም በጠቅላላው በሚያደርሰው አደጋ መጠን ልዩ የሕግ መጣስ መሆናቸው በሕግ ተገልጾ የታዘዘ እንደሆነ ነው ፡ »

6. ከላይ በግርጌ ማስታወሻ ቁጥር 5 የተጠቀሰውን የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁ. 26 (ለ) ን ይመለከቷል ።

7. ከላይ በግርጌ ማስታወሻ ቁጥር 5 የተጠቀሰውን ቁ. 26(ሀ) ን ይመለከቷል ።

8. ከላይ በግርጌ ማስታወሻ ቁጥር 2 የተጠቀሰው ፥ ገጽ 71 ይመለከቷል ።

9. በግርጌ ማስታወሻ ቁ. 8 የተጠቀሰውን እና የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁ. 27ን ይመለከቷል ።

10. በኮሞን ሎው የሙከራ ወንጀልን የፈጸመ ሰው የሚቀጣበት ምክንያት ይኸው ለመሆኑ ተርነር (አታሚ) ከኔይስ አውትላይንስ ኦፍ ክሪሚናል ሎው (የካምሪጅ ዩኒቨርሲቲ ማተሚያ ቤት፥1952), ገጽ 79 — 83 ይመለከቷል ።

11. በማስታወሻ ቁጥር ሁለት የተጠቀሰው ፥ ገጽ 73 ፡ እንዲኒያስ ፥ ዘ ጄኔራል ፓርቲ ኦፍ ዘ ክሪሚናል ሎው ኦፍ ኖርወይ (ሲዊት ኤንድ ማክስዌል ሊሚትድ ሎንዶን ፥ ኒው ዮርክ ዩኒቨርሲቲ ኒውዮርክ ፥ 1965) ፤ ቅጽ 3 ፡ ገጽ 288—290 ።

12. የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁ. 472 (3) ን ይመለከቷል ፤ በዚህ ንዑስ አንቀጽ ወንጀል ለመፈጸም ማደምና ወንጀል መፈጸም « ላንድ ጥፋት አንድ ቅጣት » በሚለው መርህ እንደማይዋሐድ ተደንግጓል ።

13. ቁ. 27 ንና በማስታወሻ ቁጥር 2 የተጠቀሰውን ግራቨንን ከገጽ 87—91 ይመለከቷል ።

14 ውሊያምስ ፥ ፓሊስ ኮንትሮል ኦፍ ኢንተንዲንግ ክሪሚናልስ፥ዘ ክሪሚናል፥ሎው ሪቪዩው (1955) ፤ ገጽ 66—70 ።

15 ግራቨን ፥ በማስታወሻ ቁ 2 የተጠቀሰው ፥ ገጽ 71

16 የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁ 630 ን ይመለከቷል ።

17 የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁ. 636ትን ይመለከቷል ። ነገር ግን ሥርቆት ለመፈጸም ሐሳብ መኖሩ ብቻ በቂ መሆኑን ይገነዘቧል ።

18. ይህ አባባል የሕጉ የአማርኛ ቅጂ አሻሚ በሚሆንበት ጊዜ ፍርድ ቤቶች የሕጉን ሌላ ቅጂ ማየት የለባቸውም ለማለት አይደለም ። የአማርኛ ቅጂው አሻሚ በሚሆንበት ጊዜ የፈረንሳይኛውን ቅጂ ማየት ፥ መቀጠል ያለበት ትክክለኛ አሠራር መሆኑን ተቺው ያምናል ።

19. የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁ. 204 (3) ሁለተኛው አዲስ አረፍተ ነገር ።

20. የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ሥነ ሥርዓት ቁጥር 108(1) ይመለከቷል ።

21. ቁ. 113 የተፈ ጸመው ወንጀል ዓይነት የሚያጠራጥር በሆነ ጊዜ ።

(1) ለተፈጸመው ተግባር ወይም ተግባሮች የሚቀርበው ማስረጃ ከአያሌ ወንጀሎች ውስጥ የትኛውን እንደሚያረጋግጥ ለማወቅ ባጠራጠረ ጊዜ ተከሳሹ ለፈጸመው ይበልጥ ማስረጃ ያለ በሚመስለው ወንጀልና እንዲሁም በተጨማሪ በማስረጃው ሊረጋገጥ ይቻላል በሚባሉት ወንጀሎች ሁሉ ይከሰሳል ።

(2) የቀረበው ማስረጃ ተከሳሹ በተጨማሪ የሚያስከስሰው ወንጀል ከሆነና ፍርድ ቤቱም ወንጀሉን ለማየት ሥልጣን ያለው ከሆነ ክስ ባይቀርብበትም በዚሁ ወንጀል በተከሳሹ ላይ ለመፍረድ ይቻላል ። ይኸውም ተጨማሪው ከክሱ ውስጥ ካለው ወንጀል አነስተኛ ወንጀል ሆኖ ሲገኝ ነው ።
(3) ፍርድ ቤቱ በወንጀለኛ መቅጫ ሕግ በቁ. 6 እና 9 መሠረት ከመፈጸም በዚህ ቁጥር ድንጋጌ አይታገድም ።

JOURNAL OF ETHIOPIAN LAW

Published by the Faculty of Law, Addis Ababa University, in Co-operation
with the Ministry of Law and Justice
(to be cited as 12 J. Eth. L.)
1982

The Editors encourage all interested persons to submit to them any material which would be appropriate for publication in the journal such as works of scholarly reaserch in the field of law, comments on court decisions and commentaries on legislation.

Our address- Journal of Ethiopian Law
Addis Ababa University, Faculity of Law
P.O.Box 1176
Addis Ababa, Ethiopia
Telephone 11-17-33 or 11-08-44 (108)

JOURNA OF ETHIOPIAN LAW

Published by the Faculty of Law,

Addis Ababa University, in co-operation with the

Ministry of Law and Justice.

Editorial Board

Getachew Kibret	Chairman, Minister, Ministry of Law and Justice
Kebede Gebre Mariam	Permanent Secretary, Ministry of Law and Justice
Assefa Liben	President, High Court
Daniel Haile	Dean, Faculty of Law, Addis Ababa University
Fasil Nahum	Associate Professor, Faculity of Law, Addis Ababa University

Editors

Fasil Nahum	Editor-in-chief
Yoseph Gebre Egziabher	Cases and Current Issues Editor
Michael Herman	Artucles Editor
Negatu Tesfaye	Managing Editor

Law Faculty Staff (1982)

The following are the staff members of the Faculty of Law of Addis Ababa University established in 1963 which offers courses leading to the LL.B Degree and Diploma in Law.

Daniel Haile;	LL.B, LL.M, Assistant Professor, Dean
Efrem Yemaneberhan;	LL.B, Lecturer, Assistant Dean
Andargachew Teruneh;	LL.B, LL.M, Lecturer
Belayneh Seyoum;	LL.B,LL.M, Lecturer, (on study leave)
Fasil Nahum;	LL.B,LL.M, J.S.D., Associate Professor
Girma Woldeselassie;	LL.B,LL.M, J.S.D., Assistant Professor
Horst Kellner;	LL.B,LL.M, LL.D, Visiting Professor
Mesfin Gebreheywot;	LL.B, Lecturer
Michael Herman;	LL.M, LL.D, Visiting Professor
Negatu Tesfaye;	LL.B, Assistant Lecturer
Selamu Bekele;	LL.B, Assistant Professor
Solomon Jiru;	LL.B, LL.M, Lecturer (on study leave)
Worku Tefara;	LL.B, LL.M, Assistant Professor
Yittayih Zelalem;	LL.B, Lecturer (on study leave)
Yoseph Gebre Egziabher;	LL.B, Assistant Professor
Zekarias Keneaa;	LL.B, Assistant Lecturer

TABLE OF CONTENTS

Page

Progress Report from the Dean (1981)
byDaniel Haile 111

ARTICLES

Punishement and Society: A Developmental Approach
by Fasil Nahum 119

Irreconcilablity Between the Ethiopian Commercial Code and Contracts of Insurance with Special Emphasis on personal Accident and Life Policies
byBelayneh Seyoum 137

The 1976 Monetary and Banking Proclamation: Innovations and Implications
by Befekadu Degefe 153

Products Liablitiy in Ethiopia
by George Krzecunowicz 167

CASES AND COMMENTS

Criminal Appeal No. 4/71 Supreme Court 185

Involuntary Confession: A Case Comment on Criminal Appeal No. 4/71
by Yoseph Gebre Egziabher 191

Criminal Appeal No. 1515/71 Supreme Court 197

Criminal Attempt and Incidantal Issues: A Case Comment on Criminal Appeal No. 1515'71
by Yoseph Gebre Egziabher 203

This Vol. 12 (1982) *J. Eth. L.* is the Second
issue since the Revolution. The precious
issue, i.e. Vol. II, came out in 1980. The
last pre-revolution issue of J. *Eth. L.* that
came out in 1973 was Vol. 9, No. 2.

Addis Ababa University
Faculty of law

Annual Report from the Dean
1980-81 (1973 Ethiopian Calendar)
by DANIEL HAILE

Assistant Professor and Dean, Faculty of Law.

This academic year, the year in which we celebrated the 30th anniversary of University education in Ethiopia, has been quite a remarkable one. Not only have we, as a University, come of age by celebrating our 30th anniversary, but we have taken decisive steps to ameliorate the academic standards by reverting to some of the better methods of our old educational system. Thus, in the Faculty of Law, the duration of legal studies has been increased by one additional year, which will certainly enable us to produce more competent and mature lawyers.

The brief report hereunder gives the basic facts about staff and students, and highlights of major activities in terms of research, curriculum review, and efforts to form an alumni association, and concludes by pointing out some of our major needs and problems.

I. **Students**

At the opening of the school year 1980-81 there enrolled in the Law Faculty 214 students in our regular degree programme and 176 students in our evening diploma programme.

The breakdown of students by year and academic status is shown in the table hereunder.

Students Enrolment in the LL.B. Programme of the taculty of Law,
Academic vear 1980-81
Semester One

	Enrolment	Warning	Probation	Dismissal	Drop-outs	Withdrawal
Law I	78	7	7		2	3
Law II	84	24	4	4	3	1
Law III	43	14	1			
Law IV	9					
	214	45	12	4	5	4

Semester Two

	Enrolment	Warning	Probation	Dismissal	Drop-out	Withdrawal
Law I	73	2	5	2	1	
Law II	84	8	9	4	1	2
Law III	45		1			
Law IV	8				1	1
	210	10	15	6	3	3

Evening Diploma Programme

During the academic year 1980-81, the diploma programme ran at full capacity. In the 1st semester we had 101 first year students, and 75 in the second year.

At the close of the academic year 7 students were granted LL.B. degrees and 61 were granted diplomas.

The academic performance of many LL.B. students during the 1st semester was not quite satisfactory, and as a result the faculty was compelled to start a system whereby students who were placed on warning and probation were assigned faculty advisors. Every faculty member was assigned three or four students in need of advice, and from the performance of these students during the 2nd semester we are convinced that the advisory system has been quite successful.

Another way by which the faculty has attempted to ameliorate the standard of students is by re-introducing the summer reading programme, in which students are assigned to read chosen material, upon which they are examined at the beginning of the academic year.

Finally, the faculty is in the process of beginning a trust fund to be known as the George Krzeczunowicz Fund, to enable it to give an award to the best law student every year. This will hopefully create and stimulate an atmosphere for attaining academic excellence.

II. Staff

A. LL.B. Programme

Our Teaching staff this year was composed of 14 members, of whom 11 were Ethiopians and 3 were expatriates. At the beginning of this year Professor G. Krzeczunowicz retired after 29 years of distinguished service to the Faculty

Also at the end of this year. the contracts of the two expatriate staff. Dr. Henryk Leszczyna and Dr. Z. Galicki, expired. The two expatriates who had been seconded to us from Warsaw University, Poland, had been active members of our faculty for the past three years, and we are confident that this exemplary relationship between the Faculty of Law of Warsaw University and our Faculty will be enhanced and developed in the future.

Furthermore, in accordance with our staff development plan, two of our Ethiopian staff, Ato Belayneh Seyoum and Ato Solomon Jiru, were sent abroad for further training. Ato Belayneh went to MCGill University, Canada, and Ato Solomon went to Columbia University, U.S.A.

The arduous task of replacing these highly competent staff members started quite early, and we are glad to report that the efforts of the Faculty were generously rewarded by its ability to attract first-rate scholars. As of the beginning of the coming academic year, Dr. Michael Herman from the Peoples. Republic of Poland, Dr. Horst Kelner from the German Democratic Republic, Ato Mesfin Ghebre Hiwot and Ato Zekarias Kennea will be joining thd Faculty.

The teaching staff has been engaged in many academic and administrative duties, indicating not only the contribution of individual teachers but also the variety of functions that the Law School is involved in.

In addition, in order to keep each staff member abreast of his area of specialization and to assist us in discussing recent developments, we have this year started what we call "faculty seminars'.. This year.s seminars were limited only to senior students and staff, but we hope that in the future we shall expand them to include our alumni, who have expressed keen interest in the seminars. During the past academic year the following lectures and seminars were conducted.

1. "Problems of Development of Socialist Democracy'.,by Dr. Alexander Popov of Moscow State University.
2. "The Idea of Equality in the Marxist Theory of State'., by Dr. Henryk Lesczyna of our Faculty.
3. "Legitimation of Modern States in Africa", by Dr. Heinrich Scholer of the University of Munich.
4. "Products liability", by Professor G. Krzeczunowicz.

B. Evening Diploma Programme

It has always been the policy of the Law Faculty to integrate, as much as possible, Continuing Education in Law with the day programme. One way this has been done was by arranging for the daytime instructors to participate in the evening teaching. Hence, of the 14 instructors that have been teaching in the 1st and 2nd semesters, only 2 have been recruited from outside the Law Faculty teaching staff. Almost invariably the instructors have been allocated to teach the same course in the evening as they teach in the day programme. Also, in pursuance of University regulations, no instructor has been allocated more than one subject at one time in the evening programme.

III. Curriculum Review

Since review of the curriculum is an ongoing process, the concern of the Faculty in general and of the Academic Standards and Curriculum Committee in

particular was focused on this major item. Even though the major task of composing and submitting the new five-year LL.B. curriculum was completed during the academic year 1979-80, the Committee was then faced with the task of applying this programme to students who were already in the pipeline. Its recommendation that students who were in Law III (University 4th year) should graduate at the end of the 1st semester of the academic year 1981-82 was approved by the Academic Commission of the Faculty and the University Curriculum and Standards Comomitte.

In addition to the task of applying the five-year LL.B. programme, the Committee scrutinized the question of academic standards. In this regard it recommended the following provisions:

(a) Introduction of summer reading
(b) Division of classes into smaller sections
(c) Emphasis to be put on practical experience, and
(d) The adoption of standard course content.

The recommendations which were submitted at the end of the academic year will be fully implemented during the coming academic year, 1981-82.

Another point which the Committee discussed is the question of examination scrutiny by the Academic Commission. The Academic Commission has been reviewing all exams before they are given, and it is felt that a balance between its powers and the independence of the instructor has become quite essential. The Committee has submitted its recommendation, which will be discussed by the Academic Commission.

IV. Research and Publications

The research and publication activities of the Faculty are being revived, and since not all of its former projects have become fully operative, due to staff shortage in the Faculty, we have been discussing as to how best to revive them, in the hope that our staff will increase.

A. On-going Research Projects

(i) Journal of Ethiopian Law

As the Faculty's oldest on-going project the *Journal of Ethiopian Law* was revived about two years ago. Volume XI, No. 1, came out in 1980, and this year the faculty has been working on the production of *Journal of Ethiopian Law* Vol. XI. No. 2. We hope that this issue will appear in print during the first quarter of the coming a cademic year, 1981-82.

(ii) Consolidated Law of Ethiopia

This project was revived last academic year and we are in the process of preparing the second Supplement to Consolidated Law of Ethiopia, expected to come out by July 1982.

(iii) **African Law Digest**

The last issue of this publication appeared in 1974. The Faculty has repeatedly resolved to revive its publication in a number of meetings; however, because of our failure to secure the services of a multilingual expert, we have not been able to secure its revival. We hope that this and other problems will be resolved during the first half of the coming academic year, and that we can recommence publication of the *Digest.*

B. **Individual Research Project**

In addition to the above on-going Faculty projects, all staff were engaged in individual research, culminating in the production of articles for the Journal and teaching material.

Noteworthy amongst these projects is the manuscript on the formation of contracts prepared by Professor George Krzeczunowicz. Professor Krzeczunowicz completed and submitted his commentary on the formation of contracts to the Faculty early this year. The work was evaluated both by an internal and external assessor and was found to be publishable. The commentary, along with the evaluations, has been submitted to the Research and Publications Office of the University for its final decision.

The business side of our research and publication efforts are not praiseworthy. The only outlet for our publications remains the University Book Shop (Addis Bookshop) in Arat Kilo Campus. Unless we adopt a system whereby our publications can be made available to the public by giving commission to other bookshops, our operation will remain a futile exercise; and unless our publications are made available to the public, our operation cannot be self-sustaining, far less profitable. While we recognize that we have had problems in the past with this end of our operations, a workable procedure must be worked out, whereby not only the profitality of our operation is ensured but our main goal of educating the members of the legal profession can be attained.

V. **Library and Documentation**

Library holdings continued to grow this year at a fairly substantial rate. Large gift of books, from the Government of the Federal Republic of Germany and from the International Red Cross, have augmented our library collection. The list hereunder shows the augmentations of the library during the period 1 August 1980 to 31 August 1981.

New additions by title	130
Materials received as gifts, by volume	170
Current periodical atitles on subscription by title	76
Current periodical titles on exchange, by title	25
Current periodical titles received as gifts, by title	20

In terms of service, not only has the population served by the library increased, but also the frequency of use has shown rapid growth. The library has served a student population of 390, a teaching staff of 16, and technical and administrative staff of 21 persons. Moreover, it has served the students, the teaching and non-teaching staff of other departments of the University, external readers and members of the legal profession.

VI. Alumni

Many attempts to form a Law Alumni Association have been made in the past, and one of the most important developments during this academic year was the laying of the cornerstone for the Law School Alumni Association. A draft constitution was prepared by a drafting committee composed of Ato Haile Kebede (Attorney), Ato Girma Asfaw (Legal Department of the Ministry of Justice), Ato Mekbib Tsegaw (Supreme Court Judge), Ato Yoseph Gebre Egziabher (Assistant Professor, Faculty of Law) and Ato Zerabruk Aberra (Chief Legal Adviser, HVA).

The draft constitution was discussed and reviewed by the coordinating committee, composed of representatives from each class, and the Memorandum of Association is currently being redrafted. It is hoped that the Association will become operative by the beginning of the coming academic year.

VII. Needs and Problems

Physical Plant

In terms of students and activities, the Faculty of Law has been expanding at great speed; however, it is still bound in the same premises where it was founded. The main building and the others scattered around it are not only becoming noticeably too small for its activities, but also, because of age and/or lack of maintenance, they are becoming hazardous to work in. It is, in my opinion, high time to start thinking of building a satisfactory construction for housing the Faculty of Law.

Links with the OutsideWorld

The Faculty's high standards and reputation were in the first instance a result of cross-breeding of ideas and heavy financial assistance from several foreign institutions. Our former links have been severely cut, and not much has been done to create new relationships with other institutions. While efforts on the part of each faculty are undeniably useful, a university-wide, centralized approach to this problem is likely to be more frutful and consideration should be given to a solution to the problem.

Conclusion

We are faced with a challenge which all growing institutions must face: to maintain what we have while at the same time moving forward with ideas. As a former Dean of our Faculty once said, "The laws of science inform us that it is harder to start an object moving than to keep it moving. But for human institutions, we know there is another rule: it is often easier for us to start an institution or project than to continue it or finish it well ..." However, I have no doubt whatsoever that, with the corporate spirit of my Faculty colleagues and students, we shall not only be able to keep things rolling but we shall make the school live up to its expectations by producing dedicated professionals with perspectives and ideals worthy of emulation.

Punishment and Society: A Developmental Approach

*by FASIL NAHUM**

Relationship of Punishment to Society

The modes and type of punishment[1] its frequency and severity, as well as the processes that culminate in the punishment of a deviant in a society, are reliably good indicators of the society itself. All the values of a society are crystallised in its punishments. What elements of life a society considers of value, their degree of valuability, as well as the extent society goes to protect these values, are clearly reflected in the punishment society imposes on a deviant. Thus punishment serves as a *limtus-paper* test of whether and to what extent a society is noble, creative and progressive.[2]

Although by no means impossible and hopefully the implications will not be lost on social scientists with sociometric interest - quantification of values and social conclusions with mathematical precision are outside the scope of this paper. Here, the modest intention of the author is to arouse concern in this decisive area by dealing with punishment in a general manner. Where it is possible to be specific, heavy reliance is placed on the Ethiopian experience, although within a comparative world context.[3]

Since this paper is on a social science topic, at this introductory juncture a word or two about social science may also be appropriate. The social science tendency in some quarters, which opts for the shortcut and popularizes the concept of development along purely and narrowly economic lines, as if man lives for and by bread alone, is, to the extent it directs results, unfortunate. Development, namely socio-human development, aims at the advancement of man and society in a contextual reality, not only from material subsistence to abundance, but also from superstition to scientific knowledge, and from savagery to nobility. Interrelated as these areas may be, anomalies are not uncommon where one type of development may be present but not another. To illustrate this point, it suffices to refer to the "apartheid" regime of South Africa, which in a continuum may be placed relatively more towards abundance and scientific knowledge rather than subsistence and superstition. Yet, in the treatment of the overwhelming majority of its citizens as well as in its overall racial outlook, that this "apartheid" regime

*Faculty of Law, Addis Ababa University. The author is grateful for various constructive suggestions made on a draft of this paper.

1. Although, in a broad sociological sense, punishment may imply the measures society imposes on a deviant, here it is used as a narrow legal term referring to *post-conviction* measures.
2. This paper approaches problem-oriented research not with the Webrian value-free approach, but rather with a value-laden approach. Concepts like "noble" and "progressive" are obviously value-laden. The purposes for which the paper is written are also value-laden; it aims at a humane and just society, oriented towards human dignity.
3. What sources one employs are determined by availability and competence. The Ethiopian Penal Code of 1957 is referred to because the author is conversant with it. African and United Nations sources are relevant in that the paper considers society in general.

has to be classified as savage rather than noble is painfully clear. The fact that South African Blacks may be economically better off than workers in other African States is only part of the truth. Another part of the truth is to be found in the many legislations which negatively affect the Black South African worker. Some of these are the Native Labour Regulation Act of 1911 and the Bantu Labour Act of 1964, imposing contract labour system; the Native Land Act of 1913 and the Bantu Trust and Land Act of 1936, denying Africans the ownership of immovable property; the Mines and Works Act of 1911 and the Apprenticeship Act of 1944, closing training opportunities to non-Europeans; the Bantu Laws Amendment of 1964, eliminating permanent residence for Africans outside the Bantustans; and the Bantu Laws Amendment of 1970, allowing the Ministers of Bantu Administration and Labour to prohibit the employment of any Black in any job in any area by any employer.[4] The strong and unreserved condemnation of South Africa by public world opinion, ranging from socialist and capitalist camps to the third world reflects humanity's enduring expectations that socio-human development means, and should mean nothing less than, the overall contextual enhancement of human dignity.

Thus, vital as bread is to the existence of man, his development is not limited to that factor alone. Nor is it limited to any other individual factor. What this means is that any (every) area of human concern has to be examined for purposes of establishing adequate theories of socio-human development, as well as for reaching proper conclusions which can then serve as foundation for directed action. If it is to adequately reflect socio-human reality and expectations, the spiralling continuum from non-development to development must of necessity be a multi-factor one. It is in this context that the preliminary examination of punishment and society is submitted.

Justice and Objectives of Punishment

Justice would seem to be equitable with the protection and retention of broad outlines of the *status quo*, within a given socio-political framework.[5] And it is when this balance of necessary convenience is tipped over that punishment is applied so as to reinstate the previous order, or to establish a new balance that is as close as possible to the previous one, and to protect the *status quo* in the future. An example may clarify the statement. Where a thief steals a cow

4. J. A. Hornet, "Black Pay and Productivity in South Africa", South African Institute of Race Relations, September 1972. Note also that the Poverty Datum Line (PDL) is actually not a living wage but one intended to keep body and soul together. S.G. Rogers, "Apartheid and the African Worker", U.N. Document of May 1975.
5. Justice may be jurisprudentially looked at from the point of view of "positive law theory" that makes it dependent on positive law; or from the "social good theory" which insists that justice derives exclusively from society and consists ultimately in the improving of the social good; or from a "natural right theory" which does not make justice dependent on positive law but rather on natural right, and makes it consist in rendering to each his due. Many jurisprudential works may be referred to. Cf. Otto Bird, *the Idea of Justice*, New York 1972 for general presentation, and V. A. Tumanov, *Contemporary Bourgeois Legal Thought*, Moscow 1974, for a Marxist approach. But, no matter how it is defined, justice is a concept relative to a changing society. Justice takes on new dimensions of meaning as man moves forward (impossible to postulate) on his evolutionary course.

from a farmer, the *status quo* is upset; and to let things be as they are would be to sin against justice.[6] Some kind of action has to be taken by society; but what? The return of the cow, i.e. reinstatement of the previous order, or the handing over to the victim by the offender of a comparable value, e.g. a similar cow or cash, etc., i.e. establishment of a new order that is as close as possible to the previous one, would satisfy the *status quo* from the material point of view. But from a non-material point of view we have in our hands the fact of the incident that disturbed the *status quo*, which by now becomes a historical fact, and the future risk of similar incidents both by this offender and by others who may follow his example. To let the offender go, after material reinstatment, would be to invite future disruption of the established order. In order to minimize the possibility of future disturbances to the *status quo*, the obligation of the offender must be such that the resultant *status quo*, after the incident, places the offender in a disadvantageous position *vis-à-vis* what he was in before the incident.[7]

6. There are crimes of different nature, for instance where the previous *status quo* cannot be reinstated because a value has been lost forever, as in homicide, or where there is no primary victim but the State as a whole, as in espionage.
7. It should also be noted that justice is not only substantive, it is procedural as well. Justice is concerned not only with what we do about the thief who steals the farmer's cow, but also with *how* we go about doing whatever it is. Moreover the procedural aspect of justice is not of secondary importance. Substantive justice cannot be rendered in the absence of procedural justice. Whether and to what extent a society is noble, creative and progressive is again reflected in its adherence to these basic prodcedures for the attainment of justice in the processes that culminate in the punishment of a deviant. The basic elements of procedural justice can be easily summarized. Elementary as they may seem to be, their application is absolutely crucial to the attainment of justice.
The first of these elements of procedural justice is the principle of legality, i.e. that notice has to be given prior to the commission of an act (or omission) that such an act constitutes an offence. Included in the principle of legality is also the notification as to the seriousness of such a deviation, as reflected in the punishment the offence carries. The second element of procedural justice refers to the presumption of innocence.

The third element of procedural justice requires the existence of a neutral competent tribunal; within this element of a neutral tribunal one may also include the idea of appeal.

The fourth element of procedural justice refers to the actual process as the drama unfolds in a court-room and contains various inter-related points. Unless there are justifiable reasons (of morality, fairness to innocent third parties, the security of the state, etc.) a trial should be open. As a principle, not only must justice be done but it must be seen to be done. The trial must also be completed without unnecessary delay, for justice delayed is justice denied. The defendant must be told what offence he is charged with, as well as what evidence exists against him. The defendant must be given adequate time and reasonable help to be able to answer the charge. The right to examine and cross-examine witnesses, the right to question evidence presented and the right to produce his own evidence, expert and otherwise, are rights that should be made available to the defendant.

The fifth and final element of procedural justice deals with the punishment itself. Punishment should always be personal; only the one who has committed the offence should be liable to punishment. Vicarious criminal liability of the communal or spacial type, by which relatives or neighbours of the offender are punished, does not accord with basic concepts of justice. Moreover, personal punishment must be adequate but not redundant. The more scientific the punishment the more completely rehabilitated a deviant will be; hence double punishment or continuous punishment would serve no constructive purpose whatsoever.

These elements of procedural justice are expounded in detail in modern legal systems. In their application, not only can they vary from system to system but also they may require special expertise. However, a society that fails to provide for these elements and to abide by them denies procedural justice, and to that extent fails to render justice.

Two interrelated questions logically follow such a statement, namely (1) to what extent should he be disadvantaged, and (2) to achieve this, what sort of measures should society resort to? In ancient times (and in some societies not so ancient) *lex talioni* provided a rough and ready justice by answering "an eye for an eye" and "a tooth for a tooth" Other systems may not come up with as simple and straightforward an answer. Neither is it suggested here that they should, this being a delicate and complex area. It would however be unfortunate for society not to know what it is achieving through punishment.

Hence, society is inevitably always confronted with the problem of the purposes that punishment must serve. One way of tackling the problem may be by deciding from what points of view society should look at a given incident in order to reinstate the *status quo* and protect it from further disturbance. Should society focus on the incident, on the victim, on the deviant, or on general expectations of society? To put the question in more comprehensive way, what objectives should society specifically have in mind? Shall it be that of satisfying the victim - if need be, even satisfying the revenge-oriented psychological make-up of the victim, thus moving into retribution? Or, in a slightly different approach, shall it focus on the incident and try to make good for it, and in homicide cases, for instance, say, "there is no atonement without blood."? Or, shall society focus on the deviant with the purpose of understanding and rehabilitating him so that society is in the future protected from him, and incidentally from others who could become like him but would not, if by focussing on him and understanding him, society can eliminate the root causes for such deviation?

The objectives society tries to achieve through punishment of a deviant can probably be best summarised in three broad categories. The first is retribution: the objective society is most acquainted with in man's long history, ranging from the age of slavery through the age of feudalism to the present. In a socio-human development continuum from savegery to nobility, retribution is also the least desirable, the objective nearest to the theoretical starting point of savagery. The *lex talioni* school with its fatal overdose of retribution probably best exemplifies it.[8] That man has yet to divorce himself totally from retribution will become clear when, a few pages hence, we refer to specific types of punishment securely fastened to many modern societies in this late hour the eve of the twenty-first century AD.

The second objective society tries to achieve through punishment, that of rehabilitation, is found at the other end of the spectrum. It is the objective man

8 Hammurabi's code (18th century Before Christ) provided for elaborate provisions on the rights of a master over his slaves, although the slave had no rights with respect to the mastera While a bad buil der was subjected to the same grief the owner suffered through the loss of son, there was no concern for justice to the innocent son of the bad builder. A wife accused of unfaithfulness which could not be proved was expected to throw herself into the water and drown "for the husband's sake, since good name was valued more than the woman's life" However, to be fair, it should be pointed out that Hammurabi's code was designed to protect the weak from the strong and to give safety to widow and oprhan. And at the time these were considered idealistic declarations appropriate to the society then current in Babylon.

is least acquainted with, and one whose threshold we are just crossing. The expansion of scientific knowledge in the behavioural sciences will undoubtedly have a far-reaching impact on punishment. Rehabilitation as an objective stands to gain handsomely thereby, and so does society.

The third objective society tries to achieve through punishment, that of deterrence, serves a dual purpose by being aimed both at the deviant and at the public at large.[9] Individual deterrence intends to teach the offender the lesson not only that crime does not pay but that the overall experience is too costly and painful to be enjoyable. Individual deterrence tries to defeat recidivism by convincing the offender, not through the power of gentle persuasion but through the power of the strong arm, that crime is not worth repeating. By the same token, the punishment inflicted on the deviant can serve an educational purpose directed at the public at large. Thus punishment aims towards the goal of general deterrence by notifying would be offenders what the unsavoury consequence of crime is to the criminal.

No system of punishment has a legitimate *raison d'étre* other than the well-being and protection of society. And society protects itself best by approaching questions of punishment from the point of view of rational focussing on offenders and would-be offenders. On the basis of the correctness of this statement, a number of assumptions and implications, with possibly far-reaching conclusions, become inescapable. One basic assumption revolves around the rationality not only of society but also of the offender. Any message society is trying to convey properly gets at an offender only if the offender is also rational. In other words, one should be subjected to punishment only to the extent one is capable of rationality. A person who is incapable of either knowing what he is doing or appreciating the consequences of what he is doing, whatever else he may be subjected to, should not be subjected to punishment.[10]

Another assumption is that only one who through personal guilt offends in the carrying out of his obligation to society is subject to punishment. Guilt is a technical term referring to the socially negative state of mind of a person. Such a negative state of mind may be the result of intention, i.e. committing an anti-social act knowingly and willing the consequence, or it may be the result of negligence, i.e. failing to take such precautions as might reasonably be expected in given circumstances. An accident resulting in an antisocial act but without the accompanying mental element of guilt being present, i.e. without either intention or negligence, would not fall within the scope of punishment.[11]

9 Some penologists prefer to distinguish the individual from the general and consider them as two separate objectives. See C.F. Jeremy Bentham, *Bentham's Works*, pp. 399-402 (London 1843) for various policy roles on establishment of maximum and minimum punishment.

10 Modern penal law, unlike its predecessors, recognises various defences such as absolute irresponsibility, partial irresponsibility and immaturity. Irresponsibility entered into intentionally or negligently is, however, not covered as a defence. The relevant Ethiopian Penal Code Articles are Articles 48, and 50.

11 The relevant Ethiopian Penal Code Articles are Articles 58 and 59.

A rational system of punishment would take the individual needs of an offender and would mete out an individually tailored punishment, suitable to the particular offender in terms of both the type and degree of measures to be taken. And in order to do so, society would have to have a scientific approach, namely that of reaching conclusions based on the observation and analysis of facts.

Finally, rational focussing on offenders and would-be offenders as a means of protecting society negates the whole realm of retribution as a valid objective of punishment. Only deterrence (general and individual) and rehabilitation remain as valid objectives of punishment. This means that punishment, to be efficient and useful, has to pass the dual test of deterrence and rehabilitation. Any punishment that is neither deterrent nor rehabilitative has no efficacy, and therefore should have no place in society. It should be promptly discarded and replaced by alternative rational measures. An ideal system of punishment would combine both objectives of rehabilitation and of deterrence in varying degree. The dangerous disposition of the offender and the nature of the crime, as well as the motivation for and circumstances of the crime, are determinant factors for the ratio in which deterrence and rehabilitation are combined.

The social cost of punishment is also an important factor that cannot be overlooked. A system of punishment of fatal overdose that goes beyond deterrence and rehabilitation so as physically or psychologically to cripple and handicap a deviant for life, so that he can no longer fully function as a healthy member of society and contribute his utmost in life, is undesirable. In such a case one is not only punishing the deviant, but is over-punishing the deviant and punishing society. The social cost of punishment directs one to consider the cost to the immediate group of family and friends that punishment of the deviant imposes as well. For instance, the incarceration of the breadwinner without providing for dependants would be a measure taken not only against the offender but against the innocent dependants. And exploitative societies that take irrational measures sow seeds for far-reaching negative consequences.

An examination of traditional types of punishment is quite revealing as to what objectives of punishment are given prominence. And, as already observed, this makes punishment an acid test of whether and to what extent a society is noble, creative and progressive. We will next turn our attention to some typical traditional forms of punishment.

III

Traditional Punishment

A. Imprisonment

When one thinks about the different kinds of punitive measures society traditionally imposes on deviants, the one type of punishment that immediately springs to mind is imprisonment. Indeed, in the vocabulary of everyday language imprisonment and punishment are synonymous. The prison system is such a common feature of governments the world over that one is tempted to think of

the prison as a *sine qua non* - part and parcel of government - an axiomatic institution. There is no doubt that incarceration is a practice of very ancient traditions, although it is difficult to say when and where it was started. Would it be too daring to venture the theory that imprisonment started by default? Society, at a loss as to what to do with deviants, simply locked them up until it could decide what to do with them? In the absence of brighter ideas, this temporary measure in time became the most important type of punishment.

In some systems today, imprisonment is categorized as simple or rigorous.[12] Simple imprisonment is a punishment imposed on persons considered not a serious danger to society, i.e. those who have not committed offences of a very serious nature. Simple imprisonment is also of relatively shorter duration. Rigorous imprisonment, on the other hand, is imposed upon what are considered dangerous offenders who have committed offences of a very grave nature. Prisoners undergoing rigorous imprisonment serve big chunks of their life in maximum-security central prisons.[13]

Prisons are by no means pleasure houses, which is not surprising, as they are often used as society's instrument of retribution *par excellence*. In feudal Ethiopia we have some descriptions of prison and prisoners, narrated by various travellers who chanced to pass through the country from the sixteenth century onward.

The Portuguese priest Alvarez tells us of prisoners kept chained in prison tents. They were required to provide not only their own food but also that of their guards.[14] In the 1850s, the English traveller Richard Burton refers to the Ethiopian prison as "a filthy dungeon" [15] A century later another Britisher, Perham, refers to the Addis Ababa prison as "notorious." the prisoners being in a horrible condition of health, neglect and disease which lead to the prisons being cleared at intervals by typhus" [16] Whatever improvements prisons may have since undergone, in many a society prisons could use a few improvements in order to elevate them to acceptable human institutions.

Tempted as one is to look at the prison as an axiomatic institution whose abolition would bring down on society the wrath of the gods, it is time to give the prison a closer look. All those whose concern is penal policy and administration, as well as those who have to work hard to maintain this very expensive system, have an interest in finding out the efficacy of the prison system. In order to be allowed to continue, the prison system should have to pass the dual test of its efficacy in deterrence and rehabilitation and pass it scientifically. It doesnot suffice to assume that incarceration is deterrent and rehabilitative. The facts have to be researched in order to arrive at solidly supported conclusions as to the deterrent and rehabilitative characteristics of the prison system.

12 Cf. Articles 105, 107 Ethiopian Penal Code.
13 A life sentence, it should be noted, is a variation of rigorous imprisonment.
14 E. Alvarez, *Narrative of the Portuguese Embassy to Ethiopia During the Years 1520-1527*, p. 335. New York, 1881.
15 R. Burton, *First Footsteps In East Africa*, p. 190. London 1866.
16 M. Perham, The Govvrnmen of Ethiopia, p. 194. London 1969.

B. Corporal Punishment

Another type of traditional punishment, which is fortunately phasing out, although it is by no means extinct, is corporal punishment. Corporal punishment, as a predominant type of punishment, appeared in very many forms in various societies. Criminals were forced to undergo all sorts of mutilations under the crudest possible medical conditions which often cost the individuals their very lives. Thus, someone convicted of lying might be sentenced to the removal of his tongue, while another convicted of providing false evidence might be ordered to have his eyes plucked out. The cutting off of the nose or the ears, the doing away with the sexual organ for the male, and above all the axing off of a limb, were rather common traditional punishments in most societies.

As in most traditional societies, in feudal Ethiopia for instance, corporal punishment was an instituted form of punishment. Travellers came across the execution of such punishments and have left us their evidence and impressions. In 1830 one visitor witnessed the King ordering "a hand and both feet of the thief to be cut off", and the execution of the order being carried out in the middle of the market; the thief was latter found devoured by the hyenas in the night.[17] A late 19th-century traveller characterises the then emperor as "severe in his application of the cruel punishments; (he) did not hesitate to order the recedivist thief's hand to be cut off or the slanderer's tongue to be cut out. He once had the tongue of an advocate out because in defending his client too well he spoke ill of the government...[18] Explaining the carrying out of mutilation, someone else reports:

> ... the penalty for the thief who had one previous conviction was the loss of a hand. Immediately after the verdict, a butcher would severe the tendons of the wrist and then cut the hand off with the chopper. In the meantime, women would be heating butter in a pot over a fire. As soon as the hand was severed, the stump would be dipped in the seething butter. In this way, the flow of blood would be stemmed and the deliquent's life would be saved.[19]

The doing away with mutilation in Ethiopia coincided with the introduction of the Penal Code in 1930, and, as the chapter dealing with punishment makes clear, the idea of corporal punishment was then limited to the sentence of flogging. Furthermore, the Penal Code of 1930 seemed to be uneasy about that sentence, and promised that flogging would soon be abolished.[20] Despite such a promise, however, when a new and advanced penal Code was introduced in 1957, flogging was retained as a form of punishment.[21] The drafter of the 1957 code had not maintained it in his work, and it was only included after heated

17 S. Gobat, *Journal of Three Years Residence in Abyssinia*, p. 336. New York 1851.
18 Perham, *ibid*, p. 148.
19 P. Hartlemaier, *Golden Lion*, p.172. London 1956
20 Article 3, Ethiopian Penal Code of 1930.
21 Article 120 A. Ethiopian Penal Code of 1957.

discussions in Parliament.[22] Nevertheless, he justifies its inclusion by saying, ". it is no less possible to regard (flogging) as a useful institution among a proud and courageous people who are afraid not of suffering but of loss of respect, and who would approve of it, precisely because of its ethical implications" [23]

Initially the sentence of flogging was limited by the Code to aggravated theft and aggravated robbery.[24] By 1961, however, on the heels of the abortive coup d'état, several crimes were made punishable by flogging, and among them were included insults, abuses and slanders directed against the Emperor.[25] The Penal Code of 1957, as a sign of progress and modernity, provides that flogging be carried out only on male offenders between eighteen and fifty years of age, and that a maximum of 40 lashes be executed only after a doctor has certified the offender fit to receive the flogging.[26]

There is no question of the retributive value of flogging. What is at issue, however, is the reformative or deterrent value of flogging. In the absence of studies and statistics concerned with the issue, the author would, on the basis of its retributive foundation alone, question the usefulness of flogging from the deterrent and reformative points of view. Unless and until such usefulness is convincingly proven, one can only suggest that the corporal punishment of flogging should be allowed to follow the path of its sister institution, mutilation, into extinction and oblivion.[27]

C. Capital Punishment

The ultimate traditional punishment in all societies through the ages has been the death penalty. The death penalty has been the punishment generally reserved for crimes considered exceptionally grave. And, presumably having convinced itself that these criminals were beyond any help and use, society has employed its imagination liberally in coming up with horrible means of destroying

22 S. Lowenstein. *The Penal Law of Ethiopia*, p. 340. Addis Ababa 1965.

23 J. Graven, "The Penal Code of the Empire of Ethiopia" in *Journal of Ethiopian Law*, Vo. I, p. 289, 1964.

24 Articles 635 and 637 respectively, Ethiopian Penal Code of 1957.

25 Articles 256, 445, 474, and 479-481, Ethiopian Penal Code of 1957, were included by Decree No. 60 of 1961. Others have since been included by the revolutional Special Penal Code of 1975.

26 Article 120 A, Ethiopia Penal Code of 1957.

27 While dealing with corporal punishment, it is tempting to mention torture. Although torture is almost as old as man himself, today the practice seems to be on the increase. The U.N.'s Commission on Human Rights views torture as "a phenomenon of our times". "It is one of the grim truths of the second half of the 20th century that rarely before in history has torture been in such widespread use"; this second statement is supported with facts and figures provided by human-rights-oriented international organizations.
(Time Magazine, 16 August 1976). Moreover, torture has moved into the technological age and sophisticated devices are employed to break down an individual without leaving visible signs or marks of brutality. Torture is, however, outside the scope of this paper. No matter how widely employed, torture is not officially used as a post-conviction punishment but rather as a means of extra-trial or pre-trial investigation and extraction of information. Hopefully, a time will come in man's development when, like slavery and most corporal punishment torture will be a thing of the past.

them. One description of the practice of ancient European states that executions were made "by knife, axe, and swords, heads being knocked off with a plank or cut through with a plough, people being buried alive, left to starve in a dungeon, or having nails hammered through their heads, strangulation and throttling, drowning and bleeding to death, evisceration, drawing and quartering, torture on the wheel, torture with red-hot tongs, strips being cut off the skin, the body being cut out to pieces or sawed through with iron or wooden instruments, burning at the stake, and many other elaborate forms of curelty" [28]

Present-day penal codes and statutes that have retained the death penalty have progressed to the extent of providing for executions that are free from other unnecessary cruelties. The 1957 Penal Code of Ethiopia is a good example. Having retained capital punishment, it goes on to provide specific instructions. Punishment is to be executed by hanging or, on a member of the armed forces, by shooting. However, executions are to be carried out without any cruelties, mutilation or other physical sufferings.[29]

Having said that capital punishment was generally reserved for crimes considered exceptionally grave, it should also be stressed that the gravity of a crime and its corollary punishment are relative concepts, existing purely as factors of the values of the power elite of a particular society limited in time and space. To cite one example, at one time in England there were over two hundered specific crimes punishable by hanging. These included the shooting of a rabbit, the theft of a handkerchief, the cutting down of a cherry tree and fishing without permit.[30] The assumption behind it all was that the property right of the landlord was absolute and, in a rigidly stratified feudalistic society, this right had a very important value. The feudalistic society would therefore go all the way to safeguard this right, even to the extent of providing capital punishment for what today we may consider petty infringements. (The Great Britain of the latter part of the 20th century, on the other hand, has for all practical purposes abolished capital punishment.)

A 1962 United Nations study on the subject of capital punishment points out that, out of over one hundred jurisdictions examined, 35 jurisdictions have abolished capital punishment by express constitutional or legislative enactment, and 9 jurisdictions have abolished it in practice, while the majority of the jurisdictions examined have retained the death penalty. (Total abolition of capital punishment by statute in Europe dates from 1786, when King Leopold II of Tuscany under the direct inspiration of Beccaria promulgated his celebrated code. In 1787, Joseph II of Austria did the same in his penal code.[31])

One cannot help asking the difficult question as to what makes some societies abolish the death penalty already in the 18th century, while others go on

28 G. Rusch and O. Kirchhemier, *Punishments and Social Structure*, pp. 21-22. New York 1939.
e9 Article 116, Ethiopian Penal Code of 1957.
30 *Africa Magazine*, p. 17, March 1975.
31 Department of Social and Economic Affairs, United Nations, *Capital Punishment*, U.N. Publication ST/SOA /SD9, pp. 28-30. New York 1962.

retaining it even in the latter part of the 20th century. Where this is too complicated a question to ask or answer here, one may at least examine the various points that can be raised in support of or against the retention of the death penalty in the present-day world.

Explaining the rationale for the retention of capital punishment for homicide in the Ethiopian Penal Code of 1957, Jean Graven, the drafter, writes:

> " In the Ethiopian context it would in particular have been an inconceivable mistake, and even an impossibility, to abolish the death penalty at the present time. It is not only necessary for social protection, but is based on the very deepest feelings of the Ethiopian people for justice and for atonement. The destruction of life, the highest achievement of the Creator, can only be paid for by the sacrifice of the life of the guilty person. As in the Christian European system of the Middle Ages, death is always a necessary condition for the pardon and salvation of the sinner, and also for expiation for the evil which he has committed, it is accepted and approved by all, and in the first place by the criminal who has deserved it, and is carried out in a dignified atmosphere quite different from that of our former executions with the ax or the guillotine."[32]

Again looking at capital punishment as a measure against homicide, one report states that "capital punishment is as harsh a punishment as murder is heinous a crime. Because wanton murder is so extremely morally wrong, the punishment therefore must remain proportionately extremely severe to emphasize to other would-be murderers the high outrage that society feels against the commission of such crimes. Conversely, any unjustified lessening of the severity of punishment for murder in appropriate situations could be taken by the murderer and others as an indication that our society no longer regards such murders as the most heinous of crimes" [33] It is interesting to note that the above rationales are limited to one crime only, namely intentional homicide. The implication seems to be that capital punishment is difficult, if not impossible, to justify satisfactorily as punishment for non-homicide crimes.

Among the arguments marshalled for abolition of capital punishment, the major ones include the following:

First, the state and its agents are involved in an act of supreme violence in the execution of the death penalty, and this takes place in circumstances of the greatest cruelty to the individual in question. The argument goes that this kind of barbarism need not be resorted to in order to meet the social need of fully condemning the gravest of crimes. Second, the death penalty introduces a seriously baneful effect on the administration of justice. A morbid and sensa-

32 Graven, *ibid*, p.289.

33 Report of the Temporary New York State Commission on Revision of the Penal Law (1965), as quoted in Lowenstein, *ibid*, pp. 337.38.

tional factor is introduced in the trial with the danger that public sympathy will be on the side of the criminal whose life is at stake. This morbid factor continues during both the trial and the execution, often making public sentiment, which should support the law and its administration, stand on the side of the criminal. Third, erroneous convictions are bound to take place. Such inevitable errors cannot be established immediately, and certainly cannot be corrected after execution. Such injustices destroy the moral force of penal law in general. And finally, experience shows that the death penalty cannot be administered with even rough equality.[34]

This can then be topped up with the statement made by various abolitionists that the history of punishment shows no necessary correlation between the severity of punishment and incidence of crime, which is understandable if the fact of the complexity of causation of crime is borne in mind. One is ultimately reminded from English history that, when the public hangings of pick-pockets were going on at Tyburn, others of the "light-fingered fraternity" were doing a thriving business in picking the pockets of the crowd looking in the scaffolds.[35]

One is entitled to ask what objectives society achieves through capital punishment; and the answers to this question are not difficult to come by. The death sentence and its ensuing cruelty has served society all too well as its maximum retributive measure. This cannot be denied. But where retribution is an objective for society to be ashamed of rather than to be proud of, where retribution is symptomatic of savagery, this point has to be registered on the side of the abolition of capital punishment.

The next objective, that of rehabilitation, cannot even be raised, since by employing capital punishment society has decided that such a person is by definition non-rehabilitable. Correctly or otherwise, society has also despairingly accepted its failure in its curative capacity. In addition, it has made the conscious decision that such a criminal cannot be purposefully and usefully employed by society any more. These are all rather heavy decisions to make. Nevertheless, that is what society decides by meting out the death penalty on an individual.

The final objective to consider with respect to capital punishment is that of deterrence. The question is, What deterrent value does the death penalty serve? As far as individual deterrence is concerned, the answer is that the criminal who is served with the death penalty is absolutely incapacitated from repeating a similar or, for that matter, any other crime. Thus capital punishment is, from the point of view of individual deterrence, not really deterrent. The objective of individual deterrence is geared towards teaching the criminal through his painful experience of social payment that crime is not worth repeating. Capital punishment is not, however, teaching the individual criminal any useful lesson that he can apply later on. Although it absolutely makes it impossible for the criminal to offend

34 Lowenstein, *ibid.*
35 L. Hall and S. Gluck, *Criminal Law and Enforcement*, p. 17. New York 1958.

society again, capital punishment does not do so by teaching him through punishment; rather it simply and effectively removes him for good.

So whether the death penalty should be retained or not really depends on the general deterrence value it has. Does capital punishment, by notifying would-be offenders what the unsavory consequence of such crimes is, serve an educational purpose directed at the public at large, and thereby deter would-be offenders from committing crimes? This is a significant question which should be answered not from the top of one's head but on the basis of scientific studies.

One such study examined capital punishment in conjunction with the crime of intentional homicide, and the author concludes:

> If the death penalty carries a potential threat which has a restraining influence on human conduct, we may assume that the greater the threat the more effective it would be. It seems reasonable to assume that if the death penalty exercises a deterrent or preventive effect on prospective murderers, the following propositions would be true:
>
> (a) Murders should be less frequent in states that have the death penalty than in those that have abolished it, other factors being equal. Comparisons of this nature must be made among states that are as alike as possible in all other respects - character or population, social and economic condition, etc. in order to introduce factors known to influence murder rates in a serious manner but present in only one of these states.
>
> (b) Murders should increase when the death penalty is abolished and should decline where it is restored.
>
> (c) The deterrent effect should be greatest and should therefore affect murder rates most powerfully in those communities where the crime occurred and its consequences are most strongly brought home to the population.
>
> The data examined reveal that:
>
> (1) The level of the homicide death rates varies in different groups of states.
>
> (2) Within each group of states having similar social and economic conditions and populations, it is impossible to distinguish the abolition states from the others.
>
> (3) The trends of the homicide death rates of comparable states with or without the death penalty are similar.
>
> The inevitable conclusion is that executions have no discernible effect on homicide death rates.[36]

The United Nations Report on capital punishment referred to *supra* states that capital crimes are still relatively numerous. It goes on to make the picture more

36 T. Sellin, *The Death Penalty*, pp.15-77. New York 1959.

focussed by providing a breakdown of the crimes. It concludes that the number of jurisdictions in which offences other than murder are punishable by death is declining. This remark is however immediately qualified by what the report refers to as "the outstanding features of the legal sociology of the last thirty years - the reappearance of the death penalty for political crimes". What is responsible for this state of affairs, the report suggests, is the "trend towards an authoritarian system of criminal law". This "authoritarian trend" according to the report, has in the first half of the 20th century checked the slow movement towards gradual abolition of the death penalty that was becoming almost universal. It has also made it possible for the death penalty to reappear in a more or less permanent manner in jurisdictions where it was once abolished as well as extending the death penalty's application to new cases in other jurisdictions.[37]

In the present-day world, capital punishment is increasingly associated with political crimes. One African writer notes that a "distressing feature of African independence (*sic*) is the extent to which and the apparent ease with which the death penalty has become the answer to an increasingly wide range of political crimes".[38] Incidentally, this is not a uniquely African characteristic, but one rather common throughout the third world.

Moreover, capital punishment continues to be employed as a means of solving legitimacy problems of dictatorial regimes, of which the minority government of Southern Africa serves as an example. By their unacceptable policies, these are bound to increase societal conflict and hence the authoritarian trend. In 1974 the United Nations General Assembly passed a resolution calling upon the white minority governments of Southern Africa to treat captured guerrillas as prisoners of war rather than criminals. The appeal has gone unheeded by those governments, and captured guerrillas have periodically been served with the death penalty. The problem can in the near future be expected to increase in proportion to the increasing cognition of the exploited masses and their violent show of dissatisfaction.[39]

In concluding this section, one may sum up by stating that capital punishment has been employed by practically all societies. The 20th century has seen a limitation of the use of capital punishment; indeed, a number of jurisdictions have abolished it altogether by law. Others who have retained it selectively have found justification for it, only as punishment for what is in certain jurisdictions

37 The "authoritarian trend" referred to in the United Nations Report should be viewed as a factor of the upheavals and the struggles for a new world order precipitated this century. The world wars and the emergence of newly independent states in the third world, with political elites jealous of their newly gained power, make up the picture that reveals this authoritarian trend. *Department of Social and Economic Affairs, ibid.*

38 *Africa Magazine*, ibid, p. 16.

39 To put the problem in perspective, however, one is forced to agree that "the bitter truth is that most African governments are not in a strong position morally to ask the white minority governments to extend liberal interpretations of the law to their opponents, since they themselves are ruthless in dealing with dissidents". *African Magazine, ibid*, p.17.

termed first-degree homicide. Unfortunately this century has also seen the accelerated use of the capital punishment for a wide range of political crimes. The employment of the death penalty for non-murder crimes, and particularly for wholesale political crimes, seems to have a very doubtful value, when considered from a detached intellectual viewpoint.

IV

Towards Scientific Punishment

In the third section of this work, three traditional types of punishment have been taken up and evaluated and have been found wanting. This raises the next set of fundamental questions. Since we have minimized the importance of some traditional punishment, does it mean that society should then do away altogether with the idea of punishment? The answer is no; punishment or corrective measures for deviants who violate the norms on which society is founded are vital to the continued existence of society. The fear that, unless such corrective measures legally exist, the very fabrics of society would disintegrate and we would plunge into the abyss of savagery and the "law of the jungle" is a real concern. Thus punishment should continue as a component of justice. But the important question is, In what forms should punishment then exist? It is in line with this question that the value of traditional punishments is raised. And one simple theory we suggest is that punishment should not be retributive. Retributive punishment is a destructive force that consumes both society and the deviant, and negates the basic *raison d'étre* for punishment. Punishment should be deterrent and reformative. In order for it to be made so, it is incumbent on society to employ its creative faculties, and, aided by the ever-increasing level of scientific and behavioural knowledge, to come up with better and better corrective measures. Punishment is an area for creative experimentation, in which success in terms of reformed and rehabilitated citizens should be expected to be significantly increased. A conscious decision has to be made by society to tackle this problem courageously, and those who take initiative in this vital area should be encouraged for the benefit of society itself.

So then the real question, the question society must turn its attention to and tackle seriously, is What types of punishment are deterrent and reformative and hence successful? Although a radical approach to the question of punishment would be welcome, the likelihood is that most societies will follow slow evolutionary roads to changing from the traditional to more efficient and scientific forms of punishment. Various reasons dictate the evolutionary approach. The predominant one is the lack of a blueprint of modern punishment, a characteristic of societies by and large. This lack is symptomatic of the relative indifference with which such a vital and constant social problem has been viewed by society. Finally, when society is forced to focus on the problem, it will have to do it not only on an experimental basis but also on a planned stage-by-stage basis. It should be pointed out that such experimentation and planning requires alloca-

tion of resources both human and material, and a conscious effort to achieve results. The ultimate transformation will not be simple and invisible, although the actual change will be on the mental plane in both deviants and society. It will necessarily be accompanied by such manifestations as outdating barbed-wire prisons and armed guards, just as previous tools for mutilation have been deposited in museums. In their place, various new institutions resembling specialised medical centres rather than prisons can be expected to emerge.

One area for reform, already under experimentation in some jurisdictions, deals with the individualization of sentencing. In most jurisdictions and for almost all crimes the legislative organ of government not only defines what constitutes a crime but also fixes the penalty. In most penal systems, the legislative role in fixing penalties is one of establishing the range of maximum and minimum imprisonment terms for various crimes. It is then left to the judge to sentence a convicted criminal, and judicial sentencting is in general final. However, the idea is evolving of what may be termed the indeterminate sentence.[40] What this means is that the generalised legislative prescription is first individualized by a judicial prescription during the trial, and then further individualized through an ongoing determination of the sentence by parole boards. The judge provides a maximum-minimum range for an individual offender, thus giving the parole board responsibility for determining the actual time a prisoner will serve. The logical extention of the indeterminate sentence is of course, the division of labour between judge and board, to the effect that the judge simply decides guilt and possibly the degree of guilt, and then passes the criminal over to the parole board, which then in a slow and careful process determines the actual time to be served. Inherent in the idea of the indeterminate sentence is the establishment of competent parole boards and the continued existence of the prison system together with its necessary supporting institutions.

Another area of experimentation gaining ground is that of replacing short prison sentences for less serious crimes by various measures known as secondary punishments, which include fines, special labour, temporary deprivation of particular rights, probation and conditional release.[41] The significance of replacement of the short prison sentence by such measures is both social and economic. The offender is, first of all, not taken away from his productive function in society, nor does society have to provide him with guards, lodging and the usual expenses that go together with the prison system. Secondly, his immediate circle of family and friends do not have to suffer indirectly by his imprisonment. Thirdly, both the deterrent and rehabilitative objectives of society are retained undiminished. Which particular measure is most appropriate to a given offender is, of course, dependent on various factors and has to be individually decided.

40 U. N. Publication ST/SOA/SD/2; and N. Hyner, "Sentencing By an Administrative Board" in *Law and Contemporary Problems* Vol. 23 (1958).

41 Articles 88, 102, 122, 123, Ethiopian Penal Code of 1957.

Again, turning to the prison system, it may be noted that interesting experience has been gained in countries such as Sweden, Holland and Denmark.[42] As a result of the sociological school in criminology, the prison system has been inspired to work along modern principles, of which the most important are (a) complete centralization in policy-making; (b) differentiation of institutions; (c) centralized and rational distribution of individuals to be treated in the particular institutions; and (d) a predominantly curative approach to the treatment of the individual inmates. Such prison systems have required careful and conscious planning, centralized policy-making at high governmental level, a large well-trained staff, many specialized prison units and substantial funds.

If one may throw in some food for thought for further research, the high frequency of recidivism which follows the prison system like a shadow would seem to be symptomatic of failure rather than success. And where any show of success has been possible in isolated instances here and there as outstanding exceptions to the general trend of failure, this has occurred thanks to the implementation of rational innovations and a creative attitude. The employment of psychiatrists, psychologists, social workers, sociologists, religious personnel and lawyers, rather than guards, more guards and better armed guards; the environment of spacious farm colonies rather than tiny dark prison cells; the establishment of halfway houses gradually to reintroduce prisoners to society; the use of humane and rational approaches such as creative or productive work encouragement of family ties, educational facilities, the provision of basic requirements, etc.; all these make prisoners feel they are still considered human beings rather than monsters, or, worse still, non-entities, and it is these supporting institutions that have introduced the possibility of some success in modern prisons.[43] Those who have resigned themselves to the continued existence of the prison or who favour the retention of some sort of prison, have proposed that imprisonment should be looked at as a treatment, in medical terms. To be effective, this treatment must be placed on a voluntary footing, the argument being that prisons should not and cannot be cured against their wishes. Hence imprisonment should be an alternative form of treatment which an offender can choose.[44]

The only way out of the quagmire of recidivism and the upward spiral of crime, from the punishment angle, seems to lie in the behavioral sciences, of which the ideas mentioned above are only first fruits. The lion's share of research and concentrated effort, however, lies not on the clinical side of treating deviants but rather on the preventive side. The battle against crime must start not from punishment but through isolating and understanding primary factors causing crime, and through the consequent restructuring of society and the strengthening of its fabrics as needed.

42 N. S. Timasheff, "The Dutch Prison System", in *Journal of Criminal Law, Criminology and Political Science* Vol. 48 (1958).

43 Cf. Newman, *Source Book on Probation, Parole and Pardons*, New York 1964; Reckless, *The Crime Problem*, New York 1961; Neharasol, The Soviet Judicial System, Moscow 1975, and Ruschche and Kirchheimer,

44 N. Morris, *The Future of Imprisonment*, Chicago 1957.

Irreconcilability Between the Ethiopian Commercial Code and Contracts of Insurance, with Special Emphasis on Personal Accident and Life Policies

*by BELAYNEH SEYOUM**

INTRODUCTION

Insurance is a product of succeeding modes of production, and it is aimed at transferring the risks of individual entities to an insurer, who agrees for a consideration to assume to a specified extent losses by the insured. An insurance policy is a conditional contract whereby the insurance company agrees to pay the insured for some specified loss damage or liability which may arise from some contingent event.

As Ethiopia started to increase contacts with the outside world, more and more foreign insurance companies appointed agents and started to transact business in Ethiopia, even as early as in the 1920s. These agents were foreign merchants, some of which later opened branch offices of the parent companies. However, laws regulating these insurance companies did not appear until 1960.

The aim of all present-day insurance is to make a provision against the dangers which beset human life and property. Insurance is generally a scheme of distributing and equalising losses. Those who seek it endeavour to avert disaster from themselves by shifting possible losses on to the shoulders of others who are willing, for a consideration, to take the risks, and, in the case of life insurance, they can assure to those dependent on them a certain provision in case of their death, or provide a fund out of which their creditors can be satisfied.[1]

The purpose of a modern insurance scheme is not based on shouldering any unspecified risk which has not been agreed upon by the contracting parties, but on compensating for a risk undertaken by the insurer for a consideration called the premium. There are certain conditions, warranties and exceptions in the insurance policy contract, outlining the duties and responsibilities of the insured as well as of the insurer. There are also the Commercial Code provisions on insurance, regulating the business of insurance so as to protect the interests of the insured against abusive clauses, and the legitimate interests of the insurer.

The insurance part of the Commercial Code of Ethiopia was drafted by a European lawyer, and there has been a great influence of French and Italian laws

*Lecturer, Faculty of Law, Addis Ababa University (on study leave, Mac Gill University)

1. Preston and Clinvaux, *Laws of Insurance*, p.1

of insurance. But the concept and practice basically originated in England, and much influence has been exerted by English jurisprudential thought in this field.[2] It is also true that the Ethiopian insurance market was originally dominated by Lloyds (a British insurance giant); the transactions are those of the English type with small amendments, and these amendments have not contributed to a major reconciliation between the policy and the law of insurance. The inconsistency has became even wider since the nationalization of insurance business.[3] This paper tries to analyse the areas of inconsistency between the Commercial Code provisions on insurance, and the planning policy. The paper dwells on six major areas of inconsistency: payment of premium, limitation period, concealment of material fact, increase of risk, life policy and cumulative insurance.

I. Payment of Premium

On the payment of premium, in order to spare the insured from a sudden unforeseen rupture of the contract, a provision has been included in the Commercial Code requiring a mandatory waiting period followed by a period of one month, during which the insurance is only suspended. This provision is a matter of public policy and cannot be varied by the parties.[4] In accordance with this policy, Article 666(2) of the Commercial Code provides: "Notwithstanding any provision to the contrary, the policy shall not terminate as of right when the premium is not paid in due time. The Insurer shall demand payment". But Article 666 does not specify under what situations it is applicable. Is Article 666 applicable when there is non-payment of an instalment premium before the expiry period of the policy, or when renewal is sought for after the expiry period?

(a) Payment by Instalments

The parties to an insurance policy may agree to the payment of premium by instalments which have a fixed date for payment. In cases in which the instalment premium is not paid in due time, the policy contract does not terminate, because there is a subsisting policy which provides the assured opportunity to pay the premium due within a certain period of time.

It seems that Article 666 is applicable to the question of nonpayment of an instalment premium before the expiry date of the policy. In cases in which a premium is paid by instalments which have a fixed date for payment, the policy does not terminate when it is not paid in due time. The insurer demands payment, and thereafter, after one month from a demand for payment, the policy shall be suspended.

(b) Payment for Renewal

In practice, shortly before the expiration of the policy in force, the insurer sends to the insured a renewal notice intimating that the premium is about to fall

2. Berhanu Kidane, *Insurance Damages in Ethiopia: Compensation or myth*, Addis Ababa 1971, p.11
3. Proclamation No. 26, 11 March 1975.
4. Peter Winship, *Background Documents of the Ethiopian Commercial Code*, 1960, p. 86.

due. The sending of this notice to the insured amounts to an offer by the insurers to renew the policy, on the footing of the original proposal or of any variation of the terms indicated in the renewal notice, such as an increased premium.

The Ethiopian Commercial Code provisions on insurance do not make specific statements as to how an insurance policy can be renewed or the legal effect of such renewal. Can we apply by analogy other provisions of the Commercial Code to renewal?

The insurance provisions of the Commercial Code state only as to how a contract of insurance enters into force (Article 659); how an insurance policy may be suspended for failure to pay the premium; how such a suspended policy re-enters into force with the payment of the premium (Article 666); and on the particular case of redeeming a life insurance policy (Article 710). Any attempt to use these Articles to apply for a renewal of insurance will fail, since the above Articles refer only to the issue of premiums and provide nothing as to expiration of a contract.

A contract lapses or becomes extinct as soon as it is performed in accordance with the contract, or where the contract itself provides that it will lapse after a certain period or a given date (Article 1807, Civil Code). Once a contract is extinguished, then obviously there is no contract that can be enforced. Where the parties have agreed that an insurance policy will be renewed by payment of premium, failure to pay it within the specified period or the period of grace stated in the policy will result in the termination of the policy contract; Article 666 of the Commercial Code, which provides that failure to pay does not give the power to the insurer to terminate the policy, does not apply here, since there is no policy or contract existing, because failure to pay extinguishes it.

However, Article 666 has frequently lent itself to different interpretations. In certain cases, courts have applied clear policy provisions, intimating that an obligation shall be extinguished on the date as agreed by the parties. In other cases, courts have used Article 666 (3) and (4) to revive an already extinct contract. The matter is made explicitly controversial in the cases explained below.

In the case of Dinsa Lapisa Aba Joubir v. Blue Nile Insurance Company,[5] the plaintiff entered a contract of private car insurance in April 1969 with the Blue Nile Insurance Company, and the policy was renewed every year till 1 May 1972. The car of the insured was damaged as a result of an accident on 8 May 1972, i.e. seven days after the previous policy had expired. The insured notified the company of the accident and demanded that the risk that had occurred be made good. The Company disclaimed liability on the grounds that the policy had expired at the time when the accident took place. The plaintiff instituted a suit in the High Court against the insurance Company after a failure to settle the case by arbitration. The High Court held for the defendant company on the ground

5. Civil Case No. 1099/1965 G.C.

that the policy had expired a the time when the accident took place, and added that no insurance claim could be indemnified on a policy that was ineffective. The case went to the Supreme Court on appeal, and the decision of the High Court was reversed. The Supreme Court held that, al hough according to the policy contract the period of cover had expired, there was an obligation imposed by law on the part of insurer to demand payment, and then to provide a one-month grace period from the time of demand for payment (Article 666 (3) and (4)). The Supereme Court added that, since only one week had passed after the previous policy period had lapsed, and there was a one-month grace period from the time of demand for payment, the insured could claim indemnity.

This decision caused a considerable amount of worry and tension on the part of insurers and lawyers, because they feared that it might set a precedent for other cases on the same grounds. They felt that this decision undermined the value of policy contracts and their effect after the expiry date. Article 1806 of the Civil Code says that an obligation shall be extinguished where it is performed in accordance with the contract, and that, according to the policy contract, the contract shall be binding only up to the expiry date and not after.

In the case of Wakene Feldasso v. Blue Nile Insurance,[6] the plaintiff had insured his shop against fire and lightining on 13 June 1970. On 13 June 1971 the shop caught fire for unknown reasons, and most of the goods in the shop were destroyed. A day after the loss by fire, the Company was informed of this loss, but it repudiated liability on the grounds that the policy had expired, stating that the policy could be valid only between 13 June 1970 and 13 June 1971, at 4 p.m., as mentioned in the policy contract, whereas the accident took place on 13 June 1971 at 7.30 p.m. The High Court held that since the insured took the majority of his goods out of his shop a few hours before the event of loss, this was an intentional act performed in order to claim indemnity from the defendant company, and therefore the insured could not recover. The Supreme Court, on appeal, examined the various arguments of both the plaintiff and the defendant company and upheld the High Courts decision, but on a different ground. The major emphasis was on whether indemnity could be recovered for a risk of loss after the period of expiration of the insurance policy. The accident took place on 13 June 1971 at 7.30 p.m., and the period of cover was till 13 June 1971 at 4 o'clock in the afternoon. The insurance policy read as follows: "The (insurance) corporation agrees with the insured, subject to the terms and conditions contained herein or endorsed or otherwise expressed herein, which terms and conditions shall be deemed to form part of this policy, that if, after payment of the premium, the property insured described in the schedule hereto or any part thereof shall be destroyed or damaged by fire or lightning at any time before 4 o'clock of the last day of the period of insurance stated in the schedule, or of any subsequent period in respect of which the insured shall have paid and the corporation shall have accepted the premium required for renewal of this policy, the corpora-

6. Civil Appeal Case No. 1184/1965 G.C.

tion will pay or make good to the insured the value of the property at the time of the happening of its destruction or the amount of such damage, or at its option reinstate or replace such property or any part thereof."[7] In accordance with the above condition in the policy contract, the Supreme Court held that the insured could not recover, because the loss by fire took place after the policy had expired.

II. Doctrine of Limitation

Another relevant area is the doctrine of limitation. The main objective of including this provision in our Commercial Code is to fight against abusive clauses in a policy contract.[8] The Personal Accident Policy Condition No. 4 says: " - ; - If the corporation shall disclaim liability to the insured for any claim hereunder, and such claim shall not within six months from the date of such disclaim have been referred to arbitration under the provision herein contained, then the claim shall for all purposes be deemed to have been abandoned and shall not thereafter be recoverable hereunder."[9] This is probably a good example of a direct copy of conditions from policies used in England, with no attempt to amend the standard of the condition to follow Ethiopian legal provisions. According to Article 674 (1)[10] of the Commercial Code, the period of limitation in Ethiopia is two years from the date of the occurrence of the damage giving rise to the claim, or from the date when the parties knew of the occurrence. This does not mean that the period of limitation will be two years when there is interruption of payment. According to Article 1852 (1) of the Civil Code, a new period of limitation shall begin to run upon each interruption. The Code policy does not provide for interruption, but simply reduces the period of limitat'on to six months. In a Personal Accident Policy, Condition No. 3 provides that in no circumstances will the insurance company be liable for any claim unless notice thereof be received within three months after the occurrence of the accident. Article 670 of the Commercial Code provides that, unless he is prevented by *force majeure*, the beneficiary shall inform the insurer of any occurrence likely to render the insurer liable as soon as he knows of such occurrence, or within not more than five days. Article 670 reduces the period of notification of an occurrence of damage to a period a great deal shorter than that provided in the policy provisions. On the other hand, both the provision of the insurance policy and Article 670 of the Commercial Code conflict with the period of limitation as provided in Article 674 of the Commercial Code.

Article 674 (1) says that the period of limiting the insurer's liability is two years from the date of occurrence of the damage. It is also interesting that Article 674 (3) specifically provides that this period may not be shortened in the policy, and this is indicative of the importance attached by the law-makers to this matter. There seems to be an interesting case that was decided relating to this contro-

7. Fire and Lightning Policy - Paragraph 11.
8. Punctuated for reasons of increased clarity. (See note at top of page.)
9. Peter Winship - *Background Docments of Ethiopian Commerciall Code*,, 1960, p. 86.
10. All Risks policy - Exceptions. No. 9 Consequential Loss Policy, Condition No. 11; 15; Workman's Compensation Policy; Condition No. 10, Burglary and Housebereaking Policy, Condition No. 11.

versial area of notice and limitation. It was that of Woizero Kidist v. Michell Cotts Ltd. Ato Getahun, the husband of Woizero Kidist, had taken out a personal accident policy from Mitchell Cotts Co. Ltd, Insurance-Division, whereby in the event of death or accident the company would pay the insured a sum of 40,000 dollars. While driving to Jimma, Ato Getahun had a serious car accident on 5 January 1967, and died on 23 January 1967. The company was informed in writing by the deceased family on 26 February 1967, together with documentary evidence that the cause of the death was the car accident. The insurance company disclaimed liability on the grounds that, according to condition No. 2 of the policy, the insured was to submit a notice in writing to the corporation within fourteen days of the occurrence of the accident or the commencement of the disease. But since the notice in writing was submitted 21 days after the accident (5 January, 1967 to 7 February 1967), the company disclaimed liability. The High Court emphasised the policy condition which demanded notice within fourteen days, and held for the defendant. The Supreme Court, on appeal, examined the case and submitted that a person who had died of an accident could not provide a notice of the accident, and that the section applied only to people who are injured or sick as a result of an accident. In either of the courts, the decision was not based on a proper interpretation of the legal provisions in the Commercial Code.

Another recent case which again manifests the striking differences between the various policies and the Commercial Code on similar subject matter is that of Mekane-Yesus Church v. Ethiopian Insurance Corporation. A contract was made between Môroni Private Company Ltd. (contractor) and the African Solidarity (AFSOL) Insurance on 16 December 1974. This was a performance bond policy whereby the AFSOL Insurance Co. was "held and bound unto the Ethiopian Evangelical Church (the employer) to the sum of 200,000 birr in the event of default—on the part of the contractor".@

After construction of a certain portion of the building, the contractor suddenly left Ethiopia, and the building was left in an unfinished form for some months. After some indications that the contractor had left Ethiopia for good, the employer notified the insurance company of the damage and claimed that the damage sustained should be made good by the surety (i.e. the insurance corporation). The insurance corporation disclaimed liability, and (among others) some of the arguments submitted to the arbitral tribunal were as follows:

(a) that the employer had not submitted immediate notice of the situation to the insurance company as provided in policy No. 1. It submitted that the contractor left before June 1975, whereas the written notice was made on November 1976 to the insurance company.

(b) the limitation period as provided in policy No. 4 was 12 months from the time of the discovery of the act or omission of the contractor, and the corporation submitted that no legal proceedings could be

[a]Civ. App. No. 1166/1974

instituted against the defendant company, as the plaintiffs instituted legal proceedings about 16 months after having discovered the default on the part of the contractor.

Here there are two striking factors which fall within the ambit of irreconcilability.

(1) Performance Bond Policy Provision No. 1 makes it mandatory for any claimant (insured) to submit a written notice to the corporation immediately after the discovery of any act or omission that shall or might involve a loss. Personal Accident Policy Condition No. 2 (as seen in the case of Woizero Kidist V. Mitchell Cotts) specifies the period after which no claim is valid. It says that the insured has to submit in writing to the corporation within fourteen days of the occurrence of the accident or of the commencement of the disease. While one policy provision requests immediate notice, another policy qualifies the exact period upon which notice of accident is to be made. In the former case, the word "immediate" could lend itself to different interpretations. This plainly illustrates the fact that, even among the various insurance policies which are in force, there are certain striking irreconcilabilities, with some policy provision being vague, while others are quite specific with regard to similar subject-matter, as explained in the above case.

(2) Performance Bond Policy Condition No. 4 says that legal proceedings for recovery hereunder may not be brought unless begun within twelve months from the time of the discovery of the act or omission of the contractor on account of which claim is made.

The above provision is in conflict with Article 674 (1) of the Commercial Code, which says that the period of limitation in Ethiopia is two years from the date of the occurrence of the damage giving rise to the occurrence. This is another example of terms used in insurance policies used in England, with no attempt to amend the standard of such conditions to follow Ethiopian legal provisions.

III. Concealment of Material Fact

The Commercial Code also provides certain articles for cases of material concealment by the insured. The Ethiopian Jurisprudence has always recognised the principle of *uberrima fide*, "utmost good faith".[11] This is required not only before but also after occurrence of loss. In fact, an insured person who suffers a loss and makes a claim under his policy must always realise that he may face a defence on the grounds that, upon the issuance of the policy, the insured did not fully and failry disclose to the insurer every fact which would have shown the nature or extent of the risk, or which might have prevented the undertaking of it, or affected the rate of premium. Generally speaking, there are three main classes

11. See Commercial Code, Article 668.

of breaches of good faith, in accordance with their effect on the validity of the contract under the provisions of the Ethiopian Commercial Code. They are

(a) Concealment this relates to a breach of good faith by intentional suppression of a fact which is material.

(b) Innocent Misrepresentation this relates to a statement which is inaccurate but made innocently, i.e. without any fraudulent intention.

(c) Fraudulent Misrepresentation this relates to a statement made knowingly that it is false. But a false statement which is made through want of care in investigation of the facts is not fraudulent.[12]

According to Artic e 668(1) of the Commercial Code, the insurance policy shall be of no effect where the beneficiary has intentionally concealed facts or has made false statements and where such concealment or false statements cause the insurer wrongly to appreciate the risks to be insured, so that, had he been aware of the truth, the insurer would not have entered into the policy or would have imposed terms less favourable to the beneficiary. But the law also provides for cases where the false statement is not deliberate. It says that the insurance policy shall remain in force where the concealment is in good faith and that, if this is discovered before the risk materialises, the insurer is given an option either of terminating the policy by giving one month's notice or of maintaining the policy and increasing the premium.[13] But if the concealment is discovered after the risk materialises, the code provides that the sum to be paid by the insurer will be reduced accordingly.[14] But the insurance policy conditions tend to vary from the legal provisions. All Risks Policy Condition No. 8 says: "...and if the insured, either in the proposal aforsaid or in any renewal of this insurance or in connection with any claim hereunder, makes any misrepresentation or intentional overstatement or intentional omission, the policy shall be void, and premiums shall be forfeited..'[15] The insurance policy and the legal provision impose a duty on the insurer to represent fully and fairly every fact which shows the nature and extent of the risk and every fact which may prevent the undertaking of it, or affect the rate of premium. But this cannot camouflage the major differences on the effect of concealment or non-disclosure of material facts between the policy conditions and the Commercial code. In summary, the situation is illustrated below.

12. Disdale & Mcmurdie, *Elements of Insurance* p. 84.
13. *Commerciel Code of Ethioeia*, Article 668(2)
14. *Commercial Code of Ethioeic*, Article 668(3)
15. Consequential Loss Policy, Condition No. 1, Money Policy Conditions, No. 3;6, Public Liability Policy Condition, No. 12, Burglary Policy Condition, No. 2.

EFFECT IN INSURANCE POLICIES AND LAW OF CONCEALMENT BY THE INSURED OF MATERIAL FACT

	Effect in the Commercial Code
1. Where concealment is intentional:	Termination of contract by insurer; premium retained by insurer.
2. Where concealment is in good faith	
(a) Discovery by insurer before risk:	Termination of contract after a month's notice or maintenance of contract and increase of premium.
(b) Discovery after risk:	Indemnity reduced having regard to the difference between the premiums actually paid and premiums which ought to have been paid, had the facts not been concealed.
	Effect in the Insurance Policy Conditions
False statement in proposal (either intentional overstatement or intentional omission)	Policy shall be void and all premiums by the insured shall be forfeited.

Thus, the insurance policy says that any misrepresentation either intentional or non-intentional gives rise to the nullification of the policy, whereas the law divides the effect on grounds of deliberate concealment and unintentional misrepresentation. The law provides that where concealment is intentional, the contract may be terminated, whereas, when it is in good faith and discovered before the risk materializes, the insurer is given the option of either terminating the contract after a month's notice or maintaining the contract and increasing the premium. But when it is discovered after the risk materializes, the insurer may reduce the indemnity accordingly. Article 1678 of the Civil Code provides that parties are free to consent to any contract as long as the provisions in the contract do not depart from the obligatory provisions of the law. This is to remind us that, even though the insurer and insured are free to consent to any contract, their contract cannot be made in such a way as to depart from or contravene the mandatory provisions of the law.

MacGillvray[16] says, "In order to establish that a fact is material and ought to have been disclosed, it is not necessary for the insurers to prove that they would have acted differently if the fact had been disclosed, it is sufficient for them to establish that the facts, if known, might have induced reasonable insurers to

16. MacGillvray - *Insurance Law*, Vol. 1 No. 893.

decline the risk or increase the premium" When a claim is made and the insurer disclaims liability on the grounds of non-disclosure of material facts, the burden lies on the insurer to establish:

(a) that the fact was misrepresented or was not disclosed; and
(b) that the said fact was material.

How would the court be satisfied that the said fact was material and was misrepresented? From the analysis of Ethiopian Commercial Jurisprudential background, we see that a material fact is any of the following:[17]

(a) a fact which shows the nature or extent of the risk, or
(b) a fact which may prevent the undertaking of the risk, or
(c) a fact which may affect the rate of premium.

Generally, the question of materiality is a matter of fact which can be proved by expert evidence, and then the court will be able to decide intelligently if, in truth, a reasonable insurer's appreciation of the risk would have been affected by the fact misrepresented or hidden.[18] In the case of Woizero Kidist v. Mitchell Cotts, one of the defences of the defendant Company was that the insured had concealed certain material facts when filling in the proposal form, and that these facts would have made the insurer either terminate the contract or increase the premium. But the most dishertening point is that this issue was not even raised in the decision; hence we could not report the stand on this issue; the plaintiff submitted that the hidden facts were not material and that they could not therefore affect the basis of the contract.[19]

IV. Increase of Risks

Article 669 of the Commercial Code provides for cases where there is increase of risks. It says: "Where the risks increase in such a manner that the insurer, had he known the facts at the time when the policy was made, would not have entered into the policy or would have imposed terms less favourable to the beneficiary, the beneficiary shall inform the insurer within fifteen days from the occurrence increasing the risks, where such occurrence is due to the beneficiary, or within fifteen days from the beneficiary being aware of such occurrence." The insurer may terminate the policy, or maintain it and increase the premium. But the effect of non-notification where there is increase of risk in the policy is quite different from what is provided in the law. The Personal Accident Policy, paragraph III, says: "If the insured engages in any occupation in which greater risk may be incurred without giving notice to the corporation and obtaining permission and paying additional premiums as may be required by the corporation, then this policy becomes absolutely void and no claim shall be made in respect thereof." Hence we see the difference between the law and the insurance policy in terms of

17. See Articles 668 and 669 of the Commercial Code of Ethiopia
18. Asegedech Indaylalu v. Imperial Insurance Co. Civil Case No. 1055-59.
19. W/Kidist v. Mitchell Cotts.. Civil Case Case No. 1001/61

the effect of non-notification in the event of increase of risk. Where there is increase of risk and the insurer is notified within fifteen days of the occurrence increasing the risks or within fifteen days from the beneficiary being aware of such occurrence, the insurer may either terminate the policy or maintain it and ncrease the premium. But if there is no notification, then the effect will be according to the provisions of Article 668, as shown below.

EFFECT OF NON NOTIFICATION WITHIN A SPECIFIED TIME OF INCREASE OF RISK BY THE INSURED IN THE POLICY AND THE LAW

	Effect in the Commercial Code[20]
1. Where non-notification of increase of risk is intentional:	Termination of policy by insurer: premium retained by insurer.
2. Where non-notification of increase of risk is in good faith	
(a) Discovery by insurer before risk:	Termination after a month's notice, or maintence of contract and increase of premium.
(b) Discovery after risk:	Indemnity reduced, having regard to the difference between the premiums actually paid and the premiums which ought to have been paid, had the facts been notified.
	Effect in the Policy Conditions
3. Non-notification of increase of risk to the corporation	The policy becomes void and no claim is made in respect thereof.

Thus, the insurance policy generally invalidates the policy in the event of non-notifiction of increase of risk, but the law divides it into intentional and unintentional non-notification of increase of risk, and explains the legal effect accordingly.

V. Life Policy

Insurance companies also make provisions in a policy to help to attract customers. The Life Policy, General Provision No. 9, says: "If the insured commits suicide, while sane or insane, within two years from the date of issue or from any reinstatement of the policy, the insurance under this contract shall be a sum equal to the premiums paid and no more." Here the policy talks of giving back the insured the total premiums paid, whereas the law looks at this aspect in a compartmentalised fashion. Article 699(1) says that, notwithstanding any

20. Commercial Code of Ethiopia, 1960, Article 669 (3)

provision to the contrary, an insurance policy for the event of death shall be of no effect where the insured person knowingly commits suicide. It also adds that where the beneficiary can show that the suicide was not committed knowingly, the policy shall be effective. The general provision in a life insurance policy also has an area irreconcilable with the law as regards payment of premiums. The policy contract No. 2 says: "Thirty days of grace are allowed for payment of renewal premiums and instalments of premium. Unless continued in force under the automatic premium loan or extended term insurance provisions, *this policy shall lapse without the issue of a summons or of any other formality if any renewal premium or any such instalment is not paid on the due date or within the period of grace.*" This provision in the policy has two relevant points for us to analyse:

(a) The insurer shall give thirty days of grace for renewing premiums.

(b) At the time when the payment for renewal premiums is due, the insurer shall not demand payment. The law divides the effect of non-payment of renewal premiums according to the duration of the policy, i.e. a policy on which less than three annual premiums have been paid, and a policy on which at least three annual premiums have been paid. But in either of these cases, the law imposes an obligation on the part of the insurer to demand payment. Article 709 (2) says that, if a premium has not been paid at the due date on a policy on which less than three annual premiums have been paid, the *insurer may demand payment.* If payment is not made within one month *from the date of demand,* the insurer may terminate the policy. Article 709 (3) says: "If a premium has not been paid at the due date on a policy on which at least three annual premiums have been paid and payment is not made within one month from *the date of a demand* for payment, the policy shall not lapse. The insurer may issue a paid-up policy,[21] or otherwise reduce the capital or life interest of the policy according to regulations and under Article 650." Thus we see that, according to the law, there is a duty on the part of the insurer to demand payment, whereas the policy does not say that, at the time when the payment for renewal premiums is due, the insurer shall demand payment. This is an area where either the insurer or the lawyer should look for a quick remedy.

21. Issue of paid-up policy - A reduced sum assured payable on the maturity of the policy or in case of previous death to the beneficiary. The payment of a paid-up value takes place after at least three annual premiums have been paid and when the insured, for certain reasons, does not want to or cannot pay my further premium. In this case, the insured will be paid in the event of the maturity of the policy or, in the event of his previous death, the beneficiaries will be paid.

$$\text{Paid-up value} = \frac{\text{No. of years paid}}{\text{duration of policy}} \text{ the sum assured.}$$

A paid-up value is different from the surrender value of a policy; surrender value is a reduced sum assured payable to the insured on the cancellation of the policy. It is generally called a paid-up value, but it is given a discount rate since it does not wait till the maturity period is up. The option of demanding the surrender (cash) value or reduced paid-up insurance is given to the insured if the premium payment is discontinued; and written notice has to be given within 3 months following the due date of the unpaid premium. (See General Provision No. 4 of the Life nsurance policy.)

EFFECT OF DISCONTINUATION OF PREMIUMS ON A LIFE INSURANCE POLICY

Life Policy General Provision	Provision of the Commercial Code
Thirty days of grace allowed for renewal and instalments of premium.	1. If less than three annual premiums are paid:
When the premium that is due is not paid within the period of grace, the insurer shall not demand payment, and the policy shall lapse without notice.	(a) the insurer demands payment; (b) the policy is terminated if payment is not made within one month from date of demand.
	2. If more than three annual premiums are paid:
	(a) the insurer demands payment; (b) if payment not made within one month from date of demand, the insurer may (i) issue a paid-up policy, or (ii) reduce the capital or life interest of the policy in accordance with Article 656(1).

The Life Policy General Provision on misrepresentation[22] says that the insurance company shall be free from all obligations under such a policy if, within two years from the effective date of the policy, it is proved that there has been any willful or fraudulent misrepresentation on the part of the insured, in which event all monies paid to or payable by the corporation shall be forfeited by the insured. However, the policy goes on to say that if death occurs because of the undisclosed material fact after the policy has been in force for two years, then the insurance company shall be limited to a payment of the surrender value or the total premiums paid, whichever is greater, exclusive of any extra premiums paid. *If material facts are disclosed at any time during the lifetime of the insured, then the insurance company may adjust the premium in accordance with its existing underwriting rules.* Thus the law provides that, if there is discovery of material fact before the risk,[23] then the insured can either terminate the policy by giving a one month's notice, or maintain the policy and increase the premium. But the life policy tends to ignore the right of the insured to terminate the policy by giving one month's notice, and gives only one avenue to the insurer, that is, adjusting the premiums in accordance with its existing underwriting rules if material facts are disclosed during the lifetime of the insured.

22. Life Policy., General Provision No. 10.
23. Commercial Code of Ethiopia 1960, Article 668.

VI. Cumulative Insurance

Cumulative insurance is also an area where the insurance policy and the law do not consistently reflect the reality of the situation. The Personal Accident policy, parapgraph III, says: "... if the assured shall, at any time subsequent to the date of accepting or effecing this policy, be insured against death or disablement by accident with any other insurer, without the written consent of the corporation, --- then this policy shall become absolutely void and no claim shall be made in respect thereof."[24] The Commercial Law also deals with cumulative insurance. It says[25] that, where several insurers insure the same object against the same risk so that the object is overinsured, each insurer, where there has been fraud on the part of the beneficiary, may require the termination of the policy and may in addition claim damages; where the beneficiary is in good faith, each insurer shall, where the risk materialises, pay compensation in proportion to the value insured by him.

EFFECT OF CUMULATIVE INSURANCE IN INSURANCE POLICY AND IN LAW

	Effect in the Policy Contract
If after effecting a policy with one insurer, the insured subsequently insures the same object against the same risk without the written consent of the corporation:	The policy shall become absolutely void and no claim shall be made in respect thereof.
	Effect in the law[26]
(a) If the insured insures with several insurers the same object against the same risk fraudulently:	Each insurer may require the termination of the policy and may in addition claim damages.
(b) If the insured takes out cumulative insurance in good faith:	Each insurer shall, when the risk materializes, pay compensation in proportion to the value insured.

As we can see, there is an area of inconsistency between the policy and the law, but in addition to this fact, the area related to cumulative insurance in both insurance policy and law is out of date. Neither matches the spirit and objective of Proclamation No. 26 of March 1975. In consequence of the attempt to socialise the economy, all the basic means of production—land, factories, mines, etc., be-

24. Private Car Policy Comprehensive, Condition No. 6; All Risks Policy, condition No. 7; Consequential Loss Policy, Condition No. 3, 12;
Workman's Compensation Policy, Condition No. 11; Commercial Motor Policy, Condition No. 6; Burglary and Housebreaking Policy, Condition No. 8.
25. Commercial Code of Ethiopia 1960, Article 681.
26. Commercial Code of Ethiopia 1960, Article 681

came social property. According to Section 2 (0) of Proclamation No. 26/1975, insurance was amongst one of the institutions exclusively undertaken by the government. This leads to one major conclusion: all the insurance institutions are under government control, and all the various branches are organised under the National Insurance Corporation. Hence, a person who insures a certain object against a risk cannot insure the same object against a similar risk with *another insurance company* because in Ethiopia at present there is only *one insurer* i.e. the National Insurance Corporation, under which there are several branches, e.g. the AFSOL Branch, the Lion Branch, the Blue Nile Branch, for the sake of expedience in terms of avoiding customers from overcrowding one firm.

CONCLUSION

As Ethiopia has declared its intention to follow the socialist path of development, the existence of institutions and laws straightjacketed to suit the interests of the huge Insurance Multinational in the country appears to be out-of-date. The superstructure will have to reflect the economic base, even though interaction is possible between the two. When we suggest that laws and institutions should suit the existing political and economic conditions, we do not mean that we have to throw away all the former laws and institutions. What we hope to emphasise is that we have to retain those components which are relevant in the light of our social conditions, and discard other components which are not only not in accordance with the spirit and objectives of the new socio-economic system but which also contribute to the perpetuation of the former confused and confusing relationships. Of course, distinguishing irrelevant components in order to discard them is not easy; it demands thorough research in the different fields, and wide reading in both the law and insurance policies.

The main theme of this paper is to pinpoint areas of inconsistancy between the Commercial Code provisions on insurance and the policy of insurance. How should we proceed to resolve such a problem? If it is found necessary to change the law to fit the needs of the insurance world and at the same time to protect the legitimate interests of the insured, of course the law will have to change.

It is apparent that one cannot have a policy contract outlining the legal commitment of both contracting parties and a law governing a similar area going parallel with gross contradictions between each other. The solution lies in either (a) streamlining the policy as well as the law to reflect the actual conditions of the business; this entails the reconciliation of the various provisions in both the Commercial Code and the policy contracts. Or (b) we can change the various policy provisions in accordance with the existing legal provisions.

A failure to realise this would only in the long run help to contribute to the existence of two parallel rules which go on different dimension with no possibility of conciliation i.e. the policy and the law.

The 1976 Monetary and Banking Proclamation: Innovations and Implications

*By BEFEKADU DEGEFE**

INTRODUCTION

Although money in Ethiopia has a long history dating back to the Axumite Empire,[1] comprehensive legislation and institutions are of relatively recent origin. The first bank in Ethiopia was the Bank of Abyssinia, a branch of the National Bank of Egypt which opened its doors for business in February 1905 with a capital of £500,000. This Bank was purchased in October 1931 by the Ethiopian Government, renamed the Bank of Ethiopia, thus becoming not only the first bank to be owned wholly by the nation, but also one of the first indigenous central banks in Africa.

The Bank of Ethiopia was closed in 1936, legally liquidated in 1945 and until 1942 no Ethiopian bank was in existence, although banking services were provided by four branches of Italian banks, namely Banco d'Italia, Banco Nazionale del Lavoro, Banco di Roma and Banco di Napoli, of which the latter two continued to do business until January 1975, when they were nationalized. In 1941 Barclays Bank of Britain followed in the footsteps of the British troops, and established a branch which operated until 1943. The first Ethiopian postwar bank was established by proClamation in 1942 (Proclamation No. 21 of 1942) and was named "State Bank of Ethiopia." It combined the functions of commercial and central bank until 1963.

The Monetary and Banking Proclamation (Proclamation 206, hereafter referred to as MBP1) of 1963 separated commercial and central banking, entrusting the latter responsibility to the National Bank of Ethiopia (hereafter referred to as NBE) which was created by an order in the same year. Although prior to 1963 there were a number of legislations on money and monetary affairs, MBP1 for the first time defined the national monetary policy and institutionalized its management in the NBE.

In December 1975 the Provisional Military Government articulated its policy as the development of a socialist society, and issued an economic policy that was

*Assistant Professor and Research Associate, Addis Ababa University, I would like to acknowledge helpful comments from the Editorial Board. All errors and shortcomings are mine.

1 Fo the history of banks and banking in Ethiopia, see *Ethiopian Observer*, Vol. VIII No. 4.

deemed to be consistent with and necessary to the realization of this intention. The policy, among other things, declared (PMAC, 1974) that those resources that were either crucial to economic development or were of such a character that they provide an indispensable service to the community would have to be brought under government control or ownership.

On 1 January 1975 the Government exercised its intention of controlling the commanding heights of the economy when it nationalized three commercial banks, about eleven insurance corporations and two financial intermediaries, and subsequently reorganized them on lines considered to serve the best interests of the society. The nationalized insurance companies were merged with those owned by the Government to form the Ethiopian Insurance Corporation. The two financial intermediaries were amalgamated to form the "Housing and Savings Bank" and assigned to cater to the financial needs of the construction industry. The Government-owned "Agricultural and Industrial Bank" was re-established and given the task of providing credit for industry and agriculture. The reorganization of the commercial bank was completed in two stages. The first phase saw the merger of the three nationalized banks into "Addis Bank" while the last phase was implemented when this commercial bank was absorbed into the Government-owned "Commercial Bank of Ethiopia." The development in the financcial sector culminated in the repeal of the 1963 proclamation, which was replaced by the Monetary and Banking Proclamation of 1976. This paper attempts to delineate the differences between the MBP1, the 1963 Charter and Proclamation 211 of 1963 and the MBP2, along with the economic implications of the major innovations. Part I presents a comparative overview of the 1963 and 1976 legislations, with an accent on their differences, using the structure of the latter for ease of exposition. Part II discusses the implications of the important innovations.

1. Major Changes introduced by the 1976 Monetary Proclamation

The post-1963 monetary policy and its management was articulated in 78 articles spread over two proclamations[2] and an order[3] dealing with money and banking, regulation of foreign exchange, and the Charter creating the NBE respectively.[4] With the four articles that created the Bank of Abyssinia in 1905 and the three articles that established the State Bank of Ethiopia in 1942, the sheer size of the 1963 legislations must appear awesome. But the difference in the number of articles at one and the same time reflected the complexity of the nation's monetary policy and its management. While, through its three articles, the 1942 proclamation is for example content to informing us of its title in the first, the establishment of State Bank in the second, its capital, (one million Maria

2. "Monetary and Banking Proclamation, 1963" (Proclamation 206 and Foreign Exchange Proclamation 1963" (Proclamation 211).
3. "National Bank of Ethiopia Charter 1963" (Order No. 30)
4. Both the Charter and Proclamation 206 have been amended over the years, and the final version is used in this paper.

Theresa dollars, a legal tender along with the East African shilling until July 1945 and February 1946 respectively) in the third, the 1963 proclamations go much further than this both in detail and scope, defining the objectives of the domestic and external monetary policy, along with the powers and instruments available to the NBE.

In 74 articles, the 1976 Monetary and Banking Proclamation consolidated the three different legislations of 1963 into one body of law, expanded some of the chapters, deleted and amended others, and as a whole developed comprehehensive and less vaguely defined goals and instruments.

The Legislation

Chapter 1 of MBP2 is definitional, dealing with general provisions.

Chapter II defines the legal status, powers and duties of the NBE, amalgamating Chapter I of MBPI and Chapters I and II of the Charter. The 1976 provision recereates the National Bank, bestows on it legal personality and defines its powers and duties. The NBE is to regulate and control the monetary and banking regime of the nation. However, with regard to both purpose and power of the NBE, MBP2 is much more explicit than its predecessor. The 1963 provisions make it the monopoly source of notes and coins[5] and grants it the power to regulate money supply, fix interest rates, manage the nations international reserve, licence and supervise banks[6] with the goal of fostering monetary stability, credit and exchange rate, conditions conducive to the balanced growth of the economy;[7] but MBP2 goes much further than this, and explicitly states the objectives under which it shall exercise these (and other powers) which should be in accordance with the national plan, to achieve high rates of growth with high employment and stable prices.[8] The powers of the NBE are given in the 16 subarticles of Article 9, which, in addition, grants NBE the right to require the socialised sector[9] to maintain accounts which are open to its inspection,[10] as well as to direct banks and other financial institutions to deny credit to enterprises which misuse financial resources at their disposal,[11] with the objective of increasing the efficient utilization of resources.[12] In general, MBP2 defines the purpose less vaguely and amplifies the power of the NBE more clearly.

Chapter III deals with capital, reserves and financial statements of the NBE, which matters were treated previously in the Charter;[13] the important differences being the increase in the capital[14] and the distribution and management of the profits.[15]

5. Charter, Article 8.
6. Article 2 of MBP1.
7. Charter, Art. 3.
8. Art. 6.
9. Defined under Articles 2(5) (a) and (b).
10. Art. 9(8)
11. Art. 9(7)
12. Art. 9(6)
13. Chapter 3, section 9-14
14. Charter Art. 9 and MBP2, art. 10, respectively.
15. See Art. 12(1) of MBP2 and Art. 11(1); Art. 12(2) of MBP2 and Art. 11(2); Art. 12 (3) (a) and (b) of MBP2 and Art.11(3) (a) and (b) of the Charter, respectively.

Chapter IV deals with organization and administration of the NBE, and again this was part of the Charter.[16] Under both systems the NBE is to be administered by a Board of Directors. The remaining Articles detail the general organizational and administrative aspects.

Chapter V defines the relations between NBE and the Government, a subject treated in Chapter III of MBP1, some of which was amended in 1969.[17] The NBE serves the Government as its fiscal agent and banker. In this respect it can extend credit, accept deposits and make payments on its behalf.

With respect to credit, MBPI (as amended) forsees that the Government can borrow from NBE on the bases of (a) direct advance, (b) treasury bills, and (c) bonds.[18]

Secondly, as far as the size of credit goes, MBP1 (as amended) limits direct advance to 20% of the ordinary revenue collected during the previous fiscal year, subject to interest payment, the exact rate of which is to be negotiated between the Ministry of Finance and NBE, but should never be less than 3% per annum. It also specifies the payment of any debt previously contracted under this heading as a condition for further extension of credit.[19] MBP2 increases the size to 25% makes the 3% interest the maximum and rules out repayment as a precondition for further extension.[20]

The Government can acquire credit from or through the NBE by selling treasury bills[21] the amount of which is limited to 12% of the ordinary revenue collected during the previous fiscal year under MBP1 (as amended), while under MBP2 this ratio is increased to 20%.[22]

The third credit instrument available to the Government is bonds, limited to three times the capital plus the general reserve fund of the NBE plus 82 million Birr,[23] while under MBP2 the base is changed to ordinary revenue collected in the previous fiscal year and the ratio is 50%.[24]

Chapter VI deals with relation of the banks and other financial institutions, and has three parts: (a) regulation and control of credit, (b) credit transactions, deposits and related matters, and (c) transactions in international reserve assets. The latter point does not concern us here, nor is it different from its predecessor,[25] endowing the NBE with a monopoly involving foreign exchange transactions, along with its power to delegate this authority to others.

(a) Regulation and Control of Credit. This part is similar in both legislations,[26] and grants the NBE the power to direct its own credit as well as those of other banks and other financial institutions, to set the interest rate at which it is to lend to other banks and other financial institutions, and to control the purpose,

16. Chapter IV, Art. 15-21.
17. "Monetary and Banking Proclamation (Amendment) Decree (Decree No. 54, 1969." Hereafter referred to as the Decree).
18. Art. 13(3); (4); (7)
19. Decree Art. 2(a) and MBP1 Art. 29 and 26(3) (a).
20. Art. 26(3) (a).
21. Decree Art.2(6)
22. Art. 26(3) (b) (3).
23. Decree Art. 2(c).
24. Art. 26(3) (c).
25. Compare Chapter IV part 3 Arts.
26. Art. 20-35 of MBP2 and Art. 15-20 of MBP1.

size, period and interest rate they are to charge and pay on deposits of different kinds. Two important points of departure between the two legislations concern reserve and liquid assets requirements. Both legislations[27] require banks and other financial institutions to deposit in cash or other liquid assets, including treasury bills,[28] a certain proportion of their deposit liabilities. The crucial difference is that, under the MBP1, a bank is limited to a maximum of 20% of its deposit liability, while under MBP2 the limit is left to the discretion of the NBE. Similarly, both legislations empower the NBE to require banks and other financial institutions to keep a certain proportion of their short-term liabilities in liquid assets. However, under MBP1 it is limited to a maximum of 30%, while under MBP2 the ceiling is left to the NBE's direction.[29]

(b) Credit Transactions and Deposits. Both MBP1 and MBP2 prescribe the conditions under which banks and financial institutions may borrow from the bank.[30] The NBE may discount, rediscount, purchase or sale bills of exchange, treasury notes, etc., from banks and other financial institutions.

Chapter VII deals with supervision and control of banks and other financial institutions. While Chapter V of MBP1 deals with licensing and supervision of banks, MBP2 does not include licensing, since this matter has been succinctly dealt with by granting the NBE the monopoly power to establish, consolidate or dissolve banks and other financial institutions.[31] A point worth mentioning here is that, while the result of inappropriate financial management by banks would lead the NBE under MBP1, depending on the gravity of the situation to (a) suggesting corrective action, (b) prohibiting its receipt of desposits, (c) suspension of business in whole or in part, and (d) liquidation[32], under MBP2 it would simply lead to "appropriate measures" to be taken [33]

Chapter VIII deals with the monetary unit, the legal tender and administration of foreign currency; this had its counterpart in Chapter Two of MBP1. MBP2 changes the monetary unit from the Ethiopian dollar[34] to the Birr[35] with the same gold parity, i.e. 0.355468 gm. of fine gold. The gold content of the Ethiopian dollar (devaluation or revaluation) was to be effected by the Emperor upon the recommendation of the Council of Ministers,[36] while under MBP2 it is to be done by the Government upon the recommendation of the NBE.[37]

A rather significant ammendment is one which deals with the distribution of the assets of the NBE. While both legislations require the NBE to hold part of its assets in an international reserve fund, consisting of gold, foreign currencies and

27. Art. 18 of MBP1 and Art. 33 of MBP2.
28. Art. 13 (5) of MBP1 and Art. 26 (3) (b) (2) of MBP2.
29. Art. 38 (1) of MBP1 and Art. 50 of MBP2.
30. Art. 21-23 of MBP1 and Arts. 36-38 of MBP2.
31. Art. 9(3).
32. Art. 37.
33. Art. 49
34. Art. 3(1) of MBP1.
35. Art. 51
36. Art. 3(3).
37. Art. 52.

securities, etc.,[38] MBP2 drops the specific provision from MBP1 which required the NBE to hold an amount equal, at a minimum, to 25% of the notes (but not coins) it issued and its liabilities payable on demand.[39] On the other hand, MBP2 requires the NBE to hold part of its assets in an international reserve fund, enough to meet (a) the import needs of the country, (b) foreign debt servicing, and (c) the imports of essential services.[40]

Chapter IX deals with the regulation of foreign exchange, which like the proclamation it repealed, contains the definition of the conditions and circumstances governing foreign exchange transactions. It specifically underlines that the NBE or authorized dealer(s) are the only persons (physical or juridical) to hold and deal with foreign exchange, while others have the obligation to surrender all the foreign currency in their possession.[41]

Chapter X of MBP2 deals with general provisions, and includes laws that are repealed, those still in force, its precedence over others in case of conflict, delegating the NBE to issue regulations, penal clause in case of contraventions, the effective date of the proclamation, etc.[42] An interesting article is that which introduces a secrecy provision into the banking operation.[43] Although secrecy is considered a traditional characteristic of the banking industry, the Ethiopian Law, for the first time after 1963, states this obligation clearly.[44]

II. Implications of some of the major innovations of the MBP 2

MBP2 is the product of the revolution that introduced novel philosophical and economic factors into the country, and it was meant to adjust the monetary and banking policy into the new system as well as providing the necessary instruments for the attainment of its objectives. Consequently, the difference between MBP2 and the legislations that it repealed must be viewed as reflecting the differences between the systems, conditions and objectives under and for which they were produced.[45]

The fulcrum on which MBP2 was developed is the national goal of developing an independent economy, the essence of which is selfreliance. Instead of depending on external factors, the nation is to rely on its own resources to provide it with the necessary developmental baselines. This goal is reflected in MBP2 in the articles that deal with (a) the issue of notes, (b) control of money supply and credit, and (c) Government credit from the NBE.

38. Art. 8(1) of MBP1 and Art. 60 (1) of MBP2.
39. Art. 8(2) of MBP1.
40. Art. 60 (1) and (2).
41. Arts. 61-67.
42. Arts. 69-74.
43. Art. 68.
44. Secrecy of the individual's account was first introduced into the country explicitly under the 1943 charter of the State Bank of Ethiopia, Art. 5 (11). However, this was not carried into MBP1.
45. This paper does not treat the problematics of MBP2 and the effectiveness of the monetary policy, a subject treated in another work. See Befekadu Degefe, *Monetary Policy for the Mobilization and effective Utilization of Financial Resources*, pp. 80-158.

(a) Issue of Notes by the NBE

An innovation that could be considered as a watershed in the development of the nation's monetary policy is introduced into MBP2 under Article 60. This article, while governing the distribution of the assets of the NBE, is a landmark in that for the first time in the nation's monetary history, it breaks the link between the issue of domestic legal tender notes from its foreign assets. To appreciate the significance of this provision it may be helpful to review the pre-1976 conditions under which the country's legal tender notes were issued along with their economic repercussions.

Although the Government vested the exclusive power of issuing notes and coins to the State Bank of Ethiopia in 1945,[46] it was at the same time required to back all issues of notes (i.e. excluding coins) with capital in the international reserve fund consisting of gold, silver, foreign currencies, foreign bank balances or prime securities readily convertable into foreign currencies or foreign bank balances to the minimum extent of 75%, and the remaining 25% by Imperial Treasury obligations.[47] At the same time the country operated under the free exchange system.[48] It should be clear that under such an agreement, the amount of notes issued, and thus the quantity of money floating in the economy, depended on the balance of trade (strictly speaking the balance of payment), and not on the needs of the domestic economy. With reference to the Imperial treasury, obligations, we may, consider in this instance an exporter who sold coffee abroad to the value of 1,000 Birr, which sum would be released by the State Bank when it was in receipt of foreign exchange of an equal value. If this exporter (or other importer for that matter) imported goods whose value in foreign exchange equalled 1,000 Birr, then this amount of money had to be handed over to the State Bank. Again for example, abstracting from the 25% Treasury obligation the amount of notes to be issued by the State Bank and consequently the volume of money (i.e. currency outside banks plus net demand deposit plus saving and time deposit floating in the economy) would be equal to the excess of the value of exports over imports. Where the value of exports equalled that of imports, no additional notes would be issued, as the amount issued due to exports would be cancelled out by the notes absorbed by the State Bank to finance imports, etc. This in essence meant that the domestic money supply was a function of the international reserve fund held by the State Bank, to the exclusion of domestic needs. No matter what the requirements of the domestic economic activity was, and regardless of the purpose, the State Bank of Ethiopia could not issue notes that were not backed, at the minimum, by 75% in foreign assets.

The economic implication of such an arrangement was that it incapacitated the nation from developing an independent economic policy, for the simple

46. Art. 3 of Currency and Legal Tender Proclamation (Proclamation No. 76 of 1949).
47. Art. 4
48. There was no Foreign Exchange Control until 1949. See Currency Amendment Regulations (Legal Notice No. 127), 1949.

reason that the command over the pursestrings, so to speak, was held by external factors. The direction and tempo of the national economic activity was thus dictated and controlled not by policies that were developed in the country, but by the international economic environment. The fact that the amount of money floating in the economy was determined by the balance-of-payment position, and since future production of exportables and non-exportables was a function of past performance as well as future expectations, the growth of output and employment were brought under the effective contro' of the demand for the nations output by the rest of the world, as well as the demand for imports by the country.

Such a system of issuing notes, notwithistanding the position of the balance of trade, was also dangerous to the domestic economic stability. If the balance of trade is positive, this increases the domestic money supply and thus demand, and, in the absence of tools and mechanisms for demand management, proves inflationary. If, on the contrary, the balance of trade is negative, it decreases the domestic money supply as wel' as demand, and this decreases prices and eventually output. In the broader context, such an arrangement required the domestic economy to adjust "ex post" to an "ex ante," external activity, a situation that is impossible.

It was not until 1949, when as a result of the decline in the price of coffee and the ensuing problems whose nature were discussed above, that the Government perceived the need to change the base on which domestic notes were to be issued, and at the same time to institute a system of foreign exchange control. Between 1949 and 1950 two important laws were enacted, the one introducing foreign exchange control[49] and the other reducing the dependence of the domestic note issue from a minimum of 75% in foreign assets to a maximum of 30%, with Imperial Treasury obligations carriying the balance.[50] This amended definition of the relationship between the domestic legal tender notes and foreign assets continued to be operative until 1963, when MBP1 reduced the ratio to a minimum of 25%,[51] Thus between 1950 and 1963 the dependence of the issue of domestic legal tender notes (and by implication the domestic money supply) on the country's foreign assets was gradually attenuated.

Under MBP2, the NBE is granted the monopoly of notes issue, and is at the same time required to hold part of its assets in an international reserve fund.[52] However, the significance here is that it excludes any relationship between the amount of legal tender notes to be issued and the assets held in the international reserve fund. While, by presumption, the quantity of notes to be issued is to depend on the needs of the domestic economy, the amount of assets to be held in international reserve at any time is to be sufficient to pay for imports of goods and

49. Currency Amendment Regulation (Legal Notice No. 127), 1949.
50. Art. 3 of the "Currency (Amendment) Proclamation 1950 (Proclamation No. 112 of 1950).
51. Art. 8 (1) of MBP1.
52. Arts. 7 and 60 respectively

services as well debt-servicing, Thus MBP2 separated the linkage that existed between the issue of domestic legal tender notes, and thus the money supply and the nation's international reserve, completing the metamorphosis of developing an independent, domestically managable monetary policy, a *sine qua non* for the development of an independent domestic economic policy, started a quarter of a century earlier

(b) **Control of Money Supply and Credit by the NBE**

While the dissociation of issuing domestic legal tender notes (and thus the money supply) from the vagaries of the international economic environment, over which the country does not have any control and with which its interest may not conform, is welcome, MBP2 at the same time has broadened the responsibility of the NBE to include (1) the fostering of balanced and accelerated economic development, (2) the promotion and maintainance of a high level of production, employment and real income, and (3) encouraging and promoting the full development of the productive forces of Ethiopia by using monetary instruments to adjust the quantity of money to what is required. The money supply has its primary base in the quantity of legal tender notes issued, and its secondary base how they are used by the three important institutions, namely the Government, other banks and other financial institutions, and the non-banking public. Whether the NBE, independent of external controlling factors, can successfully adjust the quantity of money floating in the economy to what is actually desired depends on how it controls itself, as well as dealing with these three institutions. Two of these problems can be dealt with easily. With respect to controlling itself, the NBE is assumed to have come of age and to have grown sufficiently responsible to take measured and prudent actions in all its dealings. Secondly, with respect to the non-banking private sector, which is otherwise completely outside the direct control of NBE (and which as of December 1979 accounted for 76% of the money supply in the form of currency outside banks),[53] it is expected to influence the management of their monetary resources through the interest rate it allows banks and other financial institutions to pay or charge their customers, and by encouraging them to use the monetary institution to a greater extent than they do at present. Monetary control through banks and other financial institutions, as well as the NBE's relation with the Government, is more complicated.

(1) **Banks . Other Financial Institutions and the NBE.** A monetary policy that is not directly linked to external variables becomes a sensitive undertaking that calls for prudence and vigour. The equilibrium in the domestic economy can be wrecked if there is too large or small amount of money floating than is required, resulting either in recession or inflation or both. As a result, the close and constant monitoring of the money supply with the objective of maintaining a balance with the needs of the current economic activity becomes crucial.

53. NBE, *Quarterly Bulletin*, Vol. 6, No. 1, March 1960.

Under both MBP1 and MBP2,[54] the NBE is entrusted with the responsibility of regulating the money supply which is defined in the case of Ethiopia as currency outside banks plus net demand deposit. While the instruments of control are the same under both legislations, the NBE is in a more powerful position under MBP2 relatively to MBP1, as a result of an important provision dealing with banks and other financial institutions. Briefly, the more important policy instruments available to the NBE to control money supply are (a) open market operations, (b) discount rate, and (c) reserve requirement. To illustrate how the NBE uses these instruments (separately or in any combination), let us assume that the amount of money as defined above is more than what the economic activity requires. Then the policy objective calls for decreasing the extra amount of money floating in the economy. If it opts to use open market operation, then it will exercise its power[55] to sell government securities (bonds, treasury bills, promissory notes etc.) to banks, financial institutions and individuals.[56] When the NBE sells securities, it releases certificates of government debt and collects money. Since the money in the NBE is not considered to be part of the money supply, this action automatically decreases the money supply, in the first instance by the amount that financed the purchase from currency outside banks and demand deposit. When the NBE feels that the economy needs more money than is currently floating, it reverses the process.

On the other hand, the NBE can use discount rate[57] to control the money supply. This instrument functions either by encouraging or discouraging banks and financial institutions to borrow from it to increase or decrease their credit-creating capacity; which has a potential to increase money supply. If the NBE feels that the amount of money floating in the economy is sufficient or greater than what the economy needs, and if at the same time banks and other financial institutions want to borrow money from it to lend to their customers, it will increase the interest rate at which it would grant them credit to a level high enough to discourage them. When and if it feels that the money supply should increase, but the banks and other financial institutions are short of cash, it will encourage them to borrow from it by decreasing the discount rate.

However, while the open market and discount rate are necessary instruments, they are not sufficient, in and by themselves, to make possible an effective adjustment of the money supply to the needs of the economy. This is so because of two basic characteristics of the banking industry. The first is that the effectiveness of these two instruments is possible if and only if the banks and other financial institutions are willing to purchase (or sell as the case may be) government securities and/or want to borrow money, and there is no way in which the NBE can otherwise enforce compliance. Secondly the interest of the NBE

54. Arts. 2 (9) and 9 (1) respectively.
55. Art. 26 (1) (b) and Art. 26 (3) (c).
56. Art. 26 (3) (b) (4), in addition to those in footnote 57.
57. Art. 31.

and that of the banks and other financial institutions might be at variance. While the former is interested in adjusting the money supply to the needs of the economy, the latter is interested in maximizing profit. Thus, if the NBE wants to decrease money supply by selling securities and/or increasing the discount rate, the banks and other financial institutions can increase the money supply by re-cycling the financial assets deposited by their customers to satisfy their profit motive. The reserve reauirements and liquidity ratio (along with quantitative and qualitative credit control)[58] are the instruments by which the NBE controls the money supply by controlling the loanable funds of the banks and other financial institutions; hence the importance of these two instruments.[59]

The reserve requirement is available to the NBE,[60] and when it uses this instrument, it requires banks and other financial institutions to deposit a certain percentage of their deposit liabilities in its account; this money is therefore not available to them to lend out or use otherwise.[61] Similarly, the liquid assets that are assigned to cover the required liquidity ratio cannot be used for any other purpose.

While the open market operation and discount rate provisions are carried into MBP2 from MBP1 whithout change,[62] the reserve requirement and liquidity ratio provisions have undergone important revisions. Although the NBE was granted the powers under MBP1, it was however limited to raising the reserve requirement to a maximum of 20% and the liquidity ratio to a maximum of 30% of their deposit and short-term liabilities respectively.[63] This meant that, even under conditions of inflationary pressure, the banks and other financial institutions could lend out 80% and 70% of their deposit and short-term liabilities, thus frustrating the policy of tight money which the interest of the economy would prescribe. Perhaps cognizant of this problem, the drafters of MBP2 gave the NBE 100% control over the loanable fund of the banks and other financial institutions[64] when they left the percentage that could be imposed as required reserve and liquidity ratio to its discretion; this puts the NBE in a relatively better position than before. As a result of these provisions, the NBE can vary the required reserve as well as the liquidity ratio to a level it feels would produce the desired results.

(2) *Credit Control.* The NBE under MBP1[65] could, through regulations, issue conditions under which it would extend credit to banks and other financial

58. Art. 50 and Art. 9 (2) along with Art. 34 of MBP2 respectively.
59. Another objective of the reserve requirement and liquidity ratio is partial insurance for depositors, in case of bankruptcy of the banks and other financial institutions' bankruptcy.
60. Art. 33.
61. Currently the reserve requirement is 10% of the on-demand deposit, and 5% of the savings and time deposit.
62. Compare Art. 13 (2) (b); 13 (4); 13 (5); 13 (6) and Art. 16 of MBP1 with the relevant articles of MBP2, cited supra.
63. Art. 18 (1) and 38 (1) of MBP1, respectively.
64. Arts. 15-23.
65. Arts. 30-35.

institutions, vary the interest rate it and banks and other financial institutions would charge for different lines of credit they extend to their customers, and determine the direction, duration, purpose and limit of credit. While all of these powers are carried into the MBP2,[66] it includes, albeit by implication, the important implementational provision of examining the books of public enterprises to ascertain that they are using financial resources at their disposal in a socially beneficial manner.[67] Where the NBE feels that public enterprises are misusing resources, it can direct the banks and other financial institution not to extend any credit.[68] Thus, not only can the NBE direct credit to activities that would contribute to the development of the country, and limit the amount when the general interests of the economy so dictate, it can also ensure the proper utilization of the resources.

(c) The Relation Between Government and the NBE.

The relations between the Government and the NBE are better integrated under MBP2. While under MBP1 the relationship between the NBE and the Government is a relationship between a bank and a client, under MBP2 the NBE becomes an active participant in the formulation of the financial plan of the Government with the view to (a) ensuring monetary stability and balance of payment equilibrium, and (b) making available financial resources to cover its deficit.[69]

Secondly, the Proclamation has standardized the base on which the size of the Government credit from NBE is to be calculated in the three cases of direct advance, treasury bills and bonds. Henceforth the base is to be the actual ordinary revenue collected during the previous fiscal year. It has also increased the coefficients relating the ordinary revenue to the size of credit to 0.25 in the case of direct advance, 0.20 in the case of treasury bills, and 0.50 in the case of bonds. The change in the base, the increased coefficients, and the maximum of 3% interest payment on direct advance are all designed to increase monies to be made available to the Government to finance its needs.[70]

The increase in the flow of financial resources from the NBE to the Government is understandable, considering the fact that the latter is the prime mover of the economy, a responsibility that will require an expenditure far greater than its revenue, at least in the foreseeable future.

Anomalies Between the Law and the Goals of the Society

One objective of the Ethiopian revolution has been unequivocally defined as the development of a socialist society, whose achievement would require the

66. Art. 9 (8).
67. Art. 9 (8).
68. Art. 9 (7)
69. Arts. 9 (15) and 26 (2).
70. As of December 1979, Government internal debt was 1.2 billion birr of which 26% was direct advance, 24% was treasury bills (including promissory notes) and the 50% balance in bonds. See *Quarterly Bulletin* (NBE), Vol. 6 No. 1, March 1960.

subordination of all institutions to these objectives. The 1976 monetary and banking proclamation presents certain anomalies or discrepancies of which the two major ones are pointed out below.

(a) The competitive nature of the Law. The basic assumption of the NBE's relationship with banks and other financial insititutions, and especially with the Commercial Banks, is that there will be more than one of them, and that they will be operating in harmonious competition. However, the classic organization of banks in socialist or socialist-oriented societies is one in which there is only one central bank (with specialized banks under it) and no competition. Development in the Ethiopian banks suggests a move in this direction, with only one commercial bank. While the legislation is not against consolidation, it is nevertheless at variance with the goals and objectives of the society by assuming (tacitly) the legality of competition among banks and other financial institutions.

(b) second and more serious anomaly is the relationship between the NBE and the Government. Since a socialist economy operates under a central plan, the issue here is whether the plan should be subservient to financial resources that can be made available, or whether the money should be made available in order to fulfil the plan. The latter alternative does not seem to be operative in Ethiopia, since the Government is limited to the amount of financial resources that can be made available to it from the NBE, or even from banks and other financial institutions, since they are under the control of the central bank.

CONCLUSION

Although MBP2 inherited most of its provisions from the legislation that preceded it, it has nevertheless introduced important innovations into the nation's monetary policy and its management. For the first time, it has liberated the domestic monetary policy from external dependence, increased the monetary resources that can be made available to the Government, and at the same time it has increased the power of the NBE to control the domestic monetary scene. However, this increased capacity, while very welcome, is limited to banks and other financial institutions, and, through the interest rate and selective credit control system to their customers. While these powers are perhaps sufficient in economies that have a low ratio of currency outside banks to total money supply, it may not be sufficient in the case of Ethiopia, where more than three-quarters of the money supply is outside banks (and beyond the control of the NBE), and an effective monetary policy must create instruments capable of harnessing this wild giant. Until such time, the NBE's capacity to control the money supply remains incomplete.

Products Liability in Ethiopia*

*by GEORGE KRZECZUNOWICZ***

FOREWORD

The intricacies of the report below, submitted at the Congress to the experts in our subject, may baffle readers not familiar with it. For their benefit, this Foreword attempts to expose the gist of the matter in simple (indeed simplifying) terms.

"Products Liability" is a new and controversial legal concept concomitant with economic development, on which Ethiopia is now embarking. Industrialization brings benefits, but is inseparable from risks of damage from its otherwise useful products (such as, e.g., motorcars or drugs). One of the tasks of *Administrative* law is to ensure, by preventive regulation of manufacturing and licensing processes, that products supplied to the public satisfy safety standards. Obversely, one of the tasks of *Civil* law (which concerns us here) is to ensure that where, despite such preventive administrative measures, if any, a person is injured by the product normally used, he is compensated by the producer, subject to the conditions exposed later in this paper. In this connection, the purportedly dominant role of the products liability provision of Art. 2085 Civil Code may be illustrated as follows:

1. A consumer injured by rotten tinned—food can sue its producer in *contract* (Art. 2287 ff.) in the *unusual* case where he purchased it directly from the producer.

2. In the absence of such direct purchase, the consumer can sue the producer in *tort* (extra-contractual liability):

   a. in the *unusual* situation where he is able to prove a *fault* (Art. 2028 ff.) in the producer's manufacturing process.

   b. in the *usual* situation where he is only able to prove that his injury resulted from his *normal use* (eating) of the defective product (the tinned-food). Our report is concerned with this remedy, which is provided (with some qualifications) by Art. 2085. It is criticised in the report's Conclusion.

In this Journal, our report appears with some improvements.

PART I consists of Introductory Notes which, after setting forth the text of the

*A report submitted to the International Academy of Comparative Law Congreses—Tenth Congress (1978)

**Former Professor, Faculty of Law, Addis Ababa University.

products liability provision, reproduce comment-extracts from our prior work and deals with the introductory aspects of the subject. This is followed by PART II, which discusses the basic (positive and negative) requirements for the products liability claim. The marginal part III is omitted. Part IV, now renamed Part III, contains our conclusion and is followed by an ADDENDUM on foreign trends and a POSTSCRIPT *de lege ferenda.*

Since the outline-questionnaire of the Academy's General Reporter (Professor W. Gray), based on American case law, did not fit the Ethiopian legal system, some redundancies could not be avoided in the report, despite that we did not follow his outline closely. The report's present version includes some improvements not affecting substance. This Foreword, the Addendum, and the Postscript were *added in* 1980.

PART I

INTRODUCTORY NOTES

1. THE PRODUCTS LIABILITY RULE OF ART. 2085 CIV. C.
MANUFACTURED GOODS

(1) A PERSON WHO MANUFACTURES GOODS AND SUPPLIES THEM (indirectly)[1] TO THE PUBLIC FOR PROFIT IS LIABLE FOR DAMAGE TO ANOTHER PERSON RESULTING FROM THE NORMAL USE OF THESE PRODUCTS.

(2) NO LIABILITY IS INCURRED WHERE THE DEFECT WHICH CAUSED THE DAMAGE COULD HAVE BEEN DISCOVERED BY A CUSTOMARY EXAMINATION OF THE PRODUCT USED.

2. THRESHOLD GULDELINES[2]

We shall call "mixed" the criterion of strict liability (for damage) provided by Article 2085 because it uses both the "type of thing" and the "type of activity" tests. The instrument of harm must be a *manufactured,* i.e. man-made thing (not merely one produced by nature and collected by man). The activity must have been, on the defendant's side, that of *manufacturing* that thing and supplying it to the public[3] for profit,[4] and on the plaintiff's side that *of using* it in a

1. "Indirectly" by necessary inference, since "direct" supplying for profit creates contractual relations which exclude extra—contractual (tort) remedies; see Arts. 2088 and 2037 Civ. C.
2. See olso G. Krzeczunowicz, *The Ethiopian Law of Extra-Contractual Liability* (Addis Ababa 1970), "Doctrinal Introduction" The English version of Art. 2085 Civ. C. is taken from the Appendix D to this work.
3. The "supplying to the public" test excludes "strict" extra-contractual liability for products that were supplied not to ultimate users but to another manufacturer for additional transformation (e.g. steel to a motorcar producer).
4. The "profit" test excludes, e.g., strict liability of the Ethiopian Rehabilitation Center for defects in the crutches it supplies for invalids without profit.

normal way. So far from being the liable defendant, as in the aforementioned cases (of strict liability), the "owner" or "holder" is here usually the plaintiff, claiming against the person (physical or corporate) whose "manufacturing" activity had produced the instrument of his harm. This harmful thing cannot be an animal, which is produced by nature, but it can be a building[5] or machinery which are manufactured. Indeed, the owner of a normally used motorcar liable to a victim of its invisibly defective steering gear may, in turn, recover damages from the manufacturer...

The manufacturer's "strict" liability to ultimate users (i.e. consumers) of his product seems hardly known in Romanist legal systems. In the common law, it seems to have its remote and still "negligence-coloured" roots in the English "Donoghue v. Stevenson" case (1932).[6]

It is only in the U.S.A. that the manufacturer's liability to ultimate consumers is becoming clearly "strict" although both its scope (which products?) and its legal ground are still widely controverted. A fashionable "ground" is that of the original contractual "sales" warranty "running with the goods" (by legal implication) to the ultimate consumer.[7] Prosser[8] deplores this by saying that "it would be far simpler if it were said that there is strict liability in tort, declared outright, without an illusory contract mask" This is precisely what the Ethiopian legislator has done for us (his "scope" test is also a simple one):

(1) Although ... Article 2085(2) is similar to Article 2293(2) ("discoverability" of defects), our tort provision under Article 2085 is inddpendent of and incompatible with the remedies of contract law.[9] We have no need for fictional reasonings.

(2) What is the material scope of Article 2085? Which man-made products are contemplated by it? The answer is clear. They are all within the purview of Article 2085. None of the controversial and uncertain distinctions made in the U.S.A. in this respect[10] are part of our law. A man-made product (manufactured goods) is everything that is produced, transformed or processed (e.g. foods cooked or pickled) by man ...

3. SCOPE OF THEME

The expression "products liability" is of American origin. An equivalent Ethiopian term cannot be looked for before the original term is itself defined and delimited. This, in turn, is hardly possible if the following statement is apt:

5. The using of Article 2085 against the builder may, however, be excluded by the existence of a contractual remedy under Article 3039; see Article 2088.
6. Quoted in H. Street (*The Law of Torts*, London, 1963) p. 172.ff.
7. See W.L. Prosser (*Handbook of the Law of Torts*, St. Paul Minn, 1964), pp. 543 and 678.
8. *Ibid.* p. 681.
9. Which, where available, *exclude* application of the tort remedy against the same defendant, e.g. against the manufacturer who sold the product to the plaintiff: see Article 2088....
10. See, again, Professor.

"I am not quite sure whether the American expression 'products liability 'implies an aspect of delict or of contract or whether it is sui generis or perhaps all three" [11]

Consequently, we must start from the readily ascertainable Ethiopian definition of *manufactured goods* (i.e. products) *liability*[12] (and leave to others the finding of equivalent foreign terms, if any). In the Ethiopian system, products liability can be based *neither on contract nor on fault*:

a. Products liability is *extra-contractual* it can arise only in tort law (Art. 2088). Contractual "breach of warranty of quality" liabilities:
   (i) are governed by the distinct rules of contract law (Art. 2287 ff.) and
   (ii) concern not only man-made products but also non-manufactured goods (hereinafter, *products* will be used in the narrow sense of "manufactured [man-made] goods").

b. Within tort law, the products liability provision is part of the Section on liability not-based-on-fault, i.e. strict liability. In our system, therefore, liability based on a manufacturer's "fault" should not be called "products ('manufactured goods') liability" [13] Incidentally, within the section on strict liability, our products liability provision (Art. 2085)[14] follows the provisions relating to dangerous activities, animals, buildings, machines, motor-vehicles (Arts. 2069-2084), and precedes rules common to all. These *common* rules exclude any purported general defences to strict liability from affecting any of the above provisions, except for the defences raising a "fault of the victim" (Art. 2086), or a "contractual relationship" (Art. 2C88), or a "disinterested relationship" (Art. 2089).[15, 16]

4. WHO CAN CLAIM? AGAINST WHOM?

Products liability claims can arise only between the product's *user* (plaintiff) and its *manufacturer* (defendant).[17] "User" includes "consumer", i.e. the person who "uses up" the product (e.g. eats the processed food).

11. T.B. Smith "Law Reform in a Mixed ... Jurisdiction", *Louisiana Law Review*, Vol. 35, 1975 Special Issue, p. 956.
12. See its analysis under 2, above.
13. This very expression is foreign to all provisions (Arts. 2028-2065) of the Section on liability based-on-fault.
14. Where not otherwise qualified, "Section" or "Article" (and "Sec." or "Art.") stand, respectively, for sections or articles of the *Ethiopian Civil Code*.
15. But this last defence is irrelevant to products liability, since it is available only against "owners or holders" of the things mentioned under Arts. 2071-2084.
16. The Ethiopian *tort provisions* (Arts. 2027-2161 of Title XIII Civ. C.) are largely distorted in the published English version of the Ethiopian Civil Code. For this reason, we refer the reader to their *revised translation* in G. Krzeczunowicz, *The Ethiopian Law of Extra-Contractual Liability* (Addis Ababa 1970) Appendix D, or *The Ethiopian Law of Compensation for Damage* (Addis Ababa 1977), pp. 316-354.
17. Contrast contract law, where in "warranty of quality" actions the plaintiffs need not be "users", and the defendants need not be "manufacturers" of the product: the contractual relation alone matters.

Products liability "cannot be invoked" by such users as are "connected with" the product "by virtue of a contract made with" the manufacturer (Art. 2088).[18] Other users (e.g. sub-purchasers, sub-lessees, licencees, invitees) can invoke the products liability provision. But a non-authorized user's claim against the product's manufacturer may be defeated by the "fault of the victim" defence (Art. 2086(2)).

5. WHAT HARMS ARE RECOVERABLE?

Where pursuant to Art. 2085 a products liability is incurred, the corresponding claim lies for *any* damage (whether to person or property) *resulting* from a normal use of the product. Thus, it is not the harm's nature but its origin (whether or not it resulted from a normal use of the product) that may support or exclude products liability claims.[19]

6. CLASSIFICATION OF PRODUCTS LIABILITY

In the Ethiopian system, product liability:

(a) is part of the Book on Obligations of the 1960 Civil Code,

(b) within the law of obligations, is based on tort law,

(c) within tort law, is based on the strict liability section,

(d) within the strict liability section, is defined in a special products liability provision (Art. 2085).

The classifications (b), (c) and (d) entail respectively — inter alia - the following *effects* regarding products liability:

(b) the contract law's "warranty of quality" concept is irrelevant to products liability; on the other hand, the tort law rules on compensation[20] and on action for compensation are common to all torts and, consequently, apply to products liability;

(c) the defendant's "fault" is irrelevant to products liability;

(d) the rules (concerning defences) common to all strict liability categories mentioned under 3.b. above, apply to products liability (but see ftn. 15).

18. For example, by users connected with the product (e.g. as testers) by virtue of participating in its production as *employees* of the manufacturer. Instead of "products liability" they should invoke Article 2549 ff. Civil Code and any relevant Labour legislation.

19. The situation is of course different under contract law in warranty of quality cases where, regardless of use or nonuse by the plaintiff, a defect affecting only the *value* of the product bought by him can support his claim for compensation against the seller.

20. Regarding compensation, contrast the tort rule of Art. 2091 with the contract rule of Art. 1799.

PART II[21]

REQUIREMENTS FOR THE PRODUCTS LIABILITY CLAIM

A. POSITIVE REQUIREMENTS

The following is the text of *sub -article* (1) of the products liability provision *of Art.*2085:

> "A person who manufactures goods and supplies them (indirectly) to the public for profit is liable for damage to another person resulting from the normal use of these products" [22]

In light of the above sub-article and of prior comments, the "positive" requirements for the products liability claim (on the "negative" requirements see B, below) may be stated as follows:

(i) The claimant must have sustained a damage;

(ii) the damage must have resulted from the normal use of a product (a thing "manufactured", i.e. made, transformed or processed by man);

(iii) only the user of the product can invoke product liability a "non-user's" claim cannot be based on products liability, but on the manufacturer's "fault", if any;[23]

(iv) the claim must be brought against the manufacturer (maker, transformer, processor) of the product;

(v) the latter's manufacturing activity must be aimed at obtaining profits from making such products available to the public.

While points (i), (iii), (iv) and (v) lend themselves, in some degree, to convincing elaborations, this is not the case with the essential *point (ii)*. This point deals, in veiled terms (*resulted from*), with difficult causal problems. What must heve caused the damage? The required *normal use* of a product may have resulted in a harm caused by another product! To avoid absurd consequences, it seems reasonable to imply that the used product itself must have been an essential causal factor of the harm. If so, must it be the product or a "defect" in the product? Is it at all permissible to imply a "positive" requirement of a "defect" from the fact that the non-discoverability of a causal defect constitutes a "negative" requirement for products liability under sub-article (2) (analyzed under B.1, below)? If (doubtfully) yes, what is a "defect"? If (clearly) not, how define "normal" use? Surely, the deceptively simple passage

> .. is liable for damage to another person resulting from the normal use of these products

21. This Part is sometimes repetitive, but it looks at problems from a different angle and in greater depth than Part I.
22. "(indirectly)" is added for the reasons given in Part I, 1.
23. Non-users are sufficiently protected by *strict* liability remedies against persons *other* than the manufacturer, who own, use or control the harmful product: the owner (of the machine, motor-vehicle, building: Arts. 2081 and 2077 ff.), the holder (Art. 2082), the creator of abnormal risks (Art. 2069). As to processed foods and most drugs, they can hardly injure non-users.

creates more problems than it solves. Our judges, some of whom still lack formal legal training, are hardly able consistently to cope with them. The zones of uncertainty created by this passage remain unfilled by any discernible trends in settlements or judgements, if any (the latter are neither reported, nor recorded by subject). In the extremely rare cases of which we have some (hearsay) knowledge, products liability claimants, although not required to do so by the above-cited passage, seem to strive to demonstrate what they deem to be "defects" in the products which they imply from, e.g., the defective "behaviour" (rather than "structure") of a motorcar or a mechanical device.[24] On the other hand, they happen to wrongly to assume that the fact that the use of the product was "normal" should be presumed in their favour, subject to contrary proof. The outcomes are bound to be haphazard and insignificant.

Since

(a) confidence in the courts is not prevalent (for the reasons, see above),

(b) "potential" products liability claimants are often unenlightened and unaware of their rights,

(c) the manufacturing of many essential modern products used in this country takes place in foreign countries having, as a rule, no "exequatur" agreements with Ethiopia which, on the other hand, has no "confl ct of laws" legislation,

products liability claims are extremely rare. Where raised at all, they show a tendency toward "equitable" *extra-judicial* settlements. There is no pressure on the judiciary to develop the positive requirements for the products liability claim. Consequently, these vague requirements remain embryonic.

B. NEGATIVE REQUIREMENTS

After the positive requirements for the products liability claim have been met, the claim may yet be defeated by the rais ng of certain *defensive* legal provisions where applicable. Their *non* applicability constitutes the negative requirement for the products liability claim. Below, these provisions are considered in turn (1,2,3).

1. Only one of the three defensive provisions is *special* to the products liability provision[25] it is contained in *sub-article* (2) *of Art.* 2085. This sub-article reads as follows:

> No liability is incurred where the defect which has caused the damage could have been discovered by a customary examination of the product used.

24. We are not aware of any products liability issues involving mere defects of *design*. The very wording of Art. 2085 makes the "design defect" notion irrelevant to products liability claims. But of course a defect in design may be corroborating evidence of a relevant defect in the product.

25. The other two defensive provisions (see 2-3, below) are more general: they can be raised also in cases of strict liability other than products liability.

The burden is thus on the defendant to

(i) point out a concrete "defect" in the substance or structure of the product, and

(ii) show that this is the defect which has "caused" the damage,[26] and

(iii) prove that this defect "could have been discovered by a customary examination of the product used."

The above requisites for defence do not seem to have been tested in a case. The third requisite (*discoverability* of defect) is lifted from Art. 2293(2) of contract law, where it is used in sales-warranty cases.

2. The defensive provision of *Art.* 2088 is *general* in that it can be raised not only against products liability, but against other kinds of strict tort liability. The burden is on the defendant to show that the claimant is connected with the product[27] by virtue of a *contract* (e.g. of sale)[28] made with the defendant.

3. The defensive provision of *Art.* 2086 is *general* in that it can be raised not only against products liability, but also against other kinds of strict liability.[29] The burden is on the defendant to show that the claimant was injured solely through his own fault (see b, below). In this connection, the following observations are in order:

a. Pursuant to *sub-article* (1) of Art. 2086, the defendant to strict tort liabilities, which include products liability, is expressly barred from raising any defences based on his own faultlessness, or on third party fault, or on force majeure,[30] or on the fact that "the cause of the damage remains unknown." These *exclusions* call for the following remarks:

(i) The exclusion of the defence "I am faultless" is superflous, since the very heading of the strict liability section reads "Liability Irrespective of Fault" i.e. not-based-on-fault.

(ii) The exclusion of the defence "the cause of the damage remains unknown" makes no sense.[31] Since the "positive" requirements for

26. The *claimant* has *only* to show that the damage has resulted from the "normal use" of the product and perhaps also, at most, that it was caused by the product's defective "behaviour" (see A. point (ii) and its discussion, above).
27. Or, in other cases of strict liability, with the dangerous activity or the animal, building, machine, motor-vehicle (Arts. 2069, 2071, 2077, 2081).
28. See also ftn. 18 and accompanying text.
29. Liabilities for harm caused by dangerous activities, or by an animal, building, machine, motor-vehicle (Arts. 2069, 2071, 2077, 2081).
30. *Force majeure* for short, according to the construction of Art. 2085(1) by the draftsman René David, in *Avant projet de code civil pour l'empire d'Ethiopie*, Doc. C. CIV/13 (Addis Ababa 1955), p. 21. In contrast to this exclusion in strict tort, the "force majeure" defence is generally accepted in Ethiopian contract law.
31. It is borrowed from inept formulations found in French case decisions.

all strict tort claims include causation,[32] they preclude the very possibility of the cause of the damage remaining unknown at the "defence" stage. This, unless the cited phrase is arbitrarily taken to mean nondiscovery of a cause less immediate[33] than the required "normal use of the product"

(iii) The exclusion of the defences "third party fault" and "force majeure" (which are prevalent in the French and related jurisdictions) in the strict tort area of Ethiopian law is expedient: it simplifies litigation without notably increasing insurance costs.
In particular, an Ethiopian defendant-manufacturer cannot invoke "third party fault" or "force majeure" against a products liability claimant.

b. pursuant to *sub-article* 2 of Art. 2086, the defendant is wholly relieved from strict liability where he shows that the claimant's harm is caused "solely" by the *claimant's fault*.[34] Incidentally, for reasons analogus to those given under (ii) above, the adverb "solely" is devoid of sense unless it connotes not the absence of other causes but that of other causal, faults.[35] In its application to products liability the "claimant's fault" defence is, as shown below, probably superfluous in most cases:

As a rule, the faults committed by products liability claimants consist in conduct contrary to the "positive" requirement that their use of the product be "normal" Since "normal" (non-faulty) use of the product is a prerequisite for the claim,[36] it is not for the defendant to establish the claimant's faulty (abnormal) use, but for the claimant to establish his non-faulty (normal) use of the product. For example, where the product was used in a way incompatible with the manufacturer's standard instructions or cautionary labels, the claimant may be unable to establish that such use was "normal" [37]

32. In products liability, caustation by "the normal use of the product" (discussed under A, point (ii), above).
33. Such as the precise causal defect in the substance or structure of the product. Its "discoverability" supports the defence examined under 1. above.
34. Where the defendant is also at fault, he is only partly relieved: see Art. 2098.
35. For further elaboration, see G.Krzeczunowicz, *The Ethiopian Law of Compensation for Damage* (Addis Ababa, 1977), p. 124.
36. See discussion under A, point (ii), above.
37. Incidentally, "contractual" warnings and/or disclaimers of liability cannot affect the position of) third party) products liability claimants.

PART III

CONCLUSION[38]

1. The Ethiopian products liability provision of Art. 2085(1),[39] enacted with the Civil Code of 1960, has *captured and generalized in a single phrase* the gist of certain "forward" solutions proposed by some American legal writers[40] of the fifties in order to secure a maximum protection for the "consumer" public[41] of their affluent and powerful country. It is hardly surprising that, long after enactment, this provision remains *dead-letter in Ethiopia*, a non-affluent country on the threshold of development. If the elegant formula of Art. 2085(1) had any aims other than "cosmetic" it has not achieved them. Apart from other disadvantages, its full application would have generated a flood of confused litigation. Rather fortunately, this formula's sweeping potentialities were and are not taken notice of.[42] Since the revolution of 1947, such negative attitude can be justified by new reasons:

(a) Purusuant to the nationalizations of 1975, most enterprises engaged in industrial production belong to the State.

(b) This non-affluent country must support the increasing costs of socialist development. Its austerity budget would be upset by liabilities of the producer-State and its enterprises for all damages caused by a "normal use" of their products.[43]

(c) In the initial stages of economic development, the aim of increasing production should prevail over that of indemnifying the consumers for harms *other* than substantive damage caused by a serious defect of the product used.

2. The continuous lack of products liability claims based on Art. 2085 seems to indicate that, in actual fact, *even* substantial harms due to serious defects in the products used do not give rise to extra-contractual suits against the producer (manufacturer). For example, a "hearsay" case of three deaths from a tinned-food poisoning was not brought to court by the surviving dependants of the deceased victims. The manufacturing firm was located in a remote foreign jurisdiction (see Part II, A.(c)). On the other hand, it seems that the surviving dependants were not aware of their rights, and anyway had no means for suing abroad.

38. The text below is reworded on the basis of the distinct French version of this Report's Part IV.
39. See Part I, 1. According to this writter's recollection, this provision was hastily drafted late in the codification process.
40. See, e.g., W.L. Prosser, cited in Part I at ftn. 7
41. United States case law now often reflects this policy (as shown by Professor B. Schorth's report to the Congress).
42. See Part II, A, point (ii) ff.
43. See *ibid.*

3. The contrast between the theoretical principle of maximum protection for the consumer and his position in actual fact is thus extreme. This situation should be remedied without, however, sacrificing the socio-economic postulates expressed under (b)-(c), above. To this end, we submit that the sweepingly general (but hardly observed) formula of Art. 2085(1) should be particularized in a way restricting its scope. *Inter alia,* there should be an express requirement that the damage sustained by the claimant be caused by a "defect" in the product used, followed by a definition of "defect" But in order to make a restricted protection of the consumer effective in practice, it may be useful to add an explanatory comment to the amending statute. Further suggestions are submitted in the POSTSCRIPT.

1980 ADDENDUM
on
FOREIGN TRENDS

Comparing foreign laws or draft laws, and comments, with one's own obviusly helps to put the latter's virtues or defects in focus. It therefore seems proper to supplement our report with a minimum of remarks on some basic foreign trends in the field of products liability.[44] The following observations will be based on: 1) some of our fellow-reporters' national reports to the Congress,[45] 2) Professor W. Gray's (Michigan University) summarizing General Report, and3) other sources.

The Congress's large *Products Liability* section (Section II-A-2) met without defining the exact meaning of this expression of American origin, which in the United States is used rather loosely. As a result, the General Reporter's guidelines and the discussion of them were somewhat confusing. Hereafter, we shall continue to use the definition required by the wording of Art. 2085 Eth. Civ. C. in context. For us, "products liability" is the special (strict tort) liability for product-caused harm grounded on rules distinct from those dealing with contract or fault.

Our so far available (and perhaps incomplete) informations indicate that "products liability" in the above sense still exists *only* in some of the United States of America[46] and, since 20 years, in Ethiopia, the precursor in this field (see Conclusion, above). Those USA products liability decisions which follow the strict-tort approach are often based on the persuasive authority of Section

44. A comprehensive survey would require a bulky monograph.
45. Due to inadequate organization of the Budapest Congress, many national reports were lost before their projected distribution to fellow-reporters.
46. Prof. W. Gray, General Report.

402-A of the American Law Institute's Restatement of Torts Second,[47] but there is no Federal legislation on this subject.

In industrial countries lacking strict-tort products liability provisions, judicial inclination to protect injured product-users who have no contract with or are unable to prove a fault of the producer may lead or leads to the creation of *fictions* circumventing the law in their favour. The technical devices used vary. A device common to many countries is presuming the producer's fault from the mere fact that his product has a defect. This device is not foolproof unless the presumption is made irrebuttable in law (or prohibitively difficult to rebut in fact[48]), in which case its effects are practically the same as those of strict liability. In France, there is but a clumsy irrebuttable case-law presumption that the manufacturer is "aware" of defects in his products and is therefore at fault if he puts them on the market. A less common type of fiction-based device is described and criticized in Part I, 2. of our report. It consists in presuming a *contract*-relation where none exists in order to give the contractual sales-warranty-against-defects remedy to the injured ultimate consumer. This device is used in the case law of some American jurisdictions and in the French case law. The French reporter deplores the need to use such complex fictions, whether based on presumptions of fault or of contract. He calls them confusing and unsatisfactory.[49]

In many jurisdictions doctrinal opinion now favours introduction of strict-tort products liability. Moreover, in the *law reform* bodies of several states, and on the international plane, there now emerge strong trends towards definite statutory regulation of liability for harm from defective products. Such trends are prominently apparent in certain recent documents,[50] which are discussed with varying emphasis in the remainder of this Addendum:

A. The *Yugoslav* 1976 Draft Law on Obligations and Contracts.[51]

The translated version of its Article 151 reads as follows:

Whoever puts in the market a thing manufactured by him and which, due to a shortcoming or properties not known to him, represents a danger to provoke damage to persons or to property, is liable for the damage which would ensue due to such a shortcoming or properties. [We suspect shortcomings in this translation]

This rule resembles the Ethiopian products liability provision in that it is a ***strict-tort*** provision based neither on fault nor on contract. However, it is different in that it is derived from the general concept of "dangerous

47. Prof. P. Schroth, United States Report.
48. As in England in cases where the famed *res ipsa loquitur* doctrine is being applied.
49. Prof. P. Malinvaud, French report.
50. Reproduced or referred to in Prof. Gray's General Report, which includes the translation under A., below.
51. We have no information on whether this draft law is already enacted. On the other hand, we regret that the Yugoslav report by Dr. J. Radisic & Prof. D. Mitrovic was not distributed at the Congress (see ftn. 45). We offer apologies in case this affects the accuracy of the comment below.

thing", which is not used in Ethiopian law for reasons mentioned on page 41-F of our prior work.[52] After enactment of the above Draft Law the manufacturer, holder of and thus responsible for his dangerous product, will continue to be liable for damage caused by it after he has put it in the market.

B. In the *United Kingdom,* the excellent joint report on "Liability for Defective Products" (favouring *strict-tort* liability) of the Law Commission and the Scottish Law Commission[53] has not yet given birth to a draft statute, but offers, inter alia, penetrating insights into basic problems tackled also by the draft European Convention on Products Liability (discussed below), accession to which is recommended by the Law Commission.

C. The full title of the just mentioned draft treaty is "European Convention on Products Liability in Regard to Personal Injury and Death"[54] hereafter called *the Convention.* Despite the fact that the Convention is destined for adoption by highly industrialized European states, its principal feature strict tort liability is common with that of Ethiopian law. Moreover, certain of its features which are foreign to Ethiopian law would, if adopted by the latter,[55] implement the concluding postulates of our report (Part IV), hereafter referred to as *postulates.* We shall therefore set out these *features* after reproducting the Convention's basic provision (Art. 3(1)), which reads as follows.

The producer shall be liable to pay compensation for death or personal injuries caused by a defect in his product.[56]

Feature 1

Under the Convention (Art. 2(a)) the term "product" includes only *movables.* This prevents producers of immovables from being affected by products liability. This restriction (to be discussed later) would meet our postulate 3.

Feature 2

The Convention (Art. 3(1)) clearly requires that the injury be caused by a *defect* in the product. This, again, would meet our postulate 3. Our present law only requires that the damage result from a "normal use" of the product.[57]

Feature 3

The Convention (Art. 2(c)) includes a *definition* of the product's "defect" (to be discussed later). This, again, would meet our postulate 3.

52. The work first cited at ftn. 6, above.
53. Her Majesty's Stationary Office, London 1977.
54. I-15.341 *European Treaties Series,* No. 91 (1977); so far signed by Austria, Belgium, France, Luxemburg.
55. They may be adopted for *reasons different* from those of the Convention's Explanatory Report.
56. "Product", "producer" and "defect" are defined in the preceding Article 2.
57. See critique in our report, Part II, A, (ii).

Feature 4

The Convention (Art. 3(1)) limits products liability for damage to "death or *personal* injury" (the resulting exclusión of damage to property will be discussed later).[58] This would meet postulates 1 (b) and 3.

Feature 5

Under the Convention (Art. 3(2-3)) the term "producer" includes certain persons *deemed producers* for the liability-purposes of the Convention. These persons appear to be.

a) in the case of imported goods, the importer of the product. This would meet our implicit postulate 2.

b) the person who "has presented the product as his product" by putting his trade name or mark etc. on it ("own-brand" product).

c) subsidiarily, the supplier of products which do not indicate the identity of the producer or the persons deemed producers *unless he discloses* such identity or that of his supplier.

Feature 6

The Convention (Art. 5(1)) arms the producer with special *defences* which are fair, and would meet our postulate 1 (b). The producer[59] is not liable

a) if the product was not put into circulation by him (but, for example, was stolen and sold before being tested) ;or

b) if, having regard to the circumstances, it is probable (e.g. in experts' opinion) that the defect which caused the damage did not exist at the time when the product was put into circulation by him or that the defect was brought about afterwards (e.g. by a careless user or a third person) ; or

c) if the product was manufactured and/or distributed neither for the producer's economic purposes nor in the course of his business.

Incidentally, we have considered neither the Convention's international aspects,[60] nor its solutions or problems fairly solved by our general tort law,[61] nor its dispensable provisions.[62]

D. The "proposal for a Council (of the European Communities) Directive relating to the Approximation of the Laws... concerning Liability for Defective Products",[63] hereafter called *the Directive*. Inter alia, it proposes *limitations on the amount* of the producer's liability, which are not directly relevant for us. We nevertheless mention it here because of the interesting *rationale* for the general concept of such limitations (which is relevant for

58. See Feature 4 in Postscript.
59. Reminder: "producer" includes "deemed producer" (see above).
60. Convention Arts. 1 and 10-19.
61. Convention Arts. 3(5), 4(1), 5(2), 6, 7, 8. Compare Eth. Civ. C. Arts. 2086(1), 2086(2), 2143, 2147(3), 2155(1), 2156.
62.· E.g. Convention Arts. 2(b) (unwelcome), 2(d) and 9(a) (superfluous), 9(b) (premature).
63 *Official Journal of the European Communities* (1976), No. C. 24179.

us), found in paragraph 22 of its Explanatory Memoradndum:

> "Liability irrespective of fault without any kind of limitation place an incalculable burden of risk on the producer" and "Every (liability) insurance contract provides for a limit on the amount for which cover is given", etc. (See "The Directive" in Postscript, below).

POSTSCRIPT

de lege ferenda

The above Addendum on Foreign Trends in Products Liability has hopefully increased the reader's awareness of both the basic virtue (strict-tort liability) and the shortcomings in this country's products liability law, best seen in the light of the draft European Convention on this subject. We favour an adjusted *reception of the Convention's features* 1-6 (see above). We have so far only hinted at their consistency with the concluding postulates of our report. Further reasons for their reception in this country are added below.

Feature 1

The exclusion of *immovables* from the coverage of the term "product" would eliminate the wasteful overlapping of products liability with the remedy available under Art. 2077(1) against the owner of the immovable who, in turn, can "recover from the builder" (producer) pursuant to Art. 2077(2).[64]

Feature 2-3

The requirement that the injury be caused by a defect in the product, coupled with a sensible definition of "defect", protects producers against abusive claims. The definition proposed by the Convention amounts to exclusion of that used in contract law. In tort law, the product's *defect* does not consist in lack of utility or commercial quality, but in *lack of safety*:

A product has a "defect" when it does not provide the safety which a person is (reasonably)[65] entitled to expect having regard to all the circumstances, including the presentation of the product. (Art.2(c) of the Convention).

Often the "safety" defect lies only in the physical structure of the product (e.g. of an unsafe drug or brake). In other cases, a given product may or may not be deemed defective depending on various circumstances. The defect may consist, e.g., in unsafe packing. The Convention's Explanatory Report, para. 36, mentions the need to consider whether the product "was utilized more or less correctly

64. See p. 44 of our work first cited at ftn. 16, above.
65. The term *reasonably* was left out by the Convention (see its Explanatory Report, para. 35) because it had an inconvenient connotation in its French version's counterpart (raisonnablement"). We deem it *proper* to refer to the objective "reasonability" standard of expectation.

(normally) or used in a more or less foreseeable way." The express inclusion of "the presentation" of the product among the circumstances to be considered means that "defect" includes, e.g., "incomplete or incorrect directions for use or warnings" or "the absence of directions for use or warnings" (where needed for safety reasons). "Presentation" defects may also consist in incorrect labelling or misdescriptions which create risks of injury.

Feature 4

Several elaborate reasons for exclusion of damage to *property* from coverage by strict-tort products liability are formulated in paras. 117-121 of the United Kingdom's document cited at ftn.53, above. We can here cite only the following:

> ... the inclusion of property-damage in a regime that imposed strict liability on producers would mean a significant increase in the cost of insurance to the producer [who, in Ethiopia, is primarily the State or its enterprises]. ... the extra cost to the producer ... would be passed on to the general public in the price of the product.

We may add that damage to valuable property is or should usually be covered by the owner's first-party insurance. We therefore recommend limitation of products liability to cases of personal injury and death. Incidentally, this would in no way prevent recoveries for property-damage under other strict liability provisions (e.g. Arts. 2081, 2082, 2077, 2069), or under "fault" provisions (e.g. Art. 2031).

Feature 5

In compensation for seeing the scope of his protection curtailed under features 1-4 above and 6 below, the injured consumer well deserves to be given the possibility of briniging his claim against such defendants as can be reached easily.[66] We therefore recommend assimilation of the Convention's Feature 5 points a) and c), while leaving out point b).[67] Incidentally, the burden on the *importer* is not intolerable, since he can usually recoup himself by claiming damages for breach of "warranty-against -defects" in the product imported (Arts. 2287, 2289, 2300(3), 2361 (1)). As for other commercial suppliers of products, they are protected by the "disclosure" faculty.

Feature 6

We recommend reception of this feature. The *defences* at a) and b) protect the producer (who, in Ethiopia, is primarily the State or its enterprises) against abusive claims. Defence at c) is fair and is implicit in the present law (Art. 2085 (1)). Incidentally, the Convention does not provide any "discoverability of defect" defence. This defence, typical of sales-warranty of quality (Art. 2293(1-2)), is incongruous in a products liability law concerned with the consumer's safety

66. For additional arguments, see para. 102 of the United Kingdom document cited at ftn. 53. They fit, a *fortiori*, the situation of unenlightened claimants in Ethiopia.
67. Because "own-brand" products are little known in this country, and exceptional cases can be solved by application of the subsidiary remedy at c.)

(see Features 2-3). If the defect is so obvious (e.g. product rotten or marked "dangerous") that its nondiscovery amounts to fault, the producer's defence is that of Art. 2086 (2). We therefore recommend abrogation of Art. 2085 (2).

The Directive

In the Ethiopian system, the Directive's interesting concept of liability-limitations (see Addendum D.) cannot be discussed in the narrow framework of products liability. In Ethiopian law, ***whatever be the legal grounds*** of the liability.[68]

1) in case of death, liability for material damage is limited to a compensation "in the form and nature of a maintenance allowance" (art. 2095 (2));[69]
2) in case of death or personal injury ("bodily harm"), the "moral" component of the damages is limited to the trifling sum of 1000 Birr (Art.2116(3))[70]
3) in case of non-mortal injury, there are, as a rule,[71] no limits on liability for material damage.[72]

DRAFT LEGISLATION

In light of all above considerations, we respectfully submit the following draft provisions intended eventually to replace article 2085 Civ. C. (if our preceding arguments are acceptable):

PRODUCTS LIABILITY 1. PRINCIPLE

The producer is liable for death of or bodily injury to a user of his product caused by a defect in that product.

PRODUCTS LIABILITY 2. DEFINITIONS

(1) "Product" is a movable thing made, transformed or processed by man.
(2) A product has a "defect" when it does not provide the safety which a user is reasonably entitled to expect having regard to all the circumstances including the presentation of the product.
(3) "Producer" is
    a) the manufacturer of the product,
    b) the importer of the foreign product, and
    c) the supplier of the product if unwilling to indicate the identity of his supplier to the claimant.

68. E.g. under Secs. 1-2 of Chap. 1, Title XIII Civ. C.
69. See critique of and conclusions on this confusing criterion on pp. 146-153 of our work cited at ftn. 35, above.
70. See critique and proposal *ibid.*, top of p. 287 and p. 291(d).
71. For exceptions, see *ibid.*, Part II, Chap.3.
72. Incidentally, for the "loss of earnings" component of material damage from personal injury (whether or not mortal) we have proposed *ibid.* (P. 153, 3.), after considering a Danish model, a limitation on liability for loss of earnings (or support-income) to a maximum based, for example, on the salary of the average public servant: persons with higher earnings would themselves have to acquire higher coverage insurance.

PRODUCTS LIABILITY - 3. DEFENCES

The producer is not liable if he proves:

a) that the product has not been put into circulation by him, or

b) that, in consideration of all the circumstances, it is probable that the causal defect did not exist at the time when he put the product into circulation or that this defect was brought about afterwards, or

c) that the product was not manufactured and or distributed for profit in the course of the producer's business.

Incidentally, the "fault of the victim" defence against strict liabilities, provided by Article 2086 (2), includes products liability.

THE PROVISIONAL MILITARY GOVERNMENT OF SOCIALIST ETHIOPIA
SUPREME COURT,
ADDIS ABABA

Criminal Appeal No.4/71
Hedar 7,1972 Eth. Cal. (November 17,1979 G.C.)

Haleka W.H.S. and B.T. — Appellants
The Public Prosecutor ... Respondent

Judges: 1
2
3
4
5

After a careful consideration of the case we have given the following decision.

DECISION

The first appellant was charged in the High Court with having bribed judges and investigators by giving Birr 5,000, during the time when he was detained for examination and after he was released from detention, so as to make them act in a manner contrary to their duties in the investigation that was being conducted against him on the suspicion that he caused the death of Ato H.T., contrary to Article 20 of the Special Penal Code; the second appellant was also charged in the High Court on the grounds that, as an accomplice to the first appellant, he received Birr 2,000 from the first appellant, and gave this money to sergeant Major G.S., who was conducting the investigation while the two appellants were detained together, and that after he was released from detention he took another Birr 2,000 from the first appellant to be given as a bribe and used the money for himelf. The court of first instance found both appellants guilty as charged, and sentenced the first appellant to ten years' rigorous imprisonment and the second appellant to six years' rigorous imprisonment on 7 Meskerem 1972 (Ethiopian Calender) in file No. 203/71. The appellants appealed against the judgement to this court.

The grounds of appeal as presented by the appellants' counsel were that the offence of which the appellants were charged was not proved by other reliable witnesses; the High Court based its majority judgement on the confession, which it is alleged that the appellants gave to police; but the confession was obtained not voluntarily, but through force and torture; the defendants, through their defence witnesses, have satisfactorily proved that they were severely beaten and suffered from heavy pain during the investigation; the High Court's admission

of the confession which the defendants are said to have given at the police station is improper, since it has been proved that it was obtained by force and not voluntairily. On these grounds, counsel for the appellants has requested that this court reverse the majority judgement of the High Court and set the appellants free, in accordance with the view of the minority.

In his three page reply, written on 29 Tikimt 1972, the Public Prosecutor, as respondent, stated that there was not sufficient evidence produced other than the confession the appellants made at the police station; their defence witnesses have testified that the appellants were inhumanly beaten for four consecutive days and seriously wounded, while they were detained during the investigation. Because of this, it cannot be said that the confession given at the police station was voluntary. Since the allegation that the appellants have committed the offence has not been proved by sufficient evidence, the Public Prosecutor has no objection if the appellate court sets the appellants free, affirming the opinion of the minority decision.

The appellants' previous argument at the High Court and their present argument before this court is total denial of their commission of the offence stated in the charge. The only evidence the Public Prosecutor introduced to prove the charge was the confession which is said to have been given at the police station, and the witnesses who were said to have been present when the confession was given. The appellants did not and do not want to deny the fact that they confessed at the police station. What they are arguing is that they admitted to having committed the offence only because they were tortured for four consecutive days. Through their defence witnesses, the appellants have proved that they were tortured.

The High Court, taking the confession of the appellants obtained under such circumstances as genuine and sufficient, found them guilty by majority. The majority decision's rationalizations in its attempt to show that the confession obtained at the police station is sufficient and genuine are questionable. The majority decision states that "as there is mere fabrication to save one's own life when one is tortured, one should not forget the fact that truth may be elicited by torture" This opinion confirms the majority's opinion that inducement, threat and coercion are proper during investigation. To overlook the clauses that use of force to get information or to obtain confession during investigation is punishable (Art. 417 Penal Code and Art. 21 Special Penal Code); to forget that confession in these circumstances is also doubtful; to ignore that the work of the courts is in accordance with the law, and that law is also proclaimed to do away with force; and to remark that torture is good for it elicits truth: these actions performed by officials sitting on the forum of justice and entrusted with the duty to protect human rights, redress the injured, and punish the offender, are evocative of dismay and disappointment.

Of course, it is sometimes possible to elicit a hidden truth by inducement, threat and force. But, what should be borne in mind is that every person, suspected

and detained, is not necessarily a criminal. If every suspected and detained person is to be coerced for the purpose of eliciting truth, victimization of the innocent will be inevitable. Even if the suspect is indeed the real criminal, it does not necessarily follow that his confession under coercion is fully true, for he can be terrorized when tortured. The reason why the law and judicial opinions condemn such measures is to protect the innocent from unlawful coercion and self-incrimination. The law prefers the escape of the criminal to the suffering of the innocent. Since torture is unlawful a confession obtained through torture cannot be lawful.

Continuing its comment, the majority decision states that "as the peoples of the world have marched towards a higher level of civilization and, as the methods of committing offences are equally sophisticated, it has become absolutely necessary that in order to elicit truth, various means should be employed" So long as the level of development increases and so long as there is advancement in civilization, it is not debatable that methods of committing crimes will become equally sophisticated. Hence, in order to abort crimes and bring truth to light, and to arrest and bring the offender before the court, it is necessary that the agency in charge of maintaining law, peace and order should develop sophisticated means. To this extent our opinion is not different from the opinion expressed in the majority decision. Nevertheless we cannot agree that torture is a modern device invented to elicit truth. It should be known to everyone that torture is a primitive and not a modern means of investigation. But the majority decision tries to convince us that torture is a sophisticated means of investigation introduced by modern civilization to educe truth. The opinion does not limit itself to the attempt to convince that torture is a method of investigation that is allowed. It also lays down practical principles for courts, particularly those in socialist countries, as to what they should do when a confession obtained by torture is presented to them as evidence. Elaborating this view, it stated that "since the principal aim of courts in socialist countries, as state organs, is to find ways for educing truth after diligently considering the report of the police investigation, they should render a proper decision; but to reject the report of police investigation which has been obtained after much effort has been exerted under the pretext that certain minor legal procedures are not complied with, is not, we believe, a proper procedure to follow" While on the one hand it states that courts should find ways for eliciting truth, on the other hand the majority decision states that courts should not reject what has been inevstigated by the police, as the investigation is a result of much effort. We fail to understand how courts can find ways for eliciting truth if they are to accept the result of police investigation presented to them without any consideration and without examing as to whether or not the investigation was conducted in accordance with the law. It is confusing as to what is to be considered diligently, if courts are to accept the report of police investigation as it is, disregarding legal procedures and without examination and consideration. If it is to be disregarded that use of torture is punishable by law, and if one is to take the stand that one should not doubt the truth

of a confession of a suspect obtained even by torture, because use of torture is a minor procedural irregulatiry which should not be taken into account, and because much effort has already been exerted thereto; the enactment of laws and the establishment of courts becomes absolutely unnecessary. The reason why an accused is brought before a court is to enable him to obtain a proper judgement, after the truth has been elicited by examining the case and proving it on the basis of evidence properly weighted by an impartial judge. According to the majority opinion, however, the duty of courts is not to analyse and elicit the truth of the case but merely to endorse the evidence presented by the Public Prosecutor without questioning and doubting its truth. But, if the duty of a court is merely to give its blessings to the evidence of the prosecution, its very existence and the bring ng of an accused before it appears to be unnecessary, although directly or indirectly, the majority opinion seems to confirm this view.

After examination of the case that was brought against the first appellant before the High Court on the charge that he had H.T., killed, the High Court set him free on 21 Hedar 1971 E.C., and the division of the High Court which gave the decision in the present case knows this fact very well. This being the case, the majority decision states, "Although the question as to what motivated a person who claims to be like pilate 'innocent of the blood of this just person' to commit and to induce others commit the crime of bribery remains unanswered, we on our part cannot pass without remarking that the circumstances of the case have forced us to believe that it was intended to conceal the crime of the brutal murder of H.T" This remark was made eleven months after the first appellant had been acquitted of the offence of homicide. The majority opinion, on the one hand, states that the motive that prompted the first appellant to commit the present offence is not clearly known. On the other hand, it tells us that the motive was to conceal the crime of which the first appellant had already been declared innocent and acquitted. However, the basis for the majority's opinion is not consideration of objective evidence but its suspicion and feelings. But, this is not what is expected of a judge! Such emotionally laden phrases as "I am as free as Pilate", "the brutal murder of H.S." show that the case has not been considered on an impartial basis. The majority decision has been influenced by a subjective rather than by an objective consideration. It had done away with the cardinal principle of impartiality. It has completely undermined the very basis of justice. Finally, the majority decision concludes its opinion by stating that "since the evidence of the prosecution presented to us is sufficient and not open to doubt", the defendants are guilty. The majority decision quoted the opinion of the well-known jurists, Archbold and shaw, which states, "when a confession is corroborated by another confession and by circumstancial evidence, it becomes reliable", to support its view. However, other than quoting it for the sake of quoting, it did not relate it to the case presented to it. Had it done so, it might have understood that the jurists' theory is completely contradictory with the conclusion it arrived at. The said jurists did not forward the view that a confession by itself is sufficient and reliable. What they said is that a

confession should be reliable if it is corroborated by another confession and circumstantial evidence. We also agree with this opinion. If the evidence of the prosecution had been sufficient and not open to doubt, what prompted the need to quote the opinion of well-known jurists in the wrong place and to try to convince us that the confession of a suspect obtained through torture is sufficient and genuine?

However, in the case at hand, the only evidence presented is the confession which the defendants are said to have given at the police station. There is no circumstantial evidence which corroborates this confession. This being the case, we fail to understand why the opinion of the jurists was quoted.

To sum up, the only evidence presented against the appellants to prove the offence with which they are charged is the confession they gave at the police station. But, when the case was brought to court, the defendants denied that they committed the offence. They did not deny that they confessed at the police station. But their argument is that, since their confession was not given voluntarily because of torture, which they were not in a position to resist, it should be rejected as evidence. Their defence witnesses have testified that they were beaten for four consecutive days while under investigation at the police station. A confession given at the police station can be an additional evidence against an accused. But, even then, a confession can be additional evidence only if the accused gave it voluntarily and of his own free will, without any threat or inducement. In the case at hand, it has been proved by defence witnesses that the appellants were beaten for four consecutive days while they were at the police station for investigation. If the fact that they were beaten is proved, then it cannot be said that they have given their confession voluntarily and of their free will. Had the appellants confessed at the police station of their own free will without any coercion that they have committed the offence, we do not see any reason why they would have denied it in court. In the absence of additional corroborative evidence, we cannot say that the confession they gave at the police station is authentic, on the assumption that they changed their minds and denied what they previously wanted to confess. It is completely unknown why the appellants are suspected of having committed the offence. Since it is established that the confession they gave at the police station was obtained through coercion, the appellants should not be held guilty and punished in the absence of corroborative evidence that establishes that their confession under coercion was authentic.

Therefore we hereby reverse the majority decision of the High Court and affirm the opinion of the minority decision and order that the appellants be set free. We order that a copy of this decision be sent to the High Court, so that it knows that its judgement has been reversed. We also order that an order be sent to the prison where the appellants are imprisoned to release them.

Involuntary Confession:
A Case Comment on Criminal Appeal No. 4/71

*by YOSEPH GEBRE EGZIABHER**

In Criminal Appeal No. 4/71, reported in this issue of the Journal, the court* was faced with the issue of involuntary confession. The issues raised by this case are:

(a) Should a distinction be drawn between reliable and unrealiable evidence where a confession is obtained involuntarily by the use of force? or

(b) Should a court reject as evidence a confession obtained involuntarily by the use of force, regardless of whether or not it is reliable?

The legal requirement that whether or not a person has committed an offence must be proved beyond reasonable doubt[1] by evidence sustainable at a court of law has a long history behind it.

There were times when people accused of crime had to fight a duel with their accusers and win in the duel in order to be found innocent.[2] In our present era, although one may justify the legal prohibition of the use of force, threat or any other illegal means by deriving it from other principles,[3] the probhibition seems to be tied in with the presumption of innocence when we look at it strictly from the law of evidence.

*Assistant Professor, Faculty of Law, Addis Ababa University

1. See Crim. Pro. C. Art. 141.
2. Ploscowe, Morris, The Development of Present-Day Criminal Procedures in Europe and America, *Harvard Law Review* (Vol.48/1934-35), p. 440.
3. See, for example, Art. 176 of the Constitution of the Federalist Republic of Yugoslavia, which states "the inviolability of the integrity of the human personality, personal and family life and of other human rights shall be guaranteed.

   "Any extortion of a confession or statement shall be forbidden and punishable". From this, it can be argued that extortion of a confession is considered as a violation of the integrity of the human personality. See also Wigmore, *Evidence in Trials at Common Law* (Little, Brown and Company, 1970), volume 3, pp. 329-344, for the theory that the reason why involuntary confession is excluded is that it is untrustworthy, and also that it violates the right against self-incrimination. However, the latter theory seems to be part and parcel of the principle of presumtion of innocence, since this presumption implies that before a person can be suspected of a crime and screened as such from other law-abiding and innocent citizens, there must be independent evidence that incriminates him.

That the principle of presumption of innocence is a principle almost universally accepted can be seen from different commentaries, declarations and legal systems. Thus, in Article 14, paragraph two of the International Covenant on Civil and Political Rights of 16 December 1966 it is provided that "(e) very one charged with a criminal offence shall have the right to be presumed innocent until proved guilty according to law."[4] Rudolf Herrmann states that "under no circumstances must suspicion alone be considered sufficient ground for giving up ones' fundamental belief in a fellow being as a law-abiding citizen".[5] Section 14, paragraphs 2 and 3 of the Basic Principles of the Criminal Procedure of the USSR and the Union Republics read, respectively, "(t) he court, the Procurator, the investigator and the person who conducts the inquiry may not shift the burden of proof on to the accused" and "(i) t is forbidden to extract information from the accused by force, threats or by other unlawful means"[6]

These declarations and legal provisions impose "on the organs of the administration of criminal justice the obligation not to be satisfied with an assumption of guilt, but in criminal proceedings to base their judgements on demonstrable and irrefutable evidence"[7]

Thus presumption of innocence as a principle implies that the burden of proof cannot shift from the organs of the administration of justice to the accused before establishment of probable guilt.

As can be seen from the above quotations, it is provided in the Basic Principles of the Criminal Procedure of the USSR and the Union Republics that an accused person's right to presumption of innocence is applicable starting from the initial stages of criminal process, i.e., investigation. The implementation of this in practice should be such that, before pinpointing a citizen as suspect and subjecting him to the ordeals of criminal process, any investigating authority must establish that the suspect has probably committed an offence on evidence obtained independently of the suspect.

However, since they are burdened with the heavy responsibility of apprehending criminals and protecting a society from being exposed to criminal activities, investigating police officers at times find it difficult "not to shift the burden of proof to the accused "and to refrain from extracting" information from the accused by force, threats, or by other unlawful means", to use the words of Section 14

4. Herrmann, GDR Criminal Procedure Law Governed by Socialist Principles, *Law and Legislation in the German Democratic Republic* (1974, second issue), p. 29. See also Article 11(1) of the Universal Declaration of Human Rights where it is provided that "(e) veryone charged with a penal offence has the right to be presumed innocent until proved guilty according to law in a public trial at which he has had all the guarantees necessary for his defence." Source, Brownlie, *Basic Documents on Human Rights* (Clarendon Press, Oxford, 1971), p.109. For similar provisions in different national laws, see *id.* pp.3-89.

5. Herrmann, cited at note 4 above, p.29.

6. Section 14, paragraphs 2 and 3 of the Basic Principles of the Criminal Procedure of the USSR and the Union Republics, as reproduced in *Law in Eastern Europe* (Vol.3), p.119.

7. Herrmann, cited at note 4 above, pp. 29-30.

Paragraphs two and three of the Basic Principles of the Criminal Procedure of the USSR and the Union Republics quoted above.

Awareness of this "abuse" has led different jurisdictions to devise different approaches to deter the police from violating a suspected person's right to presumption of innocence by the use of force, threat or other unlawful means.

Thus, in England, the "abuse" it is believed, will be avoided by forbidding "*all* interrogation of the accused while he is in custody, the time when the abuse generally takes place"[8]. Moreover, the courts have the disrcretion to exclude the confession if it is obtained in violation of the accused's privilege against self-incrimination.[9]

In America, the "abuse", it is believed, will be avoided by making a suspect's right to counsel while in police custody always realistic, in that a denial of this right automatically makes a confession involuntary and unacceptable as evidence whether or not it is credible.[10]

In India, on the other hand, the approach is different. In order for a confession to be admissible against an accused person at trial, it must be made before a magistrate. This procedure, it is believed, will make a confession reliable as given voluntarily.[11]

In Yugoslavia, still another approach is followed. Prior to 11 May 1967, the Yugoslav Code of Criminal Procedure recognized two authorities as investigators into the commission of a crime, viz., the police and the judiciary. However, by the Statute of 11 May 1967, inquiry, which was a pre-trial investigation and which fell within the exclusive domain of the police, was abolished. The only mode of investigation left now is the "investigation proper," which is within the exclusive domain of the judiciary.[12] According to the amended Yugoslav Criminal Procedure Code, the new task of the police is "only to provide the public prosecutor with background information so that he can decide whether or not to set the investigative judicial machinery into motion... Thus, it was obviously the drafters' intention that the police should under no circumstances produce admissible evidence through the interrogation process" [13] Considerations taken in adopting this approach seem to be "abuses" by the police of the principle of presumption of innocence.[14]

8. Fisher, Involuntary Confessions and Article 35, Criminal Procedure Code, *Journal of Ethiopian Law* (Vol.III, No.1), p. 351.
9. Ibid.
10. Ibid. However, it is doubtful to what extent this right could be realistic in cases where the accused is indigent and where bias is likely against the indigent who is of "low class" in a bourgeousie society.
11. Id., p.332.
12. *Collection of Yugoslav Laws: Code of Criminal Procedure* (Beograd, 1969), Vol. 19, p.9.
13. *Id.*, p.10. That the judge should play a role at the initial stage of the criminal process by investigating into the commission of a crime is a civil law development, see Ploscowe Morris, cited above at note 2, pp. 433-467·
14. *Id.*, foot-note 2 at p.8.

The principle of presumption of innocence seems to be inbuilt in our criminal procedure, starting from the initial stage of our crininal process. Before the decision to pinpoint a given person as a possible offender and thus to sift him from the innocent is arrived at, the investigating police officer must first have reason to believe that the person has committed an offence.[15] Moreover, it is provided that "(n)o police officer... shall... use... any inducement, threat, promise or any other improper method to any person examined by the police" [16]

It is clearly provided in the law that where an investigating police officer, whose duty it is to investigate into the commission of a crime, uses inducement, threat, promise or any other improper method against the suspect, he is liable to punishment. Article 22 of the Revised Special Penal Code Proclamation No.214 of 1981 provides:

"(1) (a) ny public servant or official or any elected member of a mass organization or co-operative society or any member of any revolution defence committee charged with the arrest, custody, supervision, escort or interrogation of a person who is under suspicion, under arrest, summoned to appear before a court of justice, detained or interned or imprisoned who in the performance of his duties, treats the person concerned in an improper or brutal manner, or in a manner incompatible with human dignity, is punishable with imprisonment not exceeding five years, except where his act may justify the application of more severe punitive provisions.

"(2) where the commission of the said offence was ordered by a public official or an official of a mass organization, the said official shall be punished with rigorous imprisonment from five to fifteen years".[17]

However, the legal consequences that must follow as far as the evidential value of the confession is concerned in cases where the police violate the law in the process of investigation is not spelt out in the Code.[18]

On the other hand, despite the absence of statutory power as far as the evidential value of involuntary confession is concerned, courts have to use their inherent power of decision. This was, to a certain extent, what happened in Criminal Appeal No.4/71.

15. Cr. Pro.C. Art. 25.
16. Cr. Pro. C. Art. 31.
17. Negarit Gazeta, 41st yr.No. 2. See also P.C. Art. 417.
18. Art. 462 bis of the Avant-Project of the Criminal Procedure Code in its sub-article 2 as reproduced in Fisher, *Ethiopian Criminal Procedure Code: A Source Book* (Addis Ababa University, in association with Oxford University Press, 1969), p.458, provided that confession obtained in violation of the law shall be null and void. However, this draft Article in the Avant-Projet was replaced by Article 31. The reason why Art. 31 of the Criminal Procedure Code does not mention the effect as far as the evidential value is concerned, as pointed out by fisher, cited at note 8 above, pp.333-34, Seems to be the legislature's belief that this would be provided in a Code of Evidence.

In contravention of the principle of presumption of innocence and Article 25 of the Criminal Procedure Code, which is intended to implement this principle, it is plain from an examination of the case that the police did not try to look for evidence independent of the appellants and forced them to confess, thus violating Article 31 of the Criminal Procedure Code and Article 22 of the Revised Special Penal Code Proclamation cited above. Neither, did the police try to substantiate the appellants' confessions by facts that could corrobrate the veracity of the confessions.

Having ascertained from the facts of the case that the confessions given by the appellants were neither voluntary nor corraborated by circumstancial evidence, the Supreme Court rejected them. However, whether the court would have accepted involuntary confessions corroborated by circumstantial evidence still remains to be a matter of conjecture, since the court was not in this case faced with involuntary confessions corroborated by circumstantial evidence.

CONCLUSION

1) From the court's decision, the conclusion that can be drawn seems to be that an involuntary confession should be rejected if it is not found to be credible.

2) The court does not seem to be of the opinion that exclusion of an involuntary confession would deter the police from violating the principle of presumption of innocence. The court's stand seems to be that, since use of force to get information or to obtain confession during investigation is punishable, the better solution would be accepting the involuntary confession where it is credible and at the same time subjecting the concerned investigating police officers to penal sanction.

3) The court's decision is based on its inherent power to give decision on issues raised before it and not on the basis of a statutory power. However, in a country where we have codified laws, the vacuum in the law of evidence seems to be a vacuum that should be filled in without any delay.[19]

4) Possible abuses of this kind are bound to happen, not because it may be in police interest to use force to obtain a statement nor because of the police's disrespect of the law, but since it is the duty of the police to apprehand criminals, they may understandably violate the presumption of innocence because of the intuitive feelings they may have against possible suspects.[20] However, abuses of this kind must be done

19. This is not in any way to imply that there is no law of evidence in our legal system. Thus, a reference to Arts. 2001-2026 of our Civil Code (Negarit Gazeta 19th year, No. 8, Proclamation No. 165/1960) shows that these are laws of evidence.

20. Fisher, Some Aspects of Ethiopian Arrest Law: The Eclectic Approach To Codification, *Journal of Ethiopian Law* (Vol.3 No.2), pp.473-74.

away with. In the commentator's opinion, making abuses of this kind a penal offence does not seem to have the desired effect. On the other hand, to follow the Yugoslav approach and to take away the duty of investigation from the police and give it to the judiciary may be premature. However in the opinion of the commentator, this form of abuse might be minimized by amending Article 27 of our Criminal Procedure Code so as to withhold from the police the burden of accepting any statement or confession from an accused person and by retaining Article 35 of the Code as has already been suggested;[21] additional rules should ensure that the statement or confession taken by a court is not the result of "hidden" threats, inducements or force used by the police before the accused is brought to the court.

21. See Fisher, cited at note 8 above, pp. 332-338.

THE PROVISIONAL MILITARY GOVERNMENT OF SOCIALIST ETHIOPIA
SUPREME COURT,
ADDIS ABABA

Criminal Appeal No.1515'71
Hedar 6, 1972 (Eth.Cal.) (November 16,1979 Greg. cal.)

Judges: 1.
2.
3.

Appellants: .... 1. T.A.
2. B.H.

— v —

Respondent: .... Public Prosecutor

The Public Prosecutor has submitted his reply in his application dated 13 Tekemt 1972. The court, after a careful consideration of the case, gives the following judgement.

JUDGEMENT

The appellants were charged with attempted fraudulant misrepresentation contrary to Article (32 (1) (a) /27(1) /656(a) of the Penal Code of Ethiopia before the High Court in Asella in that, together with other three co-offenders who were not apprehended, they went from Addis Ababa to Asella city after agreeing to commit the crime of freudulent misrepresentation; that they met a merchant, Ato Tesfaye Abebe by name, in Kebele 05 and, having decided to defraud the merchant, one of the co-offenders who was not apprehended and whose name is not known asked him whether he had heard that the Government gave money to poor farmers and merchants, and took him to the first appellant; that the first appellant took him to the second appellant, having told him that he would show him the place where he might collect the money; and that the second appellant, in furtherance of their criminal plan, told the merchant that he would show him the place where the money was given at 3:00 p.m. The court of first instance having considered the evidence presented by the Public Prosecutor, and noting that the accused were not able to produce defence evidence to rebut the evidence presented by the Public Prosecutor and the confession they made at the police station admitting their crime, found the appellants guilty of the offence as charged, and sentenced the first appellant to five years' rigorous imprisonment and a fine

of Birr 50, and the second appellant to two years' imprisonment. This appeal is lodged against this judgement.

The appellants, in their memorandum of appeal written on 2 Hamle 1971, have set forth their grounds of appeal in detail. The Public Prosecutor, in his application dated 13 Tikemt 1972, has given his reply.

In their memorandum of appeal the appellants argued that Prosecution witness No. 1 was a hostile witness and the confession they gave to the police was obtained by force. The testimony of other prosecution witnesses can at best be taken as circumstantial evidence that is not conclusive and not as direct evidence. Hence, the evidence being unreliable and insufficient, the appellants requested that the High Court's judgement be quashed and that they be acquitted.

The Public Prosecutor, on his part, in his written reply, argued that there was no reason why the evidence presented should not be sufficient and reliable to show that the appellants committed the acts they were accused of. The evidence was not doubtful. They themselves had admitted that they had committed the crime. That they gave their confession willingly and voluntarily was proved by the testimony given by the revolution defence squads who took them to the Police station. The appellants did not produce any evidence to show that their confession was obtained by force. Thus, the fact that they committed the acts that they were charged with having committed cannot be open to doubt. They committed the acts. However, when we consider the law, apart from the fact that the injured party went to the place where it was alleged that money was being given, and apart from the fact that, after taking an appointment from them, he had the appellants arrested, the evidence does not clearly show that the appellants, intending to commit an offence against the injured party's rights in property, attempted to make him act in a manner prejudicial to his propetty either by commission or omission. Hence, rather than stating that the facts establish the legal conclusion that the appellants fraudulently attempted to commit an offence against propety, it will be in accordance with the law to conclude that, intending to defraud the injured party to commit acts prejudicial to his rights in property and to create the conditions for its commission, they completed the first stage for the commission of the offence, i.e. preparatory acts. Accordingly, the Public Prosecutor, strongly arguing that the appellants' acts do not warrant their conviction under the Article under which they were found guilty, asked the court to give a fair judgement by taking into consideration the criminal intention of the appellants and the possible consequences thereof.

We, on our part, have examined the case. We have related the facts to the law. Our examination of the case in the light of the law shows that the appellants, thinking that the public in the town of Asella is naive and can be cheated very easily, went from Addis Ababa to Asella intending to obtain an unlawful enrichment by defrauding whomever they met in the town, by stating that the Government gave money to the needy; that the co-offender not yet apprehended met the private complainant and asked him whether he knew a certain person;

that, having received a negative answer, the co-offender not yet apprehended asked the private complainant what his job was, to which he answered that he was a trader; that he further asked him whether he had heard certain news, to which the private complainant replied that he had not heard, and in turn asked what the news was; that the co-offender who was not apprehended told him that the Government gave money to poor framers and merchants, and to any other person who was needy, and thereafter took him to the first appellant who was standing a few steps away from them; that the first appellant then told them that he would show them the place where the Government gave money, and took them to the second appellant who was waiting for them near the Government treasury office; that after their arrival they met the second appellant there, and, with a view to making things seem true, the second appellant immediately asked the first appellant why he had come again, since he had already taken money in the morning, to which the second appellant answered that it was true he took money in the morning and that the reason why he came now was to show the others the place; that at this juncture the second appellant told them that they should come back at 3:00 p.m. so that they might receive the money; that after this the private complainant went to members of the revolution defence squad, and notified the matter to them; and that thereafter the present appellants were apprehended and taken to the police station. Upon their arrival at the police station, they admitted their acts without any coercion, and requested that they should be pardoned on the ground that their acts did not bring about damage to property. The High Court's judgement is based on the above-stated facts which the public prosecutor proved beyond any reasonable doubt. Since the appellants neither produced nor asked for the production of any evidence to rebut the sufficiency and reliability of the evidence presented by the public prosecutor, there is no reason why we should not accept the evidence presented to the High Court as credible. We have accepted it as credible. Under the law the provisions cited as relevant for the above-mentioned acts are Articles 27(1) and 656(a) of the Penal Code. These provisions read as follows:

Art. 27(1) "Whoever intentionally begins to commit an offence and does not pursue or is unable to pursue his criminal activity to its end, or who pursues his criminal activity to its end without achieving the result necessary for the completion of the offence shall be guilty of an attempt.

"The offence is deemed to be begun when the act performed clearly aims by way of direct consequence, at its commission".

Art.656(a) "Whosoever, with intent to obtain or to procure to a third person an unlawful enrichment,* fraudulently causes a person to act in a a manner prejudicial to his rights in property, or those of a third person, whether such acts are of commission or omission, either

*The word "enrichment" does not appear in the English version of art. 656 of the Penal Code (Commentator).

> by misleading statements, or by misrepresenting his status or situation, or by concealing facts which he had a duty to reveal ... is punishable with simple imprisonment or, according to the gravity of the case, with rigorous imprisonment not exceeding five years and fine".

It is provided in Articles 27(3) and 30 of the Penal Code that basically, in an attempt to commit an offence, the penalty for an attempted offence is the same penalty attached to the offence which the offender intended to commit, without prejudice to the case where, if the acts committed constitute a separate offence, the penalty attached thereto is applicable. In the case at hand the reason why Art.27(1) is cited together with Art. 656(a) must be on the assumption that the penalty specified in the latter provision should be applicable to the appellants, since the offence attempted by the Appellants is fraud, and since offences involving fraud are covered by Art.656(a) of the Penal Code.

The provision already cited above and provided in Art.656(a) of the Penal Code is applicable when the injured party, being defrauded, acts in a manner prejudicial to his rights in property or those of a third person, whether such acts are of commission or omission. In this particular case, except for the fact that the injured party went to the place where the Government was supposed to have been giving money to the needy either after he was misled, or without being misled but intending to have the appellants apprehended; the appellants did not cause him to act in a manner prejudicial to his or to a third party's rights in property either by commission or by omission. Nor did they attempt to make him so act. As it is commonly known the offence referred to as "Kutch Belu"** is committed when offenders having found a naive person, convince him by telling him that the Government gives either money or clothes or food to the needy, and when the naive person, believing this as true, asks them to show him the place so that he may also be given supplies. At this juncture, the offenders tell him to put away his clothes and other property and come back, since he must appear needy to get the money. They further tell him that he can leave his clothes and other property with them as well. The naive person must believe the offenders and leave his clothes and other property with them, and they must disappear with his clothes and property.

In the case under consideration, apart from the facts that the third co-offender who was not apprehended took the injured party to the first appellant after asking him whether he had heard the news that the Government was geving out money; that the first appellant, after telling them that he would show them the place where money was supposedly being given, took them to the second appellant; that after they took, him the second appellant, without being asked anything, told them that money would be given at 3:00 p.m. and then they parted; and that thereafter the injured party had them apprehended before 3:00 p.m., they

**Leterally meaning "sit down" (commentator).

did not ask him to commit any act that was prejudicial to his rights in property. Perhaps we may assume that, had the injured party kept his appointment instead of having them apprehended, they might have asked him to act in the manner mentioned above. However, it can also be said that as the injured party informed them that he was a merchant, they might have thought that it was not easy to deceive a merchant, and gave him the pppointment, having decided not to be present at the appointed time.

Thus since the inferences that can be drawn from the acts performed by the appellants are more than one, we are convinced that, from the circumstances, it cannot be concluded that the fraudulent acts performed by the appellants clearly aimed, by way of direct consequence, at the commission of the crime of fraudulent misrepresentation. It is with this understanding that the public prosecutor of the Supreme Court said that the acts committed were acts of preparation rather than of attempt. In our opinion, although the acts performed do not constitute attempt, we cannot conclude that the acts constitute only preparation and that the appellants did not commit any offence. Even taking the appellants' acts as mere preparation to commit an offence, we cannot let them go free.

Intending to commit an offence of fraudulent misrepresentation by deceiving certain of the dwellers in the city of Asella who, according to them, are naive, the appellants left Addis Abeba for Assela, met the private complainant with this motive in mind and made their conspiracy public. Their conspiracy did not remain a mere agreement. In other words, they commenced to implement their criminal conspiracy. That such a consipracy constitutes a separate offence by itself and is punishable is provided by law. We have found that the relevant provision is Art. 472(a) of the Penal Code. The Amharic version of the Article is not similar to the French and English versions. However, since this discrepancy is due only to an error in translation, the correct version of this Article as provided in the Fnglish and French versions reads as follows:

> Art.472(1) "Whosoever conspires with one or more persons for the purpose of preparing or committing serious offences against public security or health, the person or property, or persuades another to join such conspiracy, is punishable, provided that the conspiracy materialises, with simple imprisonment for not less than three months and fine.
>
> "For the purpose of this Article ,serious offences are offences which are punishable with rigorous imprisonment for five years or more."

In the case at hand, since the offence that the appellants conspired to commit, as can be concluded from their acts, is, as prescribed in Art. 656 of the Penal Code, punishable with rigorous imprisonment not exceeding five years and fine depending on the gravity of the offence, Art. 472(1) of the Penal Code is applicable. Therefore, this court rules that it is under Art. 472(1) of the Penal Code that the appellants should be found guilty and be punished accordingly and not

under Art. 27/656(a) as cited in the charge and as they were found guilty and convicted by the High Court, and finds them gulty under Art. 472(1) of the Penal Code.

As far as sentencing is concerned, we have seen that the first appellant was sentenced on the basis of the rules governing aggravation due to his prior convictions. We have also noticed that the High Court concluded that the first appellant is a person who has made criminal activity his profession. However, the previous offence of which the first appellant was found guilty and for which he was sentenced for fifteen years imprisonment was homicide. On the other hand, the present offence of which he is found guilty is a different offence, which has no similarity with the former one. Thus, it cannot be said that he has made criminal activity his profession. Rather, it would be proper to say that, since he has previously been found guilty and penalized, his antecedents show that he is a dangerous person. This is prescribed by Art. 81(1)(c) of the Penal Code. Apart from stating that the first appellant did not finish the former sentence passed upon him but was released on probation after serving two-thirds of his sentence, the High Court did not ascertain whether the first appellant committed this offence within the probation period nor render its decision in accordance with Art. 204(2) of the Penal Code. If the first appellant committed the present offence while he was on probation, it would be evident that the suspension of the former penalty has to be cancelled and sentencing would have to be determined in accordance with Art. 193 of the Penal Code, as specified in Article 204(3) of the Penal Code. However, the High Court does not seem to have realized this. As indicated in the High Court's judgement, the first appellant, after serving two-thirds of his prison term, was released on two years' probation period in 1967(Ethiopian Calendar). He committed this offence in 1971 (E.C.) Therefore, Art. 204(2)(3) of the Penal Code does not apply to this case. The sentence has to be assessed in consideration of the present offence only. The appellant's antecedents are to be taken only for purposes of aggravation.

Art. 472(1) of the Penal Code, under which the appellant is found guilty, provides a punishment of simple imprisonment for not less than three months, and fine. This provision, read together with Arts.105 and 88 of the Penal Code, provides a punishment of simple imprisonment ranging from three months to three years, and a fine ranging from one Birr to five thousand Birr. The appellant's antecedents show his dangerous disposition. Thus the penalty to be imposed can be severe. However, as specified in Art. 188 of the Penal Code, it cannot exceed the maximum limit prescribed by Art. 472(1) of the Penal Code.

Although the first appellant may be considered as an incorrigible offender, he did not cause any damage in the present offence. Taking these circumstances into account, our consideration of the case convinces us that if the first appellant were to be sentenced to two years' imprisonment and a fine of Birr 50, it would be proportional to his act, would be reformative enough as far as he is concerned, and would also have a serious deterrent effect on others.

Since no evidence has been presented to show that the second appellant was previously punished for an offence, it cannot be said that he is a dangerous criminal. In the present offence, he did not cause any damage to property. Taking these circumstances into account our consideration of the case convinces as that if the second appellant were to be sentenced to one year's imprisonment and a fine of Birr 50, it would be proportional to his act, would be reformative enough as far as he is concerned, and would also have a serious deterrent effect on others.

For all the above reasons, having rejected the provisions under which the High Court found the appellants guilty, we find the appellants guilty under Art. 472(1) and sentence the first appellant, T.A., to two years' imprisonment and a fine of Birr 50, and the second appellant, B.H., to one year's imprisonment and a fine of Birr 50. It is ordered that the High Court collect the fine in accordance with Articles 91-96 of the Penal Code; that it be written to the prison administration so that the sentence imposed on the first appellant be executed starting from 12 Hedar 1971; that, since the second appellant, having been in prison since 12 Hedar 1971, has served the sentence imposed upon him, a copy of this judgement be immediately sent to the prison administration so that he may be released from imprisonment; and that the fine imposed by the court, being collectable only in accordance with the law, the appellants' period of imprisonment may not be extended on the ground that they did not pay the fine. We hereby close the file.

CRIMINAL ATTEMPT AND INCIDENTAL ISSUES: A CASE COMMENT ON CRIMINAL APPEAL NO. 1515/71

By Yoseph Gebre Egziabher*

Criminal Appeal No.1515/71 reported in this issue of the journal raises one of the complex and controversial issues in Penal Law, i.e. When is a crime attempted? Is the "beginning of execution" of a crime provided under Article 27(1),[1] second proviso, clear and therefore a sufficient test to distinguish between preparation and attempt?

It is common to divide attempted offences into "incomplete attempts" and "complete attempts" [2]

Where, having performed certain acts necessary for the completion of the offence, the offender stops short of taking the "decisive act" that would normally have brought about the intended result, either because he decides himself not to pursue his "criminal activity to its end" by deciding not to perform the "decisive act" or because circumstances beyond his control prevent him from performing the "decisive act", the attempt is an "incomplete attempt"

This would be the case where, for example, having decided to kill B, A goes to B's house with his revolver loaded and knocks at B's gate; the gate is opened for him, he goes straight to B's bedroom and aims his revolver at B; however, realizing that B is with his child, A changes his mind and leaves B with his child, because of considerateness for the child. The "decisive act" in this case would have been A's going to B's house with a loaded revolver and aiming at B.

This would be the "decisive act", since, in the normal course of things, people do not stop short of committing the crime of homicide once they aim at their victim, being at a close range to their victim.

The situation is different where, having performed all acts necessary to bring about the intended result, the offender fails to achieve his criminal goal due to circumstances beyond his control. This is the so-called "complete attempt" This would be the case where having decided to kill B, A goes to B's house and shoots at him but misses him.

One may include under the category of "complete attempts" the situation where, having performed all the acts necessary to bring about the intended result, the offender prevents the result from taking place by performing certain other

*Assistant Professor, Faculty of Law, Addis Ababa University.

1. For a full text of Art.27(1), see the case Criminal Appeal No. 1515/71.
2. Graven, *An Introduction to Ethiopian Penal Law* (Faculty of Law, Addis Ababa University in association with Oxford University Press, Addis Ababa-Nairobi 1965), p.27.

acts.[3] However, the term "complete attempt" seems to be a misnomer in such circumstances, since the offender has done every thing that needs to be done and has done it successfully. In other words, the offender has passed the stage of attempt and completed his criminal activity.[4] If the criminal activity is completed, one cannot logically say there is merely an attempt.

However, this division of attempted offences into complete and incomplete offences helps very little in the demarcation between preparation and attempt.[5] Where one has to deal with complete attempts, it will be clear that an offender who has committed a complete attempt has definitely passed the stage of preparation. Thus, if A were to shoot at B but miss him, this would be a clear case of attempt. Whether it is an attempted homicide or an attempted bodily injury may not be easy to determine from A's act of shooting at B; but that A had attempted to commit an offence, it seems, would be a clear case.

When one considers incomplete attempts, however, it becomes very difficult to delineate "the beginning of execution" and thus provide a clear distinction between incommlete attempts and preparation. However, it becomes necessary to distinguish between preparation and incomplete attempts, since preparation to commit an offence is not, generally speaking,[6] punishable unless the preparation itself constitutes an independent offence.[7]

To illustrate the simplicity and difficulty that one faces in classifying whether a given case is a case of preparation or attempt, let us take the following examples. A buys a revolver with the intention to kill B. Let us assume that A does not obtain the necessary license to keep the revolver in his possession. This would be a clear case of preparation as for as A's intent to kill B is concerned, but a complete offence as far as Art. 763, Control of Arms and Amunition, of the Penal Code is concerned; and this is in line with Art 26(a), since possessing a revolver without the necessary license constitutes, in itself, an offence defined by law. We would agree that this is a clear case of an act of preparation as far as A's intention to kill be is concerned, since A's act of buying the revolver is an act intended to procure the means for the commission of the crime of homicide.

3. The example given by Graven (*ibid*) is the case where "after B has drunk the coffee in which A had put some arsenic, A gives him an antidote so that he should not die." However, classifying cases of this kind as "complete attempt" could be misleading. What we see here is a case of "active repentance", and an undoing of a complete offence that would otherwise have definitely brought about the result in the normal course of things.
4. P.C.Art.28(3).
5. Art. 26 *Preparatory Acts*: Acts which are merely designed to prepare or make possible an offence by procuring the means or creating the conditions for its commission are not punishable unless:
   (a) in themselves they constitute an offence defined by law; or
   (b) they are expressly constituted a special offence by law by reason of their gravity or the general danger they entail.
6. See P.C. Art.26(b), foot note 5 above.
7. See P.C. Art.26(a), foot note 5 above.

When we take the borderline cases, on the other hand, it becomes clear how difficult and controversial it becomes to classify a given case as a case of preparation or attempt. This would be the case where, with the intention to kill B with premeditation, A goes to B's house with a loaded revolver, knocks at B's gate; the gate is opened and goes straight to B's bedroom having been told by the person who opened the gate that B is in his bedroom; and seeing that B is with his child changes his mind and leaves B with his child out of considerateness for the child.

Different theories have been suggested by jurists to distinguish preparation from attempts (incomplete) and to define "the beginning of execution"[8] For our purpose, however, suffice it to say that from the structure of our Penal Code, a Code that penalizes impossible offences,[9] a person who attempts an offence is subjected to punishment mainly because of the manifestation of his dangerousness to society.[10]

"The beginning of execution." must thus rest more on the manifestation of the person's dangerousness than on the imminence of the danger that could materialize from the acts of the offender. The materialization of the danger should be taken into consideration only to the extent that it helps to decide the determination of the offender to commit the crime.

However, we have not said much in the way of defining "the beginning of execution" Indeed we cannot say much, except to indicate a very broad and general guideline in cases where we try to deal with human nature, since "the beginning of execution" or "the point of no return', (i.e. the "decisive act" after the performance of which one could conclusively say the person will not under the normal course of things quit but will commit the offence) may vary according to the character and antecedents of the person. Hence, where we have to deal with "incomplete attempts", we have to agree that whether or not a person attempted to commit an offence is something that has to be decided on a case-to-case basis, and is not something for which, to the extent that human behaviour can be forecast, we can lay down a formula that can be applicable to each and every case like litums paper.[11]

Analysis of the case, criminal Appeal No. 1515/71, shows that the court has found the following facts established:

a) that the appellants, together with other three persons went from Addis Ababa to Asella, Arsi Administrative Region, in order to defraud citizens in Asella;

8. See Graven, cited at footnote 2 above, p.71.
9. *Ibid.*, and P.C. Art. 29.
10. That this is also the reason why a person who commits an attempt is liable to punishment under common law, see Turner (ed.), *Kenney's outlines of Criminal Law* (Cambridge At the University Press, 1952), pp.79-83.
11. See Graven, cited above at note 2,p.73; Andeneas, *The General Part of the Criminal Law of Norway* (Sweet & Maxwell Limited London, New York University, New York, 1965), Vol. 3, pp. 88-290.

b) that in Asella city, Kebele 05 (a local self administrative unit) they met a merchant;

c) that one of the three persons who was not apprehended informed the merchant that the state gives money to poor framers, merchants and to other needy people and took him to the first appellant;

d) that the person who was not apprehended and the first appellant took the merchant to the second appellant;

e) that the second appellant asked the first appellant why he came to him since he had already been given money in the morning;

f) that the first appellant stated to the second appellant that it was true that he took money in the morning, and that the reason why he went to him was not to take money again, but to show the merchant and the person who was not apprehended the place where they could get the money;

g) that the second appellant told the merchant and the person who was not apprehended that they should come at 3:00 p.m. to collect the money;

h) that afterwards the merchant informed revolutionary defence squads on duty of the incident as a result of which action the two appellants were arrested; and

i) that the two appellants voluntarily confessed to the police and requested that, since their acts did not bring about any proscribed result, they should be excused.

From these facts that the court considers as established, what legal conclusion should be drawn? Should the conclusion be that there was no attempted fraudulent misrepresentation but preparation, and hence conspiracy, or should the conclusion be that the facts established prove that "the act performed clearly aims, by way of direct consequence" at the commission of fraudulent misrepresentation and hence there was attempted fraudulent misrepresentation and conspiracy contrary to Articles 27/656 (a) and 472 of the Penal Code concurrently?[12]

The fact that the appellants, together with the three persons who were not apprehended, went from Addis Ababa to Asella with the determination to defraud people in Assella by itself cannot, it seems, amount to attempt. This is a clear case of preparation for the commission of an offence; hence, leaving aside procedural requirements for the moment, if the appellants had not proceeded further and committed additional acts, they could have been found guilty under Article 472 of the Penal Code only.

However, the appellants went further and approached a person who told them that he was a merchant; nor did they stop there they tried their best to

12. See P.C. Art.472(3) wherein it is provided that conspiracy to commit an offence and commission of the offence are not to be merged by the principle of "unity of guilt and offence."

convince him wrongly by uttering false statements to the effect that the government gives money to poor merchants and farmers. They went still further; one of them, by posing as a government official, tried to mislead the merchant and to make him believe that the government gives money to poor merchants and farmers and that he could get the money if he came to a certain place at 3:00 p.m. Should we conclude, as the court did, that the appellants' acts do not clearly aim, by way of direct consequence, at the commission of fraudulent misrepresentation?

As has already been mentioned above, offences impossible of completion are liable to punishment if attempted. Thus, a person who shoots a dead person under the impression that he is alive is subject to punishment.[13] However, in such circumstances, there is no danger that could result from the shooting. If such a person is to be punished, he is punished not because of the danger that his act would bring about but because of the fact that he has manifested his dangerousness. Thus in deciding whether or not there was "a beginning of execution" and hence attempt, the stress should be more on the manifestation of the dangerous disposition of the accused and not literally on the beginning of the commission of the crime.

However, the court seems to express the opinion that unless the commission of the offence is literally begun, there cannot be an attempted offence. That the court seems to express this opinion can be inferred from its statement, which reads, "in this particular case, except for the fact that the injured party went to the place where the Government was supposed to have been giving money to the needy either because he was misled or without being misled but intending to have the appellants apprehended; the appellants did not make him perform any act that was prejudicial to his or to a third party's rights in property either by commission or by omission. Nor did they attempt to make him so act...

"In the case under consideration apart from the facts that the third co-offender who was not apprehended took the injured party to the first appellant after asking him whether he heard that the Government was giving out money; that, after telling them that he will show them the place where money was supposedly being given, the first appellant took them to the second appellant; that after they took him there, the second appellant, without being asked anything, told them that money would be given out at 3:00 p.m., and they parted; and that thereafter the injured party had them arrested before 3:00 p.m., they did not ask him to commit any act that was prejudicial to his rights in property..."

This conception of "the beginning of execution," however, is too narrow, and goes contrary to the policy considerations that must have prompted the legislature to provide that attempted offences should be liable to punishment, for the following reasons:

As the term itself implies attempted offence means that the offence has not materialized. When the law provides that attempted offences are liable to punishment, the main policy consideration seems to be to protect society from dangerous

13. See Art.29 and comments on this in Graven, cited at footnote 2 above, pp. 87-91.

persons, persons who have manifested their determined intention to bring about harm to society by the proximity of their acts to the final act or acts necessary to bring about the proscribed harm. If the line of demarcation between preparation and attempt is drawn such that certain acts that violate some of the elements of the offence must necessarily be performed before one can say there is attempt, the machinary of justice may step in too late.[14]

Moreover, as has already been pointed out, this conception of the beginning of execution assumes that there cannot be attempted offences in cases where the complete offence "does not imply a combination of acts or is not aggravated by reason of legally defined circumstances preceding the doing of the act" [15].

To illustrate this, let us take the case of theft as an example. Theft is abstraction of a movable, the property of another.[16] Thus, as far as this offence is concerned, there cannot be attempt except in cases where the offender is caught red-handed and prevented, beyond his control, from carrying away the property, or where he changes his mind after he gets hold of the property and leaves it to its owner. The latter case is very unlikely to happen in reality. However, in the case of robbery which is intent to commit theft or theft plus violence,[17] we can conceive attempt in all its forms, i.e. incomplete or complete, in a realistic way. This is true for the simple reason that when we take the definition of robbery as theft plus violence, more than one act must be completed in order for robbery to be a complete offence. There must be abstraction of property of another, and use of force, or threat of its use, to prevent any resistance against the intention to abstract or the abstraction. However, as illustrated above, all offences are not offences that call for more than one act for their completion, as an examination of the special part of the Penal Code reveals. Thus, to conceive of the "beginning of execution" as an act that must violate at least one of the acts proscribed by the special part of the Penal Code that defines the offence would be obviously to derogate the beginning of the offence as is comprehensively defined in the second proviso of Art.27(1) of the Penal Code; this definition is intended to be completely comprehensive and thus to provide for attempt, regardless of whether the special part of the Penal Code that lays down the elements that constitute an offence call for one act or more than one act for its violation.

On the other hand, however, even if we take the conception of "the begginning of execution" as the court did, the court seems to have erred in its finding. The court states: "... perhaps we may assume that, had the injured party kept his appointment instead of having them apprehended, they might have asked him to act in the manner mentioned above. However, it can also be said that as the injured party informed them that he was a merchant, they might have thought that it was not easy to deceive a merchant, and gave him the appointment, having decided not to be present at the appointed time.

"Thus, since inferences that can be drawn from the acts performed by the

14. Williams, Police Control of Intending Criminals', *The Criminal Law Review* (1955), pp.66-70.
15. Graven, cited above at note 2, p.71.
16. See P.C. Art. 630.
17. See P.C. Art 636. Note, however, that only intention to commit theft is enough.

appellants are more than one, we are convinced that, from the circumstances, it cannot be concluded that the fraudulent acts performed by the appellants clearly aimed, by way of direct consequence, at the commission of the crime of fraudulant misrepresentation ..."

Even if we take the second alternative posed as possible by the court, it is clear that the appellants tried to see whether or not the injured party might be misled. The person who was not apprehended and the first appellant tried to feed the injured party with "misleading statements," in the words of Art. 656 of the Penal Code. The second appellant in collaboration with the other two, posed as a government official "by misrepresenting his status" (Article 656). This clearly shows that the commission of the offence had begun since elements of Article 656 have been violated. Thus, even if we take the second alternative, the conclusion that should have been drawn seems to be that the appellants were unable to pursue their criminal activity because they were convinced that they could not deceive their victim. Had they been convinced otherwise, they would not have given their victim another appointment. Their criminal activity must have been foiled because of their conviction that they could not deceive the injured party.

Thus, even if we take the court's narrow conception of "the beginning of execution", the court should have arrived at the conclusion that there was attempted fraudulent misrepresentation.

Another interesting issue that the court dealt with in this case is the question of discrepancy between the different versions of the Penal Code. The court correctly pointed out that in the Amharic version of Article 472(1) of the Penal Code, a sentence which in the English and French versions reads, "For the Purpose of this Article, 'serious offences' are offences which are punishable with rigorous imprisonment for five years or more" is left out. The Amharic version of Art.472 (1) thus is not limited to "serious offences" This being the case, can one boldly assert, as the court did, that "this is a result of an error in translation, and the law is as it is provided in the English and French versions of the Code"?

It is a fact that the legislative body that promulgated the Penal Code discussed and approved it in the Amharic language. It is also true that Amharic is the official language of our country. Since law, especially Penal Law, is municipal law, one should take the Amharic version of the Penal Code as the law of the country, in the absence of authority to the contrary. The court did not cite as authority any minutes of the codification commission or the legislative body to show that the discrepancy between the Amharic version of Article 472(1) and the French and English versions was simply due to error in translation and not a deliberate exclusion of the requirement that the offence be "serious" In the absence of such authority, it seems more logical to conclude that the legislature deliberately excluded the requirement of a "serious" offence.[18]

18. This is not in any way to imply that, where the Amharic version of the Code is ambigous, courts should not refer to the other versions of the Code. Consulting the French version of the Penal Code in cases where the Amharic version is ambigous is, in the commentator's opinion, a commendable approach that should be continued.

Even if one were to agree with the court that the Amharic version of Article 472(1) of the Penal Code is erroneously translated, it is irrelevant to raise this point to arrive at a proper finding, since the appellants would be liable to punishment under Article 472(1), whether we accept the Amharic version or the English and French versions; this point would have been relevant only if the maximum penalty provided under Article 656 of the Penal Code were below five years' rigorous imprisonment. Thus the court raised and decided upon an issue that was not material for the decision of the case.

Other points raised and discussed by the court are contained in Articles 204(2), 204(3) and 193 of the Penal Code in relation to sentencing the first appellant. It is true that, as the Supreme Court pointed out, the High Court did not ascertain whether or not the first appellant committed the present offence during his period of probation. It is also true under the law that if a person on probation committed an offence during this period, the penalty pronounced for the fresh offence must be added to the previous penalty that was suspended in accordance with Art. 193 of the Penal Code.[19]

However, as the Supreme Court found out, the first appellant did not commit the offence of conspiracy during his period of probation. This being the case, it is immaterial and irrelevant to raise this issue, since it does not in any way help to decide on the sentence that ought to have been imposed on the first appellant.

Another point that one observes is that the court found the appellants guilty of an offence with which they were not charged. As the case shows, the appellants were charged with attempted fraudulent misrepresentation, but were found guilty, on appeal, of conspiracy as defined in Article 472 (1) of the Penal Code.

Although it is a basic principle of the criminal process that a person cannot be found guilty of an offence with which he was not charged,[20] the appellate court did not give a legal justification as to why this principle (aimed at enabling a person accused to defend himself and thereby achieving the aims of justice) was not followed in this case.

The aim of this comment is not in any way to imply that the court was not aware that a defence to attempted fraudulent misrepresentation necessarily implies a defence to conspiracy to commit this offence. Rather, the aim is that the court should have tried to justify its finding under our criminal procedure, since our criminal procedure, like any other procedure, is intended to complement the criminal law by providing procedural justice. The court should have done this especially in light of Article 472(3), which provides that conspiracy and offences against property are to be dealt with concurrently, thus implying that "unity of guilt and penalty" does not operate. This in turn implies that Article 113[21] of our Criminal Procedure Code may not apply and hence there should have been concurrent charges to begin with.

19. P.C.Art.204(3), second Proviso.
20. See Cr. Pro.C. Art. 108(1).
21. Art.113 - where it is doubtful what offence has been committed.

CONCLUSION

(1) Although one cannot lay down a general criterion that would enable to differentiate attempts from preparation, whether or not there was attempt can be decided on a case-to-case basis. In this case, even if we take the narrowest conception of attempt contrary to our Penal Code, it seems that the court should have found both attempted fraudulent misrepresentation as defined in Article 27/656 (a) and conspiracy as defined in Article 472 (1).

(2) The court's conclusion that the English and French versions of Article 472(1) state the law and not the Amharic version seems to be unwarranted in the absence of authority that the term "serious" was not deliberately left out in the Amharic version of Article 472 (1) of the Penal Code in order to establish that this Article may apply to any conspiracy to commit any offence.

(3) The court's reference to Articles 204 and 193 of the Penal Code seems to be irrelevant, since these Articles were not relevant in determining sentence on the first appellant.

(4) The court's finding the appellants guilty of an offence on which they were not apparently charged seems, in the absence of legal justification, to go contrary to a basic principle laid down in our criminal Procedure Code.

(1) If a single act or series of acts is of such a nature that it is doubtful which of several offences the facts which can be proved will constitute, the accused may be charged with having committed the offence which appears the more probable to have been committed and he may be charged in the alternative with having committed all other offences which the facts which can be proved might constitute.

(2) Where the evidence shows that the accused committed an offence with which he might have been charged in the alternative and the offence is within the jurisdiction of the court, he may be convicted of such offence notwithstanding that he was not charged with it, where such offence is of lesser gravity than the offence charged.

(3) Nothing in this Article shall prevent the court from applying the provisions of Art. 6 and 9 Penal Code.